

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

.com

.org

.net

.ir

به القلم واليد
بمكة المكرمة

أَبَا الْفَضْلِ الْعَبَّاسِيِّ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ابوالفضل العباس عليه السلام

نویسنده:

قاسم رجبیان

ناشر چاپی:

عصر رهایی

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۳	ابوالفضل العباس عليه السلام جلد ۱
۱۳	مشخصات کتاب
۱۴	اشاره
۱۸	مقدمه
۲۵	تقدیر و تشکر
۲۷	فصل اول: زندگی نامه و شرح احوالات حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام
۲۷	ولادت حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام
۲۹	بخش اول: اجداد و خویشان حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام
۲۹	اشاره
۳۰	نسب شریف آن حضرت
۳۰	اشاره
۳۰	پاسخ به شبهه ای در مورد حضرت ابوطالب عليه السلام
۴۷	حضرت عبدالمطلب عليه السلام
۴۹	هاشم
۵۳	عید مناف
۵۴	قصی
۵۵	کلاب بن مره
۵۵	کعب بن لوءی
۵۷	فهر
۵۷	نضر
۵۸	کنانه
۵۸	الیاس
۵۹	نزار

۵۹	اجداد مادری حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام
۵۹	اشاره
۶۲	لبید
۶۵	همسران علی بن ابی طالب علیه السلام بعد از حضرت فاطمه زهراء علیهما السلام
۶۵	اشاره
۶۵	امامه
۶۶	حضرت ام البنین علیها السلام
۶۶	خوله
۶۷	ام حبیب
۶۷	لیلی
۶۷	اسماء
۶۷	ام سعید
۶۸	ازدواج علی بن ابی طالب علیهما السلام با حضرت ام البنین علیها السلام
۷۴	عموهای گران قدر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام
۷۴	۱- حضرت حمزه علیه السلام
۸۰	۲- حضرت طالب علیه السلام
۸۲	۳- حضرت عقیل علیه السلام
۸۲	اشاره
۸۷	علت ملاقات عقیل با معاویه
۸۹	متن نامه عقیل به امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام :
۹۶	سخنان تاریخی عقیل نزد معاویه
۹۷	فضیلتی که فقط از زبان عقیل نقل شده است:
۱۰۰	دفاع عقیل از یاران امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام
۱۰۵	۴- جعفر طیار علیه السلام
۱۰۵	اشاره
۱۱۰	جنگ موته و شهادت جعفر طیار علیه السلام

- نام گذاری حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام ۱۱۳
- برادران و خواهران حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام ۱۱۵
- برادران مادری حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام ۱۱۸
- چرا حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام برادرانش را قبل از خود به میدان جنگ فرستاد؟ ۱۲۰
- علت هم نام بودن بعضی از فرزندان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام با نام خلفاء ۱۳۱
- جعفر بن علی بن ابی طالب علیهما السلام ۱۳۹
- ماجرای خولی ۱۴۰
- بخش دوم: نام و القاب و کنیه های حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام ۱۴۴
- عباس به چه معناست؟ ۱۴۴
- القاب حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام ۱۴۶
- معنای قمر بنی هاشم ۱۴۶
- معنای باب الحوائج ۱۴۸
- معنای السقاء ۱۵۰
- سقاییت در خاندان بنی هاشم ۱۵۱
- معنای ظَهْرُ الْوَلَايَةِ ۱۵۷
- معنای الشهيد ۱۵۹
- معنای سپهسالار ۱۵۹
- معنای المستجار ۱۶۰
- معنای البَطَلُ العَلْقَمِي ۱۶۲
- معنای كَبَشِ الْكَتِيْبَةِ ۱۶۴
- معنای حامل اللواء ۱۶۶
- علمداری علی بن ابی طالب علیهما السلام ۱۶۸
- معنای حامی الطُّعَيْنَةِ ۱۷۲
- معنای الطَّيَّار ۱۷۳
- معنای العمید ۱۷۳
- معنای السفیر ۱۷۴

- ۱۷۴ ----- معنای العبد الصالح -----
- ۱۷۵ ----- معنای المُسْتَعَجَل -----
- ۱۷۶ ----- معنای الْمُضْهَب -----
- ۱۷۶ ----- معنای الوافی -----
- ۱۷۷ ----- معنای الساعی -----
- ۱۷۸ ----- معنای الفادی -----
- ۱۷۸ ----- معنای الموءثر -----
- ۱۷۹ ----- کنیه های حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام -----
- ۱۸۰ ----- معنای ابوالفضل -----
- ۱۸۱ ----- معنای ابوالقاسم -----
- ۱۸۱ ----- معنای ابوقریبه -----
- ۱۸۱ ----- معنای ابوقریبه -----
- ۱۸۲ ----- معنای ابوالشاره -----
- ۱۸۲ ----- دو جریان از غضب کردن حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام -----
- ۱۸۵ ----- معنای ابو رأس الحار -----
- ۱۸۶ ----- بخش سوم: دوران کودکی آن حضرت علیه السلام -----
- ۱۸۶ ----- اشاره -----
- ۱۸۸ ----- علاقه و محبت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در دوران کودکی به امام حسین علیه السلام -----
- ۱۹۰ ----- ادب حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام -----
- ۱۹۱ ----- بخش چهارم : دوران نوجوانی و جوانی آن حضرت علیه السلام -----
- ۱۹۱ ----- اشاره -----
- ۱۹۵ ----- دلآوری حضرت ابوالفضل علیه السلام در جنگ صفین -----
- ۱۹۹ ----- وصیت علی بن ابی طالب علیهما السلام به آن حضرت -----
- ۲۰۰ ----- ازدواج حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام -----
- ۲۰۰ ----- عبدالله بن عباس و فضائل ایشان -----
- ۲۰۲ ----- ارادت عبدالله بن عباس به علی بن ابی طالب علیهما السلام -----

- ۲۰۶ ----- پاسخ به شبهه ای در مورد عبدالله بن عباس
- ۲۱۰ ----- ارادت عبدالله بن عباس به حسنین علیهما السلام
- ۲۱۳ ----- عاقبت عبدالله بن عباس
- ۲۱۴ ----- عبدالله بن عباس از ارادتمندان و محبین پیامبر و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام
- ۲۱۹ ----- وفاداری عبیدالله بن عباس به امام مجتبی علیه السلام
- ۲۲۱ ----- پاسخ به شبهه ای در مورد عبیدالله بن عباس
- ۲۴۵ ----- علت تهمت به عبیدالله بن عباس
- ۲۴۸ ----- دومین همسر آن حضرت علیه السلام
- ۲۴۸ ----- فرزندان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام
- ۲۴۸ ----- محمد
- ۲۴۹ ----- عبدالله
- ۲۴۹ ----- قاسم
- ۲۵۰ ----- حسن
- ۲۵۱ ----- فضل
- ۲۵۱ ----- عبیدالله
- ۲۵۲ ----- نوادگان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام
- ۲۶۰ ----- حضرت ابوالفضل العباس در زمان امامت امام مجتبی علیهم السلام
- ۲۷۲ ----- بخش پنجم: حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در زمان امامت امام حسین علیه السلام
- ۲۷۲ ----- ولایت عهدی یزید
- ۲۷۶ ----- خلافت یزید و دستور گرفتن بیعت از امام حسین علیه السلام
- ۲۸۲ ----- حرکت امام حسین علیه السلام از مدینه به مکه
- ۲۸۳ ----- اقامت امام حسین علیه السلام در مکه
- ۲۸۶ ----- عکس العمل حاکم مکه نسبت به ورود امام حسین علیه السلام
- ۲۸۹ ----- علت حرکت امام حسین علیه السلام به کوفه
- ۲۹۰ ----- دعوت کوفیان از امام حسین علیه السلام
- ۲۹۲ ----- ورود سفیر امام حسین علیه السلام به کوفه

- ۲۹۴ ..... حکم امارت کوفه به ابن زیاد
- ۲۹۵ ..... مکر ابن زیاد در ورود به کوفه
- ۲۹۷ ..... در جستجوی مسلم بن عقیل علیهما السلام
- ۲۹۸ ..... دستگیری هانی بن عروه
- ۳۰۰ ..... آغاز قیام مسلم بن عقیل علیهما السلام و مظلومیت ایشان
- ۳۰۵ ..... اسارت و شهادت حضرت مسلم بن عقیل علیهما السلام
- ۳۱۲ ..... شهادت هانی بن عروه
- ۳۱۳ ..... حرکت امام حسین علیه السلام به سوی عراق
- ۳۱۳ ..... خطبه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در مسجد الحرام
- ۳۱۸ ..... ملاقات شاعر بزرگ، فرزندق با امام حسین علیه السلام
- ۳۲۰ ..... خبر شهادت مسلم بن عقیل و عبدالله بن یقظر به امام حسین علیه السلام
- ۳۲۲ ..... خطبه امام حسین علیه السلام
- ۳۲۲ ..... آغاز سقایت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در سفر کربلاء
- ۳۲۴ ..... ملاقات و سخنان امام حسین علیه السلام با لشکر حر
- ۳۲۹ ..... نامه ابن زیاد به حر
- ۳۳۱ ..... فرود در کربلاء، عرفات عشق و شهادت
- ۳۳۳ ..... نشست عمر بن سعد با امام حسین علیه السلام
- ۳۳۴ ..... نامه ابن زیاد به عمر بن سعد
- ۳۳۵ ..... تسلط لشکریان عمر بن سعد بر شریعه
- ۳۳۶ ..... مصیبت عطش
- ۳۳۸ ..... اولین سقایت
- ۳۴۰ ..... دومین سقایت
- ۳۴۰ ..... سومین سقایت
- ۳۴۲ ..... مهلت گرفتن امام حسین علیه السلام از عمر سعد
- ۳۴۸ ..... تلاش امام حسین علیه السلام برای هدایت عمر سعد
- ۳۴۹ ..... اتمام حجت امام حسین علیه السلام با اصحابشان در شب عاشورا

- وفاداری اصحاب حضرت سیدالشهداء علیه السلام در شب عاشورا ۳۵۰
- وفاداری اصحاب حضرت سیدالشهداء از زبان حضرت زینب علیهم السلام ۳۵۳
- تقدم صحابه بر بنی هاشم در جان نثاری ۳۵۷
- اولین امان نامه شمر برای حضرت ابوالفضل العباس و برادرانش علیهم السلام ۳۵۸
- امان نامه عبدالله بن ابی محل ۳۶۰
- اتمام حجت امام حسین با ابوالفضل العباس علیهم السلام ۳۶۲
- حقیقت عبادت در اعمال حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام ۳۶۴
- سومین امان نامه برای حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و دیگر برادران مادری ایشان ۳۶۴
- آغاز جنگ در صبح عاشورا ۳۶۵
- خطبه تاریخی امام حسین علیه السلام در صبح عاشورا ۳۶۷
- محبت زهیر بن قین به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام ۳۷۲
- دلآوری آن حضرت در نخستین ساعات جنگ ۳۷۴
- اذن میدان گرفتن آن حضرت برای برادران و فرزندانسان علیهم السلام ۳۷۴
- نبرد ناجوانمردانه ۳۷۷
- جنگ های تن به تن آن حضرت با شجاعان دشمن ۳۷۷
- شهادت قمر بنی هاشم علیه السلام ۳۸۵
- خرین دیدار حضرت سیدالشهداء با حضرت ابوالفضل العباس علیهما السلام ۳۹۴
- بخش ششم: وقایع بعد از شهادت آن حضرت علیه السلام ۳۹۸
- شهادت قاسم بن عباس و حسن بن العباس علیهما السلام ۳۹۸
- امام حسین و اهل حرم پس از شهادت حضرت ابوالفضل العباس علیهم السلام ۴۰۱
- مصیبت سرهای مقدس شهداء ۴۰۳
- امام سجاد و دفن اجساد مقدس شهداء علیهم السلام ۴۰۵
- نظرات علماء و دانشمندان اهل سنت: ۴۰۷
- دفن پیکر مقدس حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام ۴۱۰
- حیرت یزید از علمدار کربلاء علیه السلام ۴۱۲
- حضرت ام البنین و خبر شهادت فرزندانش علیهم السلام ۴۱۳

- سوگواری حضرت ام البنین علیها السلام بعد از واقعه جانسوز کربلاء ۴۱۴
- عظمت حضرت ام البنین علیها السلام ۴۱۷
- قصاص حکیم بن طفیل طائی ۴۱۹
- قاتلین امام حسین علیه السلام در قیامت ۴۲۲
- عجایب گودال قتلگاه ۴۲۵
- عاقبت علمدار عمر بن سعد ۴۲۵
- حکمت کوچکی قبر آن حضرت علیه السلام ۴۳۰
- فهرست منابع و مآخذ ۴۳۲
- فهرست ۴۵۶
- درباره مرکز ۴۷۱

مشخصات کتاب

سرشناسه : رجبیان، قاسم، 1356 -

عنوان و نام پدیدآور : ابوالفضل العباس علیه السلام/ به قلم قاسم رجبیان.

مشخصات نشر : قم : عصر رهایی، 1393.

مشخصات ظاهری : 2 ج.

شابک : 260000 ریال : دوره : 1-70-2760-964-978 ؛ 220000 ریال : ج. 1 : 6-62-2760-964-978 ؛ 160000 ریال :

ج. 2 : 2-73-2760-964-978

وضعیت فهرست نویسی : فایا

یادداشت : کتابنامه.

موضوع : عباس بن علی (ع)، 26؟ - 61ق.

رده بندی کنگره : BP42/4ع/2 ر 1393

رده بندی دیویی : 297/9537

شماره کتابشناسی ملی : 3555115

مراکز پخش:

1 - پخش مرکزی 09177210344

2 - قم انتشارات عصر رهایی _ همراه 09122510829

خوانندگان عزیز و گرامی می توانند از راههای زیر با مؤلف کتاب در ارتباط باشند:

تلفن همراه: 09127571285

آدرس اینترنتی مؤلف: www.rajabiyan.com

قیمت 22000 تومان

حق چاپ برای مؤلف محفوظ است.

ص: 1

اشاره

تقديم به

قمر بنى هاشم حضرت اباالفضل العباس عليه السلام

ص: 4

استاد عزیزم (مدظله العالی) دائماً می فرمایند: سالک الی الله باید برای خود میزانی حسّاس و دقیق و بدون خطا و اشتباه برای اعمال و عقائد و افکارش در نظر بگیرد و صد در صد خود را با آن میزان تطبیق کند. (1)

ایشان مکرر فرموده اند: بدون تردید تاریخ گذشتگان به خصوص پاکان و بالأخص پیشوایان معصوم اسلام علیهم السلام برای آنهایی که اهل تعمّق و تفکّر و مغزند، پند و اندرزی است که آنها را به همه خوبی ها راهنمایی کرده و از همه بدی ها دور ساخته و بلکه اطلاع از آن، از ضروریات بقاء انسان محسوب می شود.

تاریخ، انسان را به حقایق و مطالبی آگاه می کند که او با تجربه شخصی نمی تواند به آنها برسد و بالاخره تاریخ آئینه دورنمایی است که انسان می تواند به وسیله حالات گذشتگان به همه تجربیات و نفع و ضررهائی که به انسان ممکن است برسد اطلاع پیدا (2)

و همچنین می فرمایند: انسان به دلالتی باید همیشه به امام و رهبری اقتداء کند و در هر کاری به خصوص کارهای مهم و خطرناک باید الگویی داشته باشد و اگر انسان از حالات و خصوصیات امام و رهبر و الگوی خود اطلاعی نداشته باشد چگونه ممکن

ص: 5

1- سیر الی الله جلد: 1 صفحه: 39

2- رسول اکرم صلی الله علیه و آله صفحه: 9 الی 10

است به او اقتدا کند و هدایت شود؟(1)

من نیز مدتی بود که پیرامون شخصیت عظیم الشان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فکر کرده و متعجب بودم که چرا شخصیت به این بزرگی مجهول و مظلوم مانده است؟

چرا چنین شخصیتی که به نظر من بعد از ائمه اطهار علیهم السلام "لا یقاس به احد" است باید تا این اندازه مجهول بماند، لا یقاس به احد است چون از طرفی ائمه اطهار علیهم السلام فرموده اند: "نَحْنُ أَهْلُ الْبَيْتِ لَا يُقَاسُ بِنَا أَحَدٌ فِينَا نَزَلَ الْقُرْآنُ وَفِينَا مَعَدِنُ الرَّسَالَةِ (2) پس هیچ کسی هر چند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام باشد با آنها قابل قیاس نیست و از طرف دیگر آن حضرت خود را به مقامی رسانده که امام سجاد علیه السلام در وصف شان می فرمایند: برای عمویم عباس مقامی هست که تمامی شهداء به حال وی غبطه می خورند، (3) لذا حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آن قدر مقام و منزلت دارد که هیچ احد الناسی با ایشان قابل قیاس نبوده و نیست.

البته شاید تعجب من به جا نبوده، چون ایشان فرزند همان حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام است که آن قدر مظلوم و مجهول بود که آیه شریفه إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا؛ در (4) شأن ایشان نازل شده است. (5)

به هر حال به خاطر مطالب گهرباری که از استاد عزیزم (مدظله العالی) یاد گرفته ام که می فرمایند: اولیاء خدا باید معرفی گردند، چون آنها الگوی بشریت هستند و در کتاب خویش نوشته اند شرح حال اولیاء خدا را بیان کردن خیلی موءثر است من تجربه

ص: 6

1- امام مجتبی علیه السلام صفحه: 7

2- عیون اخبار الرضا علیه السلام جلد: 2 صفحه: 66

3- امالی صدوق صفحه: 463

4- سوره احزاب: آیه: 72

5- البرهان فی تفسیر القرآن جلد: 4 صفحه: 499

دارم یکی از چیزهایی که در بیداری مردم موءثر است نقل شرح حال اولیاء خدا است، به خدا قسم کوتاهی می کنند آنهایی که حالاتی از اولیاء خدا را دارند و زبانا و یا قلماً در اختیار مردم قرار نمی دهند، همچنین آورده اند: قرآن برای بیدار کردن مردم نازل شده خود قرآن مبتکر این برنامه است که شرح حال اولیاء خدا را بیان می کند که چه کسی با چه کسی و از چه راه هایی به کمالات رسید و کدام شخص از چه راهی به پستی افتاده، در قرآن افراد خوبی را معرفی می کند که در اثر کارهای بد از اوج اعلا به پستی افتاده اند و بعضی ها هم در اثر کارهای خوب، از ذلت اوج گرفتند و به قدرت و عظمت رسیدند، لذا بهترین چیز برای بیدار شدن افراد از خواب غفلت شرح حال اولیاء خدا است. (1)

لذا من با خود تصمیم گرفتم در يك كتاب شرح احوالات این ولی بسیار بزرگ خدا یعنی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را جمع آوری کنم، زیرا با وجود این که ایشان در واقع مظهر صراط مستقیم و مظهر اتم کمالات روحی هستند اما گاهی مردم مسلمان در اثر جهل و عارف نبودن به مقام ایشان يك سری مطالبی به این بزرگوار نسبت می دهند که هم توهین و هم بی ادبی به مقام شامخ ایشان هست و حتی مردم مسلمان اکثر قریب به اتفاق مطالبی که مربوط به این بزرگوار هست را نمی دانند و از حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فقط چند لحظه آخر عمرشان در کربلاء می دانند که آن هم متأسفانه بعضاً آغشته به خرافات گردیده و از اصل موضوع دور شده ایم.

گاهی اوقات که بعضی می خواهند از ایشان توصیف کنند مطالبی می گویند که اصلش غلط نیست اما بسنده کردن به همان صفت واقعاً بی انصافی است، مثلاً آن حضرت بسیار زیبا و خوشرو بودند، همان طور که بعداً در همین کتاب مطالعه خواهید نمود من نیز نقل کرده و قبول دارم که ایشان بسیار خوش رو و زیبا بوده اند اما حضرت

ص: 7

ابوالفضل العباس علیه السلام بی نهایت صفات و کمالات روحی دارند که باید در کنار زیبایی ایشان برای مردم نقل شود، و اگر حقیقتش را بخواهید باید کمالات و فضائل آن حضرت مطرح باشد، زیبایی چهره اش نیز در کنار آن همه فضائل و کمالات نقل شود.

شما خودتان قاضی، اگر اطاعت محض و بی چون و چرای آن حضرت از خدا و امام زمانش برای مردم نقل شود بهتر است یا تنها به زیبایی چهره اش بسنده شود؟

آیا اگر هیبت و عظمت و شجاعت آن حضرت به گونه ای که دشمنان حتی از آوردن نام ایشان به لرزه می افتادند برای مردم نقل شود بهتر است یا تنها اکتفاء به داشتن خال هاشمی و چشم درشت ایشان شود؟

آیا اگر وفاداری و محبت و خدمتگزاری ایشان در تمام عمر شریف شان حتی از همان دوران طفولیت نسبت به امام زمانش و اولیاء خدا برای مردم نقل شود بهتر است یا فقط قد بلند و چشم درشت ایشان را بازگو کنیم؟

ما در این کتاب علاوه بر این که خال هاشمی، نور چهره، زیبایی، قد بلند و چشمان درشت ایشان را تأیید و وصف کرده ایم به دیگر کمالات روحی و علم و تقوای زیاد ایشان نیز پرداخته ایم.

قابل ذکر است برای تهیه و تنظیم این کتاب کتب مختلفی اعم از کتابهای منبع شیعه و سنی، عربی و فارسی را مورد فحص و جستجو و مطالعه قرار دادم تا بتوانم آن چه از نظر خودم صحیح و مطابق با واقع و در شأن مقام شامخ حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام هست را از بین روایات اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام و نقل تواریخ سنی و شیعه به دست آورده و در این کتاب بیاورم.

کتاب هائی که در پاورقی کتاب و همچنین در فهرست منابع در آخر همین کتاب می بینید آن دسته از کتبی هستند که مورد مطالعه قرار گرفته و مطالبی از آن کتاب ها را در

این کتاب استفاده کرده ام، چه بسیار کتاب هائی که مورد مطالعه قرار دادم و چون مطالبی از آنها در این کتاب آورده نشده است نامشان در فهرست منابع ذکر نشده است.

مسأله مهمی که در این کتاب رعایت شده این است که قضایا و جریانات نقل شده هر کدامش که مربوط به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بوده مفصلاً و جزء به جزء توضیح داده شده، اما جریاناتی که مربوط به دیگران است را توضیحی اجمالی و گذرا داده ایم، چون اگر غیر از این بود کتاب از موضوع اصلی خود خارج شده و باید چندین جلد کتاب می نوشتیم.

در این کتاب فقط به توضیح جریانات زندگی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از بدو تولد تا لحظه شهادت ایشان پرداخته ایم، همچنین توضیحی اجمالی در مورد شخصیت هائی که به نحوی مربوط به آن حضرت بوده اند داده شده و از نقل و توضیحات درباره دیگر شخصیت های واقعه جانسوز کربلاء خودداری شده و اگر کسی بخواهد شرح ما وقع واقعه جانسوز کربلاء بنویسد ده ها جلد قطور کتاب باید بنویسد و باز هم قطعاً نمی تواند حق مطلب را ادا کند چون قضایائی که در این باره موجود هست همه و همه آن جریاناتی هستند که به دست ما رسیده، چه بسیار جریانات و مطالبی که در طول تاریخ از بین رفته و به دست ما نرسیده است.

در این کتاب حتی المقدور سعی کرده ام از مطالبی استفاده کنم که مورد تأیید سنی و شیعه باشد، لذا اکثر قریب به اتفاق مطالب کتاب حاضر، مطالبی است که مورد تأیید شیعه و سنی بوده و آنها در کتب معتبر خود به آن اذعان داشته اند و البته اگر می خواستم فقط مطالبی که شیعه نقل می کند، یعنی فقط از دید شیعیان بنویسم قطعاً بیشتر از این مطالب می توانستم بنویسم.

در این کتاب بدون هیچ تعصبی و همان طور که از منابع استفاده شده پیداست با بی طرفی کامل فقط آن جریاناتی که در گذشته اتفاق افتاده و شیعه و سنی بر آن اتفاق

نظر داشته و تاریخ نیز به آن گواهی می دهد را جمع آوری و نقل کرده و از جسارت و حتی لعنت کردن پرهیز نموده ایم تا بی طرفی خود را تا آخر کتاب حفظ کرده و فقط آن چه اتفاق افتاده و تاریخ گواهی می دهد را نقل کنیم و تشخیص خباثت و طهارت باطنی و روحی افراد را به خود خوانندگان عزیز محول کرده ایم.

همچنین در نقل جریانات هر کجا لازم بوده اغلاط ادبی، عقیدتی و نگارشی آن را تصحیح نموده ایم.

در این کتاب علاوه بر شرح احوالات حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و دیگر افراد مربوط به ایشان به بعضی از شبهات که بعضاً از طرف افراد مغرض و با هدف گمراهی جوانان در جامعه مطرح می شود به صورت استدلالی پاسخ گفته ایم که امیدوارم در رفع شبهه مردم مسلمان مخصوصاً جوانان، بالآخر اهل علم، مفید واقع شود.

ضمناً همان گونه که از استاد عزیزم (مدظله العالی) یاد گرفته ام هدف از نوشتن این کتاب داستان نویسی و یا نقل رمان نبوده بلکه هدف این است که شخصیت بزرگ و با عظمت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به طور صحیح و مطابق با واقع معرفی گردد تا کسانی که می خواهند در راه تزکیه نفس به ایشان اقتداء کنند بدانند که ایشان از لحظه ورود به دنیا تا لحظه شهادت شان چگونه زندگی کردند، چه اعتقاداتی داشتند، نسبت به چه کسانی تولی و نسبت به چه کسانی تبری داشته و خلاصه از همه جوانب ایشان را بشناسند و به طور صحیح به ایشان اقتداء کنند.

البتة من خیلی کوچك تر از این حرف ها هستم که بخواهم دست به قلم ببرم و ولی خدائی مانند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را معرفی کنم، اصلاً به يك دید اگر بخواهیم بنگریم متوجه خواهیم شد حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به هیچ وجه نیازی به معرفی ندارند، ایشان به قدری کریم و با عظمت هستند که همه اقشار مردم اعم از مسلمان و غیر مسلمان، متدین و غیر متدین، حتی کسانی که با دین و معنویات بیگانه

هستند به حضرتش ارادت داشته و مجذوب ایشان می باشند.

من نیز اگر قلم به دست گرفته و این اثر را نوشته و جمع آوری کرده ام به خاطر این بود که باقیات الصالحاتی باشد برای دنیا و آخرت، می خواستم نام من نیز در زمره نوکران و خدمت گزاران به قمر بنی هاشم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام ثبت شود و به این صورت برای دنیا و آخرت خویش توشه و آبرویی کسب کنم.

کتاب حاضر شامل سه فصل و يك خاتمه می باشد که فصل اول زندگی نامه و شرح احوالات حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام است و فصل دوم نقل کرامات و معجزات آن حضرت و فصل سوم توضیح و شرح مختصری بر زیارت نامه آن حضرت می باشد.

امید است همه ما مورد لطف و عنایات قمر بنی هاشم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قرار بگیریم، آمین.

قاسم رجیبیان

9 محرم الحرام 1434

قم مقدسه

ص: 11

تقدیر و تشکر

قبل از شروع مطالب لازم می دانم از استاد عزیزم (مدظله العالی) به خاطر این که سالیان متمادی وقت شریف شان را صرف کرده و برای تعلیم و هدایت حقیر تلاش و کوشش کرده و می کنند و در این راه واقعاً مانند جد بزرگوارش "عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ" بوده و هست، از صمیم قلب تشکر و قدر دانی کنم.

خدای تعالی را شکر می گویم که به حقیر توفیق داد سالیان متمادی به طور مستقیم و بدون واسطه در محضر و در معیت این بزرگوار باشم و از محضر شریفشان فیض و بهره ها ببرم.

از خدای تعالی می خواهم حال که در دنیا به حقیر توفیق داد و با این بزرگوار محشور بوده و هستم، در قیامت نیز به حقیر توفیق عنایت فرماید تا با ایشان و دیگر اولیاء الهی محشور باشم.

الهی آمین.

ص: 12

فصل اول: زندگی نامه و شرح احوالات حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

ولادت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

در روز جمعه، چهارم ماه شعبان سال 26 هجری، (1) در زمان خلافت عثمان، در مدینه منوره، در منزل حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابن ابی طالب علیهما السلام از دامن بانویی بزرگ و با عظمت، پاک و مهذب، به نام فاطمه کلایه که بعدها ملقب به ام البنین علیها السلام شد، کودکی به نام عباس علیه السلام چشم به جهان گشود، کودکی که آثار عظمت، صلابت و شجاعت، از همان بدو تولد، از چهره مبارکش هویدا بود، این کودک اولین و بزرگترین فرزند حضرت ام البنین علیها السلام بود.

این مولود با برکت، آن قدر زیبا و خوش اندام بود که در بین مردم به قمر بنی هاشم معروف شد، زیرا در عرب رسم است، هر کسی از جهت خصوصیات اخلاقی و یا جسمانی، امتیازی بر دیگران داشته باشد، لقبی برای او انتخاب کنند، و در میان عرب رسم بود که اگر کسی زیبایی فوق العاده و چهره بسیار جذاب داشت، لقب ماه به او می دادند.

مثلاً عبد مناف، جد سوم پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله چون چهره ای زیبا و نورانی داشت، قمر بطحاء، یعنی ماه سرزمین مکه، و عبدالله، پدر گرامی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله که سیمایی نورانی و چشم گیر داشت، قمر حرم، یعنی ماه حرم، می خواندند. (2)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از هر دو جهت، یعنی هم از جهت صفات روحی و

ص: 14

1- اعیان الشیعه جلد: 7 صفحه: 429

2- سیره دحلانیه جلد: 1 صفحه: 17

اخلاقی، و هم از جهت خصوصیات جسمانی و بدنی، امتیازات قابل توجهی نسبت به سایرین داشت.

در مورد خصوصیات جسمانی ایشان گفته شده: کان العباس بن امیرالمؤمنین علیهما السلام رجلا جمیلا و سیما یرکب الفرس المطهم و رجلاه یخطان فی الارض.

یعنی: عباس پسر امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهم السلام مرد زیبا و با ابهت و بلند قامت بود، به طوری که وقتی بر اسب قوی و بلند سوار می شد، پاهایش به زمین رسیده و روی آن کشیده می شد،⁽¹⁾ و اگر پاهایش را روی رکاب می گذاشت پای مبارکشان به گردن اسب می رسید.⁽²⁾

در میان فرزندان امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام بعد از حضرت امام حسن مجتبی و حضرت سیدالشهداء علیهما السلام قمر بنی هاشم حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام دارای عظمت و بزرگی خاصی است، و مانند پدر بزرگوارش شخصیت شجاع و معصومی دارد، به طوری که دوست و دشمن به مقام ارجمندش اعتراف کرده و معترف اند.

ص: 15

1- معالی السبطین جلد: 1 صفحه: 436 و بحار الأنوار جلد: 45 صفحه: 39

2- فرسان الهیجاء جلد: 1 صفحه: 190

بخش اول: اجداد و خویشان حضرت ابالفصل العباس عليه السلام

اشاره

ص: 16

اشاره

نسب شریف آن حضرت عباس بن علی بن ابی طالب بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف بن قصی بن كلاب بن مرة بن كعب بن لوی بن غالب بن فهر بن مالك بن نضر بن کنانة بن خزیمة بن مدركة بن الیاس بن مفر بن نزار بن معد بن عدنان بن ادد بن یسع بن سلاما بن نبت بن جمل بن قیداد بن اسماعیل بن ابراهیم خلیل اللہ بن تارخ بن ناجور بن شروع بن هود النبی بن فالغ بن عابر بن شالح بن ارفحشد بن سام بن نوح النبی بن مالك بن متوشح بن ادريس النبی بن بارض بن مهلائیل بن قینان بن انوش بن شیث بن آدم علیهم السلام است.

پاسخ به شبهه ای در مورد حضرت ابوطالب علیه السلام

دشمنان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام چون نتوانسته و موفق نشدند، شخصیت علی بن ابی طالب علیهما السلام را مخدوش کنند، لذا به اطرافیان آن امام مظلوم حمله ور شده، و سعی در تخریب چهره آنها کردند.

آنها چون دیدند، حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام اولین شخصی است که حتی قبل از بلوغ به حسب ظاهر به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ایمان آورده، (1) و لحظه ای نستجیر باللّٰه،

ص: 17

1- به اعتقاد شیعه بکار بردن لفظ ایمان آوردن برای علی بن ابی طالب علیهما السلام اشتباه است، چون ایشان از همان بدو تولد به عنوان انتخاب شده خدای تعالی و معصوم وارد دنیا شدند، لذا این که عرض شد به حسب ظاهر ایمان آوردند به همین دلیل است

به خدای تعالی شَرک نوززیده، به پدر بزرگوارش که از اوصیاء الهی است، حمله ور شده و نستجیر باللّه، دهان شان شکسته باد، وی را مشرک خوانده اند.

حضرت ابوطالبی که از همان ابتداء بعثت، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را یاری می نمود، و سه سال در شعب ابی طالب با تمام سختی ها و فشارها و کمبود آب و غذا، در کنار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ماند، و دست از یاری ایشان برنداشت، تا آنجا که در اثر فشارهای این سه سال، صحت و سلامتی جسمانی و روانی خویش را از دست داده و حتی همان فشارها و مریضی باعث مرگ وی شد. (1)

مغیره بن شعبه که از نزدیکان و محبان معاویه بود، و در ماجرای عقبه قصد کشتن پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را داشت، (2) و علی بن ابی طالب علیهما السلام در توصیف او فرموده اند: سبب اسلام آوردنش، مکر و حيله بود، (3) همچنین جابر بن عبدالله انصاری درباره او می گوید: ابلیس به صورت چهار نفر ظاهر شده که از جمله آنها مغیره بن شعبه است؛ هنگامی که رسول خدا از دنیا رفت، ابلیس به صورت مغیره ظاهر شد و مردم را به اطاعت نکردن از اهل بیت دعوت کرد. (4)

ابن ابی الحدید نیز از قول اسکافی نقل می کند: معاویه عده ای از صحابه و تابعین را فرا خواند تا برای او روایاتی در مذمت علی بن ابی طالب علیهما السلام جعل کنند و از جمله آنها مغیره بن شعبه نام می برد. (5)

مسعودی در مروج الذهب، در شرح حالات او، وی را زناکار و شارب الخمر

ص: 18

1- الغدير في الكتاب و السنه و الادب جلد: 7 صفحه: 487

2- بحار الانوار جلد: 28 صفحه: 100 و جلد: 82 صفحه: 267

3- بحار الانوار جلد: 34 صفحه: 322

4- الامالی شیخ صدوق صفحه: 176

5- مکاتیب الرسول صلی الله علیه و آله جلد: 1 صفحه: 649.

معرفی کرده است.

مغیره بن شعبه در واقعه سرنوشت ساز و تاریخی غدیر خم همراه با معاویه قسم خوردند که به هیچ وجه نگذارند امامت و امارت به علی بن ابی طالب علیهما السلام منتقل شود، (1) مورخان در شرح حال او نوشته اند او اولین کسی است که رشوه گرفته است، (2) او جزء یکی از آن افرادی است که به خانه حضرت فاطمه زهراء علیها السلام حمله کردند. (3)

حال يك چنین شخصی برای جلب نظر معاویه حدیثی جعل کرده که: إن أباطالب فی ضحضاح من نار؛

یعنی: ابوطالب علیه السلام در آب گرمی از آتش است، و دیگر مغرضان من جمله ملای رومی، در دفتر ششم مثنوی، صفحه 195 به همین حدیث جعلی استناد کرده و ایشان را نستجیر بالله کافر و مشرک خوانده اند.

ملای رومی سوای این که شخص بد دهنی بوده و در اشعارش از کلمات رکیک استفاده کرده، شخصیت مشکوکی است و بسیاری از بزرگان او را شخصیت عاقلی ندانسته و از نظر عقیدتی او را منحرف می دانند.

مستر همفر در خاطرات خود می نویسد:

آنچه وزارت مستعمرات انگلیس به هنگام اعزام به شرق به من توصیه نمود عبارت بوده از: گسترش همه جانبه مراکز درویش پروری همانند خانقاه ها و تکثیر و انتشار رساله ها و کتاب هایی که مردم عوام را به روی گرداندن از دنیا و مافیها، گوشه گیری و مردم گریزی سوق می دهد؛ مانند کتاب احیاء العلوم غزالی، مثنوی

ص: 19

1- شواهد التنزیل جلد: 2 صفحه: 391

2- اسدالغابه جلد: 4 صفحه: 472

3- الجمل صفحه: 117

همچنین به عنوان نمونه از بین فقها به نظر فقیه و عارف و شاعر نامدار، مرحوم ملا احمد نراقی رحمه الله در مثنوی طاقدیس اشاره می کنیم که ملای رومی را مورد انتقاد قرار داده، آنجا که می گوید:

عقل، این است ای رفیق معنوی هین بگو این با جناب مولوی

مولوی، گیرم که فهمد نیک و زشت راه دوزخ داند و راه بهشت

چون کند؟ بیچاره نفسش سرکش است افکند خود را، اگر چه آتش است

این روا، آن ناروا، داند درست لیک پایش در عمل لنگ است و سست

فقه و حکمت خواند، جهلش کم نشد عالم و دانا شد و آدم نشد!

علم چبُود؟ فهم راه نیک و بد عقل چبُود؟ اختیار نفس خود

چون نداری نفس خود در اختیار ز امتیاز نیک و بد، او را چه کار؟

کی کند دانستن سر کنگبین دفع صفرا، ای نگار نازنین!؟

گر شناسی خوب، حلوی شکر کی شود کام تو شیرین، ای پسر!؟

و خلاصه بسیاری از علماء و فقهاء، ایشان و مخصوصاً کتابش را دارای انحرافات بسیار که با اصول و عقاید ما همخوانی ندارد و سبب منحرف شدن جامعه می شود دانسته اند.

حضرت ابوطالب علیه السلام در بطحاء، که نام دیگر سرزمین مکه است، سیادت و

ص: 20

سروری داشت، و همچون پدرش عبدالمطلب، مرجع و ملجأ مردم بود، او به آن چه پیامبران الهی آورده بودند، و از حوادث و اخباری که انبیاء به پیروان شان خبر داده بودند آگاهی داشت، همچنین خودشان از اوصیاء پیامبران الهی بوده، و دیگران را به طرف پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله تشویق می کرد. (1)

راوی می گوید: خدمت حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام عرض کردم:

آیا ابوطالب علیه السلام بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله حجت بود؟

حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام فرمودند: خیر، بلکه ایشان وصی پیامبران گذشته بود، و وصایای آنها در نزدش امانت بود، و او نیز به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله تسلیم کرد.

سؤال کردم: آیا وصایا را به این جهت که بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله حجت بود، تسلیم می نمود؟

آن حضرت فرمودند: اگر این طور بود، که او وصایا را به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نمی داد.

عرض کردم: پس وضع ابوطالب در ارتباط با پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله چگونه بوده است؟

آن حضرت فرمودند: ایشان به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و آن چه ایشان آورده بودند، تا زمان مرگ، ایمان و اعتقاد داشت. (2)

علامه مجلسی رحمه الله معتقد است:

وقد أجمعت الشيعة على إسلامه وأنه قد آمن بالنبی صلی الله علیه و آله في أول الأمر ولم يعبد صنما قط بل كان من أوصیاء إبراهيم عليه السلام واشتهر إسلامه من مذهب الشيعة حتى أن المخالفين كلهم نسبوا ذلك إليهم وتواترت الأخبار من طرق الخاصة والعامة في ذلك. (3)

یعنی: شیعه اجماع و اتفاق نظر دارد بر مسلمان بودن حضرت ابوطالب علیه السلام به

ص: 21

1- مرآة العقول جلد: 1 صفحه: 362

2- بحار الانوار جلد: 9 صفحه: 29.

3- بحار الأنوار جلد: 35 صفحه: 138.

درستی که او به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از همان اول ایمان داشت، و هرگز حتی به اندازه يك چشم به هم زدن، بت نپرستید، بلکه از اوصیاء حضرت ابراهیم خلیل علیه السلام بود.

شیعیان بر اسلام حضرت ابوطالب علیه السلام اتفاق نظر دارند و روایات شیعه و سنی در این باره به حد تواتر رسیده است.

مرحوم طبرسی و ابن بطریق، صاحب کتاب مستدرک، این مطلب را تأیید کرده و معتقدند: اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام بر این امر اجماع دارند.

مرحوم صدوق می فرماید:

عبدالمطلب و ابوطالب، آگاه ترین افراد به موقعیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بودند، و این موضوع را از نادانان و کافران پوشیده می داشتند. (1)

حکایت

در شب ولادت با سعادت علی بن ابی طالب علیهما السلام حوادث عجیبی رخ داد، قریش برای تسکین وحشتی که برایشان پیدا شده بود، بت هایشان را به کوه ابوقیس بردند، وقتی به آن کوه رسیدند، کوه نیز به گونه ای شروع به لرزیدن کرد، که همه بت ها به زمین افتادند، وقتی قریش اوضاع خود را این چنین دیدند، وحشت زده به حضرت ابوطالب علیه السلام که همیشه پناه آنان بود، متوسل شدند، ایشان در آن هنگام دست های مبارکشان را بلند کرده و به پیشگاه خدای تعالی عرضه داشت:

بار خدایا! تو را به محمدیه محموده، که منظورش حضرت محمد صلی الله علیه و آله بود، و به علویه عالیه، که منظورش حضرت علی علیه السلام بود، و به فاطمیه بیضاء، که منظورش حضرت فاطمه زهراء علیها السلام بود، سوگند می دهم که بر تهامه، که منظورش اهل مکه بود، رأفت و رحمت کنی.

ص: 22

بلافاصله بعد از دعای حضرت ابوطالب علیه السلام اوضاع آرام شد، و به این ترتیب قریش پیشاپیش با نام این بزرگواران آشنا شده، و از آن تاریخ به بعد، در موارد مهم و در وقت مشکلات، این اسامی را نوشته و با توسل به آنها دعا می کردند، در حالی که هنوز حقیقت این اسماء را نمی دانستند،⁽¹⁾ و این جریان خود گواه بر عظمت حضرت ابوطالب علیه السلام است.

حکایت

در يك سال قریش با خشکسالی سختی روبرو شد، به گونه ای که زمین و آسمان برکت و رحمت خود را از آنها دریغ کرد، قریش با گریه و زاری متوسل به حضرت ابوطالب علیه السلام شدند و با خواهش و التماس از ایشان درخواست کردند تا به حرم برود، و برای نزول باران و رحمت دعا کند.

در این هنگام حضرت ابوطالب علیه السلام دست پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را که در آن زمان طفل خردسالی بود، گرفت و به حرم رفت، و در حالی که تکیه به کعبه زد، رو به آسمان نمود و عرض کرد:

ای خدای مهربان، به حق این فرزند (و اشاره به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نمودند) تو را سوگند می دهم باران رحمتت را بر ما بفرست و ما را مشمول کرم بی پایانت بفرما.

در تاریخ آمده است: زمانی که حضرت ابوطالب علیه السلام به حرم رفت، در آسمان مکه هیچ تیکه ابری وجود نداشت، ولی همین که ایشان دست به دعا برداشت، توده های ابر پدیدار شد، و در آسمان مکه سر و صدای رعد و برق پیچید، و باران تندی شروع به

ص: 23

1- برگرفته شده از روضة الواعظین.

یکی دیگر از افتخارات آن حضرت که نشان دهنده فضائل ایشان هست این است که حضرت عبدالمطلب علیه السلام از میان فرزندان خود، جناب ابوطالب علیه السلام را برای کفالت و سرپرستی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله معین نموده و فرمود:

وصیت من کنیته بطالب عبد مناف و هو ذو تجارب

یا ابن الحبیب أكرم الأقراب باین الذی قد غاب غیر آئب؛ (2)

یعنی: به کسی که کنیه او را ابوطالب نهادم و اسمش عبد مناف است، و مردی کار آزموده و با تجربه است، وصیت می کنم، ای پسر عزیزترین و گرامی ترین خویشاوندان، در مورد فرزند کسی که رفته و باز نمی گردد سفارش می کنم.

حضرت ابوطالب علیه السلام در پاسخ وی اظهار داشت:

لا توصنی بلازم و واجب انی سمعت أعجب العجائب

من کل حبر عالم و کاتب بان بحمد الله قول الراهب؛ (3)

یعنی: این امر بر من لازم و واجب است، و نیازی به وصیت ندارد، و من مطالب عجیبی شنیده ام، از هر عالم و دانشمند و نویسنده ای، و سپاس خدای را که گفته راهب روشن شد.

حضرت عبدالمطلب علیه السلام فرمودند:

ای ابوطالب، تو باید در نگهداری و نگهداری این فرزند تنها، که بوی پدر را

ص: 24

1- سیره حلبی جلد: 1 صفحه: 125.

2- الدر النظیم فی مناقب الائمة اللہامیم صفحه: 211.

3- مناقب ابن شهر آشوب جلد: 1 صفحه: 25.

استشمام نکرده و شفقت و مهربانی مادر نچشیده است بکوشی، او را چون جگر گوشه خود بدان، من در میان تمام فرزندانم تو را به سرپرستی او برگزیدم، برای آن که تو برادر تنی پدر او هستی.

اگر توانستی از او پیروی کن و به زبان و دست و مال خود، او را یاری نما، زیرا به خدا سوگند به زودی بر همه شما سروری و آقائی خواهد یافت، و مالک چیزی خواهد شد که هیچ يك از پدران من مالک آن نبوده اند، آیا سفارش و وصیت مرا قبول کردی؟

حضرت ابوطالب علیه السلام عرض کرد: آری، پذیرفتم و خدا را بر این امر شاهد می گیرم.

حضرت عبدالمطلب علیه السلام فرمود: دستت را دراز کن، و دست ابوطالب علیه السلام را گرفت و از وی برای این امر تعهد گرفت، سپس فرمودند: اکنون مرگ بر من آسان گردید. (1)

حضرت عبدالمطلب علیه السلام همواره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را می بوسید و می فرمود: گواهی می دهم که در میان فرزندانم هیچ يك را خوشبوتر و زیبا روی تر از تو ندیده ام. (2)

حضرت ابوطالب علیه السلام از این مقام و سعادت که با سرپرستی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله شامل حالش شده، شاد و مسرور بود و نهایت سعی و تلاشش را در رسیدگی به امور پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله انجام می داد، و از بذل مال و آبروی خویش در این راه دریغ نمی کرد.

وقتی حضرت ابوطالب علیه السلام کفالت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را عهده دار شد، با خوشحالی فراوان به سمت خانه شتافت و به همسرش چنین مژده داد: این پسر برادرم هست و عزیزتر از همه فرزندان و اموالم خواهد بود، مواظب باش کسی کوچکترین تعرضی به او نداشته باشد، او نور چشم و پاره تنم است، امر او امر من، و نهی او نهی من خواهد

ص: 25

1- كحل البصر في سيرة خير البشر صفحة: 57.

2- مرآة العقول جلد: 1 صفحه: 368.

فاطمه بنت اسد، همسر حضرت ابوطالب علیه السلام نیز در این زمینه هیچ گونه کوتاهی مرتکب نشد، تا جایی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: فاطمه بنت اسد در حالی که فرزندانش گرسنه بودند، مرا سیر می کرد و در حالی که فرزندانش غبار آلود و ژولیده بودند، مرا پاکیزه نگه می داشت. (2)

حضرت ابوطالب علیه السلام در مورد نبوت برادر زاده اش حضرت محمد صلی الله علیه و آله هیچ شك و تردیدی نداشت، و در سخنانی که هنگام تزویج حضرت خدیجه کبری علیها السلام با پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ایراد نمود، اظهار داشت:

و هو و الله بعد هذا له نبأ عظیم و خطر جلیل. (3)

یعنی: به خدا سوگند او (حضرت محمد صلی الله علیه و آله) را پس از این خبری عظیم، و موقعیتی بسیار مهم خواهد بود.

حضرت ابوطالب علیه السلام در وصیتش به قریش می فرماید:

انی اوصیکم بمحمد خیرا، فانه الامین فی قریش، و الصدیق فی العرب، و هو الجامع لكل ما اوصاکم به، و قد جاء بامر قبله الجنان؛ (4)

یعنی: شما را وصیت می کنم که نسبت به محمد صلی الله علیه و آله نیکو باشید، که او در قریش امین، و در عرب راستگو می باشد، و خود جامع تمام چیزهایی است که شما را بدان سفارش می کند، و آن چه او آورده مقبول قلب و عقل است.

هنگامی که عباس، فرزند عبدالمطلب، حضرت ابوطالب علیه السلام را از تصمیم قریش

ص: 26

1- ابوطالب اسوه مقاومت و ایمان صفحه: 22.

2- ابوطالب اسوه مقاومت و ایمان صفحه: 25.

3- سیره حلبیه جلد: 1 صفحه: 165.

4- تاریخ الخمیس جلد: 1 صفحه: 339 و طراز المجالس صفحه: 217.

در مورد دشمنی و خصومت با پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مطلع نمود، اظهار داشت:

پدرم (عبدالمطلب) به من خبر داد که او، یعنی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بر حق است؛ بنابراین دشمنی قریش با وی، لطمه ای به حضرتش نخواهد زد.

پدرم همه کتاب های آسمانی را خوانده بود و می گفت: از نسل من پیامبری ظهور خواهد کرد، و آرزو دارم که زمان او را درک کنم تا به وی ایمان آورم، و هر که در آن زمان باشد، باید به او ایمان آورد. (1)

حضرت ابوطالب علیه السلام اگر به پیامبری حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله اعتقاد کامل نداشت، هنگامی که برادرش حمزه، اسلام آورد، به او نمی فرمود:

فصبرا أبايعلى على دين أحمد و كن مظهرا للدين ووقت صابرا

وحط من أتى بالدين من عند ربه بصدق و حق، لا تكن حمز كافرا

فقد سرنى اذ قلت انك موءمن فكن لرسول الله فى الله ناصرا

و ناد قریشا بالذى قد أتيته جهارا و قل ما كان أحمد ساحرا؛ (2)

یعنی: ای ابایعلی، بر دین احمد صلی الله علیه و آله شکبیا باش، و دین پیامبر را اظهار کن و پا برجا باش، و نسبت به کسی که از نزد پروردگارش دین راستین و حق آورده است فروتن بوده، وای حمزه هیچ گاه حق را کتمان نکن.

از این که گفتم ایمان آورده ای، شاد و مسرور شدم، پس همواره به خاطر خداوند، در یاری و نصرت فرستاده او کوشا باش.

آشکارا قریش را به ایمان خود آگاه ساز و بگو که احمد صلی الله علیه و آله ساحر نیست.

همچنین در پاسخ ورد قریش فرموده است:

ص: 27

1- الحجّة على الذاهب صفحه: 65.

2- اعلام الوری باعلام الهدی جلد: 1 صفحه: 123.

ألم تعلموا أنا وجدنا محمدا نبيا كموسى خط في أول الكتب

یعنی: آیا نمی دانید که ما محمد صلی الله علیه و آله را همچون موسی پیامبری یافتیم که در اولین کتاب های آسمانی معرفی شده است.

(1)

همچنین فرموده است:

و أمسى ابن عبد الله فينا مصدقا على سخط من قومنا غير معتب

یعنی: و فرزند عبدالله در میان ما پیامبری راستین است، اگر چه قوم ما از این امر خشمگین باشند. (2)

و نیز فرموده:

أمين حبيب في العباد مسوم بخاتم رب قاهر للخواتم

یری الناس برهانا علیه و هیبة و ما جاهل فی فعله مثل عالم

نبی أتاه الوحي من عند ربه فمن قال: لا، يقرع بهاسن نادم؛ (3)

یعنی: او امین است، و بندگان او را دوست می دارند، و با مهر پروردگاری، که بر همه مهرها چیره گی و غلبه دارد، مهر خورده و نشان شده است.

مردمان در او دلیل و برهانی استوار و شکوهی می بینند، و هیچ نادان در کارش چون دانشور نیست.

و او پیامبری است که از سوی پروردگارش وحی دریافته است، و هر که به دعوت وی نه گوید، بر او دندان پشیمانی خواهد روئید.

همچنین ایشان در زمانی که مسلمانان بر اثر فشار کفار به حبشه پناهنده شدند،

ص: 28

1- خزانة الأدب بغدادی جلد: 1 صفحه: 261.

2- الحجة على الذاهب صفحه: 45.

3- شرح نهج البلاغة ابن ابی الحدید جلد: 3 صفحه: 313.

برای حمایت و دفاع از آنها خطاب به نجاشی فرموده است:

تعلم خيار الناس أن محمدا وزير لموسى و المسيح بن مريم

اتى بالهدى مثل الذى أتيا به فكل بأمر الله يهدى و يعصم

و انكم تتلونه فى كتابكم بصدق حديث لا حديث المترجم

فلا تجعلوا لله ندا و أسلموا فان طريق الحق ليس بمظلم. (1)

یعنی: مردمان نیک و برگزیده می دانند که محمد صلی الله علیه و آله وزیر و جانشین موسی و مسیح فرزند مریم است.

او برای آنها هدایاتی از نوعی که آن دو پیامبر آورده بودند، به ارمغان آورد و به همگی، به امر خدا راه می نمایانند، و به او پیوند می دهند.

شما مسیحیان در کتاب خود احوال او، یعنی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را می خوانید، خواندنی صحیح و درست و نه داستانی دروغین.

پس برای خدا شریکی نگیرید و اسلام آرید، برای آن که راه حق تاریک نبوده و روشن است.

و نیز فرموده است:

اذهب بنی فما عليك غضاضة اذهب وقر بذاك منك عیونا

و الله لن یصلوا اليك بجمعهم حتی اوسد فی التراب دفینا

و دعوتی و علمت أنك ناصحی و لقد صدقت و كنت قبل أميننا

و ذكرت دینا لا محالة، انه من خیر أديان البرية دینا؛ (2)

ص: 29

1- الغدير فی الكتاب و السنه و الادب جلد: 7 صفحه: 447.

2- ایمان ابی طالب الحججه علی الذاهب الی کفر ابی طالب صفحه: 257.

یعنی: برو ای فرزندم، که تو را ذلت و خفتی نیست، برو که چشم هائی به وجود تو روشن و درخشان شده.

به خدا سوگند که با تمام جمع و نیروی خود هرگز به تو دست نخواهند یافت، مگر آن که من روی در خاک کشم.

مرا خواندی و دانستم که این از خیرخواهی توست، و تو راست می گوئی، و در گذشته نیز امین بوده ای.

و یادآور آئینی شدی که ناگزیر و مسلماً از بهترین ادیان برای مردم است.

حکایت

روزی حضرت ابوطالب علیه السلام برای اثبات نبوت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و نشان دادن فضائل آن حضرت به قریش، در اجتماعی از آنان به ایشان عرض کردند:

برادر زاده ام! آیا تو را خداوند فرستاده است؟

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: آری.

حضرت ابوطالب علیه السلام عرض کردند: انبیاء و پیامبران معجزه و خوارق عاداتی داشته اند، شما هم معجزه و نشانه ای اظهار کنید.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: ای عمو، آن درخت را بخوان و بگو که محمد بن عبدالله صلی الله علیه و آله می گوید با اجازه خداوند جلو بیا.

حضرت ابوطالب علیه السلام درخت را فراخواند، و درخت مزبور از جای خود حرکت کرده و به نزد حضرت رسول صلی الله علیه و آله آمد، و در پیش روی حضرتش به خاک افتاد، سپس امر فرمودند که به جای خود بازگردد، و درخت بازگشت.

حضرت ابوطالب علیه السلام در این هنگام عرض کردند: شهادت و گواهی می دهم که تو

راستگو می باشی، و پس از آن به فرزندش علی علیه السلام عرض کرد: پسرم همواره در خدمت حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله باش. (1)

حکایت

روزی حضرت ابوطالب علیه السلام به فرزندشان حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام عرض کردند: پسرم در چه حالی به سر میبری؟

حضرت علی علیه السلام فرمودند: ای پدر! به خدا و رسولش ایمان دارم، و به آن چه رسول گرامی آورده، معتقدم و از ایشان پیروی می‌کنم.

حضرت ابوطالب علیه السلام فرمودند: او تو را جز به نیکی و خیر فرا نمی‌خواند؛ با او همراه باش. (2)

مغرضان با این که تمام سعی و تلاش خود را کردند تا حضرت ابوطالب علیه السلام را مشرک و کافر معرفی کنند، اما فضائل و کمالات این بزرگوار به قدری زیاد بود، که نتوانستند موفق به اهداف شوم خویش شوند، و گاهی خواسته یا ناخواسته، فضائلی از آن بزرگوار مطرح کرده‌اند، ابن ابی الحدید معتزلی، در ستایش حضرت ابوطالب علیه السلام سروده است:

و لولا أبوطالب و ابنه لما مثل الدین شخصاً فقاما

فذاك بمكة أوی و حامی و هذا بیثرب جس الحماما

تكفل عبد مناف بأمر و أودی فکان علی تماماً

فله ذا فاتح للهدی و لله ذا للمعالی ختاماً

ص: 31

1- الحجة علی الذاهب صفحه: 25.

2- تاریخ طبری جلد: 2 صفحه: 214 و سیره حلیه جلد: 1 صفحه: 306.

و ما ضرر مجد أبي طالب عدو لغى أو جهول تعامى؛ (1)

یعنی: اگر ابوطالب و فرزندش حضرت علی علیه السلام نبودند، هرگز دین اسلام تجسم نمی یافت و برپا نمی شد.

او (ابوطالب علیه السلام) در مکه پناه داد و حمایت نمود، و این علی علیه السلام در مدینه تا پای جان جنگید.

عبد مناف (ابوطالب) امری را به عهده گرفت و از دنیا رفت، و علی علیه السلام آن را به پایان برد.

خداوند به هر دوی آنها خیر دهد، که یکی فاتح هدایت و دیگری مظهر کامل سجایای هدایت و اخلاق بود.

و هرگز مجد و بزرگواری ابوطالب علیه السلام از دشمنی که بیهوده و یاوه گوید، و یا نادانی که خود را به کوری زند، زیان نمی بیند.

زینی دحلان از علمای بزرگ اهل سنت، به نقل از ابن التین می نویسد:

قال الإمام عبد الواحد السفاسقي (ابن التين) في شرح البخاري: إنَّ في شعر أبي طالب هذا دليلاً على أنه كان يعرف نبوة النبي صلى الله عليه وآله قبل أن يبعث، لما أخبره به بحيرا الراهب وغيره من شأنه، مع ما شاهده من أحواله، و منها الاستسقاء به في صغره و معرفة أبي طالب بنبوته صلى الله عليه وآله جاء في كثير من الأخبار زيادة على أخذها من شعره. (2)

یعنی: امام عبد الواحد سفاسقی در شرح بخاری نوشته است: اشعار ابوطالب دلالت بر این دارد که او قبل از بعثت پیامبر به وسیله اخباری که بحیراء راهب و دیگران

ص: 32

1- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: 14 صفحه: 83.

2- السیرة النبویه و الآثار المحمدیه جلد: 1 صفحه: 43 و ارشاد الساری فی شرح صحیح بخاری جلد: 3 صفحه: 26 و المواهب اللدنیه جلد: 1 صفحه: 185.

داده بودند، به مقام ایشان آگاه بوده و او را می شناخته، همچنین اعمال ابوطالب بر این مطلب شهادت می دهد، که از جمله آن ها، وسیله قرار دادن پیامبر صلی الله علیه و آله برای طلب باران در کودکی شان، و خبر داشتن از نبوت او بوده است، این مطلب در روایات بسیار؛ علاوه بر اشعاری که از او نقل شده آمده است.

همچنین راغب اصفهانی، صاحب مفردات، در محاضرات الأدباء آورده است: و قال سفیان بن عیینة: من أبغض أبا طالب فهو كافر، فقیل له، قال: لأن النبی کان یحبه و من أبغض من یحبه رسول الله فهو كافر. (1)

یعنی: سفیان بن عیینة گفت: هرکس ابوطالب را دشمن بدارد، کافر است از او سوءال کردند: دلیل این مطلب چیست؟

در جواب گفت: زیرا رسول خدا او را دوست دارد، و کسی که دشمن بدارد فردی را که رسول خدا او را دوست دارد، کافر است.

راغب اصفهانی شخصیت مورد قبول اهل سنت است که او را چهره ای عالم و محقق، و امام و پیشرو خود می دانند، شمس الدین ذهبی، از او به عنوان علامه ماهر و محقق برجسته و صاحب چندین کتاب و از متکلمین پرهیزگار تعبیر می کند، (2) و صفدی درباره اش می گوید: راغب اصفهانی، یکی از سرشناسان دانش و فضیلت بود که در چندین علم تحقیق کرده بود، کتاب هایی دارد که از تحقیق او در علوم، گستردگی آن و توانایی او در آن علوم حکایت دارد، (3) و همچنین سیوطی در موردش می گوید:

ص: 33

1- المحاضرات الادباء جلد: 2 صفحه: 498.

2- الراغب العلامة الماهر المحقق الباهر أبو القاسم الحسين بن محمد ابن المفضل الأصبهانی الملقب بالراغب صاحب التصانيف، كان من أذكیاء المتكلمین سیر أعلام النبلاء جلد: 18 صفحه: 120

3- الراغب الحسين بن محمد أبو القاسم الراغب الأصبهانی أحد أعلام العلم و مشاهیر الفضل متحقق بغیر فن من العلم وله تصانيف تدل على تحقیقه وسعة دائرته فی العلوم وتمکنه منها (الوافي بالوفیات جلد 13 صفحه 29).

فخرالدین رازی در کتاب تأسیس التقدیس گفته است که راغب اصفهانی یکی از ائمه اهل سنت بوده، و او را با غزالی برابر دانسته است، این سخن فخر رازی فایده زیادی دارد؛ چرا که بسیاری از مردم خیال می کنند، او معتزلی بوده است.

(1)

لذا با توجه به آن چه از نظرات علماء شیعه و سنی بیان شد که حاصل تحقیق و بررسی های بسیار بوده و ما در این جا مختصراً به برخی از آنها اشاره کردیم، این است که حضرت ابوطالب نه تنها مسلمان و مومن بود بلکه از اوصیاء الهی و وصی حضرت ابراهیم بوده که در سرزمین مکه جهت یاری پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله زحمات فراوانی کشیده اند.

مضافاً دلائل و مدارکی وجود دارد که ایشان فراتر از وصایت؛ نبوت نیز داشته و جزء صد و بیست و چهار هزار پیامبر الهی بوده اند و برای اثبات این مدعا ادله قطعی و محکم از آیات قرآن و کلمات اهل بیت علیهم السلام و اجماع علماء ماضی وجود دارد که در این جا مجال بیان آنها نمی باشد، اما به یاری خدا در رساله ای جداگانه در آینده به صورت مستقل این مسأله را مطرح و آن را ثابت خواهیم نمود.

حضرت عبدالمطلب علیه السلام

ایشان رئیس قوم، شریف ترین فرد مکه، از حکیمان قریش، و بسیار بردبار و حلیم بود، قریش در سختی ها و برای رفع مشکلات شان به وی مراجعه می کردند، و ایشان سعی در برآورده کردن حوائج آنها داشت، لذا به همین جهت ایشان را شیبة الحمد

ص: 34

1- ذکر الإمام فخر الدین الرازی فی تأسیس التقدیس فی الأصول أن أبا القاسم الراغب من أئمة السنة، وقرنه بالغزالی، قال: وهی فائدة حسنة، فإن كثيراً من الناس یظنون أنه معتزلیغیة الوعاة فی طبقات اللغویین والنحاة جلد: 2 صفحہ: 297.

می خواندند، (1) حضرت عبدالمطلب علیه السلام بنیانگذار بعضی از قوانینی بود که بعدا دین مقدس اسلام آنها را امضاء و تأیید فرمود، از جمله:

ازدواج با نامادری را بر فرزندان ممنوع کرد، گنجی پیدا کرد و خمس آن را به فقراء تصدق نمود، در مورد خون بهای قتل، صد شتر معین کرد، تا زمان وی تعداد طواف بر گرد خانه کعبه عدد معینی نداشت، و ایشان برای اولین بار هفت مرتبه طواف خانه کعبه را لازم دانست، قطع دست سارق، و تحریم خمر و زنا نیز از دستورات ایشان قبل از اسلام است، همچنین اعلام کرد: شخص برهنه و عریان، بیت الله الحرام را طواف نکند، قمار بازی و خوردن گوشت حیواناتی را که برای بت ها قربانی می کردند، حرام و ممنوع اعلام نمود. (2)

بخشش و جود حضرت عبدالمطلب علیه السلام بسیار زیاد و فراوان بود، تا آنجا که حتی پرندگان و حیوانات نیز از خوان کرشم بی بهره نبودند، لذا به همین جهت او را قیاض لقب داده بودند. (3)

ایشان در نزد مردم از عزت و شرافت فوق العاده ای برخوردار بود، به طوری که در مقابل خانه کعبه با احترام خاصی برای او فرش می انداختند، و این کار برای هیچ کس غیر از وی سابقه نداشت، و به جز پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله کسی اجازه نشستن روی آن فرش و همنشینی با عبدالمطلب را نداشت، (4) روزی وقتی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به طرف آن فرش رفت، یکی از عموهای ایشان قصد دور کردن پیامبر از آن فرش را داشت که حضرت

ص: 35

1- الطراز الاول و الکناز لما علیه من لغه العرب المعمول جلد: 2 صفحه: 186.

2- سیره حلبیه جلد: 1 صفحه: 5.

3- سیره حلبیه جلد: 1 صفحه: 4.

4- تاریخ الخميس جلد: 1 صفحه: 270.

عبدالمطلب علیه السلام او را از این کار منع کرده و به او فرمود: که او (پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله) دارای شأنی رفیع و منزلتی والاست.

(1)

حضرت عبدالمطلب علیه السلام یکی از اوصیاء و انبیاء الهی بود، وی کتب آسمانی را مطالعه می کرد، حضرت ابوطالب علیه السلام خدمت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عرض کرد: پدرم (عبدالمطلب) تمام کتب آسمانی را قرائت می کرد و همواره می فرمود: از نسل من پیامبری ظهور خواهد کرد، و من علاقه مندم که زمان وی را درک کنم و به او ایمان آورم، و هر کس از اولاد من در آن زمان باشد باید به او ایمان آورد. (2)

امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام می فرمود:

والله ما عبد أبی، ولا جدی عبدالمطلب، ولا عبد مناف، ولا هاشم صنما، وانما كانوا يعبدون الله و يصلون الى البيت، علی دین ابراهیم، متمسکین به؛

یعنی: قسم به خدا پدر و جد من عبدالمطلب و عبد مناف و هاشم بت نپرستیده و فقط خدای تعالی را می پرستیدند و به سوی خانه خدا نماز می گزاردند و به آئین ابراهیم علیه السلام متدین بودند. (3)

هاشم

ایشان نیز از برتری و اهمیت خاصی در نزد قریش و سایر اعراب برخوردار بود و همه مردم به فضل و کمال او معترف بودند، ایشان در زمان حج نیز طبق سنت پدرش، حجّاج را اطعام می نمود.

در یکی از سال ها که قحطی آمده و زندگی بر قریش سخت شده بود، هاشم به شام

ص: 36

1- سیره حلبیه جلد: 1 صفحه: 129.

2- بحار الانوار جلد: 9 صفحه: 31.

3- کمال الدین صفحه: 104.

رفت و گندم و کعک (نام نانی است که از آرد و شیر و شکر تهیه می شده) خریداری نموده، گندم ها را آرد کرد و نان پخت و قربانی نمود، و با آنها از مردم پذیرائی کرد، (1) سفره و خوان ضیافت وی همواره چه در زمان رفاه، و چه هنگام تنگدستی، گسترده بود، ایشان همواره از مساکین و درماندگان دستگیری می کرد و بی پناهان را پناه می داد.

همه ساله در اولین روز ماه ذی الحججه به بیت الله الحرام می آمد و پشت به خانه کعبه داده و طی يك سخنرانی می فرمود:

ای گروه قریش، شما سروران عرب، با موقعیتی ممتازتر، و از جهت نسب و نیاکان، ارزشمندتر و برتر از دیگران می باشید، شما همسایگان، و در جوار خانه خدا هستید، خداوند به دوستی خود شما را اکرام، و در میان فرزندان اسماعیل به همسایگی خانه خود مخصوص گردانیده است، و با توجه به این که زائران خانه خدا که برای بزرگداشت بیت الله الحرام می آیند، میهمانان خداوند هستند، بر شماست که میهمانان خدای تعالی و زائران را گرامی بدارید، برای این که آنان غبار آلوده از شهرها و بلاد مختلف به این جا می آیند.

به خدا سوگند، اگر خودم مال کافی داشتم، به تنهایی پذیرائی آنان را به عهده می گرفتم و به شما توصیه ای نمی کردم، من پاکیزه ترین اموالم را که شائبه ای از قطع رحم و غضب حق دیگران در آن نیست به این امر اختصاص خواهم داد، و اگر شما نیز می خواهید، همین گونه عمل نمائید و شما را به حرمت این خانه سوگند می دهم که به جهت کرامت زائران بیت الله جز از مال پاك و حلالتان در این راه صرف ننمائید.

مردم نیز به پیشنهاد هاشم پاسخ مثبت داده و از بذل مال دریغ نمی کردند، و برای

ص: 37

اطعام زائران خانه خدا، اموالشان را به دارالندوه می سپردند. (1)

همچنین هاشم از حجّاج در مکه، منی، عرفات و مشعر نیز پذیرائی می کرد. (2)

تجارت بازرگانان قریش معمولاً- از شهر مکه و حوالی آن تجاوز نمی کرد، نهایتاً گاهی بازرگانان عجم، اموالی را برای فروش به مکه می آوردند، تا این که هاشم به شام نزد قیصر رفت، قیصر که از حسن اخلاق و جمال و ابهت هاشم تحت تأثیر قرار گرفته بود، او را پذیرفت و به او اجازه تجارت در آن کشور را داد، و طی نامه ای برای آنان امتیاز و مصونیت هائی در نظر گرفت، لذا هاشم بنیان گذار و شروع کننده مسافرت های قریش به یمن و شام است، او با مذاکره با پادشاهان روم و غسان موجبات امنیت تجاری را فراهم کرد. (3)

اوزمستان ها به یمن و تابستان ها به شام می رفت و روءساء قبائل عرب و پادشاهان یمن و شام با وی در تجارت شریک شده و برای او سود ویژه ای مقرر می کردند، او روزی شتری به عنوان هدیه برای آنان فرستاد، و در مقابل شرط نمود که آنها نیز امنیت راه و محل را برای او تأمین کنند، و این مسأله منافع بسیاری برای هر دو طرف در بر داشت، بدین ترتیب مردم و مسافران از نظر امنیت محفوظ بودند و در نتیجه وضع اقتصادی خوبی برای قریش به وجود آمد و به برکت هاشم از تمام شهرها و بلاد، نعمت سرازیر شد و این همان ایلافی می باشد که خدای تعالی در قرآن از آن سخن به میان آورده و فرموده: لِإِیْلَافِ قُرَیْشٍ. (4)

ص: 38

1- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: 3 صفحه: 458.

2- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: 3 صفحه: 457.

3- تاریخ طبری جلد: 2 صفحه: 180.

4- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد 3 صفحه 454 الي 458.

صورت هاشم در شب تاریک درخشش خاصی داشت، و به هیچ درخت و سنگی نمی گذشت مگر این که آن سنگ و یا درخت به وی می گفتند: هاشم! تو را بشارت و مژده باد که به زودی از ذریه تو گرامی ترین خلق خدا و خاتم پیامبران، محمد صلی الله علیه و آله ظاهر خواهد شد. (1)

عبد مناف نیز همان گونه که پدرش قصی به او سفارش کرده بود، به هاشم وصیت نمود و از او پیمان گرفت که فقط از زنان طاهره و پاکیزه همسر بگیرد، تا نور نبوت به فرد ناشایستی منتقل نشود، اشراف و ملوک آرزو داشته و مایل بودند که هاشم از خانواده آنها همسر بگیرد ولی هاشم امتناع می کرد. (2)

یک بار در خواب به او گفته شد که با سلمی دختر عمرو بن لیبید بن حداث، که فرزند زید بن عامر و او فرزند غنم بن مازن از خاندان بنی النجار است ازدواج کن که پاکیزه و در میان زنان بی نظیر می باشد و برای او مهریه شایسته ای معین کن، زیرا او برای تو فرزندی می آورد که پیامبر آخر الزمان از آن فرزند خواهد بود.

به همین سبب هاشم و برادر و پسر عموهایش در طلب سلمی، در حالی که قیمتی ترین لباس ها و زره ها را در بر داشتند به شهر رفتند، و چون برای مذاکره در این مورد نشستند، مطلب پسر عبد مناف (برادر هاشم) سخن را آغاز نموده و اظهار داشت:

ما کسانی هستیم که زائران خانه خدا و اماکن متبرکه بر ما وارد می شوند، و از همه جا به سوی ما می آیند، و شما از شرافت و بزرگی ما و نیز نور درخشانی که خداوند متعال به ما عنایت کرده و اختصاص داده است آگاه می باشید، و ما فرزندان لوی بن غالب هستیم و این نور که از زمان حضرت آدم علیه السلام با ماست، به عبد مناف و از وی به برادر ما هاشم منتقل شده است، و خداوند هاشم را به سوی شما رهنمون کرده است،

ص: 39

1- العباس صفحه: 34.

2- منتهی الامال جلد: 1 صفحه: 49.

ما به شما علاقمند هستیم و برای خواستگاری فرزندتان آمده ایم.

پس از سخنان مطلب، عمرو، پدر سلمی، طی سخنانی پذیرفتن پیشنهاد آنان را اعلام کرد، پس از تعیین مهریه و ازدواج هاشم و حاملگی سلمی به عبدالمطلب نور مزبور به سلمی منتقل شد، و چون همواره مژده هائی به ولادت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دریافت می کرد و از جریان امر مطلع نبود مضطرب و نگران شده موضوع را با شوهرش در میان گذاشت، هاشم او را از تشریف فرمائی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در آینده نزدیک خبر داد. (1)

عبد مناف

عبد مناف فرزند قصی، از نظر بزرگی و شرافت، موقعیت ممتازی داشت، و چون بسیار خوش سیما و زیبا روی بود او را ماه بطحاء می گفتند، و به خاطر این که بسیار سخاوتمند بود و حتی در زمان پدرش نیز کسی را از جود و کرم خود محروم نمی ساخت به او لقب فیاض داده بودند، و چون منزلت بالائی در میان مردم داشت وی را مناف می خواندند و از هر سو به او روی می آوردند نام قبلی وی عبد بود که بعدا به او عبد مناف می گفتند. (2)

بنابر سنگ نوشته هائی که به دست آمده، از جمله وصایای عبد مناف به قریش، وصیت به تقوا و پرهیزگاری خدای تعالی و پیوند با خویشاوندان بوده است. (3)

ص: 40

1- بحار الأنوار جلد: 6 صفحه: 14.

2- اثبات الوصیة صفحه: 75.

3- سیره دحلانیه در حاشیه حلبیه جلد: 1 صفحه: 17.

ایشان سید و آقای حرم بود، قصی خانواده اش را به سرزمین مکه منتقل کرد و به آنان دستور داد که در اطراف خانه خدا منزل کنند تا از تهاجم اعراب در امان باشند، آنان نیز از چهار طرف خانه خدا بناهایی ساخته و هر کدام برای خود دری مخصوص قرار دادند، یکی از درها برای بنی شیبه و دیگری برای بنی جمح بود و دری را به بنی مخزوم و در دیگری را به بنی سهم اختصاص دادند و برای طواف خانه خدا نیز در اطراف آن جای خالی باقی گذاشتند.

قصی همچنین، مرکزی برای مشاوره و تقاضا و تبادل نظر در مورد مسائل مهمی که پیش می آمد به نام دارالندوه احداث نمود و رأی و نظر او در این مورد با استقبال قریش مواجه شد و به نام مجمع شهرت یافت.

از دیگر ابتکارات قصی این بود که در زمان حج و هنگام آمدن حجّاج به مکه، به قریش اظهار داشت:

اکنون که زمان حج است و مردم از اقدامات شما مطلع شده و با دیده عظمت و بزرگی به شما می نگرند، با توجه به این که اطعام و پذیرائی در نزد عرب از هر چیز ارزشمندتر می باشد، مناسب است هر کس به سهم خود در این خصوص کمک نماید.

به پیشنهاد وی مال و بودجه فراوانی جمع شد و مقدم حجّاج را با قربانی های متعدد بر سر راهشان هنگام ورود به مکه گرامی می داشتند، و نیز در مکه قربانی می نمود و در مزدلفه آتش بسیاری برافروخت تا از فاصله دور قابل رویت باشد. (1)

همچنین در منی ضیافت هایی ترتیب می داد، این سنت ها تا زمان طلوع اسلام ادامه داشت.

ص: 41

کلاب بن مره جد سوم حضرت آمنه مادر گرامی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و جد چهارم حضرت عبداللّه پدر آن حضرت بود، وی به شجاعت معروف و از وجود مبارکش نور پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ساطع بود. (1)

کعب بن لوءی

کعب بن لوءی جد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بود که همواره به بعثت و برانگیخته شدن ایشان بشارت می داد و مردم را به پیروی حضرتش سفارش می نمود و به قریش اعلام می کرد که پیامبر موعود از نسل او خواهد بود.

وی می گفت:

گوش فرا دهید و به خاطر سپارید و دانش فرا گیرید تا آگاه شوید، و در فهم بکوشید تا بفهمید، شب تاریک و روز روشن، زمین گهواره و کوه ها چون میخ هستند و پیشینیان چون اقوام بعدی، همه به سوی نابودی رهسپارند، همه در بلا- و آزمایش می باشند بنابراین با اقوام و خویشان تان صله رحم کنید و در تزکیه نفس خود بکوشید، آیا کسی که نابود شد، بازگشته و آن که فوت کرده بپاخاسته است؟

سرای دیگر در پیش رو است، و برخلاف گفته شما، قطعاً دنیای دیگری وجود دارد، حرم را آراسته و بزرگ شمارید و همراه آن بوده و از آن جدا نشوید که آن را به زودی خبری بزرگ خواهد بود و پیامبری بزرگوار برانگیخته خواهد شد.

سپس طی اشعاری ابراز نمود:

ص: 42

نهار و لیل و اختلاف حوادث سواء علینا حلوها و مریها

یوعویان بالأحداث حتی تأویا و بالنعم الضافی علینا ستورها

علی غفلة یأتی النبی محمد فیخبراً أخباراً صدوقاً خبیرها

یعنی: روز و شب و پی آمد حوادث تلخ و شیرین آن برای ما یکسان است.

گذر روزگار و شب و روز موجب بروز حوادثی است که نعمت های مخفی را بر ما ظاهر می کنند.

ناگهان پیامبر گرامی محمد صلی الله علیه و آله خواهد آمد و از اخباری که خبرگزارش راستگوست، خبر خواهد داد.

آنگاه اضافه نمود:

ای کاش من شاهد مضامین دعوت و پیامبری وی بودم، و البته اقوام و عشیره اش با حق ستیزه می کنند و خواری او را می خواهند. (1)

مردم، تاریخ وفات ایشان را به جهت شرافت و جلالتی که در نزد آنها داشت مبدأ تاریخ قرار دادند تا پس از حادثه ابرهه، عام الفیل مبدأ تاریخ شد و سپس تاریخ رحلت عبدالمطلب مبدأ تاریخ گردید. (2)

او اولین کسی بود که روز جمعه را به این اسم یعنی جمعه خواند، و علت این نام گذاری این بود که قریش در چنین روزی گرد هم اجتماع می کردند، اسلام نیز همین اسم را تأیید و امضاء نمود در زمان جاهلیت قبل از این که کعب بن لوءی نام آن را تغییر دهد اسم روز جمعه عربی بود. (3)

ص: 43

1- صبح الأعشی جلد: 1 صفحه: 211.

2- تاریخ الطبری جلد: 2 صفحه: 391.

3- سیره حلبیه جلد: 1 صفحه: 19.

فهر در میان عرب دارای ابهت و عظمت خاصی بود، وی مردی موحد و خدا پرست بوده و نور نبوت از سیمایش مشاهده می شد، از فرموده های او به فرزندش این است که:

مال اندکی که از خود داشته باشی از ثروت زیادی که با ریختن آبروی تو به دست آید برایت بهتر و بیشتر موجب بی نیازی تو می باشد. (1)

ایشان با حسان بن عبد کلال که با لشکری از یمن به مکه آمده بود تا سنگ های خانه کعبه را با خود به یمن برده، در آنجا خانه ای بسازد تا زیارتگاه شود، جنگید و بر او پیروز شد، حسان اسیر شد و سپاهیان فرار کردند، حسان سه سال در اسارت بود سپس مال بسیاری را فدیة داد و خود را آزاد ساخت و از مکه خارج شد، او در بین راه مکه و یمن از دنیا رفت. (2)

نضر

فقهاء در مورد نضر، فرزند کنانه معتقدند که قریش از وی آغاز می شود و هر که مانند مالک و فهر از نضر متولد شده باشد قریشی است، و به کسانی که قبل از او بوده اند قریشی اطلاق نمی شود. (3)

ص: 44

1- العباس صفحه: 24.

2- سیره حلبیه جلد: 1 صفحه: 9.

3- سیره حلبیه جلد: 1 صفحه: 9.

کنانه مردی جلیل القدر و خوش سیما بود و مردم به جهت فضل و دانشش به او روی می آوردند، (1) ایشان بسیار مهمان نواز بوده و هیچ گاه بدون حضور میهمان غذا نمی خورد، ایشان همواره به بعثت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بشارت می داد و می فرمود:

خروج پیامبری از مکه نزدیک است؛ این پیامبر که نامش احمد است، به سوی خداوند و نیکی و احسان و مکارم اخلاق دعوت خواهد کرد، از او پیروی کنید تا شرف و عزت خود را افزون سازید؛ او را تکذیب نکنید که او پیامبری بر حق و راستین است. (2)

ایشان دائماً می فرمودند:

چه بسیار ظاهری که با باطن متفاوت است، ظاهرش انسان را فریب می دهد ولی پس از امتحان، زشتی و قبح افعالش انسان را آگاه می کند، پس از ظواهر پروا کن و واقعیت را بطلب. (3)

الیاس

الیاس فرزند مصر، بزرگ قوم و رهبر عشیره و قبیله خود بود، و همه امور به وسیله او حل و فصل می شد، الیاس موعظی موحد و خداپرست بود، ایشان اولین کسی است که در مکه قربانی نمود و اولین کسی بود که پس از غرق خانه کعبه در زمان حضرت نوح علیه السلام به مقام ابراهیم علیه السلام دست یافت. (4)

ص: 45

1- تاریخ یعقوبی جلد: 1 صفحه: 294.

2- سبل الهدی و الرشاد فی سیره خیر العباد جلد: 1 صفحه: 286.

3- العباس صفحه: 25.

4- تاریخ یعقوبی جلد: 1 صفحه: 228.

جناب نزار که پسر معد و جد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می باشد، به خاطر این که وقتی پدرش معد درخشش نور نبوت را در پیشانی او ملاحظه نمود شادمان شد، و ضیافتی ترتیب داد و مردم را دعوت و اطعام نمود و گفت:

انه نزر فی حقه؛ (1)

یعنی: این ضیافت در حق او ناچیز است.

او را نزار می خواندند.

اجداد مادری حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

اشاره

مادر ایشان: حضرت ام البنین علیها السلام می باشد.

مادر حضرت ام البنین علیها السلام: ثمامه، از خانواده سهل به عامر بن مالک بن جعفر بن کلاب می باشد.

جده اول: عمره، دخت طفیل بن مالک احزم بن جعفر بن کلاب می باشد.

جده دوم: کبشه، دخت عروة الرحال فرزند جعفر بن کلاب می باشد.

جده سوم: ام خشف، دخت ابی معاویه فارس هرار بن عبادة بن عقیل بن کلاب می باشد.

جده چهارم: فاطمه، دخت جعفر بن کلاب می باشد. (2)

ص: 46

1- الروض الأنف جلد: 1 صفحه: 8.

2- عمدة الطالب صفحه: 327.

جده پنجم: عاتکه، دخت عبد شمس بن عبد مناف بن قصی، جده پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است که بعضی نام او را فاطمه ذکر کرده اند. (1)

جده ششم: آمنه، دخت وهب بن عمیر بن قعین بن حرث بن ثعلبة بن ذودان بن اسد بن خزیمه می باشد.

جده هفتم: دخت جحدر بن ضبیعه اغر بن قیس بن ثعلبیه بن عکایه بن صععب بن علی بن بکر بن وائل بن ربیعه بن نزار، جد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می باشد.

جده هشتم: دخت ملک بن قیس بن ثعلبه می باشد.

جده نهم: دخت الرأسین، خشین بن ابی عصم بن سمح بن فزاره می باشد.

جده دهم: دخت عمر بن صرمة بن عوف بن سعد بن ذبیان بن بغیض بن ریث بن غطفان می باشد. (2)

همه اخبار منقول گواهی می دهند که اجداد مادری حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بسیار شجاع و همه آنها خصوصا دایی ها و عموها و پدران حضرت ام البنین علیها السلام در زمان قبل از اسلام دلیران عرب، و در عین شجاعت، پیشوا و رهبران مردم بوده اند، و سلاطین زمان در برابرشان سر تعظیم و تسلیم فرود می آوردند، کتب معتبر تاریخی نیز اجداد حضرت ام البنین علیها السلام را به عنوان شجاعان عرب معرفی کرده است، به گواه تاریخ شیعه و سنی آنان به سیادت و بزرگی معروف بوده اند. (3)

از عقیل بن ابی طالب علیهما السلام نقل است که در وصف اجداد مادری حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرموده است:

ص: 47

1- در عمدة الطالب نام ایشان فاطمه ذکر شده.

2- العباس صفحه: 127.

3- العباس صفحه: 128.

ليس في العرب اشجع من ابائها ولا افرس. (1)

یعنی: در عرب هیچ کس شجاع تر و سوارکارتر از پدران و اجداد حضرت ام البنین علیها السلام نیست.

مخصوصاً حزام بن خالد، پدر حضرت ام البنین علیها السلام که به مهمان نوازی و دلاوری و جوانمردی شهره خاندان بنی کلاب بود.

لذا عقیل به امیرالمؤمنین علیه السلام عرض کرد: در میان عرب از پدران حضرت ام البنین علیها السلام شجاع تر و قهرمان تر یافت نمی شود، او از خاندانی شریف و جلیل القدر است.

ابو براء عامر بن مالک بن جعفر بن کلاب، پدر بزرگ ثمامه، مادر حضرت ام البنین علیها السلام است، او به دلیل جنگاوری و شجاعت به ملاعب الأسنه، یعنی بازیگر با نیزه ها مشهور بوده است، او شمشیر و سرنیزه را به بازی می گرفت، (2) این لقب را حسان بن ثابت، شاعر عرب به او داد، وقتی که دید او در میدان جنگ چگونه يك تنه می جنگد و بر دشمن حمله می برد این شعر را در وصفش سرود:

و لاعب اطراف الاسنه عامر فراح له حظ الكتائب اجمع؛ (3)

یعنی: عامر نیزه ها را به بازی می گیرد و توانایی يك لشکر را دارد.

دیگر اجداد حضرت ام البنین علیها السلام عامر بن طفیل مالک است که در زمان خود گرامی ترین و نام آورترین مرد شجاع و دلاور عرب بوده است، عامر بن طفیل بن مالک بن جعفر بن کلاب، برادر عمر، اولین جده حضرت ام البنین علیها السلام است، او از سوارکاران

ص: 48

1- نفس المهموم صفحه: 284.

2- اعلام الوری باعلام الهدی صفحه: 88.

3- الاغانی جلد: 15 صفحه: 241.

مشهور عرب بود، (1) و چنان شهرتی داشت که قیصر روم مسافران عربی که به کشورش مسافرت می کردند و با عامر بن طفیل نسبتی داشتند محترم می شمرد. (2)

عروة الرّحال بن عتبة بن جعفر، پدر کبشه جد دوم حضرت ام البنین علیها السلام است، او به دلیل کثرت مسافرت، به عروة الرّحال یعنی عروه کوچنده شهرت داشت، او به قدری جلیل القدر و محترم بود که همواره مقام ویژه ای در نزد تمام پادشاهان زمان خود داشت. (3)

طفیل بن مالک بن جعفر بن کلاب، معروف به فارس قرزل، پدر عمرة مادر بزرگ حضرت ام البنین علیها السلام است او در شجاعت زبان زد همگان بود، (4) وی برادر ابوبراء عامر بن مالک ملاعب الأسنه است.

به هر حال عشیره و قبیله حضرت ام البنین علیها السلام همگی اصیل و شجاع بوده اند.

لیید

از دیگر بستگان حضرت ام البنین علیها السلام لیید است که شاعری توانا بوده و 150 سال عمر کرده است، ایشان در عصر جاهلیت و بت پرستی یکتا پرست بود و خدای تعالی را می پرستید، زمانی که لیید اسلام آورد به کوفه رفت و در سال 41 هجری قمری زمانی که معاویه برای صلح با امام حسن علیه السلام وارد کوفه شد وفات یافت. (5)

در عصر جاهلیت هر کدام از شعراء و ادباء عرب که بهتر و نیکوتر از همه شعر

ص: 49

1- الخرائج و الجرائح جلد: 1 صفحه: 33.

2- العبّاس صفحه: 129.

3- شرح العیون فی شرح رساله ابن زیدون صفحه: 90.

4- تاج العروس من جواهر القاموس جلد: 16 صفحه: 298.

5- الاستیعاب جلد: 3 صفحه: 1338.

می سرود حق داشت به عنوان کسب افتخار و اثبات برتری ادبی، بهترین شعر خود را در خانه کعبه بیاویزد.

در آن عصر هفت تن شاعر بزرگ عرب شناخته شده بودند که نیکوترین اشعار آنان به علت آویزان بودن به خانه کعبه، به سبعه معلقه یا معلقات سبع، مشهور گشته بود و یکی از صاحبان سبعه معلقه همین لبید بن ربیعہ عامری بود.

لبید، عموی پدر حضرت ام البنین علیها السلام یکی از اشراف شعراء بود، او مردی کریم و بافتوت و در عین حال شجاع و دلاور بود. (1)
لبید قبل از مسلمان شدن، یکتا پرست بوده و اشعار زیادی سروده بود، اما بعد از مسلمان شدن فقط یک شعر سروده است و آن شعر این بیت است:

ما عاتب المرء اللیب کفسه

و المرء یصلحه الجلیس الصالح؛ (2)

یعنی: برای خردمند، واعظ و ملامت کننده ای چون وجدانش نیست، هر چند همشینی با مرد شایسته انسان را به صلاح می آورد.

البته گفته شده که لبید شعر زیر را پس از تشرف به اسلام نیز به عنوان سپاسگزاری از این توفیق بزرگ الهی، انشاء کرده است.

الحمد لله اذ لم یاتنی اجلی حتی لبست من الاسلام سربالا

یعنی: خدای را سپاسگزارم که نمردم تا جامه اسلام به تن پوشیدم. (3)

روزی خلیفه دوم، در زمان خلافت خود به امیر کوفه نامه ای نوشت و از او

ص: 50

1- سفینه البحار جلد: 7 صفحه: 563.

2- الشعر و الشعراء صفحه: 69.

3- الاستیعاب جلد: 3 صفحه: 1335.

خواست که از شعرای آن ناحیه هر کس در زمینه اسلام شعری سروده برایش بفرستد، آن زمان مغیره بن شعبه حاکم کوفه بود پیام خلیفه را به راجز عجلی و لبید بن ربیعہ ابلاغ کرد.

راجز قصائدی طولانی برای مغیره فرستاد، ولی لبید سوره بقره را که از حفظ داشت، نوشت و به مغیره داد و گفت: خداوند عوض شعر، سوره بقره و آل عمران را به من عطا فرموده است.

مغیره داستان هر دو شاعر را برای خلیفه نوشت و خلیفه به همین جهت پانصد دینار از حقوق راجز عجلی کاست و بر حقوق لبید افزود. [\(1\)](#)

لبید شعری سروده که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بسیار از آن شعر خوششان می آمد و زیاد آن شعر را به زبان جاری می فرمودند، قسمتی از اشعار لبید:

الا کل شیء ما خلا الله باطل و کل نعیم ما سوی الله زائل

نعیمک فی الدنیا غرور و حسره ی و عیشک فی الدنیا محال و باطل

و کل اناس سوف تدخل بینهم ذو یهینة ی تصفر منها الانامل؛ [\(2\)](#)

یعنی:

بدان همه چیز به جز خدا باطل است

و از این رو هر نعمتی به ناچار از بین می رود.

نعمت های جهان انسان را فریب می دهد

و زندگی در دنیا زود گذر است

همه مردم زود به بلایی دچار می شوند

ص: 51

1- اسدالغابه جلد: 4 صفحه: 216.

2- سفینه البحار جلد: 7 صفحه: 564.

و سرانجام، مرگ دست و انگشت آنان را زرد می سازد.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در باره ایشان می فرمایند: اشعر کلمة تکلم به العرب کلمة لیبد: الا کل شیء ما خلا الله باطل. (1)

یعنی: بهترین شعری که در عرب گفته شده سخن لیبد است که می گوید: به جز خدا همه چیز باطل است.

همسران علی بن ابی طالب علیه السلام بعد از حضرت فاطمه زهراء علیها السلام

اشاره

اولین همسری که حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام اختیار کردند، حضرت فاطمه زهراء علیها السلام بود که این ازدواج در روز پنج شنبه اول ذیحجه الحرام سال دوم هجری بوده است، حضرت زهراء علیها السلام سرانجام پس از نه سال زندگی مشترک با علی بن ابی طالب علیهما السلام به شهادت رسیدند.

تا زمانی که حضرت فاطمه زهراء علیها السلام در قید حیات دنیوی بودند، حضرت علی علیه السلام با هیچ زن دیگری ازدواج نکردند، پس از به شهادت رسیدن حضرت فاطمه زهراء علیها السلام علی بن ابی طالب علیهما السلام در طول مدت عمر شریف شان با زنان دیگری ازدواج کردند که عبارتند از: امامه، ام البنین، خوله، ام حبیب، اسماء، لیلی، ام سعید.

امامه

امامه بنت ابی العاص بن ربیع بود و این ازدواج به خاطر پرستاری از فرزندان صغیر آن حضرت پس از شهادت جانگداز حضرت فاطمه زهراء علیها السلام صورت گرفت، حضرت فاطمه زهراء علیها السلام لحظات آخر عمر شریف شان به حضرت امیر فرمودند که

ص: 52

بعد از من با امامه ازدواج کن که او در محبت به فرزندان من مثل خودم می باشد، (1) مرحوم حاج شیخ عباس قمی رحمه الله در بیت الاحزان در بخش وصیتنامه ی حضرت فاطمه زهراء علیها السلام می نویسد: حضرت فاطمه زهراء علیها السلام به علی بن ابی طالب علیهما السلام وصیت کرد که بعد از من با امامه دختر ابوالعاص ازدواج کن، چون او نسبت به فرزندان من مهربان است.

مرحوم مجلسی در بحار الأنوار و ابوطالب مکی در قوت القلوب روایت کرده اند که علی بن ابی طالب علیهما السلام نه شب پس از شهادت صدیقه ی طاهره با امامه ازدواج کرد، فرزند حاصل از این ازدواج محمد اوسط نام داشته که جزء شهدای کربلاست و نسلی از ایشان باقی نمانده است.

حضرت ام البنین علیها السلام

فاطمه بنت حزام ابن خالد کلابی معروف به ام البنین علیها السلام مادر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و جعفر و عثمان و عبدالله است که در آینده توضیحات مفصلی درباره این بانوی جلیل القدر و نحوه و علت ازدواجشان با علی بن ابی طالب علیهما السلام خواهیم داد.

خوله

خوله بنت جعفر بن قیس حنفیه، یکی دیگر از همسران حضرت علی علیه السلام و مادر محمد اکبر یا محمد بن حنفیه بود. (2)

ص: 53

1- ریاحین الشیعه جلد: 3 صفحه: 350.

2- تاریخ یعقوبی جلد: 2 صفحه 139.

ام حبیب

از دیگر همسران حضرت علی علیه السلام ام حبیب بنت ربیعہ است که يك فرزند پسر حاصل این ازدواج بود. (1)

لیلی

لیلی بنت مسعود ارمینہ تمیمیہ نیز یکی دیگر از همسران حضرت علی علیه السلام بود که دو فرزند پسر حاصل این ازدواج بوده است.

(2)

اسماء

اسماء بنت عمیس بن معد بن حارث بن تیم بن کعب اصالتاً یمنی که از بانوان بزرگ اسلام است نیز از همسران آن حضرت بود که حاصل این ازدواج دو فرزند پسر بود. (3)

ام سعید

ام سعید بنت عروه بن مسعود ثقفی، یکی دیگر از همسران حضرت علی علیه السلام است که از ایشان سه دختر برای آن حضرت متولد گردید. (4)

همسران دیگری نیز برای آن حضرت در تاریخ ذکر شده، به نام های: ام البشار

ص: 54

1- تاریخ یعقوبی جلد: 2 صفحه 139.

2- تاریخ یعقوبی جلد: 2 صفحه 139.

3- تاریخ الطبری جلد: 5 صفحه: 153.

4- منتهی الامال جلد: 1 صفحه: 304.

حزام ابن خالد بن ربیعہ وام شعیب مخزومیہ و محیاء دختر امرء القیس وام ولد و صہباء ثعلبیہ.

اکثر علماء و مورخین شیعہ و سنی متفقند کہ حضرت علی بن ابی طالب علیہما السلام 12 ہمسر عقدی و 18 کنیز داشته و از آنها صاحب 36 فرزند شامل 14 پسر و 22 دختر شدہ است.

ازدواج علی بن ابی طالب علیہما السلام با حضرت ام البنین علیہا السلام

در میان ہمسران حضرت علی بن ابی طالب علیہما السلام بعد از حضرت فاطمہ زہراء علیہا السلام هیچ کدام بہ مقام رفیع حضرت ام البنین علیہا السلام نمی رسند، ام البنین بانویی شجاع، فداکار، مہذبہ، پاک، و بسیار با فضیلت بود، تا آنجا کہ لیاقت مادری حضرت ابوالفضل العباس علیہ السلام را پیدا نمود. (1)

آن چہ از قرائن تاریخ بہ دست می آید این است کہ حضرت ام البنین علیہا السلام سومین ہمسر حضرت علی بن ابی طالب علیہما السلام بودہ و در بین سال های 20 تا 25 ہجری قمری، با حضرت علی بن ابی طالب علیہما السلام ازدواج نمودہ است.

قبل از این کہ علی بن ابی طالب علیہما السلام با حضرت ام البنین علیہا السلام ازدواج کنند تصمیم گرفتند با بانویی کہ از خاندانی نجیب و شجاع و اصیل باشد، ازدواج کنند لذا برای انتخاب و پیدا کردن چنین ہمسری، با برادرشان عقیل مشورت نمودہ، و از او خواستند در این مورد ایشان را یاری کند، و بہ او فرمودند:

أَنْظِرْ لِي امْرَأَةً قَدْ وَلَدَتْهَا الْفَحْوَلَةُ مِنَ الْعَرَبِ، لَا تَزُوجَهَا فَتَلِدَ لِي غَلَامًا فَارْسًا.

یعنی: زنی را برای من در نظر بگیر کہ از برجستگان و شجاع زادگان عرب باشد، تا

ص: 55

او را همسر خود گردانم و از او دارای فرزندی دلاور و جنگجو شوم.

عقیل پس از بررسی و تفکر به علی بن ابی طالب علیهما السلام عرض کرد: چنین بانویی را از میان قبیله بنی کلاب، به نام فاطمه دختر حزام بن خالد کلبی سراغ دارم که در میان قبایل عرب شجاع تر از پدران او نیست، سرانجام این پیشنهاد مورد قبول آن حضرت واقع شد و از آن خانم، که بعدها به ام البنین معروف گردید خواستگاری نمودند. (1)

حضرت ام البنین علیها السلام و خاندانش از این خواستگاری بسیار خوشحال و خوشوقت شده و به علی بن ابی طالب علیهما السلام با کمال سرور و شادی پاسخ مثبت داده و علی بن ابی طالب علیهما السلام با ایشان ازدواج کردند.

وقتی علی بن ابی طالب علیهما السلام پیشنهاد برادرشان عقیل را پذیرفتند، از وی خواستند تا آن دختر را برایش خواستگاری کند، عقیل بلافاصله بعد از این امر برای انجام دستور برادر به منزل حضرت ام البنین علیها السلام رفت، اهل خانه که عقیل را به خوبی می شناختند در حالی که از آمدن او به منزل شان دچار تعجب شده بودند، مقدمش را گرمی داشته، و در حیرت بودند که ایشان به چه جهت به منزل آنها رفته، چون عقیل شخص بزرگ و معروفی بود و بی دلیل جائی نمی رفت.

عقیل که از ظاهر آن ها متوجه تعجب و حیرت شان شده بود پس از تعارفات مربوطه گفت: چون می دانم از آمدن من به منزل تان بسیار تعجب کرده اید، لذا برای آن که شما را زودتر از اصل قضیه آگاه کنم پیشایم بگویم که خبری بسیار خوب و خوشحال کننده برای شما آورده ام که بزرگ ترین خانواده های عرب و عجم آن را برای خود فوزی عظیم می دانند.

خانواده حضرت ام البنین علیها السلام در حالی که لحظه به لحظه بر تعجب شان افزوده

ص: 56

می شد پرسیدند: این خبر خوش که حامل آن هستی چیست و آیا نمی توانی ما را زودتر از آن باخبر سازی؟

عقیل در حالی که لبخند بر لب داشت جواب داد: من برای خواستگاری دختر شما آمده ام!

خانواده حضرت ام البنین علیها السلام در این فکر بودند که خواستگار چه کسی می تواند باشد، لذا مشتاقانه پرسیدند: ای عقیل کاسه صبر ما لبریز شد، خواهش می کنیم ما را از این التهاب خارج کن و بگو از طرف چه شخصی به خواستگاری آمده ای که این قدر درباره آن دستت را بالا گرفته و او را برای ما تا این حد افتخارآمیز می دانی؟! چون ما خودمان از خاندان و اقوام بزرگ و اصیل این سرزمین هستیم لذا در تعجبیم که این خواستگار چه شخصی، و از چه طایفه ای است که این جریان را برای ما به عنوان مژده و خبر خوش اعلام می کنی؟!!

عقیل در حالی که صورتش شکفته گردیده بود جواب داد: من از طرف کسی وکالت دارم که همه مردم، حتی خود شما، به خوبی از شخصیت و شایستگی او آگاهید، و وقتی نامش را دانستید من را تصدیق خواهید فرمود که درباره ایشان هر چه بگویم کم گفته ام، من از طرف برادرم علی بن ابی طالب علیهما السلام برای خواستگاری آمده ام، ایشان از من دختری را جویا گردید که از نظر نجابت و اصالت خانوادگی در مرتبه بالائی بوده و بتواند به عنوان همسر به خانه آن حضرت برود، من هم خانواده شما و دخترتان را معرفی کردم، حضرت امیر علیه السلام نیز پیشنهاد من را قبول فرموده و اینک برای اجرای آن در حضور شما می باشم.

وقتی عقیل این جملات را به آنها گفت، از شنیدن این خبر و برده شدن نام نامی حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام چنان شور و شعفی به آنها دست داد که اصلاً قابل توصیف نبود، همه آنها از خوشحالی و سرور به فکر فرورفتند و تا لحظاتی سکوت

عجیبی در آن خانه برقرار گردید، بالاخره این سکوت توسط عقیل شکسته شد و اظهار داشت: اینک که از چگونگی امر آگاه شدید، نظر خود را در این باره اعلام دارید؟

بزرگ خانواده پاسخ داد: ای عقیل، همان طور که گفתי حقیقتاً تو بهترین مژده و جالب ترین و پر افتخارترین خبر را برای ما آورده ای، ما نه تنها موافقت خود را در این باره اعلام می داریم بلکه از آن در نهایت اشتیاق استقبال می کنیم زیرا وصلت با مولای متقیان برای هر فرد و هر خانواده ای باعث سربلندی و سرفرازی است فقط چند روزی به ما مهلت دهید تا مقدمات امر را فراهم کنیم.

حضرت ام البنین علیها السلام وقتی متوجه شد که به عنوان همسر مورد نظر مولای متقیان علی بن ابی طالب علیهما السلام قرار گرفته، نهایت خوشبختی و سعادت را در خود احساس نمود و همان موقع مصمم گردید که فداکارانه در راه محبت و خدمت گذاری به همسر آینده خود کوشش نموده و تمام وجود خود را وقف ایشان که بزرگترین ولی خدا بود نماید.

خانواده حضرت ام البنین علیها السلام پس از چند روز، آمادگی خود را به عقیل اعلام کردند، حزام گفت: ان شاء الله خیر است، ما راضی شدیم که دخترمان کنیز و خدمت کار امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام باشد.

عقیل فرمود: نگو کنیز، بلکه بگو همسر علی بن ابی طالب علیهما السلام و از ایشان پرسید: آیا مهریه خاصی را برای دخترتان در نظر دارید؟

حزام عرض کرد: دختر ما هدیه و بخششی باشد به محضر برادر و پسر عموی رسول خدا صلی الله علیه و آله .

عقیل فرمود: نه! بهتر است برای او مهریه ای قرار دهیم و مهریه اش همان پانصد درهمی باشد که رسول خدا صلی الله علیه و آله برای دختر و همسرانش قرار می داد.

حزام گفت: ای عقیل! حقیقت این است که قبیله و خاندان ما چشم طمع به مال و ثروت و مهریه کلان ندارند؛ بلکه شرافت و حسب و نسب مرد برایشان بسیار مهم است.

در این هنگام حزام نزد همسرش آمد و با خوشحالی به او گفت: بشارت باد بر تو که سعی و تلاشت به ثمر رسید، سعادت و خوشبختی به تو روی آورد، بزرگورای تو افزون گردید و اسم و آوازه تو بالا گرفت، (منظورش این بود که توانسته ای دختری در دامن خود پرورش دهی و تربیت نمایی که شایستگی و لیاقت همسری بزرگ ترین ولی خدا و مولای متقیان علی بن ابی طالب علیهما السلام را داشته باشد) زیرا عقیل پذیرفت که دختر تو همسر برادرش امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام گردد.

ثمامه مادر حضرت ام البنین علیها السلام وقتی این خبر مسرت بخش را شنید، بی درنگ به سجده افتاد و شکر خدا را به جای آورده و عرض کرد: حمد و ثنا خداوندی را که ما را به محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و علی مرتضی علیه السلام پیوند زد، آن گاه نزد دخترش آمد و به وی تبریک و تهنیت گفت و او را بوسید و در آغوش محبت کشید.

عقیل نیز علی بن ابی طالب علیهما السلام را در جریان گذاشت و برای انتقال عروس به خانه برادر خود، در معیت تعدادی از صحابه و محارم، به منزل حضرت ام البنین علیها السلام که همگی منتظر آنها بودند رفتند. (1)

وقتی به آنجا رسیدند همگی آنها از جمله حضرت ام البنین علیها السلام را آماده حرکت دیدند، عقیل قبل از حرکت و در میان سکوت حاضرین، حضرت ام البنین علیها السلام را مورد خطاب قرار داده و اظهار داشت: شما امروز به عنوان همسر به خانه شخصی می روید که بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله متقی ترین، پاک ترین و بارزترین فرد عالم اسلام می باشد و

ص: 59

همان گونه که می دانید مدت بسیار کوتاهی است که زوجه گرامی و مقدس خود یعنی زهراى اطهر علیهاالسلام را از دست داده و این فقدان تا ابد در روح علی علیه السلام اثر جبران ناپذیری بر جای گذارده است، رفتار تو بایستی طوری متین و مدبرانه باشد که از هر حیث لیاقت چنین افتخاری را داشته و بتوانی رضایت مولا را جلب کنی، حسنین و زینبین علیهم السلام نزد پدرشان بسیار عزیز و گرامی هستند، وظیفه شما این است که در نگهداری آنها حداکثر تلاش خود را بکنی و آنان را چون فرزند خود عزیز و محترم شماری.

حضرت ام البنین علیهاالسلام در جواب فرمودند: یا عقیل؛ من به خوبی از شخصیت بارز همسر آینده خود با خبرم، و از مقام و منزلت فرزندان حضرت فاطمه زهراء علیهاالسلام نیز کاملاً مطلع هستم، مطمئن باشید که آنان را بر فرزندان آینده خود ترجیح خواهم داد و در راه رفاه و آسایش آنها مانند مادر واقعی کوشش خواهم کرد.

بعد از این جریانات و مذاکرات حضرت ام البنین علیهاالسلام به اتفاق تعدادی از افراد از خانه خود به طرف منزل حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهماالسلام رفتند تا به وظیفه سنگینی که خدای تعالی برای او در نظر گرفته بود لباس عمل بپوشاند.

حضرت ام البنین علیهاالسلام خیلی خوشحال و مسرور بود، ایشان هیچ گاه در مدت عمر شریف شان فکرش هم نمی کرد که در آینده خدای تعالی چه موقعیتی به وی عطا خواهد کرد و چه صفحه درخشانی در تاریخ اسلام برای خود ثبت خواهد نمود و با فدا کردن چهار فرزند خود در راه دین خدا که در رأس آنها حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قرار داشت چه افتخار بزرگ و دائمی برای خویش کسب خواهد کرد.

ایشان يك فرد معمولی نبودند بلکه بانویی دانشمند، فاضله و عالمه بودند که در همه عمر شریف شان حتی قبل از ازدواج با حضرت امیر علیه السلام شیفته خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام بود.

او هیچ گاه خود را در منزل علی بن ابی طالب علیهما السلام جانشین حضرت فاطمه زهراء علیها السلام نمی دانست بلکه همواره خود را به عنوان کنیز و خدمت گزار حضرت فاطمه زهراء علیها السلام و فرزندان آن حضرت قلمداد می کرد.

وقتی ایشان را به منزل حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام می آوردند، در نزدیکی منزل ایشان توقف کرد و سراغ فرزندان حضرت فاطمه زهراء علیها السلام گرفته و آنها را طلب نمود، وقتی حسنین علیهما السلام و زینب و ام کلثوم علیهما السلام به نزد او آمدند به آنان عرض کرد: عزیزانم، من نیامده ام تا جای مادر شما را بگیرم بلکه آمده ام تا کنیز و خدمت گزار شما باشم و تا شما عزیزانم اجازه ورود به این خانه را به من ندهید هرگز وارد خانه شما نخواهم شد.

در آن زمان بعضی از فرزندان حضرت فاطمه زهراء علیها السلام بیمار بودند و حضرت ام البنین علیها السلام بلافاصله بعد از ورود به منزل علی بن ابی طالب علیهما السلام با محبت تمام به پرستاری و مداوای آنها پرداخت. (1)

عموهای گران قدر حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام

1- حضرت حمزه علیه السلام

حضرت حمزه علیه السلام عموی پدری ایشان است، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله حضرت

ص: 61

1- الخصائص العباسیه صفحه: 25.

حمزه علیه السلام را اسدالله و اسد رسوله، یعنی شیر خدا و شیر رسول خدا صلی الله علیه و آله نامیدند. (1)

حمزه شخصیتی بود که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و علی بن ابی طالب علیه السلام و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام همیشه به عنوان سندی ماندگار به او افتخار می کردند وی سرانجام پس از مجاهدت ها و تلاش های فراوان جهت پیشبرد دین اسلام و مبارزه با مشرکان و دشمنان دین خدا و رسول خدا صلی الله علیه و آله در جنگ احد به فوز عظیم شهادت دست یافت، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در جنگ احد شخصاً فرماندهی لشکر را به عهده گرفته و شخصاً در نظم صفوف سربازان فعالیت می کردند.

اولین کاری که بعد از تنظیم صفوف سربازان انجام دادند این بود که عبدالله بن جبیر را با پنجاه نفر از تیراندازان ماهر مأمور کردند تا در شکاف کوه احد قرار گرفته و آنها را از ورود دشمنان محافظت نمایند و ضمناً به آنها دستور فرمودند: چه در موقع پیروزی، و چه در موقع شکست از موضع خود حرکت نکنید و در همانجا بمانید تا دستور بعدی برای شما صادر شود.

از آن طرف ابوسفیان که سرپرستی لشکر کفار قریش را به عهده داشت به خالد بن ولید دستور داد با دویست نفر از سربازانش مراقب این گردنه باشند تا در موقعی مناسب از پشت سر به سربازان اسلام حمله کنند.

دو لشکر در مقابل یکدیگر قرار گرفتند، ابوسفیان به وسیله بت هائی که از مکه با خود آورده بودند و با جلب توجه زنان زیبا، جنگ جویان لشکرش را سر شوق می آورد.

اما پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به نام خدای تعالی و مواهب و الطاف الهی، مسلمانان را به جنگ تشویق می کرد، صدای الله اکبر، الله اکبر مسلمانان تمام منطقه احد را فرا گرفته

ص: 62

بود و کم کم جنگ تن به تن شروع شد.

پس از مدتی لشکر قریش شکست خوردند و هر کدامشان به سوئی می گریختند، از طرف دیگر تیر اندازانی که به فرماندهی عبدالله بن جبیر مواظب شکاف کوه احد بوده و دفع حمله خالد بن ولید و سربازانش را می کردند، دیدند که لشکر قریش فرار کرده و بعضی از مسلمانان مشغول جمع آوری غنائم شده اند، آنها از دستور رسول خدا صلی الله علیه و آله و فرمانده شان سرپیچی کرده و برای جمع آوری غنائم از کوه پائین آمدند، هر قدر عبدالله بن جبیر کوشش کرد که آنها را از این کار منع کند و هر چه دستور رسول خدا صلی الله علیه و آله را به آنها یاد آوری می کرد، موءثر واقع نشد، بالاخره خالد بن ولید حمله کرد و چون تعداد تیراندازان کم شده بود، نتوانستند مقاومت کنند، در نتیجه عبدالله بن جبیر با چند تن دیگر که می گویند کمتر از ده نفر بودند کشته شدند و خالد بن ولید و سربازانش از پشت و از همان شکاف کوه به سائر مسلمانان حمله کردند، ناگهان مسلمانان خود را در محاصره دشمن زخم خورده خود دیده و از هر طرف، زیر شمشیرهای آنها قرار می گرفتند.

در این جنگ حضرت حمزه عموی بزرگوار و مهربان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله که همیشه حامی و طرفدار او بود به دستور هند زوجه ابوسفیان، و به دست وحشی برده سیاه جبیر بن معطم، شهید شد و عده کمی در اطراف پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله باقی مانده و بقیه مسلمانان پا به فرار گذاشتند.

علی بن ابی طالب علیهما السلام از هر طرف پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را از دشمن حفظ می کرد و وقتی دید مسلمانان پا به فرار گذاشته اند به دنبال آنها حرکت کرد؛ عمر بن خطاب می گوید: ناگهان علی علیه السلام را دیدم که شمشیری پهن در دست دارد و به سوی ما حمله می کند، من گفتم: یا اباالحسن علیه السلام تو را به خدا قسم به ما حمله نکن، رسم عرب این است که گاهی حمله می کند و گاهی می گریزد و من هر وقت صورت غضبناک حضرت

علی علیه السلام را که در آن روز داشت به خاطر می آورم وحشت و ترس مرا می گیرد.

علی بن ابی طالب علیهما السلام با کمال رشادت می جنگید تا این که شمشیرش شکست.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله شمشیر خود را که اسمش ذوالفقار بود به علی بن ابی طالب علیهما السلام داد و آن حضرت پروانه وار از شمع وجود مقدس پیامبر خدا دفاع می کرد.

حضرت جبرئیل در میان زمین و آسمان فریاد زد: لاسیف الا ذوالفقار ولا فتی الا علی.

یعنی: شمشیری مانند ذوالفقار نیست و جوانمردی مانند علی بن ابی طالب علیهما السلام در عالم وجود ندارد.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: علی علیه السلام از من است و من از اویم، جبرئیل عرض کرد: و أنا منکما. یعنی: من هم از شما هستم.

در این جنگ ناگهان کسی فریاد زد: محمد صلی الله علیه و آله کشته شد و دشمن به گمان این که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله کشته شده اند میدان جنگ را به قصد مکه ترک گفتند.

کفار قریش قبل از ترک سرزمین احد، شهدای احد را مثله کردند و هند همسر ابوسفیان با وحشی کنار بدن مطهر حضرت حمزه حاضر شده و جنازه مطهر آن مرد بزرگ را مثله کردند، هند جگر آن حضرت را بیرون آورده و زیر دندان جوید و شقاوت و پستی خود را نشان داد.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام و سعد بن ابی وقاص امر فرمود: در تعقیب لشکر قریش بروید اگر بر شتر سوار شده و اسب ها را یدک می کشند قصد رفتن به مکه را دارند و اگر غیر از این باشد قصد غارت مدینه را نموده اند، علی علیه السلام دید لشکر کفار سوار بر شتر شده و اسب ها را یدک می کشند.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با یاران شان به مدینه برگشتند، وقتی آن حضرت از حضرت حمزه

جویا شده و او را ندیدند، به حارث بن الصمه دستور فرمودند: برای تحقیق از حضرت حمزه، به بیابان احد برو، او هم اطاعت کرد ولی وقتی جسد ایشان را با آن حالت دید نتوانست خبر جانگداز شهادت حضرت حمزه علیه السلام را به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بدهد، لذا در همان جا ماند، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بر سر جنازه حضرت حمزه تشریف بردند و گریسته و فرمودند:

ما وقت موقفا قط اغیط لی من مدا؛

یعنی: هرگز نایستاده بودم در جایی که این چنین خشمگین و ناراحت باشم، و فرمودند: اگر من به قریش دسترسی پیدا کنم هفتاد نفر از آنها را می کشم اما خدای مهربان این آیه را نازل فرمود: **وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ**.

یعنی: اگر عقوبت می کنید نظیر آن عقوبت که دیده اید، عقوبت کنید و اگر صبوری کنید، همان برای صابران بهتر است.

سپس پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عبای مبارکشان را روی بدن مثله شده حضرت حمزه انداختند.

صفیّه، خواهر حضرت حمزه به بالای سر ایشان آمد و از خدای تعالی آمرزش او را درخواست نموده و برایش نماز خواند ولی نتوانست خود را از گریه کردن نگاه دارد، او آن چنان گریه می کرد که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از گریه های او به گریه افتادند، آن حضرت دستور فرمود تا شهداء را با همان لباس های خون آلودشان به خاک بسپارند.

در مدینه از هر خانه ای به خصوص خانه های انصار، صدای ناله و گریه بلند بود و همه مصیبت زده بودند ولی از خانه حمزه سیدالشهداء علیه السلام صدائی بلند نمی شد، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وقتی این صحنه غربت را برای عمویشان مشاهده کردند، فرمودند: برای

عموم حمزه در این شهر غربت، گریه کننده ای نمی باشد.

وقتی سخن پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به گوش انصار رسید زن و مرد به خانه حضرت حمزه رفته و تا شب بر او گریه کردند، این رسم در میان زنان انصار باقی ماند که برای هر مصیبتی که می خواستند گریه کنند اول بر حضرت حمزه گریه کرده و بعد به مصیبت خود اشک بریزند در این موقع پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله این آیات را تلاوت فرمودند: **وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ.** (1)

امام مجتبی علیه السلام فرمودند: لقب سیدالشهداء را خدای تعالی به حمزه عطا فرمود.

امام حسین علیه السلام در روز عاشورا فرمودند: آیا حمزه سیدالشهداء عمومی من نیست؟ (2)

امام سجاد علیه السلام در مجلس یزید فرمودند: از افتخارات ما این است که حمزه سیدالشهداء از ماست. (3)

امام صادق علیه السلام فرمودند: روز قیامت حمزه سیدالشهداء گواه و شاهد رسول الله صلی الله علیه و آله است.

حضرت حمزه علیه السلام شباهت زیادی به امام حسین علیه السلام دارد، به طوری که او نیز سیدالشهداء نامیده شد و مردم مسلمان از تربت قبر او برای مهر و تسبیح استفاده می کردند، حضرت فاطمه زهراء علیها السلام از تربت قبر او تسبیح درست کرده بود و با آن تسبیح، ذکر خدا می گفت، مردم مسلمان نیز به تبع از آن بانوی بزرگوار از تربت حضرت حمزه تسبیح درست می کردند و با آن ذکر می گفتند تا وقتی که واقعه جانسوز

ص: 66

1- رسول اکرم صلی الله علیه و آله صفحه: 127 الی 133.

2- الارشاد جلد: 2 صفحه: 98.

3- بحار الانوار جلد: 45 صفحه: 138.

عاشوراء در سال 61 هجری قمری اتفاق افتاد، تربت امام حسین علیه السلام را جایگزین تربت حضرت حمزه کردند چون فضیلت تربت امام حسین علیه السلام بیشتر از تربت حضرت حمزه بود. (1)

همچنین همان گونه که به ما دستور داده اند وقتی بر چیزی می خواهید گریه کنید اول بر حسین بن علی علیهما السلام گریه کنید، همین دستور را پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای حضرت حمزه علیه السلام دادند. (2)

2- حضرت طالب علیه السلام

حضرت طالب از دیگر عموهای حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام است، جابر بن عبدالله انصاری می گوید: به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عرضه داشتم: مردم می گویند: ابوطالب کافر از دنیا رفت.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به من فرمود: ای جابر، پروردگار تو به غیب و نهان آگاه تر است، در شب معراج چون به عرش رسیدم در آنجا چهار نور دیدم، گفتم: خدایا این انوار چیست؟

فرمود: ای محمد صلی الله علیه و آله این عبدالمطلب علیه السلام، این ابوطالب علیه السلام، این پدرت عبدالله علیه السلام و این برادرت (پسر عمویت) طالب علیه السلام است.

گفتم: ای خدا وای مولا، آنها با انجام چه کارهایی به این درجه رسیده اند؟

خطاب آمد: به خاطر تقیه و ایمان و صبر و پایداری در راه دین، تا هنگام مرگ، به این مقام نایل گشته اند. (3)

ص: 67

1- وسائل الشیعة جلد: 6 صفحه 455.

2- منتهی الامال جلد: 1 صفحه: 128.

3- بحار الانوار جلد: 35 صفحه: 15.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: در شب معراج، خداوند طالب را به من نشان داد که به مقام ولایتی رسیده بود.

طالب قبل از جنگ بدر مسلمان بود اما قریش او را به اکراه و اجبار همراه خود کرده بودند. در آن هنگام رجز خوان های آنان در محلی فرود آمده و شروع به رجز خوانی کردند، طالب نیز فرود آمده و چنین رجز خواند:

یا رب اما یعزونی بطالب فی مقنّب من هذه المقنّاب

فی مقنّب المحارب المغالب يجعله المسلوب غیر السالب؛(1)

یعنی: خداوند! حال که قریش، طالب را در این لشکر انبوه سواره به جنگ آورده اند.

در این لشکر سواره ای که به جنگ آمده و طالب پیروزی اند، آنان را تاراج رفته و مغلوب قرار ده نه تاراج کننده و غالب.

محمد بن مثنیٰ حضرمی روایت می کند: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ابورافع، غلام عبّاس بن عبدالمطلب را هنگام جنگ بدر ملاقات نمود و از او درباره قومش پرسید.

او به ایشان خبر داد که قریش آنان را به اکراه و اجبار از شهر با خود خارج ساخته اند.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در جنگ بدر فرمودند: من مردانی از بنی هاشم و دیگران را می شناسم که قریش آنان را به اکراه همراه خود کرده اند و ما نباید آنان را بکشیم، پس هر کس از شما با یکی از آنان برخورد نمود او را نکشد، و هر کس عبّاس بن عبدالمطلب را مشاهده کرد وی را به قتل نرساند زیرا به اکراه به صحنه جنگ آمده است.(2)

ص: 68

1- ذخائر العقبی فی مناقب ذوی القربی جلد: 2 صفحه: 415.

2- تاریخ طبری جلد: 2 صفحه: 282.

اشاره

عقیل در شناخت نسب ها و قبیله ها، اطلاعات بسیاری داشت و عالم به این علم بود، او در مدینه قبل از نماز در مسجد پیامبر صلی الله علیه و آله حاضر می شد و روی سجاده خود به انتظار نماز می نشست، مردم به او رجوع کرده و از ریشه های خاندان ها، و اصالت و عدم اصالت خانواده ها، از او سوال می کردند، وی به ابهامات و سوءالات آنها پاسخ می داد و در رفع مشکلات شان در مورد ازدواج و اختلاف در الحاق فرزندان در موارد مشکوک و امثالهم می کوشید، (1) در این میان از گذشته قریش سخن به میان می آورد و بدی های آنها را برای مردم بازگو می کرد، لذا قریش او را دشمن خود می دانستند و نسبت های ناروا به وی داده و او را احمق و نادان می خواندند. (2)

مورخان در این باره نوشته اند: عقیل یکی از چهار نفری بود که عرب نزد او می رفت و سخنانش مورد قبول همگان واقع می شد، مخرمه بن نوفل زهری، ابوجهم بن حذیفه عدوی و حویطب بن عبدالعزیز عامری، مانند عقیل انساب شناس بودند اما آنها بیشتر، افتخارات و گذشته نیک مراجع کنندگان را می گفتند ولی عقیل علاوه بر خوبی ها و افتخارات، بدی های آنها را نیز می گفت به همین جهت قریش به او نسبت های ناروا می دادند و دیدار با وی را دوست نداشتند. (3)

عقیل همواره با روشنگری در جامعه، همچنین در دربار معاویه و در جلسات اشراف، مانع تک تازی عده ای می شد که خود را شایسته خلافت و رهبری جامعه می دانستند و با حق خلیفه راستین رسول خدا صلی الله علیه و آله به مبارزه برخاسته و مانع تحقق

ص: 69

1- الاستیعاب جلد: 3 صفحه: 1078.

2- اسدالغابه جلد: 3 صفحه: 561.

3- الاستیعاب جلد: 3 صفحه: 1079 و اسدالغابه جلد: 3 صفحه: 561 الی 562.

اهداف و برنامه های آن حضرت می شدند، او با یاد آوری فضایل و جایگاه ویژه امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام به نحوی به مبارزه خاموش می پرداخت و با این که در آخر عمر نابینا شده بود ولی با این حال با زبان خود به ترویج ویژگی های علی بن ابی طالب علیهما السلام و پیروان ایشان می پرداخت. (1)

حضرت ابوطالب علیه السلام عقیل را بسیار دوست داشت، به همین خاطر به هیچ وجه دوری اش را نمی پسندید و به آن راضی نمی شد، در سالی که خشکسالی و قحطی، عربستان و حجاز را فرا گرفت، چون ابوطالب علیه السلام فرزندان بسیاری داشت و وضع زندگی اش از جهت مالی مناسب نبود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به عموی خود عباس که فرد ثروتمندی بود پیشنهاد داد تا نزد ابوطالب علیه السلام بروند و سرپرستی بعضی از فرزندان او را متقبل شوند تا به این وسیله کمکی به ابوطالب علیه السلام کرده تا فشار و سختی مالی بر او کمتر شود، عباس این پیشنهاد را پذیرفت و هر دو نزد ابوطالب علیه السلام رفتند.

پس از آن که آنها مقصود خود را بیان کردند ابوطالب علیه السلام پذیرفت و عرض کرد: عقیل را برای خودم بگذارید درباره فرزندان دیگرم حرفی ندارم هر کدام را خواستید ببرید، سپس پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله علی علیه السلام و عباس، جعفر علیه السلام را انتخاب کرده و با خود بردند. (2)

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز به وی علاقه داشت و به او می فرمودند: انی احبک حیین حبا لك و حبا لحب ابی طالب ایك. یعنی: من تو را به دو جهت دوست دارم یکی به خاطر خودت و یکی به خاطر محبت ابی طالب به تو. (3)

بزرگترین فرزند عقیل، یزید نام داشت که کنیه عقیل نیز به همین سبب ابا یزید

ص: 70

1- دائرة المعارف صحابه پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله جلد: 6 صفحه: 286.

2- سیره النبویه جلد: 1 صفحه: 263.

3- الخصال جلد: 1 صفحه: 76.

قرار گرفت.

فرزند دیگرش سعید نام داشت که این دو، مادرشان ام سعید بنت عمرو بن یزید زنی بود از بنی عامر.

جعفر اکبر و ابو سعید احوّل، فرزندان دیگر او بودند که مادرشان ام البنین دختر ثغر (اسماء بنت سفیان) بوده اند.

فرزند دیگرش حضرت مسلم علیه السلام است که رشادت های او در کوفه در راه خدمت گزاری به امام حسین علیه السلام بر عام و خاص پوشیده نیست.

فرزند دیگرش عبدالله نام دارد و دیگری عبدالرحمن و همچنین عبدالله اصغر که مادر این سه پسر کنیزی به نام خلیله بود.

پسر دیگری داشته است به نام علی بن عقیل که این فرزند از کنیز دیگری بوده است.

همچنین جعفر اصغر و حمزه و عثمان نیز پسران دیگر وی هستند که مادرشان نیز کنیز بوده است.

محمد و رمله فرزندان دیگر وی هستند از کنیزی دیگر.

ام هانی، اسماء، فاطمه، ابوالقاسم و زینب و ام نعمان نیز هر يك از مادران دیگر بوده اند. (1)

روزی علی بن ابی طالب علیهما السلام به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عرض کرد: ای پیامبر خدا! آیا عقیل را دوست می دارید؟

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: آری به خدا قسم؛ او را به دو دلیل دوست دارم یکی به خاطر خودش و دیگری به خاطر پدرش ابوطالب علیه السلام که او را نیز بسیار دوست

ص: 71

می دارم، بدرستی که فرزندش در دوستی فرزند تو کشته می شود، پس در غم و اندوه او (مسلم بن عقیل) اشک ها بر دیدگان مومنین جاری خواهد شد و فرشتگان مقرب بر او درود خواهند فرستاد، سپس پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آن قدر گریستند تا آن که اشک هایشان بر روی سینه مبارک شان روان گردید، آنگاه فرمودند: به سوی خدای تعالی شکوه و شکایت خواهم کرد از آن وقایعی که پس از من به سر خاندان و اهل بیت می آورند. (1)

دشمنان خدا و رسول خدا صلی الله علیه و آله و جانشین بر حقش علی بن ابی طالب علیهما السلام وقتی دیدند با پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نمی توانند دریافتند، چون در آن صورت مردم مسلمان آنها را از دایره اسلام خارج می دانند، علی بن ابی طالب علیهما السلام نیز معصوم بود و هیچ نقطه ضعفی نداشت که بخواهند از همان راه وارد شوند؛ لذا خیلی فکر کرده و با هم متحد شدند تا بتوانند چهره مظلوم علی بن ابی طالب علیهما السلام را در جامعه تخریب کنند، اما هر کاری کردند موفق نشدند، لذا ترفندشان این بود و تصمیم گرفتند تا اطرافیان و اصحاب باوفا و همچنین منسوبین به آن امام مظلوم را مورد حملات خویش قرار داده و تا توانستند به آنها حمله بردند.

مثلاً حضرت ابوطالب علیه السلام را با این که همیشه یکتا پرست، و به اعتقاد بعضی ایشان نبی ای از انبیاء الهی بوده، (2) نستجیر بالله مشرک خواندند و یا به عقیل برادر علی بن ابی طالب علیهما السلام حمله برده و او را شخصی مخالف با علی بن ابی طالب علیهما السلام معرفی کرده اند.

چند نفر از بنی هاشم قبل از جنگ بدر در مکه اسلام آورده بودند ولی به خاطر تقیه در آن جو سخت و خفقان از اظهار آن امتناع می ورزیدند، آنها همراه با مشرکین در جنگ بدر از روی اجبار و اکراه شرکت کرده بودند ولی اقدام خاصی بر علیه مسلمانان

ص: 72

1- معجم الرجال الحدیث خوئی جلد: 12 صفحه: 175.

2- نبوة ابی طالب عبد مناف علیه السلام صفحه: 27.

نکردند، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به اصحاب خود دستور داد: تعدادی از بنی هاشم در لشکر مقابل می باشند که بر علیه ما نیستند، لذا اگر به آنان دست یافتید از ریختن خونشان خودداری کنید از جمله آنان عباس و عقیل بودند. (1)

عقیل و عباس پس از آن که در جنگ بدر به حسب ظاهر به اسارت مسلمانان در آمدند، اسلام خود را علنی نمودند، ابن قتیبه دینوری در این مورد می گوید: فاسلم العباس و أمر عقیلاً فأسلم، و لم یسلم من الأساری غیرهما. (2)

یعنی: پس عباس اسلام آورد و به عقیل هم امر کرد که اسلام بیاورد و او نیز اسلام آورد، و غیر از آن دو نفر هیچ کس دیگر از اسراء اسلام نیاورد.

عقیل پس از آن که در جنگ بدر اسلام خود را علنی ساخت به مکه مراجعت نمود، فشار مشرکین بر وی به عنوان يك مسلمان و یکی از نزدیک ترین اقوام پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله شدیدتر شد، به گونه ای که سکونت در شهر مکه برایش غیر قابل تحمل گردید، لذا بعد از مدت کوتاهی از گذشت جنگ بدر و در ماه های آخر سال دوم، به سوی مدینه هجرت نمود و به سایر مهاجران و خاندان بنی هاشم در این شهر پیوست.

آن چه از تتبع در تاریخ به دست می آید عقیل بن ابی طالب در عین خلوص و پاکی ای که داشت اما به چند جهت مورد حمله افراد پست و رذل قرار گرفت؛ یکی به جهت برادری اش با مظلوم تاریخ حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام چون منافقان و معاندان و حسودان همان گونه که عرض کردم نمی توانستند آن همه عظمت و بزرگی و پاکی علی بن ابی طالب علیهما السلام را تحمل کنند و خود آن حضرت نیز معصوم بود و نستجیر بالله کوچکترین نقطه ضعفی نداشت لذا به نزدیکان ایشان حمله بردند، علت

ص: 73

1- سیره ابن هشام جلد: 2 صفحه: 197.

2- اقصیه رسول الله جلد: 57.

دیگر تخصص عقیل در علم نسب شناسی بود، که نسب های دشمنان راه خدا که اکثراً زنا زاده بودند را معرفی و بازگو نموده و آنها را در جامعه مفتضح می کرد لذا طبیعی است که مورد حمله چنین افرادی قرار بگیرد. (1)

ما شیعیان باید خیلی مواظب اعتقادات و سخنان خویش باشیم، مثلاً دشمنان آگاه به شخصیت بزرگوار و جلیل القدری همانند عقیل حمله برده و متأسفانه دوستان نادان باور کرده اند، در حالی که ایشان شخصیتی با کمال و همواره مورد مهر و محبت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و علی بن ابی طالب علیهما السلام بوده است و خودش نیز ارادت شدیدی به اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام داشته و فرزندان خویش را محب به ایشان تربیت نموده است، نمونه بارز آن مسلم بن عقیل می باشد که عظمت و بزرگواری اش بر کسی پوشیده نیست.

جعفر بن عقیل، عبدالرحمن بن عقیل، عبدالله الأكبر بن عقیل، مسلم بن عقیل، عبدالله بن مسلم بن عقیل، عون بن مسلم بن عقیل، محمد بن مسلم بن عقیل، جعفر بن محمد بن عقیل، احمد بن محمد الهاشمی فرزندان و نوه های جناب عقیل بن ابی طالب علیهما السلام هستند که همگی آنها در اثر حلال زادگی و تربیت صحیح، محب اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله بودند و در راه خدمت گزاری و یاری رساندن به حضرت سیدالشهداء علیه السلام در واقعه جانسوز کربلاء، به درجه رفیع شهادت نائل گردیده اند. (2)

علت ملاقات عقیل با معاویه

عقیل در تاریخ زندگی اش يك سفر به شام رفته که معاندان و مخالفان از آن سفر کمال سوء استفاده را کرده، و با استناد به يك مشیت اراجیف، ایشان را شخصیتی دنیا

ص: 74

1- اسدالغابه جلد: 3 صفحه: 561.

2- نفس المهموم صفحه: 269 الی 274

پرست و مال دوست، و مخالف امیرالمؤمنین علی علیه السلام و محب معاویه معرفی کرده اند، در حالی که اصل جریان چیز دیگری بوده است و شواهد و دلایل زیادی بر این مدعا وجود دارد، از جمله نامه عقیل به حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام و پاسخ آن حضرت که سند زنده و محکمی است که مسافرت عقیل به شام، نه به عنوان رفاقت و دوستی با معاویه، و نه فرار از حکومت امیرالمؤمنین علیه السلام بوده، حتی این سفر اصلاً در زمان حیات دنیوی علی بن ابی طالب علیهما السلام صورت نگرفته است، بلکه:

اولاً: این سفر پس از شهادت آن امام عزیز، و در زمانی بود که صلح ظاهری حاکم بوده است.

ثانیاً: منظور از این سفر پیوستن به معاویه و یا مال دوستی و علاقه به زخارف دنیایی نبود، بلکه با هدف تبیین فضائل و مظلومیت و اعلان موضع حقانیت امیرالمؤمنین علیه السلام و انتقاد و اعتراض بر انحرافات معاویه انجام گرفت.

ملاقات ایشان با معاویه پس از شهادت حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام و زمانی بود که به حسب ظاهر مابین امام مجتبی علیه السلام و معاویه صلح و آتش بس بود، و بین مدینه و شام و در میان امویان و خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام به حسب ظاهر جوّ عدم تخاصم علنی برقرار بود، برای تأیید این ادعا دلائل متقنی وجود دارد که توجه شما را به آنها جلب می کنم:

یکی از آن دلائل مکاتبه ای است که میان عقیل و علی بن ابی طالب علیهما السلام رد و بدل شده است، این مکاتبه شاهی زنده می باشد که این سفر پس از شهادت علی بن ابی طالب علیهما السلام به وقوع پیوسته است؛ زیرا این نامه که تاریخ نگارش آن اواخر دوران حیات امیرالمؤمنین علیه السلام است، بیانگر کمال اخلاص و ارادت عقیل نسبت به مقام ولایت و اظهار از خود گذشتگی او و فرزندانش نسبت به آن حضرت است و پاسخ آن حضرت که تأیید ادعای عقیل و صحّه گذاشتن بر این حقیقت می باشد، بیانگر این

است که ملاقاتی بین عقیل و معاویه قبل از این تاریخ صورت نگرفته است، چرا که از نظر زمان در بقیه ایام حیات امیرالمؤمنین علیه السلام برای چنین ملاقاتی فرصتی باقی نبود.

از لحاظ اعتقادی نیز با توجه به متن آن نامه که در دوران حیات علی بن ابی طالب علیهما السلام بوده چنین امری قابل قبول نیست؛ زیرا عقیل در این نامه پیوستن گروه عبدالله بن ابی سرح به معاویه را به عنوان عداوت و دشمنی با خدا و رسول خدا صلی الله علیه و آله و دلیل بر اطفاء و خاموش کردن نور الهی معرفی می کند و می گوید: فقلت لهم الی این یا أبناء الثانیین أبعوا به تلحقون عداوة و الله منکم قدیما غیر مستنکره تریدون بها اطفاء نور الله و تبدیل امره.

یعنی: پس گفتم ای فرزندان کسانی که پیامبر را سرزنش می کردند، کجا می روید؟

آیا شما می خواهید از روی عداوت با امیرالمؤمنین به معاویه ملحق شوید؟

به خدا قسم معاویه از قدیم جزء شما بوده و حال این که شما او را انکار نکردید، شما می خواهید به وسیله معاویه نور خدا را خاموش کنید و احکام الهی را تغییر دهید.

حال چگونه ممکن است، او با این فکر و عقیده و بینش، خودش بدون تغییر جو حاکم و تحول وضع موجود و در شرایطی که فشارها و دشمنی ها از سوی معاویه نسبت به علی بن ابی طالب علیهما السلام و شیعیانش هر روز شدید می شود، جبهه حق را ترک کند و به سوی معاویه و جبهه باطل روی آورد؟ و این گناه بزرگ را که در نامه اش به عنوان عداوت با خدا و قصد خاموش کردن نور الهی تعبیر می کند، مرتکب شود؟!

متن نامه عقیل به امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام :

هنگامی که عقیل بن ابی طالب خبر دار شد که مردم کوفه امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام را تنها گذاشته و بر ضد او عمل کرده اند به او چنین نوشت:

از عقیل بن ابی طالب به بنده خدا امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام .

سلام بر تو باد، سپاس خدایی را به جای می آورم که هیچ خدایی جز او نیست، اما بعد، خدای تعالی شما را از هر گزندی حفظ کند و از هر ناراحتی نگهدارد.

من برای انجام عمره به طرف مکه می رفتم، در بین راه با عبدالله بن سعد بن ابی سرح برخورد کردم، او با چهل جوان از فرزندان طلقاء حرکت می کرد، من در چهره آنها آثار ناراحتی مشاهده کردم، گفتم: ای فرزندان کسانی که پیامبر را سرزنش می کردند، کجا می روید؟ آیا شما در نظر دارید نزد معاویه بروید، و به او ملحق شوید؟

به خداوند سوگند شما از قدیم عداوت دارید، عداوت هنوز در صورت شما نمایان است، آیا می خواهید نور خدا را خاموش سازید، و احکام او را تغییر دهید؟ و بین من و آنها سخن هائی رد و بدل شد.

بعد از این که وارد مکه شدم شنیدم آنها می گویند: ضحاک بن قیس به طرف حیره حمله کرده و اموال مردم را به غارت برده، بعد هم به سلامت بازگشته است، اینک ننگ بر این دنیا باد که کسی مانند ضحاک جرات پیدا کرده به منطقه شما حمله کند و مال مردم را بگیرد.

ضحاک چیست؟ او ارزشی ندارد و کوچک تر از آن است که بتواند به آن طرف ها بیاید، به من اطلاع داده اند که شیعیان دست از یاری ات برداشته، و تو را تنها گذاشته اند، اکنون ای فرزند مادرم، نظر خود را برای من بنویس و اگر خود را برای مرگ آماده کرده ای من حاضرم بیایم.

من اینک برادر زاده ها و فرزندان پدرت را برداشته و به طرف کوفه می آیم، و تا زمانی که زنده باشی با شما زندگی می کنم، و هر گاه خواستی از دنیا بروی ما هم با شما

جان خواهيم سپرد، به خداوند سوگند دوست ندارم اندكى بعد از شما در دنيا باشم زندگى بعد از شما برايم گوارا نخواهد بود. (1)

دليل ديگر بر مدعاى ما، نظرات مورخين مورد اعتماد و محقق است كه طبق نقل ابن ابى الحديد اين گروه از مورخان معتقدند كه سفر عقيل به شام، بعد از به شهادت رسيدن على بن ابى طالب عليهما السلام صورت گرفته است، او مى گويد: فاما عقيل فالصحيح الذى اجتمع عليه ثقات الرواة عليه انه لم يجتمع مع معاوية الا بعد وفاة اميرالمؤمنين عليه السلام. (2)

يعنى: در مورد عقيل آن چه كه صحيح است و راويان ثقه بر آن اجماع دارند، اين كه او با معاويه نشست و برخاستى نداشت، مگر بعد از وفات اميرالمؤمنين عليه السلام

خود او نيز در جاي ديگر همين نظريه را تأييد مى كند و مى گويد: وهذا القول هو الأظهر عندى. (3)

يعنى: به نظر من نيز همين قول كه ديدار عقيل با معاويه بعد از شهادت

ص: 78

1- بسم الله الرحمن الرحيم، لعبد الله عليّ اميرالمؤمنين من عقيل بن أبى طالب: سلام عليك فإنّي أحمد إليك الله الذي لا إله إلا هو أمّا فإنّ الله حارسك من كلّ سوء، وعليهما السلام صمك من كلّ مكروه وعلى كلّ حال، أنّي خرجت الى مكّة معتمراً فلقيت عبد الله بن سعد بن أبى سرح في نحو من أربعين شاباً من أبناء الطلقاء فعرفت المنكر في وجوههم فقلت لهم: الى أين يا أبناء الشائنين؟ أبعواوية تلحقون؟ عداوة و الله منكم قديماً غير مستنكرة تريدون بها إطفاء نور الله و تبديل أمره؟ فأسمعني القوم و أسمعتهم. فلما قدمت مكّة سمعت أهلها يتحدّثون أنّ الصّدّحّاك بن قيس أغار على الحيرة فاحتمل من أموالهم ما شاء ثمّ انكفأ راجعاً سالماً فأف لحيّة في دهر جرّاً عليك الصّدّحّاك، و ما الصّدّحّاك؟! فقع بقرقر و قد توهمت حيث بلغني ذلك أنّ شيعتك و أنصارك خذلك فاكذب اليّ يا بن أمّي برأيك، فإن كنت الموت تريد تحمّلت إليك بني أخيك و ولد أبك فعشنا معك ما عشت و متنا معك إذا متّ، فو الله ما أحبّ أن أبقّي في الدنّيا بعدك فوفاً، و أقسم بالأعزّ الأجلّ أنّ عيشنا نعيشه بعدك في الحياة لغير هنيء و لا مرئى و لا نجيع و السلام عليك و رحمة الله و بركاته. الغارات جلد: 2 صفحه: 429 الى 430.

2- شرح نهج البلاغه ابن ابى الحديد جلد: 10 صفحه: 250.

3- شرح نهج البلاغه ابن ابى الحديد جلد: 11 صفحه: 251.

امیرالمومنین علیه السلام بوده صحیح تر است، ضمن این که یکی از دلایل مهمش را همین نامه عقیل ذکر می کند.

ثالثاً: دلیل آخر مسأله ای است که در مورد ملاقات عقیل با معاویه مطرح می باشد که خود دلیل بر وقوع آن ملاقات پس از شهادت علی بن ابی طالب علیهما السلام است و آن پرسش و پاسخی است که بین معاویه و عقیل صورت گرفته است معاویه درباره موقعیت اجتماعی امام حسن مجتبی علیه السلام و ابن زبیر و ابن عمر و ابن عباس و مروان پرس و جو کرده و در این مورد از عقیل نظر خواسته است.

چون این ها شخصیت هایی بودند که بعد از شهادت علی بن ابی طالب علیهما السلام هر کدام به عنوانی و به لحاظ خاصی در صحنه اجتماعی و مذهبی و سیاسی ظاهر گردیده بودند و طرفداران و مریدانی داشتند و در واقع برای معاویه رقیب و مخالف محسوب می شدند، و با وجود علی بن ابی طالب علیهما السلام چنین موقعیتی برای هیچ کدام از آنان وجود نداشت.

بلاذری در این مورد آورده است: روزی در حالی که یاران معاویه اطراف او جمع بودند، عقیل وارد آن مجلس گردید، معاویه در ضمن گفتگو خطاب به وی چنین گفت: یا ابایزید أخبرنی عن الحسن بن علی.

یعنی: ای عقیل از حسن بن علی علیه السلام برایم بگو.

عقیل گفت: او امروز موجه ترین و شریف ترین شخصیت در خاندان قریش است.

معاویه گفت: از ابن زبیر بگو، او دارای چه موقعیتی است؟

عقیل گفت: او، هم زبان و هم نیزه سنان قریش است، اگر خودش را تباه نکند.

معاویه گفت: ابن عمر چگونه است؟

عقیل گفت: او دنیا را در حالی که به او روی آورده بود ترك نمود و آن را به شما

واگذاشت و به سوی آخرت روی آورد ولی به هر حال فرزند عمر است.

معاویه گفت: مروان چگونه است؟

عقیل گفت: او! او مردی است که به شدت به اقوامش علاقه مند می باشد؛ به طوری که اگر کودکان شیرخوار قریش هم از او حمایت کنند دنیایشان آباد خواهد شد.

معاویه گفت: از ابن عباس بگو.

عقیل گفت: آن چه می توانست از دانش فرا گرفت، او با سیاست کاری ندارد. (1)

پرسش های معاویه درباره این افراد که پس از شهادت امیرالمؤمنین علیه السلام وارد صحنه شده، و چند تن از آنان نیز، پس از مدتی نه چندان دور، در بخشی از کشور بزرگ اسلامی به خلافت ظاهری دست یافته اند؛ و همچنین پاسخ های عقیل درباره شخصیت امام حسن مجتبی علیه السلام و موقعیت ابن عمر و ابن عباس، همه حاکی از این است که این ملاقات و گفتگو، زمانی صورت گرفته که از دیدگاه معاویه رقیب اصلی اش یعنی امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام با شهادت خود از صحنه خارج گشته و معاویه از این جهت نگرانی خاصی نداشته، و به جای وی افراد دیگری پیدا شده اند که هر یک از آنان به دلایل مختلفی مورد توجه گروهی قرار گرفته، و ممکن بود برای معاویه مشکل آفرین باشند.

آن چه اهمیت دارد این است که با وجود علی بن ابی طالب علیهما السلام عقیل نباید امام مجتبی علیه السلام را به عنوان اولین شخصیت از لحاظ وجهه معرفی کند.

در نتیجه هم متن مکاتبه عقیل، و هم نظریه مورخان موثق و مورد اعتماد و هم محاوره و گفتگوهایی که میان معاویه و عقیل واقع شده، همه موعید این معنا است که ملاقات عقیل با معاویه در زمان حیات علی بن ابی طالب علیهما السلام نبوده، بلکه در زمانی

ص: 80

بوده که ظاهراً بین امویان و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام صلح برقرار بوده است.

همچنین در ملاقات عقیل با معاویه، دو نکته مهم وجود دارد:

1- سخن گفتن عقیل از موضع قدرت؛

معمولاً کسانی که نزد معاویه می رفتند و با او ملاقات می کردند، حتی بیشتر افرادی که به هر انگیزه ای از علی بن ابی طالب علیهما السلام جدا شده و به او می پیوستند، در گفتگوهای خود با او، بعضی از روی ترس و اجبار و بعضی دیگر از روی تملق و چاپلوسی از موضع ضعف و با ترس و یا تملق سخن می گفتند و معاویه را به عنوان امیرالمؤمنین یا خلیفه رسول الله خطاب می کردند، که من جمله آنها می توان به مروان بن حکم، مغیره بن شعبه و بسر بن ارطاه، که هر کدام شان در آن زمان حاکم یکی از سرزمین های اسلامی شدند، اشاره کرد.

اما فقط تعداد انگشت شماری از یاران امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام بودند که در ملاقات با معاویه با وجود جو اختناق و ارباب و دیکتاتوری که حاکم بود جان بر کف نهاده و به جای اظهار عجز و ضعف با درستی و از موضع قدرت با او سخن گفته و به جای یا امیرالمؤمنین از کلمه یا معاویه استفاده کرده اند، عقیل یکی از این افراد می باشد که آن چه از تتبع در تاریخ به دست می آید شاهد بر این مدعاست و اگر غیر از این بود مسلماً نقل می گردید، همان گونه که درباره دیگران نقل گردیده است.

با توجه به شرایط آن روز و سخت گیری های درباریان معاویه، این يك حقیقت روشن و قابل تحسین و شاهد دیگری است بر این که در ملاقات عقیل با معاویه کوچک ترین تمایلی نسبت به او (یعنی معاویه و یا پیوستن به او) و نستجیر بالله فاصله گرفتن از خط و مشی و اهداف امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام و جدا شدن از مقام ولایت در میان نبوده است.

2- بیان فضائل امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام توسط عقیل.

علی رغم حساسیت عجیبی که نسبت به این ملاقات و ضبط و نقل گفتگوهای عقیل و معاویه و حذف و اضافه هائی که در این مورد وجود داشته، در تمام این گفتگوها تا آنجا که به دست ما رسیده، آن چه از سوی عقیل مطرح شده دفاع از شخصیت مظلوم امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام و بیان فضائل و توصیف زهد و تقوای ایشان و تعریف و تمجید و حمایت از یاران آن حضرت و نکوهش از معاویه و اطرافیانش بوده است و علی رغم خواست معاویه و سوءال پیچ نمودن وی که بلکه بتواند کلمه ای در مدح خود و بر علیه امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام از زبان عقیل بشنود، حتی به یک مورد و یا یک جمله که در آن کوچک ترین بی توجهی و بی محبتی به شخصیت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام و یا اعتراض بر آن حضرت و یا انتقاد از دأب و رویه ایشان و یا نشانه ای بر تعریف و توصیف از معاویه باشد نگفته است.

همان گونه که روشن است عقیل در ملاقات خویش با معاویه گذشته از دفاع از شخصیت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام و یاران آن حضرت از فضائل امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام نیز سخن گفته است که شاید اگر آن روز، آن هم در چنین مکان مهمی یعنی در دربار و جلوی روی معاویه این فضائل را بازگو نمی کرد و از زبان او نقل نمی گردید، مانند خیلی دیگر از فضائل آن بزرگوار از تاریخ محو می شد و کسی بر آن فضائل و کمالات آگاهی نمی یافت و به طور کلی به دست فراموشی سپرده می شد.

عقیل در زمان و شرایطی این فضائل و کمالات را نقل نموده، که نه تنها نقل فضائل امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام توسط حکومت وقت، در سراسر جهان اسلام ممنوع و بزرگترین جرم محسوب می شد، بلکه به جای فضائل حدیث های ساختگی در نکوهش آن امام مظلوم جعل می شد و در بین مردم مسلمان رواج می دادند

و آن حضرت در خطبه های نماز جمعه مورد سب و لعن قرار می گرفت. (1)

سخنان تاریخی عقیل نزد معاویه

چند نمونه از گفتگوهای عقیل و معاویه درباره امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام در دفاع و بیان فضیلت و تجلیل صریح از شخصیت آن بزرگوار و نکوهش از معاویه بن ابوسفیان:

پس از ورود عقیل به شام، معاویه یکصد هزار درهم پول در اختیار وی قرار داد و به او گفت: یا ابایزید انا خیر لك أم علی؟

یعنی: ای عقیل! آیا من برای تو بهترم یا برادرت علی؟

عقیل در پاسخ او گفت: وجدتُ علیاً أنظر لنفسه منه لی و وجدتك أنظر لی منك لنفسك.

یعنی: ای معاویه! علی را چنین یافتم که دقت و نظارتش برای نجات خویش بیش از این بود که مرا ملاحظه کند، و تو را چنین یافتم که ملاحظه ات نسبت به من بیش از نجات خودت می باشد. (2)

بلاذری نقل کرده: معاویه در مجلسی به عقیل گفت: یا ابایزید انا خیر لك من أخيك علی؟

یعنی: ای عقیل من برای تو از برادرت علی بهترم؟

عقیل در پاسخ او گفت: ان أخی أثر دینه علی دنیاه و أنت أثرت دنیاك علی دینك، فاخی خیر لنفسه منك علی نفسك و أنت خیر لی منه.

ص: 83

1- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: 11 صفحه: 44.

2- الغارات جلد: 2 صفحه: 551.

یعنی: برادرم دینش را بر دنیا مقدم ساخت و تو دنیا را بر دینت، پس برادرم برای دین خود بهتر است از تو نسبت به دینت و لذا برای دنیای من تو بهتر از او هستی. (1)

در مجلس دیگری معاویه چنین گفت: اگر عقیل نمی دانست که من برای او بهتر از برادرش هستم، هیچ گاه در نزد ما توقف نمی کرد.

عقیل در پاسخ او گفت: أخی خیر لی فی دینی و أنت خیر لی فی دنیای و قد آثرت دنیای و اسئل الله تعالی خاتمة الخیر.

یعنی: برادرم از لحاظ دینی برایم بهتر بود و تو از لحاظ دنیا، و من اینک دنیا را در پیش گرفته ام و از خدا می خواهم عاقبت کارم را نیکو گرداند. (2)

روزی معاویه از عقیل پرسید: کیف ترکت علیا و أصحابه؟

علی و یارانش را چگونه دیدی؟

عقیل گفت: كأنهم أصحاب محمد إلا أنهم لم أر رسول الله فيهم. و كأنك وأصحابك أبوسفیان و أصحابه إلا أني لم أر أبوسفیان فيكم.

یعنی: مثل یاران و اصحاب پیامبر فقط رسول خدا صلی الله علیه و آله را در میانشان ندیدم اما تو و یارانت را همانند ابوسفیان و یاران ابوسفیان دیدم، جز این که خود ابوسفیان را در میان شما ندیدم. (3)

فضیلتی که فقط از زبان عقیل نقل شده است:

علی بن ابی طالب علیهما السلام به بیت المال مسلمین توجه خاص و وافر داشت و همه افراد را در بهره برداری از آن، حتی از نظر زمان نیز مساوی و برابر می دانست و برای

ص: 84

1- انساب الأشراف جلد: 2 صفحه: 73.

2- اسد الغابه جلد: 3 صفحه: 423.

3- اسد الغابه جلد: 3 صفحه: 423.

کسی حق تقدم قائل نبود عقيل در مجلس معاويه در اين باره مطلبی مطرح نموده است، که اگر اين فضيلت از زبان عقيل، مخصوصاً در چنين مکانی نقل نشده بود ياحتمل مانند هزاران هزار فضائلی که از اميرالمؤمنين علي بن ابی طالب عليهما السلام به دست فراموشی سپرده شده، از تاريخ محو می شد و به ما نمی رسيد.

عقيل هيچ گاه به پيشوايی معاويه اقرار نکرد، بلکه آن چه نقل شده اين است که عقيل معاويه را رسوا کرد و به سوابق هند جگر خوار و مادر بزرگ معاويه پرداخت.

معاويه برای اين که خاطره بيت المال و آهن داغ حضرت علي بن ابی طالب عليهما السلام را به ياد عقيل بيندازد تا شايد او سخنی عليه علي بن ابی طالب عليهما السلام بگويد، گفت: ای عقيل؛ علي در پرداخت بيت المال حق خویشاوندی را رعایت نکرد و به بچه های تو رحم نمود.

عقيل در جوابش گفت: به خدا سوگند! برادرم عطای بزرگ و وافر بر من نمود و حق خویشاوندی را رعایت کرد و نسبت به خدا گمان نیکو ورزید و امانتی که در اختيار داشت نگهداری کرد، پس زیانت را کوتاه کن ای بی پدر، سپس رو به معاويه کرد و گفت: آگاه باش ای زاده هند! به خدا سوگند تو هيچ گاه کار خیري را انجام نمی دهی. (1)

ابن ابی الحديد اين جريان را چنين نقل کرده:

معاويه روزی از قضيه آهن گداخته ای که در میان او و اميرالمؤمنين علي بن ابی طالب عليهما السلام واقع شده بود پرسيد، عقيل گریه کرد و گفت:

ماجرا از اين قرار بود که قحطی و تنگ دستی و سختی بر من روی آورد، از علي عليه السلام استمداد نموده و خواستم که از بيت المال سهمی بيشتري از حقم به من بدهد،

ص: 85

من دست اطفالم را گرفته در حالی که فقر و نداری از سر و صورت آنان ظاهر بود نزد او رفته و برای رفع فقر و گرسنگی یاری جستیم.

علی علیه السلام فرمود: اول مغرب نزد من بیا.

در وقت موعود، در حالی که یکی از فرزندانم دست مرا گرفته بود، نزد وی حاضر شدم، به فرزندم فرمود: بیرون برو و از ما دور شو، آن گاه به من فرمود: عقیل! بگیر، من هم از آنجا که فقر و تنگ دستی عذابم می داد، به خیال این که کیسه درهم و دیناری تحویل می دهد با حرص و اشتیاق گرفتم، ناگاه دستم به قطعه آهنی داغ و گداخته اصابت کرد، آن چنان داغ بود که گویی آتش از آن متصاعد است! آن را دور انداخته و مانند گاوی که در زیر کارد سلاخ قرار گیرد، نعره کشیدم.

علی علیه السلام فرمود: این نعره تو از آهنی است که با آتش دنیا داغ شده است، فردا من و تو چگونه خواهیم بود اگر با زنجیرهای جهنم ما را ببندند! و این آیه را تلاوت فرمود: إذا الأغلال فی أعناقهم والسلاسل یسحبون. (1)

یعنی: آن وقتی که غلها در گردن های آنها باشد و زنجیرها کشیده می شوند.

سپس فرمود: عقیل! تو در نزد من بیش از سهمی که خدا قرار داده، حقی نداری، مگر آن چه را که می بینی، اینک به خانه ات برگرد.

معاویه با شنیدن این حادثه بسیار تعجب کرده، و این جمله را دائماً بر زبان می آورد: هیهات! هیهات! که مادرها از آوردن فرزندی مانند علی بن ابی طالب علیهما السلام عقیمند. (2)

ص: 86

1- سوره: غافر آیه: 71.

2- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: 11 صفحه: 253.

دفاع عقیل از یاران امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام

همان گونه که عرض شد عقیل گاهی با يك جمله کوتاه و گاهی با بیان يك حادثه توانسته است حق مطلب را درباره امیرالمؤمنین علیه السلام بیان، و برخلاف خواسته معاویه از روش آن حضرت با مدح و نیکی یاد کند و در عین حال از راه و روش معاویه انتقاد نماید.

البته دفاع عقیل منحصر به شخص امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام نبوده بلکه وقتی بحث و گفتگو به اصحاب و یاران آن بزرگوار منتهی می شد، عقیل با صراحت کامل از آنها نیز دفاع می نمود و علی رغم کراهت معاویه از شنیدن فضائل و صفات نیک آنان، به ذکر آنها پرداخته است.

یکی از این موارد را مسعودی، طی گفتار مشروحی که بین عقیل و معاویه واقع شده نقل نموده است.

خلاصه آن جریان:

روزی عقیل وارد مجلس معاویه شد و معاویه از این که برادر علی بن ابی طالب علیهما السلام به نزدش آمده شادمان گردید و در ضمن اکرام و احترام از وی پرسید: عقیل! علی را چگونه دیدی؟

عقیل پاسخ داد: علی ما یحبّ الله ورسوله و ألفیتک علی ما یره الله ورسوله.

یعنی: او را آن چنان دیدم که خدا و رسولش از وی راضی بودند و تو را آن چنان یافتم که خدا و پیامبرش از تو ناراضی هستند.

معاویه گفت: ای عقیل! اگر میهمان ما نبودی، پاسخ تو آن چنان بود که تو را

می آزد. سپس برای این که گفتار عقیل را قطع کند تا سخن تلخ دیگری از وی نشنود، مجلس را ترك نمود.

معاویه روز بعد مجددا عقیل را احضار و همان پرسش قبل را تکرار کرد و گفت: کیف تركت علیا أذاك؟

یعنی: وقتی که از محضر برادرت علی خارج می شدی او را چگونه می دیدی؟

عقیل پاسخ داد: تركته خیرا لنفسه منك و أنت خیر لی منه.

یعنی: او را به گونه ای دیدم که برای خودش بهتر از تو برای خودت بود و تو برای دنیای من از او بهتری.

معاویه گفت: ای عقیل! پیری و گذشت زمان، تو را تغییر نداده و هنوز هم با وجود افرادی از بنی هاشم، به خود می بالی.

عقیل گفت: و لكن أنت یا معاویه اذا افتخرت بنو امیة فیمن تفتخر؟

یعنی: ای معاویه! اگر بنی امیه بخواهد به وجود افرادی از این قبیله افتخار کند، تو به کدام يك از سرشناسان آنها افتخار می کنی؟

معاویه گفت: ای ابایزید، به خدایت سوگند، ساکت باش؛ زیرا من منظوری نداشتم اما می خواهم از وضع یاران علی که به آنها آگاهی کامل داری بیرسم.

معاویه از آل صوحان که چند برادر بودند و در ارادت و محبت نسبت به علی بن ابی طالب علیهما السلام شهرت داشتند شروع کرد، عقیل از میان آنان اول درباره صعصعه سخن گفت: عظیم الشان، غضب اللسان، قائد فرسان، قاتل أقران، قلیل النظیر.

یعنی: او مردی است دارای مقامی بس بلند، در گفتار، زبانی تیز و برنده، در جنگ، فرماندهی شجاع، قاتل شجاعان و بالأخره مردی است کم نظیر.

سپس گفت: و اما برادرانش زید و عبدالله به سیلی می مانند که صفوف دشمن در مقابلش تاب مقاومت ندارد، و به کوه بلندی شبیه می باشند که دیگران در سختی ها به

آنها پناه می برند، مردانی هستند که تمام وجودشان اراده و استقامت است، به طوری که هیچ سستی به آنها راه ندارد.

وقتی گفتگوی عقیل با معاویه و حمایت و دفاع او از فرزندان صوحان، به گوش صعصعه رسید، صعصعه نامه ای به عقیل نوشت و از او تشکر و قدردانی کرد. (1)

عقیل در مدتی که به شام رفته بود دائماً به قصد آشکار کردن حقایق در نزد معاویه حاضر می شد و درباره اصحاب و اطرافیان معاویه و ویژگی های آنها و پدران شان صحبت می کرد، روزی در مجلسی اطرافیان معاویه سخنانی به عقیل گفته و او را مسخره کردند.

عقیل از معاویه پرسید: آن که در سمت راست تو نشسته کیست؟

معاویه گفت: او عمرو بن عاص است.

عقیل گفت: او همان است که شش نفر مدعی پدری او بودند، یعنی شش نفر نزاع داشتند که او فرزند کدام يك از آنهاست تا آن که قصاب قریش بر دیگران پیروز شد و او را فرزند خود خواند.

عقیل دوباره از معاویه پرسید: دیگری کیست؟

معاویه گفت: او ضحاک بن قیس است.

عقیل گفت: آن که پدرش در راندن گوسفندان نر بر روی گوسفندان ماده استاد بود.

عقیل دوباره پرسید: دیگری کیست؟

معاویه گفت: او ابو موسی اشعری است.

عقیل گفت: او پسر همان زنی است که زیاد دزدی می کرد.

ص: 89

معاویه که دید اطرافیانش بسیار خشمناک شده اند و می دانست اگر درباره خودش از عقیل چیزی پرسد او مطالبی بازگو خواهد کرد که دیگران خشنود شده و خشم شان بر طرف خواهد شد لذا به او گفت: ای ابایزید درباره من چه می گویی؟

عقیل گفت: من را معذور بدار.

معاویه گفت: نمی شود حتما باید بگویی.

عقیل پرسید: آیا حمامه را می شناسی؟

معاویه گفت: حمامه کیست؟ من او را نمی شناسم.

عقیل گفت: همین اندازه بس است، تحقیق کن تا او را بشناسی.

معاویه به سراغ نسابه شامی فرستاد و او را احضار کرد.

معاویه از او پرسید: حمامه کیست؟

نسابه گفت: اگر بگویم در امانم؟

معاویه گفت: آری، به تو امان دادم.

نسابه گفت: حمامه مادر ابوسفیان است که در دوران جاهلیت یکی از زنان فاحشه ای بود که پرچم داشت.

معاویه به اطرافیان خود گفت: ناراحت نباشید که من هم مانند شما بلکه بیشتر از شما رسوا شدم. [\(1\)](#)

روزی عقیل در دمشق پیش معاویه نشسته بود و همه اعیان شام و حجاز و عراق حاضر بودند.

معاویه که به اصطلاح خودش می خواست زرنگی کند گفت: ای اهل شام و حجاز

ص: 90

و عراق، آیا آیه تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَ تَبَّتْ رَأْسِيده ايد؟

همه گفتند: بله.

معاويه گفت: ابي لهب عموي عقيل است.

عقيل در جواب گفت: اي اهل شام و حجاز و عراق، آيا آيه وَ امْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ، فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّنْ مَّسَدٍ را شنيده ايد.

همه گفتند: بله.

عقيل گفت: اين حَمَّالَةَ الْحَطَبِ عمه معاويه است سپس به معاويه گفت: اي معاويه وقتی به جهنم وارد شدی به سمت چپ توجه کن، در آنجا ابولهب را خواهی دید که عمه ات را در بر گرفته سپس بين بهتر است فاعل باشد يا مفعول و در آتش بسوزد، معاويه از کرده خود بسيار پشيمان شد و از جواب عقيل مفتضح و خجل گشت. (1)

بنابراين طبق دلائل و شواهد متقنی که وجود دارد و از حاصل تتبع در تاريخ به دست می آيد سفر عقيل به شام در حال حیات دنیوی علی بن ابی طالب علیهما السلام نبوده است، ضمن این که این سفر در شرایط صلح و آتش بس و در زمانی که به صورت ظاهر معاويه حاکم و فرمانروای مطلق کشورهای اسلامی بود به وقوع پیوسته و طبعاً تهمت ها و سخنان ناروایی مانند جدائی او از علی بن ابی طالب علیهما السلام و پیوستنش به معاويه بی اساس و ساختگی است و علت این تهمت ها و حملات به شخصیت عقيل و ديگر منسوبين علی بن ابی طالب علیهما السلام را قبلاً عرض کردم.

ضمناً آن چه در مورد این سفر و از ملاقات عقيل با معاويه در تاريخ ثبت شده است بيان فضائل اميرالمؤمنين علی بن ابی طالب علیهما السلام و يارانش، همچنين نكوهش از

ص: 91

1- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحديد جلد: 4 صفحه: 93 و قاموس الرجال شوشتری جلد: 6 صفحه: 320.

معاویه و یاران او بوده است، به صورتی که وقتی جریانات این سفر را مورد مطالعه قرار می دهیم متوجه زیرکی عقیل و کثرت محبتش به علی بن ابی طالب علیهما السلام و فرزندان و اصحاب و یارانش همچنین نفرت داشتن از معاویه و آباء و اجدادش می شویم، اما بعضی از بی خردان این جریان را به گونه ای تحریف کرده و غیر واقعی نقل کرده اند که متأسفانه دوستان نا آگاه نیز بعضاً باورشان آمده است.

دشمنان علی بن ابی طالب علیهما السلام با مخدوش معرفی کردن اطرافیان آن امام مظلوم قصد داشته و دارند که لطمه ای به شخصیت آن حضرت وارد سازند غافل از این که اگر نستجیر بالله بر فرض محال پدر و برادران آن حضرت نیز همان گونه که آنها می گویند باشند، اما کسانی که اولوالالباب هستند و عقل درست و حسابی دارند می فهمند که اگر برادر کسی انحراف داشت ربطی به خودش ندارد هر کسی مسئول خود و اعمال و رفتارش هست و هیچ کس تقاص اعمال و رفتار دیگران را پس نخواهد داد.

بنابراین عقیل فرد فاضلی بود فقط به خاطر این که به علم انساب احاطه داشت و افعال زشت قریش و اجداد افراد را بیان می کرد عده ای نتوانستند تحمل کنند لذا به دشمنی با او برخاسته و سخنان باطل درباره اش گفتند. (1)

ایشان محب علی بن ابی طالب علیهما السلام و فرزندان او بود و فرزندان خویش را همگی محب اهل بیت علیهم السلام تربیت نمود به طوری که در راه یاری امام حسین علیه السلام به فوز عظیم شهادت رسیدند.

4- جعفر طیار علیه السلام

اشاره

عموی دیگر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام جعفر طیار است که نیاز به معرفی ندارد، کنیه او ابو عبدالله و مشهور به جعفر طیار می باشد، ایشان پسر عمو و یکی از

ص: 92

صحابی گرانقدر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و از شهدای بزرگ صدر اسلام است، پدرش حضرت ابوطالب علیه السلام و مادرش فاطمه بنت اسد است.

وی بعد از علی بن ابی طالب علیهما السلام به پیامبر اکرم ایمان آورد لذا دومین فردی است که به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ایمان آورد و مسلمان شد، (1) ایشان به ذوالهجرتین معروف بود و این به خاطر این بود که وی در راه خدا و یاری دین خدا دو مرتبه هجرت کرد، یک مرتبه به سرپرستی قریب به هشتاد نفر از مسلمانان به حبشه و بار دیگر به مدینه هجرت نمود. (2)

ایشان در سال پنجم بعثت سردسته آن عده از مسلمانانی بود که از رسول خدا صلی الله علیه و آله درخواست رفتن به مکانی که از شر کفار در امان باشند کردند تا وقتی که خدای تعالی اجازه دهد که با کفار بجنگند (3) و رسول خدا صلی الله علیه و آله اجازه داد تا به حبشه بروند و به آنها فرمود: مردم حبشه مسیحی و اهل کتاب بوده و از ظلم و ستم دوری می کنند و نجاشی سلطان آنها که اسمش اضحمه است مرد عدالت گستری می باشد. (4)

لذا آنها در ماه رجب به سوی حبشه حرکت کرده و تا اراضی جدّه پیاده راه را پیمودند و از آنجا با کشتی به حبشه رفتند.

برخورد خوب و رفتارهای پسندیده نجاشی با مسلمانان و حمایت وی از ایشان، محبت مسلمانان را به نجاشی زیاد کرد، و جعفر که بزرگ و سردمدار مسلمانان بود، با نجاشی بسیار صمیمی و نزدیک شد این صمیمیت و رفاقت مابین آنها لحظه به لحظه

ص: 93

1- تاریخ مدینه دمشق جلد: 7 صفحه: 125.

2- اعیان الشیعه جلد: 4 صفحه: 120.

3- التبیین فی انساب القرشیین صفحه: 113 الی 114.

4- رسول اکرم صلی الله علیه و آله صفحه: 66.

بیشتر می شد تا آنجا که جعفر توانست نجاشی را مسلمان کند. (1)

اسماء بنت عمیس همسر جعفر که همان ایام در حبشه صاحب فرزندی شده بود به فرزند تازه متولد شده نجاشی شیر می داد و همین مسأله نیز باعث پیوند و صمیمیت بیشتر میان آن دو خانواده شده بود. (2)

نجاشی پیوسته حامی جعفر و همراهانش در حبشه بود و چون شورش علیه وی از سوی یکی از فرمانروایان حبشی صورت گرفت، نجاشی برای در امان ماندن جعفر و همراهانش از آسیب های احتمالی، آنان را به منطقه امنی منتقل کرد تا در این درگیری ها به آنان آسیبی نرسد، (3) نجاشی شمشیری گران قیمت به نام غمام را به جعفر هدیه داد. (4)

جعفر و یاران وی پس از پانزده سال دوری از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در سال هفتم هجری همزمان با فتح خیبر به درخواست و تقاضای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از حبشه به مدینه بازگشتند، او با مسلمانان باقیمانده در حبشه و همچنین جماعتی از حبشیان که تازه اسلام را پذیرفته بودند، نزد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آمدند، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از دیدن آنها بسیار شادمان شد و سجده شکر به جای آورد و میان دو چشم جعفر را بوسید و فرمود: ما ادری بایهما اسر بقدم جعفر؟ ام بفتح خیبر؟ (5)

یعنی: نمی دانم به فتح خیبر بیشتر خوشحال باشم یا بازگشت جعفر؟

ص: 94

1- اعلام الوری باعلام الهدی جلد: 1 صفحه: 119 و الاصابه جلد: 1 صفحه: 593.

2- بحار الانوار جلد: 18 صفحه: 417.

3- سیره حلبیه جلد: 2 صفحه: 276.

4- المنطق فی اخبار قریش.

5- مناقب ابن شهر آشوب صفحه: 98.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در کنار مسجد زمینی جهت ساختن خانه برای جعفر مشخص کرد و با این که جعفر در فتح خیبر حضور نداشت اما از سهام خیبر سالانه 50 پیمانانه خرما برای ایشان معین فرمود. (1)

در همین ایام پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به عنوان هدیه نمازی را به جعفر آموختند که مشهور به نماز جعفر طیار شد، ائمه اطهار علیهم السلام نیز این نماز را می خواندند و به آن سفارش می کردند، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دائماً نسبت به جعفر با محبت برخورد می کردند، روزی قسمتی از يك گلابی که به ایشان هدیه شده بود را به جعفر داده و با بر شمردن فواید آن میوه، از جعفر خواستند، آن را تناول نماید، (2) همچنین بسته ای خلال دندان به جعفر هدیه دادند، (3) پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله گاهی با ابراز محبت از جعفر می خواستند که خاطرات خود را از حبشه برایشان تعریف کند. (4)

رفتارهای محبت آمیز دیگری نیز از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در حق جعفر ثبت شده است که همه نشان از موقعیت والای جعفر در نزد آن حضرت دارد.

فرزندان جعفر هشت نفر به نام های عبدالله، عون، محمد اکبر، محمد اصغر، حمید، حسین، عبدالله اکبر و عبدالله اصغر هستند که مادر همه آنها اسماء بنت عمیس بود. (5)

نسل ایشان از طریق فرزندش، عبدالله امتداد پیدا کرد، (6) و افراد معتبر و شناخته شده و جلیل القدری از این نسل به دنیا آمدند، در آن زمان منسوبان به جعفر طیار را

ص: 95

1- تاریخ مدینه دمشق جلد: 72 صفحه: 127.

2- مرآة العقول جلد: 22 صفحه: 197.

3- المحاسن جلد: 2 صفحه: 563.

4- الکافی جلد: 8 صفحه: 366.

5- الدرجات الرفیعة فی طبقات الشیعة صفحه: 168 الی 186 و القول الجازم فی نسب بنی هاشم صفحه: 102 الی 105.

6- الطبقات الكبرى جلد: 4 صفحه: 34.

جعفری می گفتند و خاندان های وابسته را آل جعفر می نامیدند، پسر بزرگ ایشان به نام عبداللّه همسر حضرت زینب کبری علیها السلام شد.

جعفر بن ابی طالب علیهما السلام 20 سال بعد از عام الفیل در شهر مکه به دنیا آمد، زمانی که در مکه خشک سالی بود، به دلیل تنگ دستی پدرش، در خانه عمویش عباس بزرگ شد و همچنان نزد او بود تا در سال اول بعثت، یکی از اولین کسانی بود که به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ایمان آورد و مسلمان شد،⁽¹⁾ البته ایشان قبل از مسلمان شدن یکتا پرست بود، او در عصر جاهلیت به داشتن چهار ویژگی معروف و مشهور بود: پرهیز از شراب خواری و دروغ و فحشاء و بت پرستی.⁽²⁾

ایشان خطیبی توانا و مردی شجاع و سخاوتمند، بردبار و متواضع و شخصیتی نافع داشت و دارای زیرکی و درایت و هوش زیاد و اراده قوی بود، درباره فضائل او روایاتی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل شده که ایشان در ردیف بهترین مردم و با پیامبر از یک طینت و سرشت و از نظر خلق و خوی شبیه ترین افراد به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بوده است.⁽³⁾

ایشان دائماً به فقراء و مستمندان رسیدگی می کردند و اکثر مواقع اموالش را میان آنها تقسیم می نمودند، به همین جهت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله او را ابوالمساکین یعنی پدر بینوایان می خواندند.⁽⁴⁾ ارادت و علاقه و محبتش به برادر خود یعنی علی بن ابی طالب علیهما السلام هم بسیار زیاد بود.

ص: 96

1- تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الاعلام صفحه: 492.

2- تاریخ مدینه دمشق جلد: 72 صفحه: 126.

3- کتاب المحبر صفحه: 474.

4- حلیة الاولیاء و طبقات الاصفیاء جلد: 1 صفحه: 114.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله جماعتی از مسلمین را در جمادی الاولی سال هشتم هجری به سوی موته (منطقه ای در 120 کیلو متری جنوب امان، پایتخت اردن) برای جنگ با رومیان فرستادند و جعفر را به عنوان فرمانده اول این غزوه انتخاب کردند. (1)

او در هنگام شهادت 41 سال داشت و در منطقه موته شهید شدند، مزار او و سایر شهدای موته، در منطقه ای معروف به شهر مزار در اطراف موته قرار دارد، (2) دو دست جعفر در رکاب رسول خدا صلی الله علیه و آله از تن بریده شد اما ایشان همچنان پرچم اسلام را در دهان خود و بر روی سینه اش برافراشته نگاه داشت تا مسلمین روحیه خویش را در جنگ از دست نداده و وحشت زده نشوند، ایشان تمام تلاش خود در جهت برافراشته نگه داشتن پرچم اسلام نمودند تا این که عاقبت در اثر ضربات دشمن از میان دو نیم شد و به فوز عظیم شهادت نائل گشت. (3)

روزی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در حالی که لشکر اسلام در سرزمین موته مشغول جنگ بودند بر منبر رفته و مانند کسی که از نزدیک مشاهده می کند معرکه جنگ را برای اصحاب توصیف نموده و دلاوری و جانبازی و شهادت جعفر بن ابی طالب علیه السلام را به آنها خبر داد. (4)

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با آگاه شدن از خبر شهادت جعفر خیلی اندوهگین شده و بسیار گریه کردند و فرمودند: خدای تعالی به جای دو دست به وی دو بال داد که با آنها در

ص: 97

-
- 1- تاریخ یعقوبی جلد: 2 صفحه: 65 و مقاتل الطالبیین صفحه: 9 و شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، جلد: 15 صفحه: 62.
  - 2- السیره النبویه جلد: 4 صفحه: 20.
  - 3- السیره النبویه جلد: 2 صفحه: 378.
  - 4- الثاقب فی المناقب صفحه: 102.

بهشت پرواز می کند، به همین جهت جعفر به ذوالجناحین (دارای دو بال) و طیار مشهور شد. (1)

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بعد از آگاه شدن از شهادت ایشان نزد همسرش، اسماء بنت عمیس رفتند و خیر شهادت جعفر را به آنها داد و فرزندان او را طلبیدند و به آنان مهربانی فرمودند و به اسماء تعزیت گفتند و از خدای تعالی خواستند که در میان فرزندان و ذریه جعفر جانشین صالح و نیکی برای وی قرار دهد. (2)

حضرت فاطمه زهراء علیها السلام آن بانوی بزرگ اسلام در ماتم جعفر گریه کردند، رسول خدا صلی الله علیه و آله وقتی گریه کردن حضرت فاطمه زهراء علیها السلام مشاهده کردند فرمود: و علی الجعفر فلتبک الباکیه؛ یعنی: بر مثل جعفر باید که گریه کنندگان بگریند و سفارش فرمودند که به آل جعفر رسیدگی خاصی شود زیرا آنان فعلاً سرگرم عزاء و ماتم پدر خویش هستند و به حضرت فاطمه زهراء علیها السلام فرمودند که برای خانواده جعفر به مدت سه روز غذا تدارک ببیند، (3) بعدها پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله خود شخصاً به امور فرزندان جعفر رسیدگی می فرمودند.

شهادت جعفر بازتاب گسترده ای در میان مسلمانان داشت، حسان بن ثابت و کعب بن مالک انصاری در مرثیه های خود، تمجید بلندی از ایشان کرده اند.

قبر ایشان قبلاً مخفی بود، اما چهارمین سلطان مصر، مزار جعفر را تجدید بنا کرد و اوقاف بسیاری به آن اختصاص داد و امروزه بارگاه ملکوتی ایشان زیارت گاه موءمنین و دوست داران رسول خدا صلی الله علیه و آله شده است.

ایشان بعد از شهادتش همچنان در نزد مردم مسلمان دارای احترام ویژه ای است،

ص: 98

1- المسترشد فی امامة علی بن ابی طالب علیهما السلام صفحه: 334.

2- اسدالغابه جلد: 1 صفحه: 343.

3- المحاسن جلد: 2 صفحه: 419.

علی بن ابی طالب علیهما السلام دائماً افتخار می کرد که برادری همچون جعفر داشته و در تنگناها از او یاد می کرد، عبدالله بن جعفر می گوید: هر گاه تقاضایی از علی بن ابی طالب علیهما السلام داشتم اگر به حق جعفر سوگند می خوردم فوراً تقاضایم را اجابت می کرد، (1) حتی در تاریخ آمده که حضرت امام حسن علیه السلام گاهی برای مجاب کردن پدر ایشان را به حق جعفر قسم می دادند.

علی بن ابی طالب علیهما السلام بعد از پیروزی در جنگ جمل ضمن سخنانی فضایل فرزندان عبدالمطلب را بر شمرده و جعفر را در شمار افضل شهدایی که رسول خدا صلی الله علیه و آله وی را به ذوالجناحین ملقب کرد یاد فرمودند، (2) همچنین سایر بزرگان بنی هاشم از این که جعفر بن ابی طالب از آنها بود افتخار می کردند. (3)

عبدالله ابن عباس از یکی از معصومین نقل کرده که فرمود: ما اهل بیت هفت خصلت بخصوص داریم که دیگران از آنها محرومند، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از ماست، و وصی او که بهترین امت است از ماست، حمزه شیر خدا و رسول خدا و سید شهیدان از ماست، جعفر بن ابی طالب که دو بال به او کرامت شده و در بهشت با فرشتگان پرواز می کند از ماست و دو سبط این امت که آقای جوانان بهشت اند از ماست و قائم آل محمد که خدای متعال پیامبرش را به حضرت او گرامی داشته از ماست و منصور هم از ماست چنان چه خدا فرموده إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ وَإِنَّ جُنَدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ.

جریان زندگی ایشان شباهت زیادی به زندگی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام دارد، همانطور که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در راه خدا جهاد کرد و جانش را فدای دین خدا و امام زمانش نمود و در این راه دو دستش قطع شد و به مقام رفیع شهادت

ص: 99

1- اسد الغابة فی معرفة الصحابة جلد: 1 صفحه: 344.

2- الکافی جلد: 1 صفحه: 450.

3- الارشاد جلد: 1 صفحه: 37.

نائل گردید، همچنین حضرت جعفر در راه خدا و پیامبر خدا صلی الله علیه و آله جنگید و دو دستش از بدن جدا گشت و به درجه رفیع شهادت نائل گردید.

و همان طور که فرموده اند: خدای تعالی به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام دو بال عطا فرموده، همان طور فرموده اند: خدای تعالی به حضرت جعفر دو بال عطا کرده و به همین جهت او را جعفر طیار می نامند.

بخاری در صحیحش نقل کرده عمر، خلیفه دوم هر گاه عبدالله فرزند جعفر را می دید به او می گفت: سلام بر توای فرزند ذوالجناحین. (1)

بنابراین عموهای حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام همگی افرادی فوق العاده و با کرامت بودند.

نام گذاری حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

هنگامی که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از حضرت ام البنین علیها السلام متولد شدند و مژده ولادتش به امیرالمؤمنین علیه السلام داده شد، ایشان سریعاً با شور و شغف به طرف خانه شتافتند، قنذاقه این نوزاد نورانی را به دست علی بن ابی طالب علیهما السلام دادند، آن حضرت کودک را محکم در آغوش گرفته و به سینه خود چسبانید و می بوسید و در گوش راستش اذان و در گوش چپش اقامه گفتند. (2)

سپس آستین های طفل نورسیده را بالا زد و در حالی که مرتب به بازوهای او نگاه می کرد، مانند ابر بهار اشک از دیدگان مبارکش جاری می شد، آن حضرت در حال گریه و اشک، دائماً دست ها و بازوهای آن کودک را می بوسید.

حضرت ام البنین علیها السلام که انتظار داشت شوهرش از تولد فرزندشان مسرور و

ص: 100

1- صحیح بخاری جلد: 4 صفحه: 209.

2- الخصائص العباسیه صفحه: 65.

شادمان شود، از مشاهده اندوه و گریه و بوسه های علی بن ابی طالب علیهما السلام حیرت زده و نگران شد و سوءال کرد: یا امیرالمؤمنین! گریه شما من را نگران کرده، آیا خدای نکرده فرزندم عیب و نقصی دارد، که این گونه گریه می کنید و بر بازوهای او بوسه می زنید؟

حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام با صدایی بغض آلود و لحنی سراسر اندوه فرمودند: فرزند تو هیچ نقصی ندارد ولی چون به این دو دست نگاه کردم و به یاد مصائب وارد بر این طفل افتادم گریه ام گرفت.

حضرت ام البنین علیها السلام با نگرانی بیشتری پرسید: یا امیرالمؤمنین این طفل چه سرنوشتی خواهد داشت و چه اتفاقی برای طفل شیر خوار من خواهد افتاد؟!

آن حضرت فرمودند: دستان کودکت را در راه یاری اسلام و برادر مظلومش، امام زمانش حسین علیه السلام از بدن جدا خواهند کرد.

در این جا حضرت ام البنین علیها السلام و سایر زنان حاضر در آن مجلس به گریه افتاده و حزن عجیبی قلبشان را گرفت و مجلس شادی و جشن شان به نوحه و گریه و زاری تبدیل شد.

وقتی علی بن ابی طالب علیهما السلام این صحنه را دیدند و متوجه غم و اندوه حضرت ام البنین علیها السلام شدند، برای تسلی خاطر و آرامش قلب ایشان فرمودند: ای ام البنین! ناراحت نباش! زیرا فرزندت در نزد خدای تعالی دارای مقامی بسیار عظیم است، و خداوند به جای دو دست قلم شده اش دو بال به او مرحمت خواهد کرد که با آنها همراه با فرشتگان در بهشت برین پرواز کند.

حضرت ام البنین علیها السلام وقتی این سخن علی بن ابی طالب علیهما السلام را شنید دلش آرام گرفته و بسیار مسرور گشت و خدای تعالی را شکر کرد. (1)

ص: 101

در این هنگام علی بن ابی طالب علیهما السلام از همسرش ام البنین علیها السلام پرسید: نام او را چه گذاشته ای؟

حضرت ام البنین علیها السلام در پاسخ آن حضرت عرض کرد: من در هیچ امری بر شما سبقت نگرفته ام، هر اسمی که شما مایلید بر طفل بگذارید.

علی بن ابی طالب علیهما السلام فرمود: من این کودک را به نام عمومیم عباس نامیدم. (1)

در هفتمین روز تولد ایشان بنا به سنت اسلامی، حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام سر فرزندش را تراشید و هم وزن موهایش طلا به فقیران صدقه داد و همان گونه که برای به دنیا آمدن حسنین علیهما السلام عمل کرده بود گوسفندی را به عنوان عقیقه ذبح کرد. (2)

برادران و خواهران حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام

امام حسن علیه السلام امام حسین علیه السلام حضرت زینب کبری علیها السلام حضرت امّ کلثوم علیها السلام و حضرت مَحسن که مادر این ها حضرت فاطمه زهراء علیها السلام دختر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است.

عبدالله، عثمان و جعفر، که مادرشان حضرت امّ البنین علیها السلام است.

محمد ابن حنفیه که مادرش خوله دختر جعفر بن قیس بود.

ابوبکر که نامش عبدالله و مادرش لیلی که احتمالاً همان دختر مسعود داری است، ایشان همراه با امام حسین علیه السلام در واقعه جانسوز کربلاء شهید شدند. (3)

عبدالله که مادرش لیلی بود او نیز همراه با امام حسین علیه السلام در واقعه جانسوز کربلاء شهید شد. (4)

ص: 102

1- الخصائص العباسیه صفحه: 71.

2- العباس بن علی رائد الکرامه و الفداء فی الاسل صفحه: 26.

3- تاریخ طبری جلد: 5 صفحه: 154.

4- الکامل فی التاریخ جلد: 2 صفحه: 440.

محمد اصغر که مادرش کنیز و نامش ورقاء بوده است، او نیز همراه با امام حسین علیه السلام در واقعه جانسوز کربلاء شهید شد.

یحیی و عون که مادرشان اسماء بنت عمیس بود، یحیی در زمان حیات علی بن ابی طالب علیهما السلام درگذشت.

محمد اوسط که مادرش اُمّامه بود.

عمر اطرف که مادرش امّ حبیب، صهبای تغلبی نام داشت.

رقیّه که مادرش امّ حبیب، صهبای تغلبی نام داشت ایشان همسر مسلم بن عقیل شد(1) و از وی سه فرزند داشت که از میان آنان، عبدالله در واقعه جانسوز کربلاء شهید شد.(2)

امّ حسن یا بعضی امّ حسین گفته اند که مادرش امّ سعید بود او ابتدا همسر جعدّه بن هبیره، خواهر زاده امام علیه السلام بود و سپس به ازدواج جعفر بن عقیل درآمد و چون جعفر در واقعه جانسوز کربلاء شهید شد، در زمره اسیران دشت کربلاء در آمد.(3)

امّ هانی که به تزویج یکی از پسرهای عقیل درآمد، همسر ام هانی و پسرش محمد، همراه با امام حسین علیه السلام در واقعه جانسوز کربلاء شهید شدند.(4)

فاطمه که به ازدواج محمد بن ابی سعید بن عقیل درآمد، محمد همراه با امام حسین علیه السلام در واقعه جانسوز کربلاء شهید شد.(5)

ص: 103

1- أنساب الأشراف جلد: 2 صفحه: 413.

2- الكامل فی التاريخ جلد: 2 صفحه: 582.

3- شرح الأخبار جلد: 3 صفحه: 198.

4- تاریخ طبری جلد: 5 صفحه: 469.

5- المحبّر صفحه: 491.

زینب صغری که با محمد بن عقیل ازدواج کرد. (1)

میمونه که با عبدالله الاکبر بن عقیل ازدواج کرد. (2)

نقیسه که با عبدالله الاصغر بن عقیل ازدواج کرد. (3)

خدیجه که با عبد الرحمان بن عقیل ازدواج کرد. (4)

امامه که با صلت بن عبدالله بن نوفل بن حارث بن عبد المطلب ازدواج کرد، ایشان در زمان حیات امام علی علیه السلام درگذشت. (5)

زمله کبری که مادرش ام سعید بود و به همسری عبدالله بن ابی سفیان پسر حارث بن عبد المطلب درآمد. (6)

جُمَانه که در زمان حیات امام علی علیه السلام درگذشت. (7)

ام سلمه، (8) رقیه صغری، (9) ام کلثوم صغری، (10) زمله صغری، (11) ام کرام، (12) ام جعفر. (13)

ص: 104

1- أنساب الأشراف جلد: 2 صفحه: 414.

2- أنساب الأشراف جلد: 2 صفحه: 414.

3- المجدی صفحه: 18.

4- أنساب الأشراف جلد: 2 صفحه: 415.

5- مناقب آل أبي طالب جلد: 3 صفحه: 305.

6- مناقب آل أبي طالب جلد: 3 صفحه: 305.

7- مناقب آل أبي طالب جلد: 3 صفحه: 305.

8- الطبقات الكبرى جلد: 3 صفحه: 20.

9- إعلام الوری جلد: 1 صفحه: 396.

10- الطبقات الكبرى جلد: 3 صفحه: 20.

11- تاریخ الطبری جلد: 5 صفحه: 155.

12- أنساب الأشراف جلد: 2 صفحه: 415.

13- تاریخ الطبری جلد: 5 صفحه: 155.

عبدالله، جعفر و عثمان سه فرزند دیگر حضرت ام البنین علیها السلام هستند که با وجود این که شمر برای آنها امان آورد اما نپذیرفتند و برادر و امام زمان خویش یعنی امام حسین علیه السلام را تنها نگذاشتند، (1) و همگی در روز عاشورا با محبت تمام جان خود را فدای حضرت سیدالشهداء علیه السلام نمودند.

عبدالله حدود هشت سال بعد از حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام متولد گردید و در موقع شهادت بیست و پنج سال داشت. (2)

زمانی که اصحاب امام حسین علیه السلام به شهادت رسیدند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام برادران مادری اش را احضار نموده و خطاب به آنها فرمود: آیا فرمایشات مادرمان ام البنین علیها السلام را به خاطر دارید که به ما متذکر شد در راه برادرمان حسین چه باید بکنیم؟

هر سه برادر در جواب عرض کردند: خوب بیاد داریم که مادرمان فرمود: باید تا آخرین قطره خونتان در راه امام حسین علیه السلام جانبازی نمائید ولی ای برادر، ما تا الآن چندین مرتبه نزد سید و سرور خویش امام حسین علیه السلام رفته و اذن میدان خواسته ایم ولی ایشان تا الآن به ما رخصت نداده اند، وگرنه برای رفتن به میدان جنگ روحمان در پرواز است.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در حالی که تبسم رضایت آمیزی بر لب داشت به آنها فرمود: فوراً آماده جنگ شوید و برادرانش را یکی پس از دیگری به ترتیب بزرگی

ص: 105

1- تاریخ طبری جلد: 4 صفحه: 315.

2- ابصار العین صفحه: 34.

سن طلب می نمود و به آنان می فرمود: قبل از من به میدان بروید، اول برادرش عبدالله را طلبید و فرمود: ای برادر پیش از من به میدان برو تا ناظر شهادت باشم و از این جهت به خدا تقرب بجویم زیرا فرزندی نداری که در غمت محزون گردد پس من در مصیبت تو محزون می شوم و اجر و مزدم زیاد خواهد شد. (1)

عبدالله اطاعت امر کرده و پس از کسب اذن از حضرت سیدالشهداء علیه السلام به میدان رفت و در میان لشکر دشمن غوطه ور شد و شمشیر می زد و می گفت:

أَنَا ابْنُ ذِي النَّجْدَةِ وَالْأَفْضَالِ ذَاكَ عَلَى الْخَيْرِ ذُو الْفِعَالِ

سَيْفَ رَسُولِ اللَّهِ ذُو النَّكَالِ فِي كُلِّ يَوْمٍ ظَاهِرُ الْأَهْوَالِ

یعنی: من پسر صاحب مجد و بزرگواری هستم و او علی است که کارهایش نیکو و خیر بود.

او شمشیر رسول خدا صلی الله علیه و آله بود که در روزهای سخت دشمنان را خوار و منکوب می نمود.

عبدالله دائماً شجاعانه به قلب لشکر حمله می کرد و صد و هفتاد نفر را به خاک مذلت انداخت و به درک فرستاد و بالاخره به خاطر غلبه ضعف و تشنگی و گرسنگی، ملعونی به نام هانی بن ثبیت حضر می به او ضربه ای زد که از مرکب به زمین افتاد، بعضی گفته اند ضربتی بر سر مبارک وی زد و بالاخره او را به شهادت رساند. (2)

در جریانات جانسوز امام حسین علیه السلام دشمن چند نفر را در حلقه محاصره قرار داد و از همه اطراف و جوانب به آنان ضربه می زد، که عبارتند از: امام حسین علیه السلام،

ص: 106

1- فلما رأى العباس بن علي كثرة القتلى في اهله قال لا-خوته من امه و هم عبدالله و جعفر و عثمان: يا بني امي تقدموا حتى أراكم قد نصحتهم لله و لرسوله فانه لا ولد لكمارشاد صفحه: 240.

2- روضة الشهداء صفحه: 333.

چرا حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام برادرانش را قبل از خود به میدان جنگ فرستاد؟

از آنجایی که دشمنان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام همیشه و در طول تاریخ سعی و تلاش داشته اند تا آن بزرگواران و اصحاب و محبین شان را به بدترین شکل و دارای ضعف و نقص معرفی کنند؛ کمالات و فضائل آنها را از دیگران پنهان و نقائص و ضعف های دروغی به آنها نسبت داده و حتی المقدور جریان های تاریخی را تحریف و آن گونه که خود دوست داشته اند بازگو کرده اند، به همین دلایل آنها از جمله ای که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به برادرانش فرمود، خواسته اند سوء استفاده کنند و آن حضرت را نستجیر بالله زبانم لال و قلمشان شکسته فردی مکار و دنیا دوست و بی عاطفه معرفی کنند.

انسان وقتی در حالات دشمنان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام کوچک ترین توجهی می کند بسیار تعجب کرده و متوجه می شود واقعاً همانطور که حضرت علی بن الحسین علیهما السلام فرمود خدا را شکر که خدا دشمنان ما را از افراد سفیه و نادان قرار داد، آنها نیز چقدر احمق و نادان هستند! و همچنین انسان متوجه بغض و کینه و حسادت شدید آنها نسبت به اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام و محبین شان می شود، تا آن جا که فردی را که هیچ کس در عطف و مهربانی و کمالات و فضائل به پای ایشان نمی رسد، می خواهند فردی بی عاطفه و دنیا دوست معرفی کنند.

لذا این جمله حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را که فرمود: یا بنی امی تقدموا حتی

أراکم قد نصحتکم لله و لرسوله فانه لا ولد لکم؛

یعنی: ای فرزندان مادرم از من پیشه بگیرید تا شما را در میدان نبرد ببینم که برای خدا و رسول خدا خیرخواهی می کنید پس بشتابید که فرزندی برای شما نیست.

این گونه تحریف کرده و تغییر داده اند که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به برادرانش فرمود: شما در شهادت پیش قدم شوید حتی اُرثکم فانه لا ولد لکم؛ تا من از شما ارث ببرم چون فرزندی ندارید که از شما ارث ببرد.

ما در جواب می گوئیم اولاً: در همه نقل های معتبر سنی و شیعه، حتی اراکم آمده یعنی تا من خیرخواهی شما در راه خدا و رسول خدا صلی الله علیه و آله را ببینم، فقط يك نفر مغرضانه به خاطر غرض ورزی "حتی اراکم" را "حتی اُرثکم" نوشته است، ضمن این که هیچ سندی هم برای ادعای خود ارائه نداده و کاملاً مشهود است که ساختگی و تخیلات شخصی خودش می باشد، حتی طبری در تاریخ خود این بحث را با "قال زعموا" آورده و بیان نموده، یعنی بعضی گمان کرده اند که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به برادران مادری خود این گونه گفته است، البته یکی دو نفر دیگر از شخص اول تقلید کرده و عین نوشته های او را نقل کرده اند اما چون آنها نیز مدرک و دلیلشان نقل ادعای شخص اول است و فقط به آن استناد کرده اند و شخص اول نیز هیچ مدرکی برای ادعایش ارائه نداده، پس آنها نیز مانند شخص اول، باطل و بی مدرک سخن گفته اند.

ضمن این که اکثر قریب به اتفاق علماء علم نحو برای "حرف قد" شش معنا ذکر کرده اند که اولین آن این است: زمانی که "قد حرفیه" بر سر فعل ماضی بیاید، هم متکلم و هم مخاطب در انتظار تحقق آن عمل هستند، خلیل بن احمد، امام نحو بصره و مرحوم سیبویه از جمله علمائی هستند که قائل به این قول اند، علماء ادبیات در توضیح و برای شاهد مثال این مسأله فرموده اند: "قد قامت الصلاة" در اقامه به همین معناست،

یعنی: بر پا شد آن نمازی که همه شما مسلمانان انتظارش را در این وقت می کشیدید.

لذا در واقع حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام می خواهند به برادران خویش بفرمایند همان طور که الآن همه مردم مسلمان حتی خود شما معتقدید و انتظارش می کشید که در راه خدا و رسول خدا جانفشانی کنید، هم اکنون وقتش رسیده، پس به میدان بروید تا من نیز به میدان رفتن و خیرخواهی شما برای سید و مولایمان فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله بینم.

با این توضیح عرض می کنم که تمام بنی هاشم، اصحاب و همه مردم مسلمان احترام ویژه و فوق العاده ای برای قمر بنی هاشم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قائل بودند و از بدیهیات و مسلّمات عقلی بود که تا برادران آن حضرت در قید حیات بودند به هیچ وجه نمی گذاشتند ایشان در جنگ از آنها پیش قدم شود، نه تنها برادران مادری شان بلکه تمام اصحاب و بنی هاشم نسبت به ایشان همین گونه بوده و تا خود در قید حیات بودند نگذاشتند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بر آنها در رفتن به میدان جنگ مقدم شود و حتی همان گونه که در تاریخ ثبت است، حضرت سیدالشهداء علیه السلام نیز دوست نداشتند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را زودتر از خود به میدان بفرستند و با اکراه، تقاضای ایشان را پذیرفتند و راضی شدند که به میدان برود، زمانی هم که به ایشان اذن میدان رفتن دادند برای تهیه آب اذن صادر فرمودند، نه برای جنگیدن. (1)

مورخان، علماء و بزرگان همه و همه معتقدند که اگر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام برای جنگیدن به میدان رفته بود همان طور که از تاریخ زندگی اش پیداست، يك تنه تمام لشکریان عمر سعد را قلع و قمع می کرد و به درك می فرستاد و هیچ احد الناسی جلودارش نبود، در تاریخ زندگی ایشان اگر توجه شود از همان دوران

ص: 109

نوجوانی وقتی به میدان جنگ می رفتند و دشمن به صورت دست جمعی به آن حضرت حمله می کرد ایشان يك تنه همه آنها را به خاك مذلت می انداخت، در حادثه جانسوز كربلاء نیز در اولین مرتبه ای که برای تهیه آب رفته بودند، لشکر عمر سعد به صورت دست جمعی به آن حضرت حمله ور شدند، اما ایشان همه آنها را فراری دادند و تعدادی را به خاك مذلت انداخته و بیست مشك آب به طرف خیام بردند.

بنابراین چون حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به دستور امام زمان خویش مأمور به تهیه آب بود، تمرکز خویش را فقط روی تهیه و رساندن آب به خیام گذاشته و اصلاً نمی جنگید بلکه هر گاه لازم می شد فقط از خود دفاع می کرد، (1) برای همین بود که لشکر عمر سعد جرأت پیدا کرده و به طرف ایشان رفتند، وگرنه هر زمان که آن حضرت به قصد جنگ به میدان می رفت هر کس به مصافشان می آمد، حتی اگر به صورت دست جمعی بود، همه را به خاك سیاه و مذلت می نشانند.

لذا اگر آن حضرت برادران مادری اش را قبل از خود به میدان جنگ می فرستند و به آنها می فرمایند: یا بنی امی تقدموا حتی أراکم قد نصحتم لله و لرسوله، خلاف تصور نیست، بلکه اگر غیر از این بود خلاف توقع و تصور بود.

ثانیاً: مادر آنها حضرت ام البنین علیها السلام در قید حیات بودند و مادر در دسته اول کسانی است که از میت ارث می برند و برادر جزء دسته دوم است و تا دسته اول در قید حیات باشند به دسته دوم ارث نخواهد رسید، از آنجا که خدای تعالی اراده کرده تا آبروی چنین افراد جاعل را ببرد، از جعلی که کرده اند به دست می آید آنها حتی جاهل به احکام شرعی و فقه اهل بیت علیهم السلام بوده و قدر متیقن آگاه به احکام ارث نبوده و جاهل بوده اند، چرا که نوشته اند: حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بزرگ ترین پسر

ص: 110

ام البنین و آخرین نفر از برادران پدری و مادری اش بود که کشته شد و به خاطر این که دارای زن و فرزند بود و سایر برادران (مادری اش) فرزندی نداشتند پس آنها را در جنگ بر خود مقدم کرد و همه کشته شدند سپس او تمام ارثیه آنها را جمع کرد و اموالشان به عباس رسید، آنگاه خود به جنگ رفت و کشته شد و کلیه اموال و ارثیه ها، به همراه ارثیه خود ایشان به فرزندش عبیدالله رسید، اما عموی عبیدالله، عمر بن علی در این ارثیه با او نزاع کرد پس با هم مصالحه کردند و عمر بن علی نیز راضی شد.

ثالثاً: حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام می دانستند تا لحظاتی دیگر خودش هم به درجه رفیع شهادت نائل خواهد شد، چون در شب عاشورا وقتی حضرت سیدالشهداء علیه السلام خطاب به اصحاب و یاران شان فرمودند: الآن شب شده، از تاریکی شب استفاده کنید و بروید چون این ها فقط با من کار دارند و هر کس هم با من بماند به شهادت می رسانند، من از دست این ها در امان نخواهم بود حتی اگر به آسمان بروم من را خواهند گرفت و خونم را خواهند ریخت.

وقتی کلام آن حضرت به این جا رسید اصحاب و یاران ایشان می گریستند و اول کسی که ایستاد و در جواب آن حضرت اظهار ثبات و ایستادگی نمود حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قمر بنی هاشم بود، آن بزرگوار که همراه با برادرها و برادرزاده ها و پسر عموهایش از کلمات غم انگیز و حاکی از غربت امام حسین علیه السلام سخت متأثر و دلتنگ شده بود از زبان خود و سایرین محضر مبارك حضرت سیدالشهداء علیه السلام عرضه داشت:

ای مولا و ای سرور ما، به خدا قسم ما هرگز این کار را نخواهیم کرد! شما را به دست دشمن بسپاریم و خود جان سالم بدر ببریم؟! خدا آن روز را نیاورد که ما در دنیا زنده باشیم و شما نباشید، قدم های ما بریده باد اگر از در آستانه شما قدم برداریم و چشمانمان کور باد اگر به غیر از جمال شما بنگریم.

پس از قمر بنی هاشم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام سایر برادرها و برادرزاده ها و

خواهرزاده ها ادب کرده و عرضه داشتند:

ما با جان و دل مطیع و فرمان بردار آن چه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به عرض حضرتتان رساند می باشیم. (1)

بعد از خطبه حضرت سیدالشهداء علیه السلام عده زیادی از تاریکی شب استفاده کرده و رفتند، آیا نستجیر بالله اگر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آن گونه که دشمنان می خواهند معرفی اش کنند بود چه مانعی سر راهش وجود داشت که ایشان نتواند مانند دیگرانی که رفتند از تاریکی شب استفاده کند و برود؟

آیا همین حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نبود که وقتی شمر فریاد زد: آیین بنو اختنا؟ یعنی: پسران خواهر ما کجایند؟ اصلاً به شمر هیچ توجهی نکرد تا این که حضرت سیدالشهداء علیه السلام به ایشان فرمودند: أجبوه ولو كان فاسقاً.

یعنی: جوابش را بدهید هر چند او آدم فاسقی است.

و بعد از این که شمر او و برادران مادری اش را مورد خطاب قرار داد و گفت: ای فرزندان خواهرم! شما در امان هستید، خودتان را با حسین به کشتن ندهید، شما از یزید اطاعت کنید.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمود:

لعنك الله و لعن امانك اتوء مننا و ابن رسول الله لا امان له؟ (2)

یعنی: لعنت خدا بر تو و بر امان نامه تو باد، آیا به ما امان می دهی و فرزند رسول الله صلی الله علیه و آله امان ندارد؟ که در نتیجه شمر خشمناک شد و به سپاه خود بازگشت.

و در مرتبه بعدی که شمر مجدداً امان نامه به ایشان ارائه داد با غضب بر سر شمر

ص: 112

1- نفس المهموم صفحه: 195.

2- کبریت احمر صفحه: 158.

فریاد زد: دو دستت بریده باد، چه بد امانی است این امانی که آورده ای، ای دشمن خدا آیا می خواهی ما سید و مولای خود فرزند حضرت فاطمه زهراء علیها السلام را رها کنیم و در بیعت لعینان و لعین زادگان در آییم. (1)

چه کسی باور می کند حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام که عصر تاسوعا و همچنین در روز عاشورا در برخورد با شمر که امان برایش آورده این گونه بود و شب عاشورا در جواب حضرت سیدالشهداء علیه السلام اولین شخصی بود که ابراز ارادت و وفاداری و محبت خود را رساند فردای آن روز نستجیر باللّه، زبانم لال آن طوری باشد که حسودان و معاندان خواسته اند معرفی اش کنند؟

آیا اگر نستجیر باللّه ایشان می خواست در دنیا بماند و ارث برادرانش به او برسد برخورد هایش این گونه بود؟

اگر حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام برادرانش را قبل از خود به میدان می فرستد به این جهت بود که اولاً: او برادر بزرگ تر آنها بود و برادر بزرگ جانشین پدر است و دیگر برادران باید احترامش را بگذارند، همچنین برادر بزرگ باید دیگر برادران را مانند فرزند خود دوست بدارد و از هیچ کمک مادی و یا معنوی در حق آنها کوتاهی نکند، و شهادت، آن هم در رکاب حضرت سیدالشهداء علیه السلام فوز عظیمی بود که حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام برادرانش را تشویق و ترغیب به رسیدن به این فوز نمود و گرنه ایشان خوب می دانست که کلام امام علیه السلام تخلف ناپذیر است و حضرت سیدالشهداء علیه السلام در شب عاشورا فرمودند: به غیر از فرزندم علی بن الحسین علیهما السلام دیگران حتی طفل شیرخواره ام به شهادت خواهند رسید لذا فقط چند ساعتی ممکن بود در شهادت خودش تأخیر بشود.

ص: 113

همچنین آن معظم له می خواست به برادران خویش ابراز لطف و محبت بکند و به آنها بفهماند اگر چه شما فرزندی ندارید که پس از شهادت برایتان محزون شود و عزاداری کند، اما من خودم بعد از شهادت شما برایتان محزون خواهم شد و عزاداری خواهم کرد، همچنین می خواستند اجر صبر در راه شهادت برادران نیز ببرند.

رابعاً: احتمال دیگری که وجود دارد این است که چون جاعل این جریان، همان گونه که از قرائن و توضیحاتی که عرض شد و همچنین با توجه به پیشگویی و دعای حضرت سجاد علیه السلام پیداست شخص عالم و با ذکاوتی نبوده، شاید در جایی از قول حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام خطاب به برادرانش "حتی اثارکم" دیده باشد، حال الله اعلم، یا از روی غرض و عمد و یا از روی جهل و بی سوادی حتی اثارکم فانه لا ولد لکم نقل کرده که در واقع حتی اثارکم بوده که آن را تحریف کرده و به حتی اثارکم تغییر داده اند و در این صورت معنای کلام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام می شود: ای برادرانم! شما در شهادت پیش قدم شوید زیرا فرزندی ندارید که انتقام خونتان را بگیرد پس در شهادت پیش قدم شوید تا بعد از شما من انتقام خون تان را بگیرم.

"ثار" در لغت به معنی گرفتن انتقام خون مقتول از قاتل است،⁽¹⁾ در مجمع البحرین در توضیح معنای این ریشه می فرماید: "ثار" به کسی می گویند که بر هیچ وضعی آرام و قرار نمی گیرد تا این که خون بهای خویش را بگیرد، در فرهنگ ابجدی در توضیح واژه "الثار" جمع "أثار" چنین آمده: قصاص و گرفتن خون بهاء در مقابل جنایت انجام شده و همچنین در توضیح واژه "الثار" آن که آرام ننشیند تا آن که کشته مقتول را بکشد آمده است و این که امام حسین علیه السلام را ثار الله می گویند به معنی کسی است که خدای تعالی انتقام خویش را خواهد گرفت.

ص: 114

بنابراین احتمال بالا بعید نیست بلکه قوی نیز هست که جمله "حتی ارثکم" که تنها یکی دو نفر به آن اشاره کرده اند در واقع "حتی اثارکم" بوده است.

در واقعه جانسوز کربلاء کسانی که بدون معرفت گرد امام علیه السلام تجمع کرده بودند و نمی خواستند شهید بشوند شب عاشورا از تاریکی شب استفاده کرده و امام حسین علیه السلام را تنها گذاشتند، ضمن این که حضرت سیدالشهداء علیه السلام شب عاشورا فرمودند: همانا من اصحابی با وفاتر و بهتر از اصحاب خود نمی دانم و اهل بیتی از اهل بیت خود بهتر ندانم، (1) حال اگر نستجیر بالله این اتهاماتی که دشمنان به ساحت مقدس ایشان نسبت می دهند درست بود، هیچگاه امام معصوم علیه السلام درباره اش این چنین نمی فرمودند.

پس کسانی که در روز عاشورا حضور داشتند اشخاصی بودند که با دل جان پذیرفته بودند که در راه یاری دین خدا و امام زمانشان جان فشانی کنند پس همه می دانستند که شهادت شان حتمی خواهد بود.

عثمان بن علی بن ابی طالب علیه السلام

ایشان حدود دو سال بعد از برادرش عبدالله متولد گردید و در وقت شهادت بیست و سه سال داشت.

امیرالمؤمنین علیه السلام در هنگام تولد او فرمودند: نامش را به یاد برادر دینی ام عثمان بن مظعون، عثمان گذاشتم. (2)

در زیارت ناحیه آمده است: السلام علی عثمان بن امیرالمؤمنین سمی عثمان بن

ص: 115

1- منتهی الامال جلد: 1 صفحه: 520.

2- نسب قریش صفحه: 43.

مظعون، لعن الله راميه بالسهم خولی بن یزید الاصبیحی و الابانی الدارمی.

یعنی: سلام بر عثمان، پسر امیرالمؤمنین علیه السلام که هم نام عثمان بن مظعون است، خدا لعنت کند آن که او را با تیر مورد هدف قرار داد؛ خولی بن یزید اصبیحی و ابانی دارمی.

عثمان بن مظعون، قبل از دعوت عمومی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله اسلام آوردند، (1) و چهاردهمین کسی است که به اسلام مشرف گردید، (2) ایشان دو مرتبه به حبشه هجرت نمود و امیر و فرمانده آن ده نفر اولی بود که قبل از جعفر ابن ابی طالب علیهما السلام و همراهانش به حبشه هجرت کردند. (3) او نیز به مدینه هجرت نمود و بعضی از مفسران قائلند که آیات: وَ الَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ لَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ* الَّذِينَ صَبَرُوا وَ عَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ. (4) درباره ابن سلمه، بلال و ایشان نازل شده است. (5)

ایشان در دوران جاهلیت خمر را بر خود حرام کرده بود وی در جنگ بدر حاضر بود و اول کس از مهاجران بود که در سال دوم هجری در مدینه وفات نمود. (6)

وقتی که وفات نمود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به منزل وی تشریف بردند و فرمودند: ای اباسائب! (اباسائب کنیه عثمان بود) خدا تو را رحمت نماید آن گاه خم شده و او را بوسیدند وقتی که جنازه وی را برداشتند رسول خدا صلی الله علیه و آله بسیار برایش گریه

ص: 116

- 1- الطبقات الكبرى جلد: 3 صفحه: 301.
- 2- السيرة النبوية جلد: 1 صفحه: 253.
- 3- السيرة النبوية جلد: 1 صفحه: 323.
- 4- سوره نحل آیه: 41 الى 42.
- 5- امتاع الاسماء جلد: 9 صفحه: 107.
- 6- الكافي جلد: 3 صفحه: 263.

کرده و بر او نماز خواندند و وی را در قبرستان بقیع دفن نمودند،⁽¹⁾ و سنگی را روی قبرش گذاردند و اکثر اوقات به زیارت قبر وی تشریف می بردند.⁽²⁾

وقتی که ابراهیم فرزند پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از دنیا رحلت کرد ایشان فرمودند: پسرم به آن که پیش از ما از دنیا رفته ملحق شو و منظورشان عثمان بن مظعون بود.⁽³⁾

همچنین زمانی که یکی از ربیبه هایشان وفات نمود فرمودند: به درگذشته خوب ما عثمان بن مظعون ملحق شو.⁽⁴⁾

حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام از عثمان بن مظعون تعبیر به برادر کرده و فرزندش را به یاد او نامگذاری نموده است.⁽⁵⁾

وقتی که عبدالله به شهادت رسید حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام برادر دیگرش عثمان را طلبید و همان جملات محبت آمیزی را که به برادرش عبدالله فرموده بود به او گفت، سپس فرمود: ای برادر! به میدان برو. او هم بعد از گرفتن اذن از حضرت سیدالشهداء علیه السلام به میدان رفت و شمشیر می زد و می فرمود:

إِنِّي أَنَا عُثْمَانُ ذُو الْمَفَاخِرِ شَيْخِي عَلِيٌّ ذُو الْفَعَالِ الظَّاهِرِ

وَإِبْنُ عَمِّ النَّبِيِّ الظَّاهِرِ أَخُو حُسَيْنٍ خَيْرَةَ الْأَخَائِرِ

وَ سَيِّدُ الْكِبَارِ وَالْأَصَاغِرِ بَعْدَ الرَّسُولِ وَالْوَصِيِّ النَّاصِرِ؛⁽⁶⁾

ص: 117

1- انساب الاشراف جلد: 10 صفحه: 253.

2- الجعفریات صفحه: 203.

3- الکافی جلد: 3 صفحه: 262.

4- ابصار العین صفحه: 35.

5- نفس المهموم صفحه: 280.

6- ذخیره الدارین صفحه: 147.

یعنی: من عثمان صاحب افتخاراتم، آفایم علی علیه السلام است که کارهای نیکش آشکار و عموزاده پیامبر طاهر صلی الله علیه و آله است، برادرم حسین علیه السلام از بهترین نیکان و پس از پیامبر صلی الله علیه و آله و علی علیه السلام سرور هر کوچک و بزرگ است.

ایشان به لشکر عمر سعد حمله می برد و جنگ شجاعانه و سختی نمود و گروهی از آن فاجران و فاسقان را به درك اسفل روانه کرد تا بالاخره خولی اصبحی تیری بر پهلوی او زد و وی را بر زمین افکند، سپس مردی از بنی دارم بر او تاخت و وی را شهید نمود و سر مبارکش را از تن جدا کرد، و آن سر را پیش عمر بن سعد برده و گفت به من پاداش بدهید.

عمر سعد در جوابش گفت: پاداش خود را از امیرت عبیدالله بن زیاد مطالبه کن. (1)

علت هم نام بودن بعضی از فرزندان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام با نام خلفاء

بحثی که جای دارد در این قسمت در مورد آن توضیحاتی عرض شود مسأله ای جنجال برانگیز است و مابین دانشمندان موافق و مخالف بحث هائی وجود دارد که چرا نام بعضی از فرزندان و یا اصحاب ائمه معصومین علیهم السلام عمر و یا ابوبکر و یا عثمان بوده است؟

مخالفین از این مسأله سوء استفاده کرده و این گونه وانمود کرده اند که این مسأله به خاطر محبت آنها به شخصیت خلفاء بوده که نام آنها را بر روی فرزندان خویش می گذاشته اند.

بعضی از دوستان در جواب اصلاً قبول نکرده و گفته اند: ائمه ما فرزندان با چنین

ص: 118

نام هائی نداشته اند و بعضی دیگر در مقام جواب مطالب دیگری بازگو کرده اند مثلاً در مورد عمر بن علی علیه السلام با استناد به گفته های مورخین عامه بیان کرده اند: این نام را خلیفه دوم به اجبار بر روی فرزند علی بن ابی طالب علیهما السلام گذاشته است.

البته من شخصاً این حرف را قبول ندارم، به خاطر این که این مسأله از ناحیه اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام بازگو نشده است، بلکه از طرف کسانی که قصد داشته اند خیلی زیرکانه به اصطلاح خودشان ثابت کنند که علی بن ابی طالب علیهما السلام از عمر می ترسیده و عمر بالا جبار نام فرزندش را تغییر داده بازگو شده، و این در حالی است که موافق و مخالف، دوست و دشمن حتی خود عمر بارها بر شجاعت و دلیری علی بن ابی طالب علیهما السلام اقرار کرده و شهادت داده اند.

علی بن ابی طالب علیهما السلام آن قدر قدرتمند و صاحب جلال و جبروت و هیبت و ابهت بود که احد الناسی جرأت این که بخواهد رو در روی ایشان بایستد را نداشت اگر هم می بینیم در مسأله خلافت و آن فجایعی که بر سر خودش و همسرش حضرت فاطمه زهراء علیها السلام می آورند سکوت می کند به خاطر حفظ دین اسلام و سفارش و تأکید پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بود که به ایشان امر فرموده بودند: وقتی دشمنان خدا این فجایع را به بار آوردند تو برای حفظ دین اسلام سکوت اختیار کن و اقدامی نکن، (1) وگرنه در کتب صحاح سته اهل سنت الی ما شاء الله از قدرت و رشادت های علی بن ابی طالب علیهما السلام گفته شده حتی خود عمر می گوید من هر وقت چهره علی بن ابی طالب علیهما السلام در روز جنگ احد به یاد می آورم وحشت تمام وجودم را می گیرد.

در جریان شهادت حضرت فاطمه زهراء علیها السلام نیز وقتی عمر تصمیم به نبش قبر آن حضرت را نمود، اگر امیرالمؤمنین از او ترسی به دل داشت عکس العملی نشان نمی داد

ص: 119

و حال این که تاریخ گواهی می دهد که آن حضرت شمشیر به دست گرفته و به سمت آنها حرکت کرد و آنها با دیدن حالت غضبناک علی بن ابی طالب علیهما السلام از ترس پا به فرار گذاشتند. (1) لذا این صحبت از اصل و اساس باطل است.

بعضی از دوستان هم که این نظریه را قبول کرده اند با استناد به نقل تاریخ عامه پذیرفته اند غافل از این که دشمن به قدری زیبا نقشه می چیند تا ما بدون این که متوجه اصل موضوع بشویم ترس و ضعف و ذلت را برای علی بن ابی طالب علیهما السلام بپذیریم و فکر کنیم جواب يك مسأله را داده ایم.

و یا در مورد ابوبکر بن علی گفته اند: ابوبکر نام او نبوده بلکه کنیه وی بوده است و انتخاب کنیه برای فرزند در میان عرب در اختیار پدر نمی باشد و دیگران برای يك فرد کنیه انتخاب می کنند.

همچنین در مورد عثمان بن علی آورده اند که حضرت امیر علیه السلام به خاطر محبتشان به عثمان بن مظعون نام او را عثمان گذاشته اند و این نام گذاری ربطی به خلیفه سوم ندارد.

ما در جواب این مسأله، سوای این که بخواهیم تأیید و یا انکار کنیم که ائمه ما علیهم السلام فرزندان و یا اصحابی به این نام داشته اند می گوئیم: در آن زمان نام هایی از قبیل عمر و ابوبکر و عثمان نام های رایج و متداولی در بین مردم بوده که به روی فرزندان خویش می گذاشته اند و ربطی به هیچ مسأله دیگر ندارد.

در زمان خود ما هم همین گونه است مثلاً نام شاه ایران محمد رضا پهلوی بود و اکثر قریب به اتفاق مردم ایران از او و اعمال و رفتارش تنفر داشتند، اما چون محمدرضا نام متداولی بوده و هست که مردم ایران به روی فرزندان خود می گذارند خیلی از مردم

ص: 120

فرزندان خود را محمدرضا می نامیدند و هیچ کس هم نمی گفت شما به خاطر محبت به شاه این نام را انتخاب کرده اید بلکه همه می دانستند اگر کسی نام فرزندش را رضا می گذارد به خاطر محبت به امام هشتم شیعیان است.

همچنین می توان به نام افراد جنایتکار و خونریزی که در طول تاریخ بوده مثل چنگیز یا تیمور یا در میان عرب ها به حجاج و مروان یا در اروپا به نام هایی مانند ناپلئون یا هیتلر اشاره کرد که تمام افراد نام برده انسان های سفاک و ظالمی بوده اند و خون خیلی ها را ریخته اند اما مردم با تمام تنفیری که از این افراد دارند می بینیم که نام آنها را بر فرزندان خویش می گذارند و همه می دانند که این نام گذاری آنها ربطی به افراد نامبرده ندارد.

ضمن این که اگر انتخاب اسم مخصوصاً در آن زمان مربوط به محبت نسبت به افرادی بود که قبلاً به آن نام بودند پس باید همه مردم مسلمان نام فرزندان خود را به نام پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می گذاشتند.

ولی می بینیم که مورخین مورد تأیید اهل سنت نوشته اند: خلیفه دوم وقتی به خلافت رسید به تمامی ممالک اسلامی بخشنامه داد و اعلام کرد که کسی حق ندارد فرزندش را به نام رسول خدا صلی الله علیه و آله نام گذاری کند،⁽¹⁾ بنابراین کسانی که القاء می کنند علت نام گذاری محبت به افرادی بوده که قبلاً به آن نام بوده اند باید جوابی هم برای نامه خلیفه دوم آماده کنند، چون این نامه کمترین مطلبی را که ثابت می کند بی محبتی او به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است، مخصوصاً با داشتن این اعتقاد که نام گذاری از روی محبت انجام می گرفته است.

البته اگر شخصی نامی برای فرزندش انتخاب کرد و علت خاصی برای نام

ص: 121

گذارش بیان کرد خوب همه عقلاء قبول دارند که این نام گذاری به همان دلیلی است که خود نام گذارنده بیان کرده مانند وقتی که حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام نام فرزند خویش را عثمان می گذارد و می فرماید: این نام گذاری به خاطر علاقه و محبتم به عثمان بن مظعون است و امثالهم اما اگر کسی علت خاصی برای نام گذاری اش بیان نکرد ما نمی توانیم از خودمان و بدون دلیل بگوییم که حتما علتش محبت به فلانی بوده ضمن این که در آن زمان و حتی قبل از این که سه خلیفه به دنیا بیایند خیلی ها به همین نام ها یعنی عمر و ابوبکر و عثمان بوده اند.

به عنوان مثال نام یکی از صحابه عمر بن ابوسلمه قرشی است که پسر خوانده پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و از ام سلمه بوده است، یا مثلاً نام یکی از فرزندان امام مجتبی علیه السلام عمرو بوده است آیا می شود گفت که این نام گذاری نستجیر بالله به خاطر محبت امام مجتبی علیه السلام به عمرو بن عبدود و یا عمرو بن هشام که نام ابوجهل است بوده است؟

مضافاً این که نام بیست و دو نفر از صحابه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عمر بوده است و آنها عبارتند از: 1- عمر بن الحکم السلمي 2- عمر بن الحکم البهزی 3- عمر بن سعد ابوکبشة الأنماری 4- عمر بن سعید بن مالک 5- عمر بن سفیان بن عبد الأسد 6- عمر بن ابوسلمة بن عبد الأسد 7- عمر بن عكرمة بن ابوجهل 8- عمر بن عمرو اللیثی 9- عمر بن عمیر بن عدی 10- عمر بن عمیر غیر منسوب 11- عمر بن عوف النخعی 12- عمر بن لاحق 13- عمر بن مالک 14- عمر بن مالک عتبه 15- عمر بن معاویة الغاضری 16- عمر بن وهب الثقفی 17- عمر بن یزید الکعبی 18- عمر الأسلمی 19- عمر الجمعی 20- عمر الخثعمی 21- عمر الیمانی 22- عمر بن الخطاب. (1)

و یا این که بیست و شش نفر از صحابه نامشان عثمان بوده است و آنها عبارتند از:

ص: 122

1- عثمان بن ابوجهم الأسلمی 2- عثمان بن حکیم بن ابوالأوقص 3- عثمان بن حمید بن زهیر بن الحارث 4- عثمان بن حنیف بالمهملة
5- عثمان بن ربیعة بن أهبان 6- عثمان بن ربیعة الثقفی 7- عثمان بن سعید بن أحمـر 8- عثمان بن شماس بن الشریـد 9- عثمان بن طلحة
بن ابوظلحة 10- عثمان بن ابوالعاص 11- عثمان بن عامر بن عمرو 12- عثمان بن عامر بن معتب 13- عثمان بن عبد غنم 14- عثمان
بن عبیدالله بن عثمان 15- عثمان بن عثمان بن الشریـد 16- عثمان بن عثمان الثقفی 17- عثمان بن عمرو بن رفاعة 18- عثمان بن عمرو
الأنصاری 19- عثمان بن عمرو بن الجموح 20- عثمان بن قیس بن ابوالعاص 21- عثمان بن مظعون 22- عثمان بن معاذ بن عثمان
23- عثمان بن نوفل زعم 24- عثمان بن وهب المخزومی 25- عثمان الجهنی 26- عثمان بن عفان. (1)

لذا اگر هم قبول کنیم که نام گذاری فرزندان به خاطر محبت و ارادت پدر و مادرشان به افرادی که قبلاً آن نام ها را داشته اند بوده، از کجا معلوم و با چه دلیل و قرینه ای می گوئید که ائمه اطهار علیهم السلام به خاطر محبت و ارادت شان به این سه نفر بوده که آن نام را بر فرزند خویش گذاشته اند، چون همان گونه که عرض شد: افراد زیادی حتی از صحابه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به همین نام بوده اند و این گونه نبوده که این نام ها فقط در انحصار سه خلیفه باشد.

ضمن این که خود مورخان اهل سنت در کتب خویش آورده اند که خلیفه دوم به ابن عباس می گوید: تو و علی بن ابی طالب علیهما السلام ابوبکر و من را دروغگو، گناه کار، حيله گر و خیانت کار می دانید، (2) و یا این که حدیث نقل کرده اند که علی بن ابی

ص: 123

1- الإصابة فی تـمـیـز الصحابة جلد: 4 صفحه: 370 الی 383.

2- صحیح مسلم جلد: 3 صفحه: 1378 حدیث: 1757 کتاب الجهاد والسیر باب حکم الفیء.

طالب علیهما السلام ابوبکر را شخص مستبد و غاصب می دانست،⁽¹⁾ یا نقل کرده اند: علی بن ابی طالب علیهما السلام حتی کراهت داشت که چهره عمر را ببیند،⁽²⁾ حالا چطور می گویند نام گذاری این فرزندان به خاطر محبت علی بن ابی طالب علیهما السلام به خلفاء بوده است؟

پس همان گونه که استدلالاً عرض شد، در آن زمان این نام ها، نام های متداولی بوده که همه مردم روی فرزندان خود می گذاشته اند و ربطی به ارادت و محبت داشتن آنها به شخص خاصی نبوده است. به عنوان مثال شیعیان از همان روز عاشورا که این مصائب بر سر اهل بیت رسول الله صلی الله علیه و آله آوردند تفر شدیدی به یزید و شمر و امثالهم داشته اند اما در عین حال می بینیم که در بین شیعیان و اصحاب ائمه اطهار علیهم السلام کسانی بوده اند که نام شان یزید است؛ مانند: یزید بن حاتم که از اصحاب امام سجاد علیه السلام بوده، یا یزید بن عبد الملک، یزید صائغ و یزید کناسی که از اصحاب امام باقر علیه السلام بوده اند، یا یزید الشعر، یزید بن خلیفه، یزید بن خلیل، یزید بن عمر بن طلحه، یزید بن فرق و یزید مولی حکم که از اصحاب امام صادق علیه السلام می باشند، حتی یکی از اصحاب امام صادق علیه السلام نامش شمر بن یزید بوده است.⁽³⁾

آیا می توان قبول کرد شیعیان به خاطر محبت و ارادت شان به شمر بن ذی الجوشن و یا یزید بن معاویه نام فرزندان شان را یزید و شمر می گذاشتند؟

بنابراین تا وقتی که این مسأله صحت داشته و ائمه ما علیهم السلام بعضی از فرزندان خود را به این نام ها، نام گذاری کرده باشند ربطی به ارادت و یا محبت شان به شخص خاصی نبوده است.

ص: 124

1- صحیح البخاری جلد: 4 صفحه: 1549 حدیث: 3998 کتاب المغازی باب غزوة خیبر.

2- صحیح البخاری جلد: 4 صفحه: 1549 حدیث: 3998 کتاب المغازی باب غزوة خیبر.

3- جامع الرواة وإزاحة الاشتباهات عن الطرق و الاسناد جلد: 1 صفحه: 402.

البته در زمان حاضر شیعیان راستین به خاطر کثرت محبت شان به خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام نام فرزندان خود را به نام آن بزرگواران نام گذاری می کنند، اما فرقی با مسأله قبل این است که نامی و القاب و کنیه های ائمه اطهار علیهم السلام در انحصار خودشان بوده، یعنی از طرف خدای تعالی برای آنها انتخاب می شده و قبل از آنها در اکثر قریب به اتفاق موارد هیچ کسی به آن نام، یا القاب و کنیه نبوده است. (1)

مثلاً کنیه های ابوتراب و ام اییها کجا، کنیه ابوبکر کجا؟

کنیه های ابوتراب و ام اییها توسط خدای تعالی و به وسیله پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به علی بن ابی طالب علیهما السلام و حضرت فاطمه زهراء علیهما السلام داده شد و تا قبل از آنها هیچ کس به این کنیه خوانده نشده بود. (2)

اما کنیه ابوبکر، کنیه متداولی بود که حتی بسیاری از مشرکین و بت پرستان، ابوبکر کنیه گرفته بودند، نام ها و القاب آن بزرگواران نیز همین گونه بوده، مثلاً محمد و علی و یا القابی مانند زین العابدین که به امام چهارم و یا باقرالعلوم که به امام پنجم می گفتند و دیگر القاب ائمه اطهار علیهم السلام همه و همه در انحصار خودشان بوده و قبل از آنها بر هیچ کسی نبوده و بعد از ایشان نیز اگر کسی از نام و یا کنیه و یا القاب آنها استفاده می کرد به خاطر کثرت محبت شان به آن بزرگواران بوده است، اما نام ها و القاب و کنیه های دیگران در انحصار کسی نبوده و همان طور که عرض شد به گواه تاریخ بسیاری مسلمانان و غیر مسلمانان حتی مشرکین و بت پرستان عمر نام داشتند و یا ابوبکر کنیه شان بود.

ص: 125

1- در بحارالانوار جلد: 35 صفحه: 48 اشاره به نام علی بن ابی طالب علیهما السلام دارد که تا قبل از آن کسی به این نام نامگذاری نشده بود.

2- احقاق الحق و ازهاق الباطل جلد: 15 صفحه: 589.

ایشان حدود دو سال بعد از برادرش عثمان متولد گردید، در وقت شهادت بیست و یک سال داشت، البته بعضی عمر وی را نوزده سال و بعضی دیگر بیست و سه سال ذکر کرده اند. (1)

علی بن ابی طالب علیهما السلام به خاطر کثرت محبت و علاقه ای که به برادرش جعفر (جعفر طیار) داشت نام ایشان را جعفر نهاد. (2)

بعد از شهادت عبدالله و عثمان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام برادر دیگرش جعفر را برای مبارزه با دشمن فرا خواند و به او فرمود: تقدم الی الحرب حتی اراک قتیلاً کأخویک فاحتسبک كما احتسبتهما؛

یعنی: برای شهادت پیش قدم شو تا شهادت تو را در راه خدا مانند دیگر برادرانم بینم و به این وسیله به خدای تعالی تقرب جویم. (3)

او بعد از اذن گرفتن از حضرت سیدالشهداء علیه السلام روانه میدان شد و جنگ نمایان و شجاعانه ای کرد. او در وقت جنگ شمشیر می زد و چنین رجز می خواند:

أَنتِ أَنَا جَعْفَرُ ذُو الْمَعَالِي ابْنُ عَلِيٍّ الْخَيْرِ ذُو النَّوَالِ

ذَاكَ الْوَصِيِّ ذُو السِّنَا وَالْوَالِي حَسْبِي بَعْمِي جَعْفَرُ وَالْخَالِ

أَحْمَى حُسَيْنًا ذِي النَّدَى الْمِفْضَالِ؛ (4)

ص: 126

1- بطل العلقمی جلد: 1 صفحه: 554.

2- اعیان الشیعه جلد: 4 صفحه: 129.

3- ارشاد مفید جلد: 2 صفحه: 109.

4- مناقب ابن شهر آشوب جلد: 4 صفحه: 116.

یعنی: من جعفر، دارای مقامی والا هستم پسر علی نیکوکار و بخشنده می باشم.

آن علی که وصی پیامبر صلی الله علیه و آله بلند مرتبه و دارای ولایت است.

از شرافت همین مرا کافی است که عمویم جعفر و دایی ام از دلیران است.

از حسین علیه السلام که صاحب فضیلت است پشتیبانی خواهم کرد.

ایشان بعد از حملات پیاپی و دلیرانه ای که کرد خولی بن یزید اصبحی تیری به شقیقه یا چشم شان زد و او را به شهادت رساند. (1)

در زیارت ناحیه درباره ایشان چنین آمده است:

السَّلَامُ عَلَى جَعْفَرِ بْنِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ الصَّابِرِ بِنَفْسِهِ مُحْتَسِبًا وَالتَّائِي عَنِ الْأَوْطَانِ مُغْتَرِبًا الْمُسْتَسَدِّ لِمِ اللَّيْلِ الْمُتَقَدِّمِ لِلنَّزَالِ الْمَكْشُورِ بِالرَّجَالِ
لَعَنَ اللَّهُ قَاتِلَهُ هَانِي ابْنَ ثُبَيْتِ الْحَضْرَمِيِّ.

یعنی: درود و سلام بر جعفر بن امیرالمؤمنین علیه السلام که صبر بر بلا کرد، و برای جهاد و دفاع قیام نمود، و از وطن آواره شد و با دشمن به جنگ پرداخت تا بدنش سپر تیر بلا گردید، لعنت خدا بر قاتلش هانی بن ثبیت حضرمی.

بنابراین احتمال دارد خولی بن یزید اصبحی به ایشان تیر زده باشد ولی سر مطهرش را هانی بن ثبیت از بدنش جدا کرده باشد. (2)

ماجرای خولی

خولی بن یزید اصبحی از عمال سرسپرده حکومت بنی امیه و از دشمنان سر سخت اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله بود، او در روز عاشورا پس از آن که امام حسین علیه السلام در

ص: 127

1- مناقب ابن شهر آشوب جلد: 4 صفحه: 116.

2- اعیان الشیعه جلد: 4 صفحه: 129.

گودال قتلگاه بر زمین افتاد جلو آمد تا سر مطهر آن حضرت را جدا کند اما بر بدن نحسش لرزه افتاد و موفق نشد. (1)

او همان کسی بود که با پرتاب تیر به سوی عثمان بن علی بن ابی طالب علیهما السلام آن بزرگوار را مجروح نمود و عثمان بر زمین افتاد، همچنین یکی از قاتلین جناب جعفر بن علی بن ابی طالب علیهما السلام بود.

او جنایات زیادی مرتکب شد من جمله:

در حادثه عاشورا حضوری فعال داشت، هدف قرار دادن عثمان بن علی بن ابی طالب علیهم السلام و جعفر بن علی بن ابی طالب علیهما السلام برادران امام حسین علیه السلام در روز عاشورا که سبب شهادتشان شد.

او و حمید بن مسلم ازدی، مأمور آوردن سر بریده امام حسین علیه السلام از کربلاء به کوفه نزد ابن زیاد بودند.

چون شب هنگام به کوفه رسیدند و درب قصر بسته بود خولی به خانه خود رفت و سر مطهر آن حضرت را در تنور خانه پنهان کرد، وقتی به رختخواب آمد به زنش گفت: جئتک بغنی الدهر.

یعنی: چیزی آورده ام که برای همیشه غنی خواهی شد.

همسرش پرسید: چه آورده ای؟

خولی ماجرا را برایش تعریف کرد.

زن خولی که نوار نام داشت و از شیعیان و علاقمندان به اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام بود تا این جمله را از شوهر جنایتکارش شنید، از رختخواب بلند شد با ناله و شیون فریاد زد: وای بر تو، مردم طلا و نقره آورده اند و تو سر فرزند پیامبر

ص: 128

خدا صلی الله علیه و آله را آورده ای؟

و لباسش را پوشید و از خانه بیرون رفت در حالی که می گفت: واللّٰه لا یجمع رأسی و رأسک فی بیت ابداء؛

یعنی: به خدا قسم دیگر با تو زیر یک سقف زندگی نخواهم کرد.

از نوار همسر خولی نقل شده که می گوید: به خدا قسم دیدم از آن تنور که سر مبارک حضرت سیدالشهداء علیه السلام در آن بود نوری به آسمان ساطع است و پرندگانی سفید رنگ در اطراف آن نور در پرواز بودند. (1)

سرانجام صبح که شد آن سر مقدس را نزد ابن زیاد بردند.

وقتی مختار قیام کرد گروهی را در پی خولی فرستاد آنها رفتند و خانه خولی را در محاصره خود در آوردند، خولی که غافلگیر شده بود و راه نجات و فراری برای خود نمی دید، ناچار به مستراح خانه اش پناه برد و خود را در چاه مستراح، مخفی کرد و سبیدی چوبی روی دهانه چاه گذاشت تا او را نبینند، مأموران مختار به خانه ریختند زن خولی جلوی آنان آمد و گفت: چه خبر است؟

مأموران گفتند: شوهرت کجاست؟

این زن که تنفر شدیدی نسبت به شوهر خبیثش داشت و از علاقمندان به اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله بود با صدای بلند خطاب به مأموران گفت: من نمی دانم شوهرم کجاست! ولی با دست اشاره به طرف مستراح کرد و محل مخفی شدن خولی را به مأمورین نشان داد.

آنها به طرفی که زن خولی اشاره کرد رفتند و آن سبید چوبی را از روی چاه برداشتند و خولی را با وضع بدی که پیدا کرده بود بیرون کشیدند و او را بسته و به نزد

ص: 129

مختار بردند.

مختار به او گفت: خدا تو را لعنت کند که عثمان و جعفر فرزندان علی بن ابی طالب علیهما السلام را به شهادت رساندی و سر مطهر امام حسین علیه السلام را به کوفه آوردی. سپس فرمان داد تا او را به خانه اش برگردانند و در خانه خودش به آتش افکندند و زنده زنده سوزانند تا خاکستر گردید. [\(1\)](#)

ص: 130

1- امالی شیخ طوسی صفحه: 244.

بخش دوم: نام و القاب و کنیه های حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

عباس به چه معناست؟

ص: 131

نام زیبا و مبارک حضرت ابوالفضل، عباس است، عباس صیغه مبالغه از ماده عبس، به معنای با صلابت بودن و در هم کشیدن صورت و اخم کردن است، (1) علی بن ابی طالب علیهما السلام نام ایشان را به این دلیل عباس گذاشت چون با علم امامتش از همان بدو تولدشان به شجاعت، شکوه، صولت و خشم او در مقابل دشمنان آگاهی داشت. (2)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از همان بدو تولد و در اثر تربیت علی بن ابی طالب علیهما السلام مظهر آیه شریفه مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَ الَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ؛ بودند. (3)

یعنی: محمد فرستاده خدا است و کسانی که همراه او هستند بر کفار سخت گیر و بین خودشان مهربانند.

ایشان در مقابله با دشمنان دین، آن چنان مظهر اشداء علی الکفار بود که او را عباس می گفتند و در مقابل مومنین با محبت و عطوفت و دارای فضل و مهربانی، و خلاصه مظهر رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ بود که ایشان را ابوالفضل می خواندند.

در کتاب های لغت، عباس به چند معنا آمده است:

به معنی شیر بیشه؛ عباس به معنی شیری که شیران دیگر از او می گریزند می باشد. (4)

در کتاب فرهنگ معین، عباس را به معنای شیر آورده است.

ص: 132

1- فرهنگ ابجدی صفحه: 598.

2- معالی السبطين جلد: 1 صفحه: 437.

3- سوره فتح آیه: 29.

4- فرهنگ دهخدا ماده عبس.

در کتاب لغت فرهنگ جامع نوین، عباس را به معانی شیر درنده، جمعیت بسیار، کسی که نیروی جمع زیادی را در خود دارد و مثل شیر درنده حمله می کند آورده است.

کتاب عربی المنجد الطلاب می گوید: العیس و العبوس هما من اسما الاسد،

یعنی: عبوس و عباس نامهایی برای شیر هستند.

در عرب با توجه به غنایی که در ادبیات و زبان شان دارند علاوه بر اسم و لقب برای اشاره و خطاب نمودن و نسبت دادن کسی یا صفتی به افراد از کنیه استفاده می کنند. کنیه با ابن و اب و اخ وام و اخت شروع می شود.

القاب حضرت اباالفضل العباس علیه السلام

قمر بنی هاشم، باب الحوائج، السقاء، ظَهْرُ الْوَلَايَةِ، اطلس، الشهيد، سپهسالار، المستجار، البطل العلقمی، كبش الكتيبه، حامل اللواء یا صاحب اللواء، حامی الطَّعِينَةِ، الطَّيَّار، العميد، السفير، العبد الصالح، المُسَدِّ تَعَجَّل، المُضَدُّ هُضَب، الواقی، الساعی، الفادی، الموءثر، باب الحسين، المصفي، الضَّيْعَم، المواسی، الصديق.

القابی که برای حضرت اباالفضل العباس علیه السلام ذکر شده نشأت گرفته از خصوصیات جسمانی و همچنین حالات روحی آن بزرگوار بوده است.

معنای قمر بنی هاشم

حضرت اباالفضل العباس علیه السلام از همان بدو تولد، کودکی بسیار زیبا و خوش اندام بود و از جهت جمال و زیبایی از هر زیبارویی زیباتر بود، به طوری که همه افراد وقتی در برابر چهره زیبا و دلفریبش واقع می شدند محو تماشای جمال زیبایش شده و لب به تحسین می گشودند.

هیچ شخصی در عالم به زیبایی او وجود نداشت و ایشان از این جهت نیز یگانه دوران بود، ایشان از جهت زیبایی چهره آن قدر جذاب و دلنشین بود که تمام زیبارویان عالم در برابرش مانند ستارگانی بودند که گرداگرد ماه تابان قرار می گرفتند. (1)

ایشان در زیبایی چهره و دلربائی نشانه ای بارز از نشانه های زیبایی بود لذا به همین جهت ملقب به قمر بنی هاشم شد، و همان گونه که ماه خاندان شریف و بزرگوار خویش یعنی بنی هاشم بود در دنیای اسلام نیز ماهی درخشان بود و با انتخاب راه شهادت مبانی اعتقادی و اهداف خویش را برای همه مسلمانان روشن ساخت. (2)

یکی دیگر از مهمترین عللی که ایشان را ملقب به این لقب کرده اند این است که همان گونه که از چهره مبارك حضرت فاطمه زهراء علیها السلام علاوه بر نور معنوی، نور مادی می درخشید (3) از صورت مبارك حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام به غیر از نور معنوی، نور مادی تالو داشت و می درخشید، در کتاب شریف انوار الزهراء علیها السلام در این باره چنین آمده: حضرت فاطمه علیها السلام درخشندگی مادی داشته به طوری که خانه های مکه را نورانی می کرده و درخشندگی معنوی نیز داشته که هادی و راهنمای حقیقی دیگران بود، در عین آن که خودش هدایت شده بوده است. (4)

داشتن نور مادی مسأله ایست که مورخان سنی و شیعه در کتب خود آن را برای بعضی افراد مانند پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، حضرت فاطمه زهراء علیها السلام، علی اکبر علیه السلام، قاسم بن الحسن علیه السلام و دیگران تأیید و آورده اند.

ص: 134

1- سردار کربلاء فصل اسامی قمر بنی هاشم.

2- العباس صفحه: 31.

3- أَبُو هَاشِمٍ الْعَسَدِ كَرِيٍّ سَأَلَتْ صَاحِبَ الْعَسَدِ كَرِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِمَ سُمِّيَتْ فَاطِمَةُ الزَّهْرَاءُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ كَانَ وَجْهَهَا يَزْهَرُ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ كَالشَّمْسِ الصَّاحِيَةِ وَعِنْدَ الزَّوَالِ كَالْقَمَرِ الْمُنِيرِ وَعِنْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ كَالْكَوْكَبِ الدَّرِّيِّ كَثِيرٍ بِحَارِ الْأَنْوَارِ جلد: 43 صفحه: 16.

4- انوار الزهراء علیها السلام صفحه: 22.

صورت مبارك حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام نیز مانند ماه شب چهارده نور داشت و می درخشید، صورت مبارك ایشان در شب تاریک و ظلمانی می درخشید و از نور چهره اش هر کجا که می رفت بدون نیاز به چراغ، روشن می شد. (1)

هر گاه ایشان در کوچه های مدینه راه می رفتند اکثر قریب به اتفاق اهالی مدینه برای دیدن ایشان می شتافتند. (2)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام این لقب را از آباء و اجداد بزرگوارش علیه السلام به ارث برده است، زیرا حضرت عبدمناف را قمر البطحاء، (3) و حضرت عبدالله پدر گرامی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را قمر الحرم می گفتند. (4)

معنای باب الحوائج

لقب باب الحوائج یکی از القاب حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام نیز هست، حرم مطهر حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام از همان روزی که آن حضرت دفن شدند مورد توجه شیعه و سنی بوده است، حتی افرادی مانند محمد بن ادریس شافعی که پیشوای شافعیان است بارگاه ملکوتی آن حضرت را تریاق القلوب یعنی داروی امراض روحی و قلبی خوانده است.

همواره در طول تاریخ، شیعه و سنی از اقصی نقاط دنیا به زیارت قبر مطهر حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام آمده و تاکنون کرامات بسیاری از مرقد آن امام مظلوم

ص: 135

1- العباس صفحه: 81. بسیاری از بزرگان من جمله ابن شهر آشوب در کتاب مناقب این مسأله را آورده و تأیید نموده اند.

2- فرسان الهیجاء صفحه: 189.

3- تاج العروس من جواهر القاموس جلد: 12 صفحه: 515.

4- المزار صفحه: 113.

نسبت به شیعه و سنی ظاهر گردیده است.

خطیب بغدادی که از اهل سنت است در تاریخ بغداد می نویسد: شیخ حنابله حسن بن ابراهیم ابوعلی خلال می گفت: هرگاه حاجتی داشتیم به مقابر قریش در باغ شونیزیه رفته و به قبر مطهر باب الحوائج موسی بن جعفر علیهما السلام متوسل می گشتم و خدا حاجتم را برآورده می کرد. (1)

همچنین یکی از مشهورترین القاب حضرت اباالفضل العباس علیه السلام نیز باب الحوائج است، این لقب به سبب کرامات و معجزات بسیار که از آن حضرت دیده اند و همچنین گشوده شدن گره از کار دردمندان و این که مردم مسلمان وقتی به آن بزرگوار متوسل می شوند دست خالی بر نمی گردند به آن حضرت داده شده است.

حضرت اباالفضل العباس علیه السلام هر کجا که خدای تعالی صلاح بداند حاجت حاجتمندان را روا می سازند. مردم مسلمان از نقاط گوناگون جهان به زیارت آن حضرت می شتابند و استجاب دعا در حرم مطهر ایشان مکرر در مکرر و به تجربه ثابت شده است، عنایات آن حضرت نه تنها شامل حال مردم مسلمان بلکه در طول تاریخ همواره شامل همه مردم حتی مسیحیان و یهودیان و زردشتیان نیز بوده است.

با کمی دقت معلوم می شود اکثر قریب به اتفاق مردم، اعم از مسلمان و غیر مسلمان، دین دار و بی دین، حتی اراذل و اوپاشی که گاهی مقید به هیچ مسأله ای نیستند، برای حضرت اباالفضل العباس علیه السلام قداست و احترام خاصی قائلند و این به آن دلیل است که همه آنها هیچ گاه از در خانه حضرت اباالفضل العباس علیه السلام دست خالی برنگشته اند، لذا محبت شدیدی از ایشان در قلوب همه مردم حتی افرادی که تقید خاصی به معنویات ندارند افتاده است.

ص: 136

امراض لاعلاج، بیماری که دکنتر جوابشان کرده و گرفتاری های بزرگی که در زندگی مردم می افتد، مکرر در مکرر، و به تجربه ثابت شده که اگر به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام توسل جدی داشته باشند آن حضرت آنها را حاجت روا می فرماید.

آن حضرت نه تنها بعد از شهادت بلکه در زمان حیاتشان نیز همیشه به فکر دیگران بودند و همواره سعی در برآورده نمودن حوائج مردم داشتند، در زمان حیات ایشان هر کس در مانده می شد و به کمک نیاز داشت به آن وجود مقدس رجوع می کرد و آن حضرت همواره در برآوردن حاجات مردم کوشا بود، لذا یکی دیگر از دلایل این که لقب باب الحوائج را به ایشان نسبت داده اند همین مسأله است.

طبری از بزرگان اهل سنت در این باره چنین می گوید: در روز عاشورا هنگامی که اصحاب با وفای سیدالشهداء علیه السلام در دفاع از حریم دین به قلب لشکر کوفه می تاختند، هرگاه کار بر یکی از آنها دشوار می شد و در حلقه محاصره دشمن گرفتار می گردید این عباس بود که در نجات او و رفع گرفتاری اش تن به خطر می داد و لشکر کوفه را تار و مار می کرد، به خاطر همین فضیلت بود که شهادتش بر حسین سخت گران آمد و هنگامی که او را در خون افتاده دید فرمود: هم اکنون کمرم شکست و عباس جان با کشته شدن تو بیچاره شدم. (1)

معنای السقاء

سقاء صیغه مبالغه از واژه سقی، به معنای آب دهنده یا آب آورنده است. (2) صیغه مبالغه در جایی استعمال می شود که کاری از شخصی مکرر انجام شود. حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در طول مدت عمر شریف شان مخصوصاً در واقعه جانسوز

ص: 137

1- مقتل الحسین خوارزمی جلد: 2 صفحه: 30.

2- مفردات الفاظ قران صفحه: 415.

عاشورای سال 61 هجری قمری، دأب و رویه شان این بود که همیشه به تشنگان آب می رساندند، به عنوان مثال در جنگ صفین که معاویه آب را بر لشکر علی بن ابی طالب علیهماالسلام بست، ایشان به کمک برادرش حضرت سیدالشهداء علیهماالسلام به نبرد با لشکر معاویه رفتند و شریعه را آزاد کرده و به تشنگان آب رساندند، همچنین این لقب از رجز خوانی آن حضرت به هنگام نبرد با دشمن گرفته شده است که می فرمودند: انی انا العباس اعدو بالسقاء. (1)

یعنی: این منم عباس که سقایت می کنم.

سقایت در خاندان بنی هاشم

منصب سقایی در خاندان بنی هاشم مرسوم بود. از جمله قصی، هنگامی که مردم به زیارت کعبه می آمدند، به سیراب ساختن آنان می پرداخت و شربتی از آب و مویز یا شیر فراهم می ساخت و به آنها می نوشانید. (2)

در زمان قصی مکه آب نداشت و مردم آب مصرفی خود را از چاه های خارج مکه تهیه کرده و به شهر می آوردند، قصی برای اولین بار چاهی در مکه در محلی که بعدها خانه ام هانی خواهر امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهماالسلام قرار گرفت حفر نمود و آن را عجول نامید و این نخستین چاه آبی بود که در مکه حفر شد و مردم می آمدند و از آن آب بر می داشتند، بعضی در هنگام برداشتن آب شعر زیر را می خواندند:

نروی علی العجول ثم نطلق ان قصیا قد وفی وقد صدق؛ (3)

ص: 138

1- نفس المهموم صفحه: 334.

2- سیره حلبی جلد: 1 صفحه: 15.

3- معجم البلدان جلد: 4 صفحه: 88.

یعنی: ما از چاه عجول سیراب می شویم و باز می گردیم همانا قصی به وعده اش وفا نمود و صدق و راستی را به کار برد.

قصی چاه دیگری حفر نمود و آن را سجله نامید و درباره اش گفت:

أنا قصی و حفرت سجلة تروی الحجیح زغلة فزغلة؛⁽¹⁾

یعنی: من قصی هستم و چاه سجله را حفر نمودم تا این که زائران خانه خدا به نوبت بیایند و از آن سیراب شوند.

بعد از قصی، هاشم نیز در موسم حج حوضچه هائی از چرم در کنار زمزم برپا می ساخت و به سرزمین مئی که آب کم بود آب حمل می نمود، تا زائران در آن هوای سوزان تشنه نمانند.⁽²⁾

هاشم نیز چاهی به نام بذر حفر نمود و اعلام کرد: استفاده از این چاه برای عموم مردم آزاد است و کسی حق ندارد دیگری را در استفاده از آن منع کند.⁽³⁾

عبدالمطلب نیز مانند پدر و اجدادش به این امر مداومت داشت و برای امر سقایت اهمیت خاصی قائل بود، زمانی که وی چاه زمزم را حفر نمود و آب آن فراوان شد و بالا آمد استفاده از آن چاه را برای مردم آزاد کرد.

مردم نیز به سبب نزدیکی زمزم و برتری آن، چاه هائی را که خارج از مکه بود و انهداند و به سبب انتساب آن چاه به حضرت اسماعیل علیه السلام به مسجدالحرام می آمدند و از آن چاه استفاده می کردند.⁽⁴⁾

عبدالمطلب بر دهانه چاه زمزم حوضی بنا نمود و با فرزندش حرث از آن چاه آب

ص: 139

1- الروض الانف جلد: 1 صفحه: 101.

2- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: 3 صفحه: 457.

3- الروض الانف جلد: 1 صفحه: 101.

4- سیره ابن دحلان جلد: 1 صفحه: 26.

می کشیدند و حوض را پر از آب می ساختند.

قریش نتوانست این فضل و مقام را تحمل کند، لذا شبانه بر سر حوض آمده و آن را تخریب کردند، عبدالمطلب که بزرگ مکه بود فردای آن شب دوباره حوض را تعمیر کرد، اما قریش دست از حسادت بر نداشته و مجدداً آن را در شب خراب کردند، عبدالمطلب برای بار دوم آن حوض را بنا کرد.

این مسأله چندین مرتبه تکرار شد، عبدالمطلب که دید آنها حسادت و سرکشی را از حد گذرانده اند، نزد خدای تعالی دست به دعا برداشت و از او مدد خواست، شب در خواب ندائی شنید که به او گفت: به قریش بگو من آن آب را برای شستشو جایز نمی دانم و تنها برای نوشیدن است.

عبدالمطلب در مسجدالحرام آن چه را در خواب به او گفته شده بود به همه مردم مخصوصاً قریش رسانید، از آن به بعد هیچ کس از قریش در مورد خراب کردن آن حوض اقدامی نکرد، مگر آن که به درد و مرضی گرفتار شد، لذا از آن تاریخ به بعد در برابر این مرد شریف و بزرگ مکه سر تسلیم و احترام فرود می آوردند و از کینه و حسادت دست کشیدند. (1)

خویند بن اسد در این رابطه می گوید:

أقول و ما قولی علیهم بسبب الیک ابن سلمی أنت حافر زمزم

حفیرة ابراهیم یوم ابن هاجر و رکضة جبریل علی عهد آدم؛ (2)

یعنی: من سخن خود را همی گویم و این گفته من هرگز برای توای پسر سلمی اهانت نیست که تو حفر کننده زمزم هستی.

ص: 140

1- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: 3 صفحه: 460.

2- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: 15 صفحه: 217.

زمزمی که چاه حضرت ابراهیم برای فرزند هاجر (اسماعیل) و جای پای جبرئیل در عهد حضرت آدم بود.

در ماجرائی دیگر که قریش با عبدالمطلب بر سر سقایت از چاه زمزم اختلاف پیدا کردند، تصمیم گرفتند رفع اختلاف را نزد زن کاهنه ای از قبیله سعد بن هذیم که در نقطه ای دور از مکه قرار داشت ببرند، هر دو گروه یعنی بنی هاشم و قریش برای این منظور به راه افتادند.

در میان راه به بیابانی رسیدند که آب در آن یافت نمی شد و آب کاروان عبدالمطلب هم تمام گشت، آنان از قریش درخواست آب نمودند اما آنها برای حفظ آب موجودی خود از این امر ابا کردند، وقتی بنی هاشم از آب نا امید شدند، عبدالمطلب به همراهان خود گفت: قبرهائی برای خود حفر نمایید تا هر که زودتر از تشنگی هلاک شد دیگران او را دفن کنند و فقط يك نفر از ما بدون دفن باقی بماند چون اگر يك نفر جسمش در معرض تباهی قرار بگیرد بهتر از این است که جسد همه ما چنین شود.

بعد از این که حفر قبرها پایان یافت، عبدالمطلب گفت: این تسلیم شدن در برابر مرگ نشانه عجز و ضعف ماست، پس بهتر است اندکی جستجو کنیم، شاید خدای تعالی آبی به ما عطا فرماید، و سوار مرکب خود شد هنوز راهی نرفته بود که چشمه آب زلالی از زیر پای شترش شروع به جوشیدن کرد.

عبدالمطلب تکبیر گفت و خود و یارانش از آب آن چشمه نوشیده و سیراب شدند و مشک های خویش را نیز پر از آب کردند، عبدالمطلب قریش را هم فرا خواند تا از آن آب بردارند و استفاده کنند قریشیان آمدند و مقدار زیادی آب با خود برداشتند و گفتند: خداوند به سود تو و زیان ما قضاوت نمود ما دیگر در مورد زمزم با تو منازعه نمی کنیم، زیرا آن که در این بیابان تو را سیراب ساخت سقایت از چاه زمزم را نیز در

اختیارت نهاده است، پس با سعادت و نیکبختی بازگردد. (1)

عبدالطلب علاوه بر سقایت زائران خانه خدا شربتی از آب و مویز هم به آنان می نوشانید همچنین از شتر شیر می دوشید و آن را با عسل مخلوط و در ظرفی از چرم قرار می داد تا حاجیان از آن بنوشند. (2)

بعد از این بزرگوار ابوطالب منصب سقایت حاجیان را در اختیار گرفت و در سر هر جاده ای که به مکه منتهی می شد برای زائران بیت الله الحرام حوضی ساخته بود و آن را از آب پر می کرد و در غیر از زمان حج نیز مقدار فراوانی آب حمل می نمود تا مردم از کم آبی در مضیقه نباشند به ویژه در موقف عرفات و مشعر، آب بیشتری تهیه می نمود، از این جهت وی را ساقی حاجیان نام نهادند. (3)

امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام بیشتر از پدر و اجداد بزرگوارشان دارای این صفت کریمانه بودند، از جمله در جنگ بدر که مسلمین به کمبود آب دچار شده و تشنگی به آنها فشار می آورد، اما به خاطر ترس از قریش، از اطاعت امر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای تهیه آب سرپیچی می کردند، علی بن ابی طالب علیهما السلام به خاطر محبت شدید و اطاعت محضی که از وجود نازنین پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله داشتند، امر ایشان را لبیک گفتند و در چاه رفته و با آوردن آب مسلمین را سیراب کردند. (4)

یکی دیگر از بهترین موارد سقایت توسط حضرت سیدالشهداء علیه السلام صورت گرفت، آن هنگامی که ایشان با سپاه حر بن یزید ریاحی در راه کوفه ملاقات کردند و علی رغم این که او مأمور بود تا راه را بر آن حضرت ببندد و از حرکت امام جلوگیری به

ص: 142

1- البدء و التاريخ جلد: 4 صفحه: 114.

2- سیره زینی دحلان جلد: 1 صفحه: 26.

3- سیره زینی دحلان جلد: 1 صفحه: 17.

4- مناقب ابن شهر آشوب جلد: 1 صفحه: 406.

عمل آورد اما آن حضرت دستور دادند مشک های آب را در مقابل شان بگذارند و حتی اسب هایشان را سیراب کنند. (1)

خلاصه اجداد حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام پرده دار کعبه بودند و همیشه آب آشامیدنی شهر و زائرین خانه خدا را تأمین می کردند.

سقاییت یکی از با فضیلت ترین اعمال نزد خدای تعالی می باشد امام صادق علیه السلام می فرماید: أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ إِزَادُ كَيْدِ حَرَى؛ (2)

یعنی: با فضیلت ترین صدقه خنک کردن جگر انسان تشنه با آب خنک است.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از طرف امام حسین علیه السلام دارای 17 منصب بودند، (3) که مهمترینش منصب و عنوان سقاییت می باشد، زیرا ایشان در این راه و برای انجام این وظیفه حداکثر سعی و تلاش برای خدمت گزاری به امام زمان خویش حضرت سیدالشهداء علیه السلام انجام دادند.

ایشان در واقعه جانسوز کربلاء در چهار نوبت اقدام به آوردن آب برای اهل بیت امام حسین علیه السلام نمود، اول در شب هشتم محرم؛ و مرتبه آخر در روز عاشوراء که در پی آن به شهادت رسید.

خوارزمی از بزرگان اهل سنت چنین می نویسد: امام حسین وقتی مشاهده کرد آب در خیمه ها موجود نیست برادرش عباس را به فرماندهی سی سوار و ده پیاده

ص: 143

1- وقعه الطف صفحه: 168.

2- الکافی جلد: 4 صفحه: 57.

3- سپهسالاری، علمداری، صاحب منصب فرماندهان، کشیک خیام، دربان مخصوص، وزیر مشاور، سقای لشکر، فرمانده قشون، نگهبان و مراقب اطفال و زنان، جنگجو و تعلیم دهنده فنون نظامی، مذاکره کننده با دشمن، مرکز مراجعات مردمی، پاسخگو به مراجعین و راهنما و... که هر کدام از این وظایف در زمان و موقعیت عادی و خصوصاً در شرایط جنگی بسیار حساس و مهم بوده.

مأمور کرد تا برای آوردن آب اقدام کنند، جنگ آب شدت گرفت و یاران امام تعدادی از سربازان عمرو بن حجاج را به هلاکت رساندند و با بیست مشك پر از آب به خیمه ها برگشتند و اینجا بود که حضرت عباس را سقا لقب دادند. (1)

سبط بن جوزی که یکی دیگر از بزرگان اهل سنت است در این باره چنین می نویسد: در ایامی که لشگر کوفه ناجوانمردانه آب را به روی امام و اصحابش بست عباس بارها دل به دریای خطر زد و اهل بیت و اصحاب را سیراب کرد و به این جهت سقاء لقب گرفت. (2)

معنای ظُهرُ الولاية

این لقب به معنای کسی که پشتیبان ولایت است، می باشد. کسی که مایه راست قامتی و پشتیبان انسان باشد، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در تمام مدت عمر شریف شان آن چنان محو در ولایت بوده و همیشه و در همه حال برای ولی زمان خود مفید و مایه امید بودند که حضرت سیدالشهداء علیه السلام در زمان به شهادت رسیدن شان دست مبارك را به کمر زده، آثار شکست و غم و اندوه از چهره مبارك شان هویدا شد و فرمودند: **الآن انكسر ظهري و قلت حيلتي؛** (3)

یعنی: الآن کمرم شکست و بیچاره شدم.

امام حسن مجتبی علیه السلام نیز برادر حضرت سیدالشهداء علیه السلام و دارای عصمت بود، اما امام حسین علیه السلام در زمان به شهادت رسیدن ایشان فرمودند: الآن کمرم شکست، ولی در زمان به شهادت رسیدن ایشان چنین روایت شده است: **قال سيّد الشهداء عليه السلام**

ص: 144

1- مقتل الحسين خوارزمي جلد: 1 صفحه: 242.

2- نور الابصار صفحه: 93.

3- بحار الأنوار جلد: 45 صفحه: 42.

یعنی: حضرت سیدالشهداء علیه السلام در زمان به شهادت رسیدن حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: الآن کمر من شکست.

ایشان همیشه آن چنان از ولایت حمایت و اطاعت می کرد که تا وقتی ایشان در قید حیات بودند، سوای حضرت سیدالشهداء علیه السلام تمام اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله قلب شان آرام بود، و بعد از به شهادت رسیدن ایشان، ترس و وحشت و اضطراب در اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و اطفال حضرت سیدالشهداء علیه السلام افتاد.

حضرت سیدالشهداء علیه السلام بعد از شهادت ایشان فرمودند: ای برادر وفادارم چشم هایی که دیشب از بیم تو به خواب نمی رفتند امشب راحت به خواب می روند و چشمهایی که به اتکای وجود تو راحت می خوابیدند امشب مضطرب و بی خواب خواهند شد. (2)

معنای اطلس

اطلس به معنی شخص شجاع و درنده می باشد، به طور کلی ترس و وحشت در قاموس زندگی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام وجود نداشت، چون ایشان هر وقت که در جنگ ها به طرف دشمن حمله کرده و به قلب دشمن می زد يك تنه گاهی صدها نفر را به خاک مذلت می انداخت و هیچ کس جلودار ایشان نبود، در شجاعت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آورده اند: وقتی به طرف فرات حرکت کرد چهار هزار نفر موکل فرات بودند و او را تیر باران کردند، اما ذره ای در حمله او تاثیر نداشت در حالی که

ص: 145

1- بحار الأنوار جلد: 58 صفحه: 233.

2- منتخب التواریخ صفحه: 335.

دلیران عرب زیر تیر باران دشمنان عقب می نشستند،(1) لذا به همین جهت دوست و دشمن ایشان را اطلس یعنی شخص دلیر و درنده لقب نهاده بودند.

معنای شهید

چون ایشان در راه یاری رساندن به امام زمانشان شهید شدند، و همچنین امام سجاد علیه السلام درباره اش فرمودند: **إِنَّ لِّلْعَبَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَنزِلَةً يَغِيظُهَا بِهَا جَمِيعُ الشُّهَدَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.**(2)

یعنی: به درستی که برای عمویم عباس در نزد خدای تعالی مقام و منزلتی هست که تمام شهداء در روز قیامت به آن مقام غبطه خواهند خورد لذا به شهید ملقب گردیدند.

معنای سپهسالار

لقب سپهسالار به بزرگترین شخصیت فرماندهی در امور نظامی داده می شود، و حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به جهت آن که فرماندهی نیروهای جنگی امام حسین علیه السلام در روز عاشورا بر عهده داشت سپهسالار نامیده اند، البته سپهسالاری ایشان محدود به واقعه جانسوز کربلاء نبود، بلکه قبل از آن واقعه اسف ناک نیز هر وقت لازم می شد سپهسالار لشکر قرار می گرفتند، ایشان در طول مدت عمر شریف شان دائماً سپهسالار یک عده افراد نظامی بود که همیشه آماده باش در خدمت امام زمان شان بودند.

ص: 146

1- نفس المهموم صفحه: 293.

2- بحار الأنوار جلد: 22 صفحه: 274.

مستجار به معنای شخصی می باشد که دیگران به او پناه می برند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آن قدر این صفت در وجودشان بارز بود که حتی امام زمانش حضرت سیدالشهداء علیه السلام به او پناه می برد و این مسأله در طول زندگی پر برکت حضرت امام حسین علیه السلام بسیار رخ داده است که در لابلای مباحث همین کتاب به موارد بسیاری از آن اشاره شده و در اینجا برای نمونه به يك مورد اشاره می کنیم.

در شب هشتم محرم وقتی عطش بر امام حسین علیه السلام و اصحاب و اهل بیتش مستولی گشت حضرت سیدالشهداء علیه السلام به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: برادر! اصحاب را جمع کن و چاهی حفر کنید، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با محبت و ذوق و شوق تمام اطاعت امر نمود ولی متأسفانه از حفر چاه به آب نرسیدند، لذا زحمت چاه کردن شدت عطش را بر اصحاب چند برابر نمود.

امام حسین علیه السلام مجددا حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را به حضور طلبیدند و به ایشان دستور آوردن آب برای کاروانیان صادر فرمودند، ایشان با کمال میل به برادر و امام زمان خود لبیک گفتند و همراه با سی نفر سواره و بیست نفر پیاده با بیست عدد مشک، روانه شریعه فرات شده تا آب بیاورند. (1)

البته این معنا (المستجار) از کلمات خود حضرت سیدالشهداء علیه السلام نیز استفاده می شود چرا که آن حضرت پس از شهادت قمر بنی هاشم شعری را خواندند که دلالت بر این مسأله دارد:

ص: 147

اخی یا نور عینی یا شقیقی فلی قد کنت کالرکن الوثیق

ایا قمرا منیرا کنت عونى على کل النوائب فى المضیق؛(1)

یعنی: ای برادرم، وای نور چشمم، وای میوه دلم! تو پناه استوار من بودی، ای ماه درخشنده، که در همه حوادث سخت و رنج های شدید، یاور من بودی.

معروف است حاج شیخ محمد رضا ارزی که از علماء و شاعران برجسته مکتب اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام است و قبرشان در کاظمین در مقبره سید رضی رحمه الله قرار دارد، در شأن و مقام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قصیده ای سرودند، هنگامی که به این مصرع رسید:

یوم ابوالفضل استجار به الهدی؛

یعنی: روز عاشورا روزی است که امام حسین علیه السلام مخزن هدایت، به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام پناه برد.

در سقم و صحت این مصرع شك کرده و بعید دانست که این مطلب، مطلب صحیحی باشد و با خود گفت: شاید این سخن مورد قبول امام حسین علیه السلام واقع نگردد، لذا مصرع بعدش را نگفت و بیت را تمام نکرد.

امام حسین علیه السلام شب در عالم روع یا شعرش را تأیید کرده و به او فرمودند: آن چه را که گفته ای صحیح است، من در آن روز به برادرم پناهنده شدم، بعد حضرت سیدالشهداء علیه السلام به او فرمودند: مصرع دوم این شعر را با این جمله تکمیل کن.

والشمس من کدر العجاج لثامها؛

یعنی: آن وقتی من پناه بردم که آفتاب از تیرگی غبار معركة کربلاء نقاب پیدا کرده و

ص: 148

1- معالی السبطين جلد: 1 صفحه: 441 و 444.

تیره و تار شده بود. (1)

نه تنها امام حسین علیه السلام بلکه همیشه تمام اصحاب و مردم مسلمان به آن حضرت پناه می بردند، در واقعه جانسوز کربلاء نیز تا زمانی که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در قید حیات بودند هر گاه دشمن بر اصحاب امام حسین علیه السلام احاطه می کرد آن حضرت می تاخت و آنها را می رهانید.

معنای البطل العظمی

علقمه نام نهر آبی است که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در کنار آن به شهادت رسیدند، این نهر شاخه ای از رودخانه فرات می باشد، و علت نامگذاری آن به علقمه این است که علقم نام درخت سدر است و در کنار آن نهر، درخت سدر وجود داشت. (2)

در واقعه جانسوز کربلاء نهر علقمه خیلی دقیق به وسیله صفوف به هم فشرده لشکر ابن زیاد محافظت می شد تا هیچ کس از اصحاب حضرت سیدالشهداء علیه السلام نتوانند به آن دسترسی پیدا کنند، و در نتیجه امام و اهل بیت و همراهان ایشان تشنه بمانند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با شوکت و صلابت بی نظیر خود توانست بارها به نگهبانان آن نهر حمله کند، و در هر حمله آنها را در هم می شکست و عده زیادی از سپاه دشمن متواری شده و پا به فرار می گذاشتند و ایشان پس از برداشتن آب، با افتخار

ص: 149

1- فرسان الهیجاء جلد: 1 صفحه: 189.

2- العباس صفحه: 316.

به خیمه ها باز می گشت.

در آخرین حمله نیز آن حضرت تك و تنها در کنار همین نهر آب، در اوج نابرابری و ناجوانمردی پس از مبارزه ای طولانی توسط چند صد نفر از لشکریان دشمن به شهادت رسیدند، البته آن حضرت حتی از سن دوازده، سیزده سالگی هر زمان به قلب لشکر دشمن حمله می کرد یگه و تنها چند صد نفر را به خاک مذلت می انداخت و در دفعات قبل هم که به این نهر حمله می برد، تعداد زیادی را به خاک مذلت می انداخت و مابقی لشکر از ترس حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام پا به فرار می گذاشتند، اما در مرتبه آخر ناجوان مردانه دستانش را قطع کرده و تیر به چشمانش زدند، از همه مهم تر مشک آبش را پاره کردند و به همین دلایل بود که این بار لشکر چند صد نفره توانست حریف ایشان شود.

آن حضرت به قدری صاحب هیبت و عظمت بود که تنها نام و آوازه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام لرزه بر اندام تمام لشکر عمر سعد می انداخت، حتی این زیاد نیز از نام و آوازه ایشان هراسان بود و لرزه بر اندامش می افتاد، آنها گرچه تعدادشان هزاران نفر بود و تعداد لشکر امام حسین علیه السلام محدود به هفتاد و چند نفر بود، اما با وجود حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در بین لشکر امام حسین علیه السلام معتقد بودند احتمال شکست خوردنشان خیلی زیاد است، لذا نقشه های فراوانی می کشیدند تا هر طوری که شده حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را از لشکر امام حسین علیه السلام جدا کنند، که جریان آوردن امان نامه توسط شمر بن ذی الجوشن یکی از آن نقشه های شوم شان بود.

مورخان در این باره آورده اند: و یکفی فی شجاعته ان الاعداء اذا سمعوا باسم العباس ارتعدت فرائصهم و وجلت قلوبهم و اقصعت جلودهم و من ذلك ان عبیدالله بعث الیه کتاب امان. (1)

ص: 150

یعنی: در شجاعت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام همین بس که دشمنان با شنیدن نام او ارکان بدنشان مرتعش می گردید و دلهاشان می لرزید و مو بر بدنشان راست می شد و بند از بندشان می گسست، به همین جهت عبیدالله بن زیاد دست به تزویر زد تا با امان نامه کذائی شاید ایشان را از لشکر امام حسین علیه السلام جدا کند.

لذا به خاطر رشادت هائی که ایشان در کنار نهر علقمه از خود نشان می داد وی را البطل العلقمی، به معنای قهرمان نهر علقمه لقب دادند.

معنای کبش الکتیبه

در عرب به بزرگ تر و فرمانده یک جماعت کبش می گویند، (1) و کتیبه به معنای گردان و قسمتی از سپاه و لشکر است، (2) این لقب در عرب به هر فرمانده ای اطلاق نمی گردد بلکه به فرمانده ای گفته می شود که بتواند لشکر را در پناه خود بگیرد و اگر خطری برای هر کدام از آنها پیش آمد او را نجات دهد، (3) یعنی به افراد بسیار شجاع که دلاوری های زیادی از خود نشان داده باشند اطلاق می کردند.

قبل از حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام این لقب فقط به دو نفر داده شده بود یکی از آنها مالک اشتر نخعی که سردار و جنگجو و مبارز مشهوری برای سپاه علی بن ابی طالب علیهما السلام بود، و در زمان خودش به کبش العراق معروف گردید، (4) و دیگری به طلحه بن ابی طلحه که از قبیله بنی عبدالدار و از دشمنان سرسخت مسلمین بود اطلاق می شد. (5)

ص: 151

1- تاج العروس جلد: 9 صفحه: 178.

2- مفردات الفاظ قران جلد: 2 صفحه: 351.

3- العباس صفحه: 33.

4- وقعة صفین صفحه: 484.

5- کشف الغمه فی معرفه الاثمه جلد: 1 صفحه: 191.

طلحة بن ابی طلحه در جنگ احد توسط علی بن ابی طالب علیهما السلام به درك فرستاده شد، او به قدری شجاع و قدرتمند بود که هیچ کس از مسلمانان جرأت روبرو شدن و جنگیدن با او را نداشت، و همین امر باعث تضعیف روحیه لشکر اسلام شده بود، لذا امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام به جنگ با او رفتند و او را به خاک مذلت انداختند.

در آن روز ابو سفیان نزد پرچم داران مشرکان رفت و به آنها گفت: شما می دانید که هر چه بر سرتان می آید به سبب پرچم است، در جنگ بدر نیز به خاطر افتادن پرچم شکست خوردید، اکنون ببینید اگر تاب نگه داری آن را ندارید به ما بسپارید تا از آن نگهداری کنیم.

طلحة بن ابی طلحه که پرچم دار بود از این سخن بر آشفت و به او گفت: آیا به ما چنین می گویی؟

من امروز با این پرچم شما را تا وسط حوض های مرگ می برم (یعنی تا آخرین قطره خون برای نگهداری آن کوشش می کنم).

وقتی جنگ شروع شد علی بن ابی طالب علیهما السلام پیش آمد و به طلحة بن ابی طلحه فرمود: تو کیستی؟

طلحة گفت: منم طلحة بن ابی طلحه، منم کبش الکتیبة، تو کیستی؟

علی بن ابی طالب علیهما السلام فرمود: منم علی بن ابی طالب بن عبد المطلب علیهم السلام سپس هر دو بهم نزدیک شدند، و تنها دو ضربه میان آنها رد و بدل شد که علی بن ابی طالب علیهما السلام ضربه ای بر فرق سر او زد و طلحة فریاد بلندی کشید و پرچم از دستش افتاد و به هلاکت رسید. (1)

کشته شدن طلحة توسط علی بن ابی طالب علیهما السلام باعث شادی و سرور مسلمانان و

ص: 152

تقویت روحیه آنها گشت. با کشته شدن طلحه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز بسیار خوشحال گردیده و این شادی را با تکبیر گفتن به گوش همگان رساندند، زیرا کشته شدن او اثر عجیبی در روحیه مشرکین گذاشت، به طوری که اتحادشان از بین رفت و اکثرشان پا به فرار گذاشتند.

در آن روز بعد از طلحة بن ابی طلحه یکی دیگر از مشرکین پرچم را به دست گرفت که او نیز به دستان مبارك علی بن ابی طالب علیهما السلام به درك واصل شد، و پیایی تا نه نفر پشت سر هم از شجاعان و دلیران شان پرچم را بر می داشتند و همه آنها توسط علی بن ابی طالب علیهما السلام به خاک مذلت افتاده و به درك فرستاده می شدند. (1)

و چون حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام محور اصلی و رکن اساسی لشکر امام حسین علیه السلام بودند و در واقعه جانسوز کربلاء برای هر کدام از اصحاب امام حسین علیه السلام مشکلی پیش می آمد و یا در جنگ همان گونه که در آینده عرض خواهیم نمود محاصره می شدند آن حضرت سریع به کمک آنها رفته و آنها را نجات می دادند به ایشان کبش الکتیبه می گفتند.

معنای حامل اللواء

لواء به معنای پرچم و علم لشکر است، پرچم در جنگ های عرب نقش اساسی داشته و آرایش لشکر بر اساس محوریت آن بوده، همچنین نشانه تمایز جبهه دوست از سپاه دشمن بود، پرچم به حرکت های تهاجمی لشکر جهت می داده و عامل بسیار مؤثر در تقویت روحیه و ثبات و پایداری لشکریان محسوب می گشت.

در زمان های قدیم وقتی می خواستند وارد جنگ شوند و دو لشکر در برابر هم

ص: 153

صف آرایی می کردند، لشکر و سربازان بر چند دسته تقسیم می شدند:

جناح راست لشکر؛ یک عده از افراد شجاع و جنگی را در سمت راست لشکر قرار می دادند و یک فرد که از همه آن ها شجاع تر بود، فرمانده جناح راست قرار می گرفت.

جناح چپ لشکر؛ همانند سمت راست، جمعی را طرف چپ و یکی از شجاع ترین شان را بر آنها فرمانده قرار می دادند.

قلب لشکر؛ در وسط دو جناح قرار می گرفت، افرادی که در قلب لشکر جا می گرفتند مجموعه ای از نامداران و شجاع ترین افراد لشکر بودند، همچنین فرمانده کل لشکر، در قلب لشکر قرار می گرفت و یک نفر که از همه شجاع تر، قوی تر و از ایمان بیشتری برخوردار بود، علمدار قرار می دادند، که فتح و پیروزی و یا شکست و مغلوب شدن لشکر به او بستگی داشت، از آن جا که سربازان و جنگجویان به علم و علمدار نظر خاصی داشته و دلگرم بودند، در نیروهای نظامی بعد از فرماندهی کل قوا، حامل اللواء و علمدار، بزرگترین شخصیت لشکر محسوب می شد.

برافراشته بودن پرچم از جهت روانی در تضعیف جبهه مقابل تأثیرات قابل توجهی داشته و یادآور پیروزی ها و افتخارات گذشته و ایجاد انگیزه در جنگجویان لشکر بوده است، حتی افتاده شدن پرچم نشانه شکست آن لشکر به حساب می آمد.

در واقعه جانسوز کربلاء، عمر سعد فرماندهی جناح راست لشکرش را به عمرو بن حجاج داد و فرماندهی جناح چپ را به شمر بن ذی الجوشن سپرد، و علم را به دست غلام خود که ذوید نام داشت داد و او را در قلب سپاه قرار داد.

امام حسین علیه السلام با آن که تعداد لشکرش کم بود، جناح راست لشکر را به زهیر بن قین بجلی و جناح چپ لشکر را به حبیب بن مظاهر اسدی سپردند و رایت و پرچم را

به برادر رشید خود حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام دادند. (1)

علمداری علی بن ابی طالب علیهما السلام

پس از اسلام نیز نقش پرچم در جنگ ها و نبردهای مسلمانان همین گونه بود، ضمن این که صاحبان و حاملان پرچم باید از ویژگی هایی مانند: شجاعت، استقامت و شایخص بودن در ایمان و جهاد برخوردار بودند.

به عنوان مثال علی بن ابی طالب علیهما السلام در بسیاری از جنگ ها پرچمدار سپاه اسلام بودند، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله اکثر قریب به اتفاق موارد، پرچم جنگ را به دست علی بن ابی طالب علیهما السلام می سپردند من جمله در جنگ بدر و أُحُد. (2)

در روز جنگ احد دست مبارك علی بن ابی طالب علیهما السلام شکست در حالی که پرچم پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به دست ایشان بود. پس از این که دستان مبارك آن حضرت شکست، پرچم از کفش فرو افتاد، مسلمانان شتاب کردند که پرچم را گرفته و بردارند، اما پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مانع شد و فرمودند: آن را در دست چپ او بگذارید؛ زیرا او پرچمدار من در دنیا و آخرت است. (3)

همچنین پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در روز جنگ خیبر فرمودند: فردا پرچم را به دست کسی می دهم که از جنگ فرار نکند و به دشمن حمله برد و خدا و پیامبرش او را دوست داشته باشند و او هم خدا و پیامبر را دوست داشته باشد آن شب تمام اصحاب در این فکر بودند که فردا پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پرچم را به چه کسی می سپارد؟!

ص: 155

1- روضة الشهداء صفحه: 274.

2- اسد الغابة جلد: 4 صفحه: 91.

3- ذخائر العقبی صفحه: 75.

وقتی صبح شد همه اصحاب به نزد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله رفتند و هر کس امید داشت که ایشان پرچم را به دست او بسپارد در این هنگام آن حضرت پرسید: علی بن ابی طالب علیهما السلام کجاست؟

گفتند: چشمانش درد می کند و مشغول استراحت است.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله چند نفر را به دنبال علی بن ابی طالب علیهما السلام فرستاد ایشان را آوردند، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از آب دهان خود به چشم های ایشان زده و برایشان دعا فرمودند، پس از آن علی بن ابی طالب علیهما السلام شفا یافتند، آن وقت پرچم را به آن حضرت دادند. (1)

بخاری، مسلم، ترمذی و ابن ماجه هر کدام در کتاب صحیح خود و همچنین ابونعیم از قول سلمة بن اکرع این جریان را آورده و می گویند:

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پرچم اسلام را به دست ابوبکر داد و او را برای جهاد به سوی قلعه های خیبر اعزام نمود، ابوبکر رفت و با این که سعی و کوشش فراوان کرد، اما نتوانست خیبر را فتح کند، بالاخره برگشت، رسول خدا فردای آن روز عمر را برای این امر خطیر به جانب خیبر روانه کرد، عمر نیز با این که فعالیت های مهمی کرد مع ذلك این قدرت را نداشت که خیبر را فتح نماید، لذا برگشت.

پس از این جریان بود که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: فردا پرچم را به دست آن جوان مردی می دهم که خدا و رسول را دوست دارد، خدا و رسول هم وی را دوست دارند، خدا خیبر را به دست های مشکل گشای او که هرگز فرار کننده نبوده و نخواهد بود فتح خواهد کرد.

سلمه می گوید: پیامبر معظم اسلام پس از این گفتگوها حضرت علی بن ابی

ص: 156

طالب علیه‌السلام را که دچار چشم درد بود خواست، آن گاه آب دهان مبارك خویش را به چشم های مبارك علی ریخت.

سپس به آن حضرت فرمود: این پرچم را همراه خود ببر تا این که خدا خیبر را به دو دست خیبرگشای تو فتح نماید.

سلمه می گوید: حضرت امیر آن پرچم را گرفت، به خدا قسم علی با آن پرچم در حالی خارج شد که هروله می کرد، من همچنان به دنبال آن بزرگ مرد رفتم تا این که پرچم را در دامنه قلعه خیبر در میان سنگ نصب کرد.

پس از این جریان يك يهودی از بالای قلعه متوجه حضرت امیر شد و گفت: تو کیستی!؟

فرمود: من علی بن ابی طالب علیه‌السلام هستم.

یهودی گفت: به حق آن چه که خدا به موسی نازل کرده شما بر ما غالب شدید.

آن گاه مرحب خیبری از خیبر خارج شد و بعد از این که رجز خواند بر حضرت امیر حمله کرد، حضرت امیر علیه السلام نیز این رجز را خواند:

انا الذی سمتنی امی حیدره ضرغام آجام ولیث قسوره

یعنی: من آن کسی هستم که مادرم مرا شیر نامیده، شیر بیشه و شیر تیرانداز من هستم.

موقعی که امیرالمؤمنین علیه السلام این رجز را خواند، بر فرق مرحب زد و او را کشت و خدای توانا خیبر را به دست آن بزرگوار فتح کرد. (1)

لذا همان گونه که علی بن ابی طالب علیه‌السلام به تائید شیعه و سنی مقام شامخ پرچم داری برای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به عهده داشت، همان طور نیز حضرت ابوالفضل

ص: 157

العبّاس علیه السلام پرچمداری لشکر امام حسین علیه السلام را بر عهده گرفت.

در شب عاشورا از حضرت سیدالشهداء علیه السلام پرسیدند: در جنگ فردا پرچم دار سپاه چه کسی خواهد بود و این وظیفه مهم و خطیر را به چه فردی خواهید سپرد؟

حضرت سیدالشهداء علیه السلام فرمودند: لاعطین الراية غدا بعلا.

یعنی: پرچم را به دست گرامی ترین و قدرتمندترین فرد لشکر خواهم سپرد، و در روز عاشورا معلوم شد که این امر مهم در شأن و لیاقت حضرت ابوالفضل العبّاس علیه السلام بود و آن حضرت در واقعه جانسوز کربلاء تا پای شهادت وظیفه خود را به بهترین وجه ممکن انجام دادند، لذا چون پرچم لشکر امام حسین علیه السلام به دست حضرت ابوالفضل العبّاس علیه السلام بود، ایشان را حامل اللواء یا صاحب اللواء لقب داده اند. (1)

ایشان از هنگام خروج از مدینه تا کربلاء پرچم را با دستان مبارك شان به اهتزاز درآورده بودند و پرچم از دست آن حضرت به زمین نیفتاد مگر بعد از آن که دو دست مبارکش را از بدن جدا کردند و در کنار نهر علقمه به مقام رفیع شهادت نائل گشت.

در روز عاشورا زمانی که حضرت ابوالفضل العبّاس علیه السلام نزد سیدالشهداء علیه السلام آمدند و اجازه میدان خواستند امام حسین علیه السلام به ایشان فرمودند: يا أَخِي أَنْتَ صَاحِبُ لَوَائِي. (2)

یعنی: ای برادرم تو صاحب لواء و پرچم من هستی.

ص: 158

1- تاریخ الطبری جلد: 4 صفحه: 320.

2- بحار الأنوار جلد: 45 صفحه: 41.

این لقب که گاهی حامی الطعن و یا حامی الطعينة کربلاء استعمال می شود، به معنای کسی است که از زنان اهل بیت و کودکان ضعیف و نوامیشش دفاع می کند و چون حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در واقعه جانسوز کربلاء نقش حساسی در حمایت از بانوان حرم و اهل بیت نبوت بر عهده داشت، این لقب به ایشان داده شده است.

آن حضرت تمام تلاش خود را در رسیدگی و رعایت حال بانوان رسالت و اهل بیت حضرت سیدالشهداء علیه السلام می نمود و از همان اولین روزهای هجرت به کربلاء تا آخرین لحظه های عمر شریف شان همواره مانند پروانه ای که به دور شمع می گردد، اطراف آنان بود و در برآوردن خواسته و حوائج شان می کوشید و آنها را از محمل ها پایین می گذاشت و محلی برای استراحت شان فراهم می ساخت، در طول سفر؛ از مدینه به مکه و از مکه به کربلاء، حتی شب ها به پاسداری از خیمه های آنها می پرداخت و روزها به آنها کمک می کرد و خلاصه در آن سفر کاملاً از بانوان حرم سیدالشهداء علیه السلام مواظبت می نمود و از هر جهت در تأمین آرامش روحی و آسایش جسمی آنها کوشا بود.

این روحیه و حالت ایشان به قدری بارز و مشهود بود که بعد از شهادت شان حضرت سیدالشهدا علیه السلام فرمودند:

اليوم نامت أعين بك لم تتم و تسهدت اخري فعز منامها؛

یعنی: ای برادر، چشم هایی که دیشب از بیم تو به خواب نمی رفتند امشب راحت به خواب می روند و چشم هایی که به اتکای وجود تو راحت می خوابیدند امشب مضطرب و بی خواب خواهند شد.

این لقب برگرفته شده از روایت امام سجاد علیه السلام درباره عمویشان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام است که فرمود: رحم الله العباس فلقد آثر و ابلی و فدی اخاه بنفسه حتی قطعت یداه فابدل الله عزوجل بهما جناحین یطیر بهما مع الملائكة فی الجنة كما جعل لجعفر بن ابی طالب؛(1)

یعنی: خداوند عباس را رحمت کند به راستی که ایثار کرد و بلا کشید و جان خود را فدای برادرش کرد، تا این که دو دستش در این راه قطع شد، پس خدای تعالی نیز به جای آن دو دست، دو بال به او داد که با آن ها همراه با ملائکه در بهشت پرواز کند همان گونه که به جعفر بن ابی طالب نیز دو بال بخشید.

معنای العمید

عمید به معنای رئیس و بزرگ قوم و آن کسی که می توان بر او اعتماد کرد و کسی که حوائج همه به او منتهی می شود می باشد.(2)

این لقب برگرفته شده از خطاب امام حسین علیه السلام به ایشان است که فرمود: انت مجمع عددی و العلامة من عسکری؛(3) یعنی: تو سر جمع یاران من و نشانه لشکر هستی.

این لقب کنایه از فرماندهی کل قوا می باشد.

ص: 160

1- بحار الأنوار جلد: 44 صفحه: 298.

2- الافصاح فی فقه اللغة جلد: 1 صفحه: 132.

3- موسوعه الامام الحسين علیه السلام جلد: 9 صفحه: 151.

از آنجا که حضرت سیدالشهداء علیه السلام در واقعه جانسوز کربلاء مأموریت هائی در جهت گفتگو با لشکر عمر سعد به ایشان عطا می فرمود آن حضرت را سفیر لقب داده اند.

معنای العبد الصالح

این لقب بزرگ برگرفته شده از زیارت نامه آن حضرت به نقل از امام صادق علیه السلام است که می فرمایند: السلام عليك ايها العبد الصالح المطيع لله و لرسوله و لاميرالمؤمنين و الحسن و الحسين عليهم السلام

به طور کلی مقام عبودیت بالاترین مقامی است که هر کسی باید در دنیا کسب کند، ما در نماز در مورد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله اول به عبودیتش شهادت می دهیم بعد به رسالت ایشان: اشهد ان محمدا عبده و رسوله؛ حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در تمام مدت عمر شریف شان يك لحظه نستجیر بالله خودسرانه کاری نکردند و از خود صحبتی نفرمودند بلکه صد در صد و به معنای دقیق کلمه، عبد و مطیع خدای تعالی و امام زمانشان بودند.

علماء علم اخلاق آخرین مرحله تزکیه نفس را مقام عبودیت می دانند در کتاب شریف سیر الی الله مراحل تزکیه نفس را به ترتیب زیر بیان فرموده است:

يقظه، توبه، استقامت، صراط مستقیم، محبت، جهاد با نفس، عبودیت.

لذا کسی که شروع به تزکیه نفس می کند، حاصل و نتیجه تزکیه نفسش این است که عبد می شود، آن هم عبد خدا و امام زمانش؛ چقدر در اشتباه هستند کسانی که به اصطلاح خودشان مشغول تزکیه نفس می شوند و بعد از مدتی به جای این که عبد و

مطیع خدا و امام زمانشان باشند خود را مراد و مرشد و معبود دیگران می دانند.

تزکیه نفسی که در صراط مستقیم باشد انسان را عبد می کند نه قطب و مسائل کذائی.

معنای الْمُسْتَعَجَل

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام همیشه برای دیگران ارزش و احترام زیادی قائل بودند و در رفع گرفتاری آنها بسیار کوشا و به گونه ای در این صفت بارز بودند که هر کس مستأصل می گشت و امیدش از همه جا قطع می شد به آن حضرت رجوع کرده و ایشان نیز به همه آنها کمک می کردند و هیچ کدام را دست خالی از در خانه اش بر نمی گرداند. ایشان در برآورده شدن حاجات مردم بسیار سعی و تلاش داشته و با مسامحه برخورد نمی کردند، به همین دلیل ایشان را مستعجل، یعنی کسی که در برآورده کردن حاجات و گرفتاری های دیگران بسیار کوشا است و عجله می کند نامیدند.

این عجله کردن به معنای عجله مذموم نیست، عجله صفت رذیله است و کار خوبی نمی باشد اما در بعضی موارد مذموم نیست. مثلاً ما در دعاهایمان از خدای تعالی در خواست عجله در ظهور موفور السرور امام زمان مان ارواحنا فداه داریم و می گوئیم: اللَّهُمَّ عَجِّلْ لَوْلِيكَ الْفَرَجَ.

همچنین حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بعد از شهادت نیز همین گونه هستند و حرم مطهرشان همواره مکانی برای رفع مشکلات و گرفتاری های مردم می باشد، و همان گونه که نیاز به بیان ندارد سوی از علما و فقها و بزرگان، همه مردم اعم از دین دار و بی دین، حتی اراذل و اوباش و حتی غیر مسلمانان همه و همه به ساحت مقدسش

ارادت داشته و به حرم مطهر ایشان آمده و متوسل می شوند و حاجات خود را بسیار سریع دریافت می کنند، لذا مستعجل به معنای کسی می باشد که حوائج دیگران را بسیار سریع برآورده می سازد.

معنای الْمُضَهَّب

این لقب به معنای شدت دهنده می باشد و کنایه از این است که اگر کسی به حقوق آن حضرت تجاوز کند و یا به ایشان قسم دروغ بخورد و یا مقامات و کرامات شان را انکار کند زود به جزای عملش می رساند. (1)

معنای الواقی

این لقب به معنای شخص نگهبان است، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در جریان واقعه جانسوز کربلاء مخصوصاً در شب و روز عاشورا سوار بر اسب شده و دائماً در اطراف خیمه ها می گشت و از حرم آل رسول الله صلی الله علیه و آله نگهبانی می نمود و مراقب دشمنان بود که جلو نیایند و اقدامی علیه اهل بیت حضرت سیدالشهداء علیه السلام انجام ندهند.

ایشان به قدری دقیق انجام وظیفه می فرمودند که وقتی اصحاب سیدالشهداء علیه السلام گاهی با ایشان کارهای مهم و ضروری داشتند، از اسب پیاده نمی شدند و چشم از اطراف و اکناف خیمه ها بر نمی داشتند و به آنها می فرمودند: همین طور که من مشغول نگهبانی هستم سریع و خیلی مختصر صحبت تان را بکنید چون من مسئولیت دارم و نمی توانم زیاد با شما هم صحبت باشم. (2)

ص: 163

1- قصص العباس صفحه: 100.

2- کبریت احمر صفحه: 168.

این لقب به معنای شخصی می باشد که تمام سعی و تلاش خود در جهت رسیدن به اهدافش می کند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آن قدر در راه اهداف خویش که همان اهداف امام زمانش حضرت سیدالشهداء علیه السلام بود، فعال و کوشا بودند که امام صادق علیه السلام خطاب به ایشان فرموده اند:

اشهد انك لم تهن و لم تنكل؛⁽¹⁾

یعنی: گواهی می دهم که تو در راه دین و دفاع از امام حق هیچ گونه سستی و توقف نکردی.

ایشان زمانی که دست راست شان از بدن جدا شد رجز خوانده و فرمودند:

والله ان قطعتم يميني اني احامي ابدأ عن ديني

و عن امام صادق اليقين نجل النبي الطاهر الامين؛⁽²⁾

یعنی: به خدا قسم اگر چه دست راستم را قطع کردید، اما من تا ابد از دینم و از حریم امام راستگو که به صداقتش یقین دارم و فرزند پیامبر پاک و امین صلی الله علیه و آله است حمایت می کنم.

و به وسیله این رجز خوانی همّت و تلاش بی حدشان را به تمام مردم دنیا نشان دادند.

ص: 164

1- کامل الزیارات صفحه: 208.

2- عوالم العلوم و الاقوال من الايات و الاخبار و الاقوال جلد: 17 صفحه: 283.

این لقب به معنای فداکار و همچنین فدا شده می باشد، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آن چنان محو در ولایت بود و به ولی و امام زمان خود محبت داشت که علاوه بر خودشان برادران و فرزندان نیز در روز عاشورا فدای امام حسین علیه السلام نمود، به همین جهت ایشان به الفادی ملقب گشتند.

معنای الموءثر

این لقب به معنای شخص ایثارگر می باشد، ایثار یعنی انسان آن چه را که خود لازم دارد به دیگران ببخشد، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نه تنها در واقعه جانسوز کربلاء بلکه در تمام عمر شریف شان مظهر تمام و کمال ایثار و از خود گذشتگی بودند، ایشان از همان دوران کودکی همیشه و در همه حال همه چیز را اول برای دیگران می خواستند، و رفاه و راحتی دیگران برایشان خیلی مهم بود، مخصوصا در مقابل برادرشان حضرت سیدالشهداء علیه السلام ایثار و از خود گذشتگی عجیبی داشتند به طوری که اکثر قریب به اتفاق اوقات هر چه به او می رسید، با این که خودش به آن نیاز داشت اما آن را به امام حسین علیه السلام می بخشید.

ایشان در واقعه جانسوز کربلاء منصب سقایت داشتند و آب را به طور برنامه ریزی شده ای در بین اصحاب تقسیم می کردند، اما جیره آبی که قسمت خودشان می شد، با این که به شدت تشنه بودند استفاده نمی کردند و برای طفلان و کودکان می گذاشتند،⁽¹⁾ همچنین در کنار شریعه فرات که رسیدند دست های مبارك شان زیر

ص: 165

آب برده و آب را بالا آوردند و بعد عطش امام حسین علیه السلام و اهل بیت شان را به یاد آورده و فرمودند: یا نفس هونی و الحسین معطش؛ یعنی: ای نفس! خوار باش در حالی که حسین علیه السلام تشنه است، و آب را به رودخانه ریختند و مشک را پر کرده و به طرف امام حسین علیه السلام برگشتند،⁽¹⁾ این جریانات و صدها بلکه هزاران جریان دیگر همه نشانگر ایثار و از خودگذشتگی آن حضرت مخصوصاً در قبال ولی و امام زمانش می باشد.

همچنین القاب دیگری نیز برای آن حضرت می باشد که چون معنایش با معنای القاب توضیح داده شده یکی بود برای جلوگیری از تکرار، دیگر توضیح خاصی برای آنها ندادیم و آنها عبارتند از: باب الحسین، المصفی، الضیغم، المواسی، الصدیق.

باب الحسین به معنای درب امام حسین علیه السلام همان طور که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در مورد علی بن ابی طالب علیهما السلام فرمودند: **أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا**،⁽²⁾ ایشان نیز باب امام حسین علیه السلام بودند، المصفی به معنای خاتمه دهنده به جنگ و درگیری ها، الضغیم به معنای شیر، المواسی به معنای ایثارگری، الصدیق به معنای درستکار و راستگو می باشد.

کنیه های حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

ابوالفضل، ابوالقاسم، ابوقریبه، ابوفاضل، ابن البدویة، ابوفرجه، ابوالشّاره، ابورأس الحار.

اکثر کتب فقط به ابوالفضل و ابوالقاسم و ابوقریبه و ابوفاضل اشاره کرده و همین چهار کنیه را برای آن حضرت ذکر کرده اند، اما به لطف خدای تعالی با تتبع بیشتر موفق

ص: 166

1- ریاض المصائب صفحه: 313.

2- وسائل الشیعة جلد: 27 صفحه: 34.

شدم چهار کنیه بعدی را نیز از لابلائی کتب تاریخی به دست آورده و تقدیم شما عزیزان کنم.

کنیه در زبان عربی، غیر از نام اصلی شخص است؛ این واژه به او تمایز و امتیاز می بخشد. برخی از کنیه های ایشان قبل از واقعه جانسوز کربلاء و بعضی دیگر بعد از آن واقعه جانگداز بر روی آن حضرت گذاشته اند.

گاهی فردی را با فرزند یا برادر و یا پدر و مادرش و یا صفتی که دارد همراه کرده و صدا می زنند تا دلیل بر ذم و سرزنشش باشد.

مثلاً وقتی عمرو عاص را ابومکر صدا می زدند از بابت تحقیر و سرزنش او را ابومکر می خواندند.

یا برعکس، فردی را با احترام صدا می زنند لذا به برخی افراد می گفتند: ابوالمکارم به معنای پدر کرامت و اخلاق.

کنیه برای تمایز اشخاص و یا مدح و ذم آنان است.

معنای ابوالفضل

مشهورترین کنیه ایشان ابوالفضل می باشد، بعضی گفته اند: چون آن بزرگوار پسری به نام فضل داشته است، کنیه ایشان را ابوالفضل نهاده اند، (1) البته قابل ذکر است این شیوه مرسوم و معمول عرب بود که هر کس عباس نام داشت کنیه او را ابوالفضل می گذاشتند، مثلاً عباس بن عبدالمطلب و عباس بن ربیع را نیز به همین کنیه می خواندند. (2)

ص: 167

1- العباس صفحه: 80.

2- بطل العلقمی جلد: 2 صفحه: 9.

همچنین چون حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام سرآمد تمام فضیلت هاست و دیگران وقتی آن همه فضل و کمال و بزرگی را از ایشان می دیدند، وی را بدین کنیه سزاوار دانسته و خوانده اند.

معنای ابالقاسم

کنیه دیگر آن حضرت ابالقاسم است، ابالقاسم بر گرفته از زیارت جابر بن عبدالله انصاری در روز اربعین می باشد، او در این زیارت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را به این کنیه خوانده است:

السلام عليك يا ابالقاسم، السلام عليك يا عباس بن علي. (1)

معنای ابوقریبه

کنیه دیگر آن حضرت ابوقریبه می باشد، القریبه در لغت به معنی مشک آب است، (2) این کنیه را به آن جهت بر ایشان گذاشته اند که در واقعه جانسوز کربلاء با مشک به تشنگان آب می رسانید.

معنای ابوفرجه

کنیه دیگر آن حضرت ابوفرجه می باشد، از آن جا که مردم با توسل به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در کارهایشان گشایش می افتاد و مشکلات شان حل می شد،

ص: 168

1- فرسان الهیجاء صفحه: 188.

2- فرهنگ لغت الرائد و لاروس.

ایشان را ابوفرجه به معنی پدر گشایش خوانده اند.

لذا چون شیفتگان و معتقدان آن حضرت برای رفع گرفتاری و خلاصی از شدائد به آن وجود عزیز متوجه و متوسل شده و سریع گره از کارهای بسته آنها گشوده می گردد به این کنیه موصوف شده اند.

معنای ابوالشّاره

کنیه دیگر آن حضرت ابوالشّاره می باشد که مشتق از کلمه الشّره به معنای تندی طبع و خشم و غضب است، (1) و چون این وجود مبارك در عین ملاطفت و مهربانی و فضلی که دارد گاهها برای تنبیه و تربیت افرادی که بی حیائی کرده و یا خلاف تعهدی عمل می کنند که با خدا و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام می بندند، بعضی را غضب می نمایند ایشان را به این کنیه خوانده اند.

دو جریان از غضب کردن حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

یکی دو جریان برای تقریب اذهان که معنای کنیه ابوالشّاره مشخص شود برای شما نقل می کنم:

استاد عزیزم (مدظله العالی) از قول استاد اخلاق شان مرحوم حاج ملا آقا جان زنجانی رحمه الله دو جریان زیر را برایمان نقل فرمودند:

اول:

استادمان فرمودند: روزی برای زیارت به حرم مطهر حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام مشرف شدم و دیدم که يك نفر مورد غضب واقع شد، من که شاهد آن صحنه بودم تعجب کرده و تخلیه روح نموده و از محضر مبارك حضرت رضا علیه السلام

ص: 169

سؤال کردم: آقا شما که مظهر رأفت و مهربانی هستید پس چطور ایشان مورد غضب واقع شد؟

حضرت رضا علیه السلام به من فرمودند: من ایشان را غضب نکردم، عمویم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به زیارت ما آمده بود و چون ایشان خیلی بی حیائی و بی ادبی کردند عمویم او را غضب نمودند. (1)

دوم:

او يك شب قصه ای نقل کرد که مقام والای حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را معرفی می کند.

فرمود: در سفر کربلایی که چند سال قبل مشرف بودم و شب ها در ایوان حضرت سیدالشهداء علیه السلام می خوابیدم، معمولاً اول شب به زیارت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام می رفتم، در یکی از شب ها وقتی وارد صحن حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام شدم دیدم دو نفر جوان مثل این که با هم نزاعی دارند و در مقابل حرم به طوری که ضریح دیده می شد ایستاده اند، یکی از آنها خواست کلامی بگوید که به زمین خورد و بیهوش شد، دومی هم فرار کرد.

مردم دور او که به زمین خورده بود جمع شدند و او را شناسائی کردند و گفتند: از فلان قبیله است، رئیس آن قبیله را خبر کردند آمد، پیرمردی بود پرسید: وقتی به زمین افتاد کسی متوجه نشد که او چه می کرد؟

من جلورفتم گفتم: او اشاره به قبر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نمود و

ص: 170

می خواست چیزی بگوید که دیگر نتوانست و به زمین افتاد.

رئیس قبیله گفت: او مورد غضب حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام واقع شده؛ زیرا بدنش کبود و استخوان هایش خرد گردیده است، او را ببرید به صحن حضرت سیدالشهداء علیه السلام که اگر راه نجاتی داشته باشد از آنجا خواهد بود.

دوستانش او را به دوش کشیدند و به صحن حضرت سیدالشهداء علیه السلام بردند.

دو شبانه روز در کنار یکی از غرفه ها به حال اغماء افتاده بود، شب سوم که من هم نزدیک او می خوابیدم و منتظر بودم که امشب یا باید از دنیا برود و یا از این وضع نجات پیدا کند؛ زیرا شخصی که مورد غضب واقع شده، بیشتر از سه شبانه روز زنده نمی ماند.

ناگاه دیدم به خود تکانی داد و برخاست و نشست، افرادی که محافظ او بودند، از او پرسیدند: چه می خواهی؟

گفت: ریسمانی بیاورید و به پاهای من ببندید و مرا به طرف حرم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بکشید.

این کار را کردند در بین راه نزدیک صحن حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام درخواست کرد که فلان مبلغ را به فلانی بدهید و همان مقدار هم تصدق از طرف من به فقراء انفاق کنید.

دوستانش این عمل را تعهد کردند که انجام دهند سپس از در صحن دستور داد ریسمان را به گردنش ببندند و با حال تذلل عجیبی او را وارد حرم کردند.

وقتی مقابل ضریح حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام رسید کلماتی به زبان عربی گفت که خلاصه اش این است:

آقا از تو توقع نبود که این گونه آبروی مرا ببری و مرا بین مردم مفتضح نمائی و

مضمون این شعر را می گفت:

من بد کنم و تو بد مکافات کنی پس فرق میان من و تو چیست بگو

در این موقع رئیس قبیله رسید و او را بوسید و ابراز خوشحالی کرد، مردم از اطرافش پراکنده نمی شدند و نسبت به او که دوباره مورد لطف حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام واقع شده بود، ابراز علاقه می نمودند.

من صبر کردم تا کاملاً دورش خلوت شود به او گفتم: من از اول جریان تا پایان آن با تو بوده ام بعضی از قسمت های سرگذشت تو را نفهمیده ام، مایلم برایم تعریف کنی.

گفت: آن جوان که با من وارد صحن شد مدتی بود از من مبلغی پول طلب داشت، آن شب زیاد اصرار می کرد که باید طلب مرا همین الان بپردازی من ناراحت شدم و به او گفتم: از من طلبی نداری.

گفت: به جان ابوالفضل العباس علیه السلام قسم بخور، من بی حیائی کردم خواستم قسم بخورم که دیگر نفهمیدم چه شد تا امشب که درد و ناراحتی و فشار فوق العاده ای داشتم، در همان عالم بیهوشی می دیدم که برای تشریفات عبور شخصی به حرم حضرت سیدالشهداء علیه السلام مراسمی قائل می شوند، سوال کردم: چه خبر است؟

یکی از آنها گفت: حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به زیارت برادرش حضرت سیدالشهداء علیه السلام می آید، من برای عذر خواهی خود را آماده می کردم که دیدم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بالای سر من ایستاده و با نك پا به من می زند و می گوید: برخیز، به در خانه ای آمده ای که اگر جنّ و انس به آن متوسّل شوند، محروم بر نمی گردند.

از همان جا سالم خوب شد و امیدوارم دیگر این گونه جسارت به مقام مقدّس حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نکنم. (1)

معنای ابو رأس الحار

به همان معنای ابوالسّاره است.

ص: 172

بخش سوم: دوران کودکی آن حضرت علیه السلام

اشاره

ص: 173

علی بن ابی طالب علیهما السلام از همان روز اول تولد حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام علاقه خاصی به ایشان داشت و همان گونه که معتقدیم امام معصوم علیه السلام مانند ما مردم نیست که علاقه اش از روی احساسات باشد.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام تحت تربیت بهترین مریبان جهان هستی و همچنین مادری مانند حضرت ام البنین علیها السلام بود.

این محبت و علاقه از رفتار علی بن ابی طالب علیهما السلام با این کودک مشخص بود، مادرش حضرت ام البنین علیها السلام نیز بارها شاهد بود که چگونه آن حضرت از همان اولین روزهای تولد حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام دستان او را می بوسید و می گریست، سپس از شجاعت او در کربلاء و جانبازیش سخن می گفت و می فرمود: همان طور که خدای تعالی به جای دو دست برادرم جعفر بن ابی طالب دو بال در بهشت به او عطا کرده است، به فرزندم ابوالفضل العباس علیه السلام نیز به پاداش دستانش که در یاری حسین علیه السلام از تنش جدا می شود دو بال عطا خواهد فرمود. (1)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از روزی که چشم به جهان گشود، امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام و همچنین امام حسن و امام حسین علیهما السلام را در کنار خود دیده بود و تحت تربیت این بزرگواران قرار داشت.

ص: 174

علاقه و محبت حضرت اباالفضل العباس علیه السلام در دوران کودکی به امام حسین علیه السلام

روزی حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام در مسجد برای اصحاب و دوستانشان صحبت می کردند که متوجه امام حسین علیه السلام شده و احساس کردند ایشان مشکلی دارد.

فرمودند: حسین جان مسأله ای پیش آمده؟

امام حسین علیه السلام فرمود: تشنه هستم، اگر اجازه بدهید می روم آبی بنوشم.

علی بن ابی طالب علیهماالسلام فرمودند: قنبر برایت آب خواهد آورد.

حضرت اباالفضل العباس علیه السلام که در جوار آن حضرت نشسته بود، متوجه تشنگی امام حسین علیه السلام شد و فوراً از جا برخاست تا برای ایشان آب بیاورد، دوان دوان آمد و به مادرش حضرت ام البنین علیهاالسلام فرمود: آقا و سرورم حسین علیه السلام تشنه است، پدرم به قنبر فرموده برود برایش آب بیاورد، اما من می خواهم از او سبقت بگیرم و برای سرورم آب ببرم.

حضرت ام البنین علیهاالسلام ظرف آبی به ایشان دادند، حضرت اباالفضل العباس علیه السلام با محبت تمام آب را گرفته و با سرعت به طرف مسجد دوید، در بین راه مقداری از آب ها بر سر و گردن و یقه پیراهن حضرت اباالفضل العباس علیه السلام ریخت و خیس شد.

ص: 175

همین که وارد مسجد شد و علی بن ابی طالب علیهما السلام چشمش به ایشان افتاد، شروع به گریه کردن نمود.

مردم گفتند: آقا این ها دو برادر هستند، ابوالفضل العباس علیه السلام رفته برای برادرش حسین علیه السلام آب آورده است، این که گریه ندارد.

حضرت به آنها فرمود: گریه من برای امروز نیست، من يك روز دیگر را می بینم. (1)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از همان دوران کودکی و خردسالی در اثر تربیت صحیح، محبت شدیدی به امام حسن و امام حسین علیهما السلام داشت و همیشه آن بزرگواران را بر خود مقدم می داشت، و در اکثر مواقع هر چه را به دست می آورد به آنها هدیه می کرد، زیرا او همیشه و در همه حال، رفاه و راحتی سید و سرور خود را بر رفاه و راحتی خویش ترجیح می داد.

به عنوان مثال روزی مادرش خوشه انگوری به او داد تا بخورد، اما ایشان آن را نخوردند بلکه انگور را گرفت و با شتاب از خانه بیرون رفت.

حضرت ام البنین علیها السلام از ایشان پرسیدند: پسرم کجا می روی؟

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: می خواهم این خوشه انگور را برای مولایم حسین علیه السلام ببرم. (2)

حضرت سیدالشهداء علیه السلام همیشه اکثر امور خود را به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام می سپردند و چون ایشان خدمت گزاری اولیاء الله را باعث رشد و پاکی

ص: 176

1- برگرفته شده از مستطرف الاحادیث.

2- شخصیت حضرت ابوالفضل علیه السلام صفحه: 80.

روح می دانست تمام اوامر حضرت سیدالشهداء را با جان و دل انجام می داد. (1)

ادب حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام حتی از همان دوران کودکی و خردسالی به خاطر رعایت ادب حضور، هیچ گاه در کنار امام حسین علیه السلام نمی نشست و هر وقت که پس از کسب اجازه در کنار آن امام عزیز می نشست، بسیار مودب و مانند عبدی خاضع، دوزانو در برابر مولایش می نشست. (2)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در طول مدت 34 سال عمر شریف شان هرگز امام حسین علیه السلام را برادر خطاب نکردند، بلکه همیشه ایشان را با القاب محترمانه و محبت آمیزی مانند یا سیدی، یا مولای، یا سیدی و مولای، یا بن رسول الله خطاب می کردند، فقط در آخرین ساعت عمر شریف شان یعنی در لحظه شهادت صدا زد: یا ابا ادرك اخاك؛ (3) یعنی: ای برادر، برادرت را دریاب، و این تعبیر نیز خود به خاطر رعایت ادب و محبت بود، شاید می خواست به امام حسین علیه السلام بگوید: در نزد خدای تعالی شاهد باش و گواهی بده که برادرت رسم برادری را به بهترین وجه ممکن اداء نمود.

ص: 177

1- ریاض القدس جلد: 2 صفحه: 65.

2- معالی السبطين جلد: 1 صفحه: 443.

3- معالی السبطين صفحه: 271.

بخش چهارم : دوران نوجواني و جواني آن حضرت عليه السلام

اشاره

ص: 178

حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام نیز از همان دوران خردسالی توجه خاصی به تربیت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام داشتند، او را به تلاش و کارهای مهم و سخت مانند: کشاورزی، تقویت روح و جسم، تیراندازی، شمشیرزنی و سایر فضایل اخلاقی امر می فرمودند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نیز گاهی در کنار پدر مشغول کشاورزی و باغداری در نخلستان ها بودند و گاهی احادیث و برنامه های اسلامی را در مسجد به دیگران می آموخت و به تهیدستان و بینوایان کمک می کرد.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام علاوه بر روح پاک و بزرگ و با کمالی که سرشار از شجاعت و دلاوری ها و ایثار و از خود گذشتگی و تمام خوبی هایی که داشتند از نظر علمی فقیهی جامع الشرایع و عالمی بزرگ بودند و تمام مردم مسلمان بالاخص علماء و بزرگان در زمان حیات وی از ایشان بهره های علمی می بردند.

ائمہ اطهار علیهم السلام در روایتی فرموده اند: ان العباس بن علی زق العلم زقا؛⁽¹⁾ یعنی: همانا عباس فرزند علی علیه السلام علم را چون غذا در کودکی از پدرش وارد جانش نموده است.

امام صادق علیه السلام در شأن ایشان می فرماید: کان عمنا العباس نافذ البصیرة؛ یعنی: عموی ما، عباس بصیرت نافذ (چشم حقیقت بین و عمق نگر) داشت.⁽²⁾

مرحوم علامه محمد باقر بیرجندی در این باره می نویسد:

ص: 179

1- ادب الطف او شعراء الحسین جلد: 1 صفحه: 244.

2- فرسان الهیجاء جلد: 1 صفحه: 191 و تنقیح المقال جلد: 2 صفحه: 70.

ان العباس عليه السلام من اكابر الفقهاء و افاضل اهل البيت، بل انه عالم غير متعلم و ليس فى ذلك منافاة لتعلم ابیه اياه؛ یعنی: همانا عباس عليه السلام از فقهای بزرگ و از برجستگان خاندان نبوت بود، بلکه او عالم و دانشمندی معلم ندیده بود و این مطلب منافاتی با تعلیمات پدرش علی بن ابی طالب علیهما السلام به وی ندارد،⁽¹⁾ توضیح این که ایشان به غیر از معصومین علیهم السلام تحت تربیت هیچ احد الناس دیگری نبوده است.

علامه مامقانی نیز می نویسد: وقد كان من فقهاء اولاد الائمة؛ یعنی: عباس عليه السلام از فقهای فرزندان امامان علیهم السلام بود.⁽²⁾

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام از همان کودکی و مخصوصاً در نوجوانی و جوانی مظهر شجاعت و ادب بود، ایشان در زمانی که علی بن ابی طالب عليه السلام با دشمنان دین در جنگ بودند، در حالی که حدوداً دوازده الی سیزده سال بیشتر نداشت، اما در برخی از آن جنگ ها شرکت داشته و با همان سن و سال کم، حریف قهرمانان و جنگاوران عرب بود.

با این که علی بن ابی طالب عليه السلام خیلی به او اجازه به میدان رفتن و جنگیدن نمی دادند، اما در عین حال آن چه در تاریخ نقل شده ایشان در جنگ ها و غزوات همراه با پدرش امیرالمؤمنین عليه السلام بود و با شجاعان عرب می جنگید و آنان را از پای در می آورد.⁽³⁾

شاید به دلیل این که ایشان از ذخیره های الهی برای روزهای آینده اسلام بود و باید جان و توان و شجاعتش را برای واقعه جانسوز کربلاء نگه دارد و علمدار سپاه حضرت

ص: 180

1- الکبریت الاحمر جلد: 2 صفحه: 45

2- تنقیح المقال جلد: 2 صفحه: 128

3- بطل العلقمی جلد: 2 صفحه: 240

سیدالشهداء علیه السلام باشد، پدرشان زیاد به وی اجازه رفتن به میدان را نمی دادند. (1)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام حاصل پیوند دو اصالت اصیل و شجاعت بود، هم از سوی پدرش که علی بن ابی طالب علیهما السلام می باشد و هم از طرف مادر، که در اوائل کتاب، هر دو قبیله را معرفی کردیم.

ایشان در طول سال هایی که پدر گرامیش حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام خانه نشینی و غربت را تجربه می کرد، به طور تمام و کمال از محضر آن امام مظلوم استفاده می نمود.

زمانی که عثمان کشته شد و پدرشان علی بن ابی طالب علیهما السلام به حسب ظاهر به خلافت و حاکمیت رسیدند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام تقریباً ده سال داشتند.

علی بن ابی طالب علیهما السلام از همان دوران نوجوانی به او شمشیر زدن و طریقه پرتاب نیزه تعلیم می داد و او را با فنون جنگی آشنا می فرمود.

روزی یکی از اصحاب از علی بن ابی طالب علیهما السلام سؤال کرد: آیا الآن و در این سن این تعلیمات برای او زود نیست؟

حضرت در جواب او فرمودند: خیر، زود نیست، من او را برای کربلاء آماده می کنم.

در نخستین روزهای حکومت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام زمانی که دشمنانش جنگ جمل به راه انداختند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام تقریباً ده ساله بودند، این جنگ در وادی خریبه نزدیک بصره روی داد.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در جنگ صفین تقریباً یازده ساله بوده و در این جنگ شرکت داشتند.

ص: 181

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در جنگ نهروان که خوارج تدارك دیدند در کنار پدر بزرگوارش حضور داشت.

دلاوری حضرت ابوالفضل علیه السلام در جنگ صفین

یکی از روزها در جنگ صفین حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از طرف سپاه علی بن ابی طالب علیهما السلام در حالی که نقاب بر چهره داشت و کسی او را نمی دید و نمی شناخت به میدان رفت، از حرکات او نشانه های شجاعت و هیبت و قدرت هویدا بود، او به جای بلندی رفت و با صدای بلند فریاد زد: شجاع ترین شما کیست؟ آیا از شما کسی جرأت دارد جلو بیاید، تا تکلیف کارش را یکسره کنم؟

لشکریان معاویه وقتی این صحنه را مشاهده کردند، بسیار وحشت زده شدند به طوری که هیچ کس جرأت میدان رفتن نداشت و کسی به میدان نیامد، همه آنها با ترس و لرز عجیبی که از دیدن این شخص نقاب دار بر آنها مستولی شده بود شاهد صحنه بودند.

معاویه یکی از مردان سپاه خود به نام ابن شعثاء که مردی دلیر و شجاع و معروف بود که قدرتش برابر با هزاران نفر است صدا کرد و گفت: به جنگ این نوجوان برو.

آن شخص گفت: ای امیر، مردم مرا با ده هزار نفر برابر می دانند، چگونه شما فرمان می دهید به جنگ این نوجوان ناشناس بروم؟

معاویه گفت: پس می گوئی چه کنیم؟

ابن شعثاء گفت: من هفت پسر دارم یکی از آنان را می فرستم تا او را بکشد.

معاویه هم قبول کرد و گفت: باشد.

ابن شعثاء یکی از پسرانش را به میدان فرستاد، آن پسر به دست این نوجوان نقاب

دار که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بود کشته شد، پسر دیگرش را به میدان فرستاد او هم به درك رفت، تا این که همه پسرانش يك به يك به نبرد این شیر سپاه علی بن ابی طالب علیهما السلام آمدند و او همه را از دم تیغ گذراند و به درك فرستاد.

ابن شعثاء پس از کشته شدن هفتمین پسرش در حالی که وجودش سراسر خشم و کینه بود به میدان جنگ آمد و خطاب به آن نوجوان نقاب دار گفت: ایها الشاب قتلت جميع اولادی و اللّٰه لا ٲکلن اباک و امک.

یعنی: ای جوان! تو همه پسرانم را کشتی، سوگند به خدا قطعا پدر و مادرت را به عزایت می نشانم.

ابن شعثاء به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام حمله کرد و ضرباتی میان آن دو رد و بدل گشت، ناگهان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام چنان ضربه ای بر ابن شعثاء زد که او را از وسط دو نیم کرد و به خاک مذلت انداخت و او را به پسرانش ملحق ساخت.

همه حاضران متعجب و شگفت زده بودند و نمی دانستند این نوجوان نقاب دار چه کسی است، چون همه آنها تا آن زمان هیچ کسی را به غیر از علی بن ابی طالب علیهما السلام این گونه شجاع و پر قدرت در میدان جنگ ندیده بودند.

پس از کشته شدن ابن شعثاء دیگر هیچ کدام از سربازان معاویه جرأت نکردند در برابر آن نوجوان قرار بگیرند، در این هنگام علی بن ابی طالب علیهما السلام فریاد زد: ای فرزندم؛ برگرد که می ترسم دشمنان تو را چشم زخم بزنند، وقتی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به نزد علی بن ابی طالب علیهما السلام برگشت، آن امام عزیز نقاب از چهره ایشان برداشتند و پیشانی او را بوسیدند، ناگهان همه جمعیت متوجه شدند و دیدند که او قمر بنی هاشم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام است. (1)

ص: 183

در جنگ صفین معاویه با سپاه هشتاد و پنج هزار نفره وارد سرزمین صفین شده و بر شریعه فرات مسلط گشت و آب را بر لشکریان علی بن ابی طالب علیهما السلام بست، و پس از تصرف شریعه، ابوالاعور اسلمی را با چهل هزار نفر، نگهبان بر شریعه نمود تا لشکر مقابل نتوانند از آب استفاده کنند، بالاخره تشنگی بر اصحاب علی بن ابی طالب علیهما السلام مستولی شد به طوری که خطر مرگ آنها را تهدید می کرد.

چندین گردان از سپاه علی بن ابی طالب برای فتح شریعه فرات حرکت نموده و حملاتی به لشکر ابوالاعور اسلمی کردند، ولی موفق به گشایش آب نشدند، تا این که علی بن ابی طالب علیهما السلام به عده ای از لشکریان دستور داد به فرماندهی امام حسین علیه السلام برای گشودن شریعه و باز پس گرفتن آب بروند، در این هنگام امام حسین علیه السلام همراه با جمعی از سواران و جنگجویان شجاع و مخلص، من جمله مالک اشتر نخعی، به سوی قرارگاه ابوالاعور اسلمی حمله کردند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در آن حمله کنار و همراه برادرش امام حسین علیه السلام بود و دوش به دوش آن امام عزیز شمشیر می زد و با حملات قهرمانانه خویش به کمک امام حسین علیه السلام توانستند شریعه فرات را از چنگ دشمن خارج کنند.

در آن حمله، نقش و حضور حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در کنار حضرت سیدالشهداء علیه السلام آن چنان مهم و حیاتی بود که طولی نکشید شریعه فرات توسط آنها گشوده شد و سپاه معاویه از اطراف شریعه پراکنده شده و پا به فرار گذاشتند و بعضی از آنها نیز به هلاکت رسیدند و این نخستین فتوحی بود که در جنگ بزرگ صفین نصیب لشکر علی بن ابی طالب علیه السلام گردید. (1)

روزی دیگر در جنگ صفین مردی از لشکر معاویه که او را کریب می گفتند به

ص: 184

میدان آمد، او مرد شجاع و نیرومندی بود که درباره او نوشته اند: او وقتی درهم را به دست می گرفت و با انگشتانش آن را می سائید نوشته های روی آن که برآمدگی داشت محو می شد.

کریب به میدان آمد و صدا زد: بایستی علی بن ابی طالب علیهما السلام به جنگ من بیاید، پس مرتقع بن وضاح زبیدی از لشکر امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام به جنگ او رفت، کریب او را به شهادت رساند، سپس شرحبیل بن بکر به مبارزه اش رفت، کریب او را نیز به شهادت رساند، پس از او حرث بن حلاج شیبانی به میدان رفت و ایشان نیز شهید شدند.

علی بن ابی طالب علیهما السلام بسیار ناراحت شده و حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را طلبیدند و به او دستور فرمودند تا از اسب پیاده گردد و لباسش را از تن بیرون آورد، آن گاه امیرالمؤمنین علیه السلام لباس پسرش عباس را پوشید و بر اسب وی سوار شد و لباس خود را به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام پوشانید و او را بر اسب خود سوار نمود.

علی بن ابی طالب این تغییر لباس را انجام داد تا کریب او را نشناسد و به وحشت نیافتد و از مبارزه با وی فرار نکند، لذا امیرالمؤمنین علیه السلام با وضعی ناشناخته به طرف کریب رفت، ابتدا او را نصیحت کرد و آخرت را به او گوشزد نمود و از غضب خدای تعالی و عذابش او را برحذر داشت.

کریب گفت: با این شمشیر که در دست دارم افراد فراوانی مانند تو را کشته ام، این را گفت و به طرف امیرالمؤمنین علیه السلام حمله کرد، حضرت سپر را در پیش رو گرفت و ضربه او را دفع نمود، سپس ضربتی بر او زد که او را دو نیم کرد، آنگاه به طرف لشکرگاه خویش بازگشت. (1)

ص: 185

در سال چهلیم هجری وقتی علی بن ابی طالب علیهما السلام به شهادت رسیدند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام چهارده سال داشتند، ایشان با حزن و اندوه فراوان شاهد دفن شبانه و پنهانی امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام بودند.

در شب بیست و یکم ماه مبارک رمضان، وقتی علی بن ابی طالب علیهما السلام از همه خواستند تا اتاق را ترک کنند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نیز بسیار با ادب همراه با دیگر برادر و خواهرهایشان درخواستند که از اتاق خارج شوند، ولی ناگهان حضرت علی علیه السلام با صدای ضعیف و نحیف فرمودند: پسر عباس؛ تو بمان.

سپس ایشان را که نوجوانی بودند در آغوش گرفته و به سینه خود چسبانند و به او فرمودند: پسر عباس؛ در روز عاشورا در صحرای کربلاء جان تو و جان حسین؛ پسر! به زودی در روز قیامت به وسیله تو چشمانم روشن می گردد.

آن گاه فرمود: اذا كان يوم عاشورا ودخلت المشرعة، اياك ان تشرب الماء و اخوك الحسين عطشان؛(1)

یعنی: پسر! هنگامی که روز عاشورا فرا رسید و بر شریعه آب وارد شدی، مبادا آب بیاشامی در حالی که برادرت حسین تشنه است.

ایشان بعد از شهادت پدر گرامیش تحت تربیت مربیانی الهی همچون امام حسن و امام حسین علیهما السلام بود، و در طول مدت زندگی اش هرگز توصیه امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام که در آستانه شهادت در شب 21 رمضان به او داشت را فراموش نمی کرد و می دانست روزهای سخت و تلخی در پیش رو دارد و باید کمر همت و شجاعت ببندد و آماده وقایع عاشورا در کربلاء باشد.

ص: 186

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام چند سال پس از شهادت علی بن ابی طالب در اوائل امامت امام حسن مجتبی علیه السلام زمانی که تقریباً 18 سال داشتند، با لبابه که دختر جناب عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب که از قبیله بنی هاشم و از بستگان ایشان بود ازدواج کردند. (1)

حضرت امام مجتبی علیه السلام به عنوان بزرگتر و امام زمان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام لبابه که از خانواده ای اصل و نسب دار و محب و مورد اعتماد اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام بود به عنوان همسر وی انتخاب فرمود و خود ایشان خطبه عقد این دو بزرگوار را خواندند، لبابه از بانوان بزرگ زمان خویش بود و در فضایی آکنده از نور و قرآن و معنویت و با محبت به خاندان رسالت علیهم السلام دیده به جهان گشوده و تربیت یافته بود.

عبدالله بن عباس و فضائل ایشان

ایشان پدرخانم حضرت ابوالفضل عباس علیه السلام و در تاریخ اسلام به عنوان ابن عباس خطاب می شود و از شاگردان تفسیر قرآن و قرائت علی بن ابی طالب علیهما السلام بودند.

ابن عباس از بزرگترین روایت کنندگان اخبار و مفسرین بنام جهان اسلام و از اصحاب رسول الله صلی الله علیه وآله بشمار می آید.

عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف، مکتبی به ابی العباس، در نزدیکی شهر مکه مکرمه و در شعب ابی طالب، زمانی که مسلمین و بنی هاشم در آن

ص: 187

جا محصور بودند متولد شد، پدرش عباس نام او را عبدالله گذاشت و قنداقه اش را خدمت رسول خدا صلی الله علیه وآله بردند و ایشان با آب دهان خود کام او را متبرک کرد و دو مرتبه او را به دانش و حکمت دعا فرمود، (1) با این که ایشان در هنگام رحلت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله سیزده سال داشت ولی احادیث زیادی از طریق او نقل شده است. (2)

مادرش لبابة الكبرى، مکتبی به ام الفضل اولین زنی است که پس از حضرت خدیجه کبری علیها السلام به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله گروید و مسلمان شد، ایشان جزء بانوان بزرگ و با عظمت صدر اسلام است. پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به وی علاقه داشت و همواره به دیدار او می رفت. (3) ایشان یکی از چند زنی است که امام باقر علیه السلام آنان را بانوان بهشتی خوانده است. او دختر حارث بن حزن و خواهر میمونه، همسر پیامبر است. (4)

ابن عباس دارای فضائل و کمالات زیادی بوده مخصوصاً از نظر علم و دانش در میان صحابه و یاران پیامبر بی نظیر بود، وی نیز در ادب، شعر و لغت صاحب نظر است و سعت دانش و اطلاعات او به قدری بود که به حبر امت (دانشمند امت) مشهور است. (5)

ابن عباس از حافظه بسیار قوی بهره مند بود، به عنوان مثال روزی این ابی ربیع شاعر، قصیده خود را که هشتاد بیت بود برای او خواند، او با يك بار شنیدن، همه آن را حفظ شد. (6)

ایشان در اثر کوشش و جدیت در طلب معارف از محضر پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و

ص: 188

-
- 1- المستدرک علی الصحیحین جلد: 3 صفحه: 615
  - 2- مختصر البصائر صفحه: 356
  - 3- الطبقات الكبرى جلد: 8 صفحه: 539
  - 4- الكامل فی التاريخ جلد: 2 صفحه: 309
  - 5- معجم المعاجم صفحه: 5
  - 6- حلیه الابرار فی احوال محمد و آله الاطهار جلد: 1 صفحه: 41

امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام موفق به کشف رموز و دقائق قرآن شد، لذا به او بحرالامه یا حبرالامه و ترجمان القرآن و سلطان المفسرین می گفتند، ایشان اولین کسی بود که برای قرآن تفسیر گفت و در این باره گوی سبقت را از دیگران ربود و نخبگان تفسیر افتخار شاگردی او را داشتند،⁽¹⁾ البته او شاگرد علی بن ابی طالب علیهما السلام بود و هیچ گاه تفسیر به رأی نمی کرد بلکه همان مطالبی را که از محضر علی بن ابی طالب علیهما السلام آموخته بود نقل قول می کرد.

ایشان احادیث بسیاری از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله شنیده و در حدود 1660 حدیث صحیح تنها در صحیحین (مسلم و بخاری) از او روایت شده است، از جمله روایتی که پیامبر خدا صلی الله علیه وآله می فرمایند: ای مردم همواره با دوستی ما اهل بیت همراه باشید، زیرا کسی که خدا را به دوستی ما دیدار کند، به واسطه شفاعت ما داخل بهشت خواهد شد، سوگند به خدایی که جان محمد صلی الله علیه وآله در کف قدرت اوست، عمل هیچ بنده ای سود نبخشد مگر به معرفت و ولایت ما.⁽²⁾

ارادت عبدالله بن عباس به علی بن ابی طالب علیهما السلام

ایشان همه علوم خویش را از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و همچنین علی بن ابی طالب علیهما السلام آموخته است، خود ایشان در این باره می گوید: علی علیه السلام مرا آموزش داده ... و علم من از دانش علی علیه السلام است و علم همه اصحاب محمد صلی الله علیه وآله در کنار علم علی علیه السلام مانند قطره ای است در کنار دریاها هفتگانه.⁽³⁾

خلیفه دوم عمر در حل مشکلات خود به عبدالله مراجعه می کرد و زمانی که خود

ص: 189

1- معجم الصحابه ابن قانع صفحه: 501

2- مالی مفید صفحه: 140

3- امالی مفید صفحه: 236

نمی توانست مشکل را حل کند، به وسیله عبدالله از امیرالمومنین علی بن ابی طالب علیهما السلام حل مشکل خود را می خواست، ابن عباس می گوید: روزی همراه عمر در کوچه های مدینه راه می رفتم عمر رو به من کرد و گفت: ای فرزند عباس! گمان می کنم مردم، مولای شما علی علیه السلام را کوچک و کم سن دانستند، از این رو خلافت و امور مملکت اسلامی را به او واگذار نکردند.

من در پاسخ عمر گفتم: خداوند او را کوچک نشمرد، آن زمانی که او را برای خواندن سوره براءت برگزید تا آن را برای مردم مکه بخواند.

عمر گفت: تو حق می گویی، به خدا سوگند از رسول خدا صلی الله علیه وآله شنیدم که به علی بن ابی طالب علیهما السلام می فرمود: ای علی! هر کس تو را دوست بدارد، مرا دوست می دارد و کسی که مرا دوست بدارد، خدا را دوست دارد، و کسی که خدا را دوست بدارد، خداوند او را به بهشت راهنمایی می کند. (1)

هر وقت عمر تصمیم می گرفت، علت خانه نشینی علی بن ابی طالب علیهما السلام را توجیه کند ابن عباس پاسخ در خور و مناسب را به وی می داد.

روزی عمر درباره علت کنار گذاردن علی علیه السلام از خلافت به ابن عباس گفت: قریش علی علیه السلام را از آن جهت کنار گذاشتند که دوست نداشتند نبوت و خلافت در یک خاندان جمع شود.

عبدالله در مقابل پاسخ داد: اگر خلاف میل قریش نمی بایست انجام پذیرد، پس نبوت نیز نباید واقع می شد زیرا قریش با آن مخالف بودند. حال آن که خداوند می فرماید: ذلك بانهم كرهوا ما انزل الله فاحبط اعمالهم؛ (2) این بدان جهت است که

ص: 190

1- شرح نهج البلاغة ابن ابی الحدید معتزلی جلد: 12 صفحه: 45

2- سوره: محمد آیه: 9

آنان کراحت داشتند آنچه را که خداوند نازل کرده؛ پس اعمال آنان را حبط و منع کرد.

عمر که با پاسخ قانع کننده ابن عباس روبرو شد، توجیه دیگری را بهانه کرد. (1)

ابن عباس در دوران خلفاء پیوسته علی بن ابی طالب علیهما السلام را شایسته مقام خلافت می دانست و از حق آن بزرگوار دفاع می کرد، او همواره آرزویش این بود که علی بن ابی طالب علیهما السلام منصب امامت را به دست گیرد تا حکومت در مسیر صحیح خود واقع شود، وی به دفعات، فضائل و مناقب امام علی علیه السلام را برای مردم بیان می کرد.

سعید بن جبیر می گوید: ابن عباس در مکه در کنار چاه زمزم سخن می گفت، و ما نزد او بودیم، وقتی سخنانش به پایان رسید، مردی برخاست و گفت: ای پسر عباس، من مردی از شام و از اهل حمص می باشم، آنها از علی بن ابی طالب علیهما السلام بیزاری جسته و او را ناسزا می گویند.

ابن عباس گفت: خدا آنها را (به جهت این کارشان) در دنیا و آخرت لعنت کند، و عذاب دردناکی برای ایشان آماده سازد، آیا این کارتان به جهت دوری علی علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله است، یا این که او نخستین مرد روزگار نیست که به خدا و پیامبرش ایمان آورد، و اولین کسی نیست که نماز گزارد و رکوع کرد، و کارهای نیک انجام داد؟ (2)

زمانی که عمر، خلافت را پس از خود در يك شورای شش نفره قرار داد، ابن عباس به علی بن ابی طالب علیهما السلام عرض کرد: خلافت به ما نخواهد رسید این مرد (یعنی عمر) اراده کرده که عثمان خلیفه شود.

علی بن ابی طالب علیهما السلام فرمود: من هم این را می دانم، ولی من در شورا داخل

ص: 191

1- بحار الانوار جلد: 31 صفحه: 71

2- معجم المحاسن و المساوی، جلد: 1 صفحه: 65

خواهم شد، چون اکنون عمر مرا برای احراز مقام خلافت حائز شرایط دانسته است، در حالی که پیش از این می گفتم: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرموده است: پیامبری و امامت در يك خانواده جمع نخواهد شد، پس من در این شورا داخل خواهم شد تا به مردم ثابت کنم که عملش خلاف روایتی است که از رسول خدا نقل کرده است. (1)

ابن عباس در زمان خلافت علی بن ابی طالب علیهما السلام با آن حضرت به عراق رفت و در جنگ جمل و صفین در کنار آن امام عزیز حضور داشت، و در صفین یکی از سرداران سپاه امام بود و علی بن ابی طالب علیهما السلام علاقه خاصی به وی داشت. (2) علی بن ابی طالب علیهما السلام در جریان حکمیت می خواستند او را بفرستند تا به نمایندگی از ایشان با عمر و عاص تکلیف مسلمانان را روشن سازند آن حضرت فرمودند: اشعری عمرو عاص را به حکومت منصوب خواهد کرد چون به رأی او اطمینان دارد و تنها کسی که می تواند حریف عمرو باشد ابن عباس است؛ زیرا هر گره ای که عمرو بزند او باز می کند و هر گره ای که عمرو باز کند عبدالله می بندد و هر امری را او محکم می کند.

ولی مخالفانی که بعدها بر آن حضرت خروج کردند به حکمیت ابن عباس راضی نشدند و گفتند: میان تو و ابن عباس فرقی نمی بینیم کسی باید حکم باشد که نسبت به تو و معاویه بی طرف باشد. (3)

عبدالله بن عباس همواره در کنار امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام بود و یکی از شاگردان آن حضرت در علم تفسیر قرآن محسوب می شد و امام او را فرماندار بصره نموده بود. (4)

ص: 192

1- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید معتزلی جلد: 1 صفحه: 189

2- الاستیعاب جلد: 3 صفحه: 933 الی 934

3- وقعة الصفین صفحه: 500 الی 502

4- المنتظم جلد: 5 صفحه: 94

حضرت علی علیه السلام، عبدالله بن عباس را همیشه همراه و در کنار خویش جای می دادند و در جنگ نهروان او را برای اتمام حجت و موعظه به سوی خوارج فرستادند، تا آنها را از عواقب کارشان آگاه کند و به وی توصیه فرمودند که با خوارج به قرآن احتجاج نکند، چون آنها از قرآن تأویل و تفسیرهای مختلفی می کنند ولی به سنت پیامبر احتجاج کند و با سنت او آنها را قانع سازد،⁽¹⁾ که از این جریان به دست می آید عبدالله بن عباس علاوه بر تسلط بر تفسیر قرآن به سنت نبوی نیز آگاهی کاملی داشته، تا آنجا که علی بن ابی طالب علیهما السلام این کار را به او می سپارند.

از کتب رجال و تاریخ و سیره چنین بر می آید که وی از محبین و ارادتمندان امیرالمؤمنین و امام حسن و امام حسین علیهم السلام بوده است، مورّخین نوشته اند او به قدری در فراق امیرالمؤمنین و حسنین علیهم السلام گریست که چشمان خود را از دست داد، و در آخر عمرش در حالی که نابینا شده بود می فرمود:

ان یدهب الله من عینی نور هما

فقی لسانی و قلبی من هما نور؛⁽²⁾

یعنی: اگر چه خداوند نور آن دو (امام حسن و امام حسین علیهم السلام) را از چشمانم برد، اما در قلب و زبانم نور ایشان هست.

پاسخ به شبهه ای در مورد عبدالله بن عباس

یکی از مسائلی که درباره عبدالله بن عباس مطرح است، نسبت سرقتی است که بعضی از مورخان به او داده اند، که وی در زمانی که از جانب علی بن ابی طالب علیهما السلام استاندار بصره بود مقداری از اموال بیت المال را برای خود گرفت و از آن حضرت جدا

ص: 193

1- نهج البلاغه للصبحی صالح صفحه: 465

2- شذرات الذهب فی اخبار من ذهب جلد: 1 صفحه: 294

گشت و به مکه گریخت و چون علی بن ابی طالب علیهما السلام به او نامه ای نوشت و درخواست باز گرداندن اموال را کرد، وی اعتنائی به نامه آن حضرت ننمود.

این در حالی است که ناقل این جریان شخص مجهول الهویه و نامعلومی است و علمای بزرگی همچون علامه حلی در رجال، (1) و علامه محسن امین در اعیان الشیعه، (2) آن روایت را ضعیف دانسته و ضمن ردّ این نظر، ابن عبّاس را از شیعیان مخلص و مقرب به اهل بیت و وفادار به ائمه اطهار علیهم السلام دانسته اند.

همچنین بعضی از دانشمندان و بزرگان اهل سنت نیز این اتهام را نسبت به عبدالله بن عبّاس قبول نکرده و بعید و دور از عقل دانسته اند من جمله: ابن ابی الحدید معتزلی، (3) و طبری، (4) به این مسأله اذعان کرده و آورده است که عبدالله بن عبّاس تا آخر عمر از طرف علی بن ابی طالب علیهما السلام والی بصره بوده و از بصره خارج نشده است.

مضافاً دلائل متقنی بر دروغ و جعلی بودن این اتهام وجود دارد:

1- حضرت آیت الله خوبی رحمه الله در این باره چنین فرموده اند: این روایت (روایت اختلاس اموال بصره توسط ابن عبّاس) و ما قبل آن، از طریق عامّه نقل شده است و تنها انگیزه ای که عامل جعل این اخبار دروغ و تهمت و طعن زدن بر ابن عبّاس شده، دوستی و همراهی او با امیرالمؤمنین می باشد، تا آنجا که معاویه پس از نماز (به گفته طبری) او را همراه علی و حسنین علیهم السلام و قیس بن سعد بن عباده و مالک اشتر لعن می کند؛ (5) علامه شوشتری نیز انگیزه جعل این خبر (اختلاس ابن عبّاس) را چنین بیان

ص: 194

1- رجال حلی صفحه: 103

2- اعیان الشیعه جلد: 8 صفحه: 75

3- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: 16 صفحه: 172

4- تاریخ الطبری جلد: 5 صفحه: 141

5- معجم رجال الحدیث جلد: 10 صفحه: 238

می کند: ریشه جعل این خبر در مورد ابن عباس، این بود که می خواستند دامن خلیفه دوم را پاک کنند؛ زیرا وی در دوران امارتش منافقان و آزاد شدگانی مانند مغیره بن شعبه و معاویه را به کار گرفت و نزدیکان پیامبر را کنار گذاشت. (1)

2- علامه شوشتری می فرماید: ما قاعده ای عقلی داریم که اگر عقل با نقل تعارض پیدا کرد، دلیل عقلی مقدم بر دلیل نقلی است، پس در حالی که برای ما عقلا مسلم است که عبدالله بن عباس ملازم علی بن ابی طالب علیهما السلام بوده و در حیات آن حضرت هیچ گاه از ایشان دور نبوده و حضرت او را تأیید می کرده است، و با این که زمانه به گونه ای بوده که هر کس میلی به ظواهر دنیا داشته به سمت معاویه جذب می شد و علی بن ابی طالب علیهما السلام را رها می کرد، این روایت در مذمت ابن عباس باطل است، ضمن این که معاویه در طعن به خیانت اصحاب علی علیه السلام هیچ اشاره ای به خیانت عبدالله بن عباس نکرده است. (2)

3- در بعضی اسناد در نقل این داستان به جای عبدالله بن عباس، لفظ عبیدالله بن عباس آمده و با توجه به این اختلاف این موضوع درباره هیچ کدام شان ثابت نخواهد شد. (3)

4- در "رجال کشی" مقدار اختلاس دو میلیون درهم، در "عقدالفرید" شش میلیون درهم و در جای دیگر ده هزار درهم دانسته شده است و این اختلافات دلیلی بر ساختگی بودن این تهمت دارد.

5- آن چه از زندگی ابن عباس و کثرت علاقه وی نسبت به امیرالمؤمنین علیه السلام نقل شده، این داستان را تکذیب می کند، زیرا ابن عباس تا آخر عمر با علی بن ابی

ص: 195

1- قاموس الرجال جلد: 6 صفحه: 441

2- قاموس الرجال جلد: 6 صفحه: 443

3- رجال الکشی صفحه: 60

طالب علیهما السلام بود و هیچ گاه از فرمان ایشان تخلف نکرد، و پس از ایشان به فرزندان آن حضرت نیز ابراز علاقه شدید می نمود، حتی در ماجرای سفر حضرت سیدالشهداء علیه السلام به کوفه تا جایی که توانست برای آن حضرت خیر خواهی نمود و نگران ایشان بود که مبادا گرفتار دشمنان اهل بیت علیهم السلام گردد، از طرف دیگر ایشان یکی از صحابه جلیل القدر پیامبر نزد شیعه و سنی بوده که پیامبر بارها از او تمجید نموده و اکثر علمای رجال او را حسن الحال و نیکو کردار می دانند،⁽¹⁾ لذا از چنین شخصیتی به دور است که دزدی کند.

6- چگونه ممکن است چنین خیانتی از وی سر زده باشد و در هیچ يك از مناظراتی که ابن عباس با معاویه و اطرافیانش داشته، آنها به این خیانت اشاره نکرده باشند؛ با این که آنها همواره در پی عیب جوئی درباره وی و امثال وی بوده اند؟

7- چگونه ممکن است در حکومت علی بن ابی طالب علیهما السلام که ایشان هر هفته مال جمع شده در بیت المال کوفه را تقسیم و سپس مکانش را جارو می کرد و در آن نماز می گزارد، در بصره شش میلیون درهم جمع شود، با توجه به احتیاج زیادی که مسلمانان در جنگ ها به آن داشته اند؟⁽²⁾

خلاصه علت این تهمت اولاً: دشمنی دیرینه امویان و مروانیان با عبدالله بن عباس بوده، زیرا ایشان با مناظرات و احتجاج هائی که با معاویه و ابن زبیر داشت، دائماً حقانیت علویان و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام را ثابت می کرد.

ثانیاً: چون امویان خود به غارت بیت المال معروف بودند، از این رو برای توجیه این غارت ها و تجاوزها به اموال مردم مسلمان، به جعل این واقعه و اتهام پرداخته اند تا

ص: 196

1- فیض الاسلام جلد: 5 صفحه: 868

2- دائرة المعارف صحابه پیامبر اعظم صلی الله علیه وآله جلد: 2 صفحه: 396

شخصیت و موقعیت علویان را بکوبند.

ثالثاً: بنی امیه دائماً از بنی هاشم می ترسیدند، لذا به آنها تهمت و افترا می بستند و با آبروی آنها بازی می کردند.

ارادت عبدالله بن عباس به حسین علیهما السلام

عبدالله بن عباس قبل از شهادت حضرت علی علیه السلام در بصره بوده و از جانب آن حضرت نیز به استناداری بصره منصوب شد. (1)

ایشان به امام مجتبی علیه السلام به دیده احترام می نگریست و در تکریم و احترام آن حضرت می کوشید و همواره از ایشان تجلیل می نمود.

عبدالله بن عباس در هنگام شهادت امام مجتبی علیه السلام در شام بود، زمانی که خبر شهادت آن حضرت به معاویه رسید، معاویه و تمام کسانی که با او بودند سجده کرده و هماهنگ تکبیر گفتند.

عبدالله بن عباس وقتی این جریان را شنید به دیدار معاویه رفت، معاویه گفت: ای فرزند عباس، ابو محمد علیه السلام مرد.

ابن عباس گفت: آری رحمت خدا بر او باد، به من خبر تکبیر و سجده هایت رسید، انالله و الیه راجعون به خدا قسم ای معاویه اگر حسن مرد، اما مرگ تو فراموش نشده و جسم او قبر تو را پر نمی کند، او به بهترین وجه درگذشت، اما تو به بدترین صورت باقی ماندی.

معاویه گفت: تصور می کنم که او تنها عده ای یتیم به جای گذاشته.

ابن عباس گفت: تمام ما کوچک بودیم بعد بزرگ شدیم.

ص: 197

معاویه گفت: خوشا به حال تو که رئیس قومت شدی.

عبدالله بن عباس پاسخ داد: تا زمانی که ابا عبدالله الحسین علیه السلام هست نه، زیرا او رئیس قوم است. (1)

زمانی که حضرت سیدالشهداء علیه السلام قصد رفتن به کوفه کرد، عبدالله بن عباس نزد امام حسین علیه السلام رفت و با محبت به ایشان عرض کرد: خیر تصمیم حرکت شما به سوی عراق مردم را منقلب کرده است، بگو چه خواهی کرد؟

امام حسین علیه السلام فرمودند: من به خواست خدا قصد سفر کرده ام و در همین یکی دو روز آینده خواهم رفت.

ابن عباس گفت: از این سفر به خدا پناه می برم، رحمت خداوندی بر تو، به من بگو آیا به سوی مردمی می روی که امیر خود را کشته، و شهرهای خود را در اختیار گرفته، و دشمن را بیرون رانده اند؟ اگر چنین کرده باشند به سوی آنان برو، ولی اگر تو را دعوت کرده اند درحالی که امیر آنها در رأس کار است و بر آنها حکومت می کند و کارگزاران او سرگرم جمع آوری اموال و اداره شهرها هستند، در این صورت تو را به جنگ دعوت کرده اند، اطمینان ندارم که تو را فریب ندهند، و دروغ نگویند، و با تو از در ستیز بیرون نیابند و تنهایت نگذارند، و دشمن را به جنگ تو نیاندازند، و بدترین و سخت ترین دشمن تو نباشند.

امام حسین علیه السلام فرمودند: پسر عمو، و الله می دانم که شما خیر خواه من هستی و نسبت به من مهربانی، لیکن من تصمیم و عزم خود را بر این قرار دادم که به کوفه بروم.

ابن عباس گفت: حال که می خواهی بروی پس با زنان و بچه هایت نرو، و الله من می ترسم کشته شوی.

ص: 198

امام حسین علیه السلام فرمودند: من در این باره از خدا طلب خیر می کنم و در کار خود خواهم اندیشید. (1)

چون تلاش ابن عباس برای بازداشتن امام حسین علیه السلام از سفر به عراق بی نتیجه ماند از حضور امام حسین علیه السلام مرخص شد در حالی که با ناراحتی و اندوه می گفت: بی حسین شدم، خبر مرگ حسین را از من بشنوید. (2)

ابن عباس می گوید: شبی که حسین علیه السلام کشته شد، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله را در خواب دیدم که تُنگی بلورین در دست داشت، و در آن خون جمع می کرد، عرض کردم: ای رسول خدا این چیست؟

فرمود: خون حسین و یاران اوست که نزد خدا خواهم برد.

صبح آن شب، ابن عباس خبر شهادت امام حسین علیه السلام را اعلام، و خواب خود را بازگو کرد. پس از آن تاریخ، واقعه شهادت امام حسین علیه السلام را با زمان خواب ابن عباس تطبیق کردند، با هم یکی بود. (3)

عبدالله بن عباس به علت کهولت سن و کم سوء بودن و یحتمل نابینا بودن چشمانش در واقعه جانسوز کربلاء حضور نداشت ایشان قریب به پنج سال از حضرت سیدالشهداء علیه السلام بزرگ تر بودند و هیچ روایتی از هیچ امامی دال بر سرزنش ایشان به جهت حضور نیافتن در واقعه جانسوز کربلاء نداریم.

ص: 199

1- تاریخ طبری جلد: 5 صفحه: 383

2- انساب الاشراف جلد: 3 صفحه: 147

3- انساب الاشراف جلد: 3 صفحه: 147

ابن اثیر می نویسد: موقعی که میان عبدالله بن زبیر و عبدالملک مروان فتنه و جنگ و اختلاف بروز کرد، عبدالله بن عباس و محمد بن حنفیه به همراه زنان و فرزندان خود به مکه کوچ کردند، عبدالله بن زبیر آنها را در فشار گذاشت که باید با من بیعت نمایید، ولی آنها نپذیرفتند و گفتند: ما کاری به کار تو نداریم تو به کار خود ادامه بده و ما را هم به حال خود واگذار؛ اما ابن زبیر زیر بار نرفت و به آنان اصرار داشت که بیعت کنند و گرنه همه آنان را به آتش خواهد کشید!

در این موقع ابن عباس و محمد بن حنفیه، ابا طفیل که یکی از اصحاب امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام بود را به نزد شیعیان کوفه فرستادند و از مردم کوفه استمداد طلبیدند، چهار هزار نفر از اهالی کوفه به کمک ایشان شتافتند و بی خبر و تکبیرگویان وارد مکه شدند، صدای تکبیر کوفیان به گوش مردم مکه رسید و ابن زبیر هم باخبر شد که کوفی ها برای مقابله با او به مکه آمده اند، فوراً داخل مسجد الحرام شد و خود را به پرده کعبه آویخت و به خانه خدا پناهنده شد.

اهالی کوفه، ابن عباس و همراهانش را آزاد کردند و سپس از او خواستند تا ابن زبیر را به هلاکت برسانند، اما او موافقت نکرد و گفت: مکه شهر امن خداست و احترام و رعایت خانه خدا بر همه لازم است، خداوند این کار را جز برای پیامبر صلی الله علیه وآله حلال نشمرده است. (1)

کوفیان، ابن عباس و همراهانش را با خود به منی بردند و مدتی در آن جا بودند سپس به طایف رفتند، در آن جا عبدالله مریض شد، در ایام بیماری به همراهان خویش گفت: از رسول خدا صلی الله علیه وآله شنیدم که فرمود: أنت تموت فی خیر عصابة علی وجه الأرض

ص: 200

أحبهم إلى الله وأكرمهم عليه وأقربهم إلى الله زلفى؛

یعنی: ای ابن عباس! تو در میان بهترین جمعیت روی زمین می میری که نزد خداوند از همه دوست داشتنی ترند و بهترین مقام را نزد او دارند، بنابراین اگر مرگم فرا رسید، معلوم است که آن جمعیت شما خواهید بود. (1)

هشت شب بیشتر نگذشت که عبدالله بن عباس در سن 70 سالگی در سال 68 هجری قمری (2) در میان همان جمع از دنیا رفت و محمد بن حنفیه که همراه او از مکه آمده بود، بر او نماز خواند و هنگامی که خاک بر قبر او می ریخت می گفت: مات والله اليوم حبر هذا الأمة؛ یعنی: به خدا سوگند امروز دانشمند این امت از دنیا رفت، و فرمود: اليوم مات ربانی هذه الأمة.

یعنی: امروز بزرگ این امت مرد، و تا سه روز خیمه ای بر مزار ایشان بر پا کرد و در آنجا اقامت نمود.

بعضی مورخان آورده اند: وقتی ابن عباس را بر تابوت گذاشته بودند که تشییع کنند دو پرنده آمدند و داخل کفن او شدند، مردم که این صحنه را دیدند گفتند: این علم ابن عباس بود. (3)

عبدالله بن عباس از ارادتمندان و محبین پیامبر و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام

در این جا جای دارد بحثی کوتاه در مورد برادر ایشان یعنی عبدالله بن عباس، که متأسفانه در بین عوام به ابن عباس خائن مشهور شده، داشته باشیم و ثابت کنیم که او

ص: 201

1- اسد الغابه فی معرفه الصحابه جلد: 3 صفحه: 189

2- صفوة الصفوة جلد: 1 صفحه: 323

3- الطبقات الكبرى خامسه جلد: 1 صفحه: 205 الی 209

نیز از ارادتمندان و محبین پیامبر صلی الله علیه وآله و اهل بیت ایشان بوده و تا آخر عمر هیچ گاه به هیچکدام از خاندان رسول الله صلی الله علیه وآله مخصوصاً امام حسن مجتبی علیه السلام خیانتی نکرده است.

نام و نسب او ابو محمد عبیدالله بن عباس بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف قرشی هاشمی است، او پسر عمو و همچنین از صحابه پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله است. (1)

پدرش عباس، یکی از بزرگان مکه و قریش بود که سقایی حجاج بیت الله الحرام را از پدرش عبدالمطلب به ارث برده، (2) و به خدمت رسانی زائران خانه خدا مشغول بود. مادرش نیز لبابة الكبرى مکنی به ام الفضل، دختر حارث بن حزم هلالیه بود، (3) وی اولین زنی بود که بعد از حضرت خدیجه کبری علیها السلام به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله ایمان آورد و به ایشان گروید، ایشان محبت عجیبی به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله داشته و بسیار به ایشان ابراز محبت و خدمت می کرد، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله نیز او را دوست داشته و به وی علاقه مند بودند و دائماً به دیدار ایشان می رفتند و اکثر اوقات که به منزل ایشان می رفتند مدت طولانی در منزل ایشان می ماندند، حتی در آن خانه نیز استراحت می کردند، (4) مورخان ایشان را زنی پرهیزکار دانسته و معرفی کرده اند، (5) عبیدالله نیز در دامن چنین پدر و مادری رشد کرده و تربیت شده است.

عبیدالله بن عباس از علماء و فقهاء زمان خویش بوده و از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله حدیث نقل می نمود، (6) وی از محبین و ارادتمندان به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و اهل بیت عصمت و

ص: 202

1- الاستیعاب جلد: 3 صفحه: 1009

2- لوامع صاحبقرانی جلد: 8 صفحه: 54

3- منتخب التواریخ صفحه: 29

4- اسد الغابه جلد: 5 صفحه: 539

5- الطبقات الكبرى جلد: 8 صفحه: 278

6- البدایه و النهایه جلد: 8 صفحه: 90

طهارت علیهم السلام بود.

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله علاقه زیادی به ایشان و برادرش عبدالله داشتند و اکثر مواقع میان آن دو مسابقه می گذاشتند و به آنها جایزه عطا می فرمودند، همچنین پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله ایشان را بر سینه و یا پشت خود قرار می دادند. (1)

ایشان به قدری مورد اعتماد علی بن ابی طالب علیهما السلام بود که در دوران خلافتشان از طرف آن حضرت حاکم یمن شده بود. (2)

همچنین علاوه بر امارت یمن در سال های 36 و 37 و 38 هجری قمری به طور پیاپی از طرف علی بن ابی طالب علیهما السلام به امارت حج منصوب می شد.

معاویه در سال 38 هجری قمری برای مقابله و رقابت با علی بن ابی طالب علیهما السلام شخص دیگری به نام یزید بن شجره الرهاوی را به امارت حج برگزید و مردم در آن سال برای انجام مناسک حج دو امیر داشتند، گروهی به تبعیت از امیرالمؤمنین علیه السلام امامت عبیدالله را برگزیدند و گروهی به تبعیت از معاویه، به امامت یزید بن شجره مناسک حج را به جای آوردند. (3)

در زمان امارت عبیدالله بر یمن گروهی به خونخواهی عثمان دست به شورش زدند؛ ولی در یمن کسی نبود که از آنها حمایت کند و یا برای ایشان تشکیلات نظامی ایجاد کند، این گروه با علی بن ابی طالب علیهما السلام بیعت نموده، ولی در باطن با او مخالفت می کردند.

در پی بروز مخالفت های گسترده و ایجاد اجتماعات و استتکاف از پرداخت صدقات و بیت المال از جانب این گروه، عبیدالله با ایشان به گفتگو پرداخت و چون بر

ص: 203

1- مسند حنبل جلد: 1 صفحه: 214

2- تاریخ الطبری جلد: 4 صفحه: 442

3- الاستیعاب فی معرفه الاصحاب جلد: 3 صفحه: 1009

مواضع خود در انتقام از قاتلین عثمان پافشاری کردند، همه آنها را به زندان انداخت، طرفداران این گروه با شنیدن خبر محبوس شدن آنها شورش کردند و طی نامه ای از معاویه درخواست کمک کردند.

معاویه نیز در سال 40 هجری لشکری به فرماندهی بسر بن ارطاه عامری که مردی خون ریز و بی رحم بود، به یاری ایشان فرستاد و به بسر دستور داد تا از راه حجاز و مدینه و مکه به یمن برود و در مسیر حرکتش مردمی را که از علی بن ابی طالب علیهما السلام حمایت می کنند به طرف معاویه دعوت کند اگر نپذیرفتند و اطاعت نکردند آنها را از دم تیغ بگذرانند.⁽¹⁾

عبیدالله با شنیدن خبر حمله بسر، پدر زن خویش عبدالله بن عبدالممدان حارثی را به عنوان جانشین خود در آن سرزمین منصوب کرد و از یمن خارج شد و نزد علی بن ابی طالب علیهما السلام رفت.

بسر بن ارطاه، عبدالله بن عبدالممدان حارثی جانشین عبیدالله در یمن و فرزندش مالک را به قتل رساند.⁽²⁾

بعضی اتهام فرار به عبیدالله در این جریان بسته اند و حال آن که از ظاهر این حرف کاملاً مشهود است که تهمتی بیش نیست چرا که ما در آن زمان نبوده ایم اما آن چه در تاریخ به دست می آید رفتن عبیدالله فرار نبوده چرا که اگر می خواست فرار کند اولاً: بسر بن ارطاه فرد سفاک و خونریزی بود و همه او را می شناختند پس معنا ندارد عبیدالله فرار کند ولی زن و بچه خویش را با خود نبرد، در صورتی که اگر شخصی مخصوصاً که در رأس اموری بوده باشد بخواهد فرار کند از واضحات است که دشمن

ص: 204

1- الغارات جلد: 2 صفحه: 598

2- تاریخ یعقوبی جلد: 2 صفحه: 198

اگر دستش به زن و بچه او برسد آنها را حتی اگر نکشد اذیت و آزار خواهد کرد تا فرد فراری به خاطر اذیت نشدن نزدیکان خویش بازگردد.

ثانیا: اگر ایشان قصدش فرار بود به نزد علی بن ابی طالب علیهما السلام نمی رفت.

ثالثا: اگر فرار کرده بود علی بن ابی طالب علیهما السلام اجازه نمی داد که ایشان مجدداً به منصب قبلی خویش بازگردد و خلاصه اگر ایشان فردی فراری بود از زبان مبارک یکی از معصومین مطلبی دال بر فرار وی صادر می شد.

رابعا: شخصی که قصدش فرار باشد جانشین برای خود نمی گذارد.

عبیدالله بن عباس قبل از این که بسر بن ارطاه به مدینه برسد به نزد علی بن ابی طالب رفت و این رفتش یا به خاطر اطاعت امر امام بوده و یا این که برای مشورت امر مهم جنگ آینده که با بسر قرار بود اتفاق بیافتد به نزد امام جهت کسب تکلیف رفته بود.

عبیدالله بن عباس دو فرزند خود عبدالرحمن و قثم را در یمن نزد مادرشان گذاشته بود، بسر در حمله به یمن دو فرزند عبیدالله را نیز به قتل رساند. (1)

طبری در تاریخ خود چنین آورده: دو پسر عبیدالله پیش یکی از مردم بادیه نشین کنانه بودند، هنگامی که بسر می خواست ایشان را بکشد، مرد کنانی گفت: به چه جرمی کودکانی را که گناهی ندارند، می کشی؟ اگر می خواهی ایشان را بکشی مرا نیز بکش.

بسر گفت: چنین می کنم و از مرد کنانی آغاز کرده و او را کشت و پس از وی دو کودک عبیدالله را نیز کشت.

زنان بنی کنانه با مشاهده این اتفاق به بسر اعتراض کرده و گفتند: ای بسر، مردان را می کشی، تو را با کودکان چه کار است؟

به خدا قسم در دوران جاهلیت هم چنین کاری نمی کردند! به خدا قسم سلطنتی

ص: 205

که جز با کشتن کودکان و برداشتن رحم محکم نگردد سلطنت بدی است. وقتی خبر مرگ این دو کودک به مادرشان رسید در سوگ ایشان مرثیه سرایی می کرد. (1)

در زمان حمله سپاه شام، لشکری از جانب علی بن ابی طالب علیه السلام به فرماندهی حارثه بن قدامه سعدی برای مقابله با بسر اعزام شد و بسر بن ارطاه با شنیدن خبر حمله ایشان فرار کرد، با گریختن او، عبیدالله به یمن بازگشت و تا زمان شهادت علی بن ابی طالب علیه السلام والی یمن بود. (2)

وی یکی از افرادی بود که علاوه بر این که والی امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام در یمن بود هنگام تدفین امام علی علیه السلام بر مزار ایشان حضور داشت. (3)

وفاداری عبیدالله بن عباس به امام مجتبی علیه السلام

عبیدالله در زمان امام حسن علیه السلام آن قدر مورد اعتماد ایشان بود که به اعتقاد بعضی مورخین از طرف آن حضرت به عنوان فرمانده سپاهشان منصوب گشت و تا آخر عمر هیچ خیانتی به امام حسن علیه السلام و اهل بیت پیامبر صلی الله علیه وآله نکرد ایشان پس از به شهادت رسیدن علی بن ابی طالب علیه السلام به امام مجتبی علیه السلام اقتداء کرده و با محبت تمام مردم را به طرف امامت ایشان سوق می داد.

عبیدالله بن عباس بعد از شهادت حضرت علی علیه السلام قبل از خطبه امام مجتبی در بین مردم مسلمان خطبه ای خوانده که نشانگر میزان ارادت و محبت وی به اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام است و مضمون آن به شرح زیر می باشد:

ص: 206

1- یعقوبی جلد: 2 صفحه: 199

2- الاستیعاب جلد: 3 صفحه: 1009

3- انساب الاشراف جلد: 4 صفحه: 58

امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام به شهادت رسید ولی یادگار و جانشینی از خود به جای گذاشته؛ اگر دوست دارید از راه او پیروی کنید، فرزندش در میان شماست از او پیروی کنید، و اگر طالب چنین حقیقتی نیستید (به دنبال فرد دیگری می گردید) من کسی را سراغ ندارم. در این جا صدای گریه های مردم در فراق علی بن ابی طالب علیهما السلام بلند شد و نسبت به فرزندش اعلام وفاداری کردند. (1)

ایشان مجددا پس از اتمام خطبه امام مجتبی علیه السلام خطاب به مردم چنین گفت:

ای مردم این پسر پیغمبر و جانشین رسول اکرم صلی الله علیه وآله و خلیفه امیرالمؤمنین است با او بیعت کنید.

در اثر تبلیغات ایشان مردم تحریک شده و گفتند: به او چقدر محبوب و شایسته خلافت است و برای بیعت با امام حسن علیه السلام بر یکدیگر پیشی می گرفتند و همه با آن حضرت بیعت کردند. (2)

ایشان هیچگاه به شام نرفته و به معاویه نپیوست، وی در دوران کناره گیری امام حسن مجتبی علیه السلام از حکومت نیز به تبعیت از امام زمانش امام حسن مجتبی علیه السلام به مدینه برگشت و به تبع آن حضرت از حکومت کناره گیری کرده و به امر تجارت مشغول گردید. (3)

ایشان بعد از امام حسن مجتبی علیه السلام محب و پیرو حضرت سیدالشهداء علیه السلام بودند، و چون به امر تجارت مشغول بوده، دارائی فراوانی داشت، لذا از جهت مالی به امام حسین علیه السلام در جهت پیشبرد اهداف شان کمک می کرد.

عبیدالله بن عباس به تمام معنا محب امام زمانش حضرت سیدالشهداء علیه السلام بود،

ص: 207

1- الدرجات الرفیعه فی الطبقات الشیعه سید علی خان مدنی صفحه: 147

2- مناقب ابن شهر آشوب جلد: 4 صفحه: 31

3- الاصابه جلد: 4 صفحه: 331

زمانی که در دوران حکومت معاویه، به خاطر ظلم بنی امیه به امام حسین علیه السلام آن حضرت از جهت مالی در مضیقه قرار گرفت و این جریان به گوش عبیدالله بن عباس رسید اشک در چشماش حلقه زد و گفت: وای بر توای معاویه از جرائمی که مرتکب می شوی، که تو خود در جای نرم و رفاه کامل زندگی کنی اما فرزند رسول خدا صلی الله علیه وآله حسین بن علی علیهما السلام در تنگنا و مضیقه باشد.

سپس به خدمتکار خود دستور داد و گفت: نصف تمام دارائی مرا از طلا و نقره و اسب و استر و لباس و غیره را از اموالم جدا کن و خدمت آن حضرت ببر و بگو که من اموالم را با شما نصف کرده ام.

بعد مجدداً به خدمتکار خود گفت: اگر این نصف رفع احتیاجاتش را نکرد، برگرد و نصف دیگر را هم به ایشان تحویل بده.

خدمتکارش به وی گفت: با این بخشش، خرج هایی که بعداً پیش می آید را از کجا تأمین خواهی کرد؟

عبیدالله گفت: اگر کار به آن جا رسید شما را راهنمایی می کنم. (1)

پاسخ به شبهه ای در مورد عبیدالله بن عباس

با این همه محبت و ارادت ایشان به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام ولی متأسفانه بعضی با استناد به يك حدیث که وقتی از جهت رجالی آن را مورد بررسی قرار دهیم آن روایت را فاقد السند می یابیم، ایشان را نستجیر بالله خائن به امام حسن علیه السلام می دانند.

آن روایت در منابع اهل سنت آمده آن هم بدون ارائه سند، و همان گونه که بر اهل

ص: 208

علم پوشیده نیست، مطلبی که سندش ضعیف باشد مورد طرد علماء و فقهاء واقع می شود، چه رسد به این که اصلاً سندی برایش ارائه داده نشود.

در الغارات چنین آمده: ثم إن معاوية لما أقبل على الحسن بن علي عليهما السلام وصالحه عبيدالله بن العباس بمسكن و دخل في طاعة معاوية فأكرمه معاوية و أدناه و أوفى له بصلحه و ما ضمن له من المال. (1)

یعنی: معاویه وقتی روی به حسن بن علی علیهما السلام آورد و با عیب‌الله بن عباس در مسکن صلح نمود و وی اطاعت معاویه را قبول کرد، پس معاویه او را اکرام نموده و وی را از نزدیکان خویش قرار داد و صلح نامه را در مورد او اجرا کرده و آن چه را از مال به او وعده داده بود به او داد.

ابن ابی الحدید در این باره چنین می نویسد:

فلما كان الليل أرسل معاوية إلى عبيدالله بن عباس أن الحسن قد راسلني في الصلح، و هو مسلم الامر إلي، فإن دخلت في طاعتي الان كنت متبوعا، و إلا- دخلت و أنت تابع، و لك إن أجبتني الان أن أعطيك ألف ألف درهم، أعجل لك في هذا الوقت نصفها، و إذا دخلت الكوفة النصف الآخر، فانسأل عبيدالله إليه ليلا، فدخل عسكر معاوية، فوفى له بما وعده، و أصبح الناس ينتظرون عبيدالله أن يخرج فيصلي بهم، فلم يخرج حتى أصبحوا، فطلبوه فلم يجدوه. (2)

یعنی: وقتی که شب شد معاویه به نزد عیب‌الله بن عباس فرستاده و به او گفت: حسن بن علی در مورد صلح با من نامه نگاری می کند؛ و او کار را به دست من سپرده است؛ اگر تو الان در اطاعت من وارد شوی از حسن بن علی جلو خواهی افتاد (و به من

ص: 209

1- الغارات جلد: 2 صفحه: 443

2- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: 16 صفحه: 41

نزدیک تر خواهی بود) اگر در لشکر من داخل نشوی باز هم تابع من می شوی؛ و اگر الان سخن من را قبول کنی يك ميليون درهم به تو خواهیم داد که اکنون برای تو نصف آن را پیش می فرستم؛ و وقتی به کوفه وارد شدم نیم دیگر را به تو می دهم؛ نیمه شب عیدالله از لشکر جدا شده و به لشکرگاه معاویه وارد شد؛ معاویه نیز آن چه را به او وعده داده بود پرداخت کرد؛ صبح گاه مردم منتظر بیرون آمدن عیدالله برای نماز بودند اما وی بیرون نیامد تا آفتاب طلوع کرد؛ پس به دنبال وی گشته اما او را نیافتند!!!

علاوه بر این که این روایت فاقد السند است، از نظر مضامین نیز ضعیف بوده و در متن آن تناقضات وجود دارد، مثلاً فرمانده لشکر را بعضی عیدالله بن عباس، بعضی دیگر عبدالله بن عباس و بعضی دیگر قیس بن سعد بن عبادہ معرفی کرده اند.

ما در این جا اضافه بر این دلیل، دلائل دیگری ارائه می دهیم تا ضعف مضامین و ساختگی بودن این جریان را ثابت کنیم و معلوم شود هدف از جعل و طرح این احادیث، نسبت اتهام ضعف و سستی به محبین و یاوران و فرماندهان صادق و ارادتمند به اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام است.

عده ای از کسانی که قائل به خیانت عیدالله بن عباس شده اند در نقل این خیانت آورده اند: قیس بن سعد بعد از اتمام نماز صبح از جای برخاست و برای لشکریان چنین خطبه خواند و گفت: این پیش آمد در چشم شما هولناک و مهم جلوه نکند، فرار این مرد ترسو و کوتاه فکر را عظیم نشمارید.

در عیدالله و پدر و برادرش هرگز هیچ خیر و صلاحی نبود.

پدرش که عموی رسول خدا بود، پیامبر نیز از او فدیہ گرفت و در میان مسلمانان تقسیم فرمود.

برادر او عبدالله بن عباس که از طرف امیرالمؤمنین والی بصره بود به بیت المال

مسلمانان دست خیانت دراز کرد و از خزانه حکومت دزدی نمود و برای خود کنیزان زیبا خرید و گمان برد که يك چنین کاری بر او حلال خواهد بود.

و همین عیب‌الله فراری را امیرالمؤمنین به حکومت یمن گماشت، در آنجا هم از حمله بسر بن ارطاة گریخته و فرزندش را به جا گذاشت تا آن طفل بی گناه به قتل رسید و اکنون هم می بینید که چه کرده است؟(1)

ما ابتدا این جریان را از جهات مختلف مورد بررسی قرار داده و در آخر نتیجه گیری خواهیم نمود.

اول، شخصیت قیس بن سعد بن عباده را مورد بررسی قرار خواهیم داد تا معلوم شود وی چگونه شخصیتی بوده است:

مورخان و رجالیون، ایشان را از بزرگان اصحاب رسول خدا صلی الله علیه وآله و فردی زیرک و سخی معرفی کرده و گفته اند: او فردی شجاع و با تدبیر بوده و مخصوصاً در فنون جنگی مهارت خاصی داشت. همچنین رئیس و بزرگ قوم خود و در زمان پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله رئیس شهربانی آن حضرت بود.(2)

قیس بن سعد یکی از پنج نفری بود که در میان عرب به صاحب نظران و چاره اندیشان معروف بودند و این به خاطر سیاست و زیرکی زیاد او بود،(3) ایشان خود معترف بود و به عمرو بن دینار گفته است: اگر پایبند به دین اسلام نبودم چنان مگری می کردم که عرب طاقت آن را نداشت.(4)

ایشان با این که بزرگ و رئیس قبیله خود بود، اما خود را خدمت گزار پیامبر

ص: 211

1- مقاتل الطالبین صفحه: 73

2- الاستیعاب جلد: 3 صفحه: 1290

3- اسد الغابه جلد: 4 صفحه: 124

4- الاصابه جلد: 5 صفحه: 361

اکرم صلی الله علیه وآله می دانست و بسیار خاضعانه به ایشان خدمت می کرد، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله همواره توجه و علاقه خاصی به ایشان داشتند. (1)

همچنین مورخان، ایشان را زاهد و اهل تقوا و محبّ و طرفدار علی بن ابی طالب علیهما السلام و فردی مرفّه و سخی دانسته اند. (2)

قیس همواره در کنار پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بود و در روز فتح مکه پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله او را علمدار سپاه خویش قرار داد. (3)

قیس یکی از پیروان حقیقی امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام بود و در زمان خلفاء از حکومت و مسائل سیاسی کنار کشیده و دخالت نمی کرد، اما در زمان امیرالمؤمنین علیه السلام والی مصر شد. (4)

ایشان همواره از ناحیه امام علی علیه السلام مأموریهایی دریافت می کرد من جمله: با عمار یاسر و امام مجتبی علیه السلام از طرف علی بن ابی طالب علیهما السلام به کوفه اعزام شدند تا مردم آن سرزمین را به طرف علی بن ابی طالب علیهما السلام دعوت کنند. (5)

معاویه وقتی نتوانست در میدان سیاست و درایت حریف قیس شود و او را در اداره امور مصر فلج کند با طرح مکر و دسیسه نامه ای از طرف قیس جعل کرد که مضمون نامه بیعت با معاویه بود، (6) لذا همین مسأله باعث بدگمانی عده ای به او شد، وقتی اطرافیان امام از ایشان خواستند تا قیس را چون مشکوک الحال است از مقامش برکنار کند آن حضرت در جواب فرمودند: به خدا سوگند من این نامه را تایید نمی کنم

ص: 212

1- اسدالغابه جلد: 4 صفحه: 125

2- الاستیعاب جلد: 3 صفحه: 129

3- المغازی جلد: 2 صفحه: 822

4- تاریخ ابن خلدون جلد: 2 صفحه: 623

5- وقعة الصفین صفحه: 15

6- البدایه و النهایه جلد: 8 صفحه: 99

و این نامه نوشته قیس نیست. (1)

بالاخره سیاست امام به خاطر جو حاکم و صلاح دید خویش، ایجاب کرد (2) طی نامه ای ایشان را از امارت مصر برکنار کند و بعد از برگشت قیس از مصر به کوفه وی را استاندار آذربایجان نمودند. (3)

ایشان همواره در جنگ ها کنار علی بن ابی طالب علیهما السلام بوده و از خود رشادت های زیادی نشان می داد. (4)

بعد از شهادت علی بن ابی طالب اولین کسی که با امام حسن علیه السلام بیعت کرد قیس بود. (5)

خلاصه کلام، حاصل اعترافات مورخین و رجالیون، قیس بن سعد فرد با تقوا، شجاع و زیرک و از شاگردان و صحابی چهار معصوم یعنی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله علی بن ابی طالب، امام مجتبی و امام حسین علیهم السلام بوده و از محضر آن بزرگواران کسب فیض نموده و همواره مورد محبت و علاقه معصومین زمان خویش بوده است.

دوم، شخصیت عباس بن عبدالمطلب را مورد بررسی قرار داده تا ماهیت ایشان نیز مشخص شود:

ایشان عموی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و دو یا سه سال از آن حضرت بزرگ تر بود. (6) عباس بن عبدالمطلب هم در دوران جاهلیت و هم بعد از آن یکی از رجال برجسته قریش بود

ص: 213

1- الغارات جلد: 1 صفحه: 217

2- ائمه اطهار علیهم السلام همواره سیاستمدارترین انسان ها بوده و هستند، در زیارت جامعه کبیره خطاب به آن بزرگواران عرض می کنیم
وَ سَاسَةَ الْعِبَادِ يَعْنِي شِمَا سِيَاسْتِمْدَارْتَرِي بِنْدِگَانِ خِدا هِستید

3- تاریخ یعقوبی جلد: 2 صفحه: 202

4- اسد الغابه جلد: 4 صفحه: 126

5- تاریخ الطبری جلد: 5 صفحه: 158

6- اسد الغابه جلد: 3 صفحه: 60

و مناصب بزرگ و مهمی من جمله سقایت و عمارت مسجدالحرام داشته است. (1)

بعد از رحلت عبدالمطلب سرپرستی چاه زمزم و منصب سقایت حجاج نیز به دست ایشان افتاد و پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله ایشان را بر این منصب باقی گذاشت. (2)

ایشان همواره مورد علاقه پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بودند، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله در مورد وی فرمودند: هذا عبّاس بن عبدالمطلب اجود قریش کفا و اوصلها رحما؛ یعنی: او عبّاس فرزند عبدالمطلب است که از همه قریش سخی تر و نسبت به خویشان مهربان تر است. (3)

جابر بن عبد الله انصاری می گوید: روزی عبّاس بن عبدالمطلب که مرد بلند بالائی بود نزد پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله آمد، همین که آن حضرت او را دید فرمودند: انک یا عم لجمیل؛ یعنی: به درستی که ای عمو شما خیلی زیبایی.

عبّاس بن عبدالمطلب عرض کرد: ما الجمال بالرجل یا رسول الله؛ یعنی: ای رسول خدا زیبایی مرد در چیست؟

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمود: بصواب القول بالحق؛ یعنی: به راستگویی و حق گفتن.

عبّاس بن عبدالمطلب عرض کرد: فما الکمال؟ یعنی: پس کمال در چیست؟

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمود: تقوی الله و حسن الخلق؛ یعنی: در پرهیزگاری و خوش اخلاق بودن. (4)

ایشان معمولا در جنگ ها و وقایع مهم در کنار پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بودند، زمانی که قحطی و خشک سالی به حضرت ابوطالب علیه السلام فشار وارد کرد، ایشان همراه با پیامبر

ص: 214

1- الاستیعاب جلد: 2 صفحه: 812

2- السیره النبویه جلد: 1 صفحه: 178

3- استیعاب جلد: 3 صفحه: 814 و اسدالغابه جلد: 3 صفحه: 61

4- المالئ طوسی صفحه: 497

اکرم صلی الله علیه وآله به منزل حضرت ابوطالب علیه السلام رفته و هر کدام تکفل فرزندی از ایشان را به عهده گرفتند. (1)

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله در جریان اسلام آوردن اهل مدینه زمانی که نمایندگان آنها به مکه آمدند و آن حضرت را به مدینه دعوت کردند برای رفتن به مدینه با عموی خود عباس بن عبدالمطلب مشورت کرده و نظر ایشان را پسندیده و جامه عمل پوشاندند و در سال سیزده بعثت زمانی که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله تصمیم گرفتند به مدینه مهاجرت کنند عباس بن عبدالمطلب همراه آن حضرت در جمع مردم مدینه حضور پیدا کرد و سفارشات در جهت تأمین امنیت و حفاظت از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به آنها کرد. (2)

در جنگ احد که مشرکین مجهز شده بودند تا به جنگ با پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بروند، عباس بن عبدالمطلب که در مکه زندگی می کرد جریان را به طور مخفیانه و توسط نامه به سمع پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله رسانید. (3)

در جریان فتح مکه همواره در کنار پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله حضور داشت و ابوسفیان را به محضر آن حضرت آورده و مجبورش کرد تا شهادتین را بر زبان جاری کند. (4)

در جنگ حنین وقتی که همه اصحاب از اطراف رسول خدا دور شده و پا به فرار گذاشتند، عباس بن عبدالمطلب و فرزندش یکی از آن چند نفری بودند که در کنار علی بن ابی طالب علیه السلام پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله را تنها نگذاشتند. (5)

ایشان همواره کاتب پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بوده و نامه هایی را که آن حضرت

ص: 215

1- کشف الغمه جلد: 1 صفحه: 79

2- تاریخ اسلام جلد: 1 صفحه: 300

3- الطبقات الکبری جلد: 2 صفحه: 28

4- اعلام الوری جلد: 1 صفحه: 220

5- الارشاد جلد: 1 صفحه: 141

می خواستند بنویسند معمولاً توسط ایشان نوشته می شد. (1)

عبّاس بن عبدالمطلب از همان اوایل بعثت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله مشرف به دین اسلام گشت اما اسلام خود را اظهار نمی کرد، ایشان در جنگ بدر به اجبار مشرکین با آنها همراه شد ولی اقدامی بر علیه لشکر اسلام انجام نداد، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله در آن جنگ به مسلمان ها فرمودند: تعدادی از بنی هاشم به خاطر اجبار مشرکین «و تقیه» در لشکر مقابل حضور پیدا کرده اند، اگر با آنها برخورد کردید آنها را نکشید و نام عبّاس بن عبدالمطلب را برده و فرمودند: ایشان به اجبار مشرکین در آن لشکر حضور دارد هر که او را دید به وی صدمه ای نزنند. (2)

ابورافع غلام عبّاس بن عبدالمطلب می گوید: من در آن زمان غلام عبّاس بن عبدالمطلب بودم، ایشان به طور پنهانی مسلمان شده بود و کسانی را که در خانه اش بودند نیز به اسلام دعوت می کرد، از این رو من و همسرش ام الفضل هم مسلمان شده بودیم اما مانند خود عبّاس بن عبدالمطلب اسلام خود را از قریش پنهان می کردیم. (3) عبّاس بن عبدالمطلب در زمان هجرت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله قصد داشت که همراه ایشان عازم مدینه شود اما پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بنا به مصلحت هایی که در نظر داشتند به ایشان امر فرمودند تا در مکه بماند لذا ایشان به خاطر اطاعت امر پیامبر هجرت نکرده و در مکه ماندند. (4)

در هنگام وفات پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله ایشان همواره در کنار آن حضرت بودند علی بن ابی طالب علیهما السلام می فرماید: وقتی در کنار بستر آن حضرت نشسته بودم و سر نازنیش

ص: 216

1- مکاتیب الرسول جلد: 3 صفحه: 279

2- السیره النبویه جلد: 1 صفحه: 629

3- السیره النبویه جلد: 1 صفحه: 646

4- مکاتیب الرسول صلی الله علیه وآله جلد: 3 صفحه: 619

در دامن من بود عباس بن عبدالمطلب عموی پیامبر مردم را از اطراف ایشان دور می کرد تا مبادا باعث ناراحتی آن حضرت گردند، (1) همچنین در زمانی که پیامبر اکرم به اصحاب صلی الله علیه وآله و اطرافیان خویش فرمودند برای من کاغذ و دواتی بیاورید تا برای شما چیزی بنویسم که بعد از من گمراه نشوید و متأسفانه یکی از اصحاب مانع شد و نگذاشت برای پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله قلم و دوات بیاورند و جسارت و توهین به آن حضرت کرده و گفت: پیامبر مریض است و هذیان می گوید ما را قرآن بس است و با وجود قرآن نیاز و احتیاجی به نوشته او نداریم و بیان این بی ادبی و توهین باعث به وجود آمدن نزاع و درگیری در بین اصحاب شد پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله همه آن افراد را به غیر از علی بن ابی طالب علیهما السلام و عباس بن عبدالمطلب و فرزندش فضل بن عباس از حجره خویش بیرون کرد و به آنها فرمود: از نزد من بیرون بروید که سزاوار نیست در کنار من چنین برخوردهایی بکنید. (2)

بعد از شهادت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله عباس بن عبدالمطلب جزء همان عده ای بود که از بیعت کردن با ابوبکر امتناع ورزیده و در منزل علی بن ابی طالب علیهما السلام اجتماع کرده و به آن امام مظلوم گرویدند.

وقتی خبر به ابوبکر و عمر رسید که برخی از اصحاب پیامبر صلی الله علیه وآله شبانه برای دفاع از حق امیرالمومنین علیه السلام مذاکره می کنند، سراغ ابو عبیده بن جراح و مغیره بن شعبه فرستادند و از آنان نظر خواستند.

مغیره گفت: نظر من این است که با عباس بن عبدالمطلب ملاقات کنید و او را به طمع بیندازید که در امر خلافت او را نصیبی باشد و برای وی و نسل بعد از خودش باقی بماند. و بدین وسیله فکر خود را در باره علی بن ابی طالب علیهما السلام راحت کنید، چرا

ص: 217

1- امیرالمؤمنین علیه السلام صفحه: 270

2- رسول اکرم صلی الله علیه وآله صفحه: 181 الی 182

که اگر عباس بن عبدالمطلب با شما باشد دلیلی برای مردم خواهد بود و کار علی بن ابی طالب علیهما السلام به تنهایی بر شما آسان می شود.

ابوبکر و عمر و ابو عبیده بن جراح و مغیره بن شعبه دو شب بعد از وفات پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله نزد عباس بن عبدالمطلب آمدند.

ابوبکر سخن آغاز کرد و خداوند عز و جل را حمد و ثنا کرد، و سپس چنین گفت:

خداوند محمّد را برای شما به عنوان پیامبر و برای مؤمنین به عنوان صاحب اختیار مبعوث نمود و بر آنان ممت نهاد که او را در میان ایشان قرار داد. تا آن که برای او پیشگاه خود را اختیار کرد و امر مردم را به خودشان سپرد تا مصلحت خویش را با اتفاق نه با اختلاف برای خود انتخاب کنند. مردم هم مرا به عنوان حاکم بر خود و مسئول امورشان انتخاب کردند. من هم آن را بر عهده گرفتم، و به کمک خداوند از سستی و حیرت و وحشت، ترسی ندارم و توفیق من جز از خداوند نیست.

ولی من طعن زننده ای دارم که خبرش به من می رسد و بر خلاف عموم مردم سخن می گوید. او شما را پناهگاه خود قرار داده، و شما هم قلعه محکم و شأن و مقام تازه او شده اید. شما باید همراه مردم در آن چه بر آن اجتماع کرده اند داخل شوید و یا آنها را از آن چه بدان تمایل نشان داده اند منصرف کنید.

ما نزد تو آمده ایم و می خواهیم برایت در امر خلافت نصیبی قرار دهیم که برای تو و نسل بعد از خودت باشد، چرا که عموی پیامبر صلی الله علیه وآله هستی! اگر چه مردم مقام تو و رفیقت را دیدند و با این حال امر خلافت را از شما دو نفر منصرف کردند.

عمر گفت: ای و الله، شما ای بنی هاشم آرام باشید که پیامبر از ما و از شما است، و ما از این جهت که به شما احتیاج داشته باشیم نزدتان نیامده ایم، بلکه کراهت داشتیم در آن چه مسلمانان بر آن اجتماع کرده اند مخالفتی باشد و در نتیجه کار بین شما و آنان بالا

بگیرد، پس به صلاح خود و عموم مردم فکر کنید. سپس عمر ساکت شد.

در این هنگام عباس بن عبدالمطلب سخن را آغاز کرد و فرمود: خداوند تبارک و تعالی محمد صلی الله علیه و آله را به پیامبری مبعوث کرد و برای مؤمنین صاحب اختیار قرار داد. اگر امر خلافت را به عنوان پیامبر صلی الله علیه و آله طلب نموده ای که حق ما را گرفته ای، و اگر به عنوان مؤمنین طلب نموده ای پس ما هم از مؤمنین هستیم و درباره خلافت تو نظری ندادیم و مورد مشورت و نظرخواهی قرار نگرفتیم، و ما خلافت را برایت دوست نمی داریم، چرا که ما هم از مؤمنین بودیم و نسبت به تو کراهت داشتیم.

و اما این که گفתי می خواهی در امر خلافت برای من نصیبی قرار دهی اگر این امر فقط برای توست، آن را برای خود نگه دار که ما به تو احتیاجی نداریم، و اگر حق مؤمنین است تو اجازه نداری به تنهایی در حق آنان حکم نمائی، و اگر حق ما است ما تنها به قسمتی از آن راضی نمی شویم. و اما سخن تو ای عمر که گفתי پیامبر از ما و از شما است، پیامبر صلی الله علیه و آله درختی است که ما شاخه های آن و شما همسایگان آن هستید، پس ما از شما به او سزاوارتریم.

و اما این که گفתי که می ترسیم کار بین شما و ما بالا بگیرد، این کاری که شما انجام دادید آغاز همان اختلاف است، و خدا است که از او کمک خواسته می شود، آنها وقتی متوجه شدند که عباس بن عبدالمطلب طرفدار حق است و با وعده و وعید پا روی حق نمی گذارد مایوسانه از نزد ایشان بیرون رفتند. (1)

در زمان بیماری حضرت فاطمه زهراء علیها السلام ایشان به عیادت آن بانوی بزرگ اسلام آمد اما به وی گفتند: چون حال آن بانو بسیار بد است کسی نمی تواند نزد ایشان برود. عباس بن عبدالمطلب به منزل خود برگشت و شخصی را نزد علی بن ابی طالب علیهما السلام

ص: 219

فرستاد و پیغام داد: عموی تو سلام می رساند و می گوید: به خدا قسم که غم و اندوه حیبیه و نور چشم رسول خدا صلی الله علیه وآله و نور چشم من، مرا به شدت رنج می دهد. (1)

خلاصه کلام، ایشان شخصیتی با تقوا و محب پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و علی بن ابی طالب علیهما السلام بوده همچنین پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و علی بن ابی طالب علیهما السلام نیز به شدت او را دوست داشتند، علی بن ابی طالب علیهما السلام علت نام گذاری حضرت ابوالفضل علیه السلام را به عباس، علاقه و محبت قلبی خویش به عمویشان عباس بن عبدالمطلب بیان فرموده اند. (2)

شخصیت فرزند ایشان عبدالله بن عباس هم قبل از این مورد بررسی قرار داده و استدلالاً و با دلایل قطعی و متقن ثابت کردیم که شیعه و سنی روایاتی که حاکی از سارق بودن ایشان است را موضوعه دانسته و همواره ایشان را فرد متقی و پرهیزکاری می دانند که تا آخر عمر محب و خدمتکار و والی علی بن ابی طالب علیهما السلام بوده و هیچ گاه خیانت و سرقتی انجام نداده است.

با بررسی این سه شخصیت، الحال عرض می کنم: بر فرض محال که قبول کنیم عیب‌الله بن عباس به امام مجتبی علیه السلام خیانت کرد و برای يك میلیون درهم به معاویه پیوست! چه دلیلی داشته و کدام انسان عاقل باور می کند که قیس بن سعد بن عباده که فردی مهذب و با کمال و از محبتین اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام و شاگرد چهار معصوم بوده، نستجیر بالله این گونه بی تقوایی کند و خطبه ای در جمع لشکریان امام مجتبی بخواند و در آن خطبه علناً، پدر و برادر عیب‌الله بن عباس که همواره مورد محبت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و علی بن ابی طالب و امام حسن و امام حسین علیهم السلام بوده اند را مورد حمله و تهمت و توهین قرار بدهد؟!!

ص: 220

1- الامالی طوسی صفحه: 155 الی 156

2- الخصائص العباسیه صفحه: 72

پس معلوم است که این جریان ساختگی است و یا باید معتقد شویم قیس بن سعد نستجیر بالله فرد بی تقوایی بوده که برای آبروی دیگران ارزشی قائل نبوده و افراد بی گناهی که همواره مورد علاقه و محبت معصومین علیهم السلام بوده اند را مورد توهین و تهمت قرار می داده است؟!

البته تذکر دو نکته درباره شخصیت عباس بن عبدالمطلب ضروری است:

اولاً: مورخان بعضاً جریاناتی نقل کرده اند که بر فرض صحت، حاکی از این است که ایشان در یکی دو مورد خودش را با علی بن ابی طالب علیهما السلام قیاس کرده است.

البته ما ادعا نداریم که وی معصوم بوده و اگر جریان حدیث سدالابواب یا جریان مصادف با شهادت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله صحیح باشد ایشان کار بسیار بدی کرده، چون به اعتقاد شیعه، ائمه اطهار علیهم السلام لا یُقاسُ بهم أحدٌ هستند و هیچ کسی حق این که بخواهد خودش یا دیگری را با آنها قیاس کند ندارد، اما اگر در نقل همان جریانات دقت شود مشخص است و معلوم می شود که وی از روی عمد و یا غرض چنین قیاسی نکرده و بعد از تذکر پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله متنبه شده و جبران مافات کرده است. (1)

ثانیاً: منکر این که در نسل ایشان افرادی بوده اند که اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام را بسیار اذیت کرده و مصائب زیادی بر سر اسلام و مسلمین آورده اند نیستیم، اما در جواب این دو مسأله می گوئیم: اولاً؛ اگر يك شخصى در همه عمرش بسیار با تقوا بود و کارهای بسیار خوبی انجام داد به خاطر یکی دو مورد اشتباه او را به کلی طرد نمی کنند، همان گونه که همه ما ممکن است در زندگی خویش اشتباهات کوچک یا بزرگی نیز مرتکب شده باشیم، اگر کسی عمداً و از روی غرض کار خلافی کرد و متنبه نشد و ادامه داد چنین شخصی را باید بد دانست و طردش کرد و حال آن که

ص: 221

همان گونه که از نقل های تاریخ ثابت است ایشان عمدا و یا از روی غرض چنین قیاسی نکرده و بعد از تذکر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله متنبه شده و جبران مافات کرده اند.

ثانیاً؛ اگر فرزند کسی ناخلف بود و یا اگر در نسل کسی فرد بدی پیدا شد دلیلی بر بدی خودش یا مجوزی برای این که ما او را طرد کنیم نمی شود، همان گونه که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله خیر خلق الله بوده و هستند اما بعضاً در طول تاریخ ساداتی مشاهده می کنیم که بسیار اعمال بد و ناپسند انجام می داده اند، لذا همان طور که حساب چنین ساداتی را از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله جدا می دانیم باید حساب نوادگان عباس بن عبدالمطلب را که ظالم به اهل بیت عصمت علیهم السلام بوده اند، از خودش و فرزندان پاکش جدا بدانیم.

لذا بعد از توضیح و اثبات فقدان سند و سستی مضامین و تضادهایی که در این نقل تاریخی وجود داشت بدون هیچ تعصبی برای دفاع از شخصیت مظلوم عبیدالله بن عباس که همه عمرش محب و ارادتمند به اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام بود عرض می کنیم؛

1- بسیاری اقوال مشهور وجود دارد که ضعیف السند هستند، و صرف این که جریانی مشهور باشد دلیل بر سقم و صحت آن نمی شود.

2- این جریان اصلاً در منابع شیعی هیچ سندی ندارد و در اکثر کتب معتبر، ماجرای صلح امام مجتبی علیه السلام را بدون بحثی از عبیدالله بن عباس و این که ایشان خیانتی مرتکب شده باشد مطرح کرده اند، و اما تعداد محدود کتاب هایی که ماجرای خیانت عبیدالله را نقل نموده اند همه به نقل از يك کتاب بیان نموده اند، و در آن کتابی که آدرس داده اند، برای این ادعا روایتی ارائه نداده بلکه فقط يك نقل تاریخ کرده، ضمن این که سند آن نقل تاریخ نیز از جهت اتصال موقوفه می باشد، و علماء و فقهاء به مطالبی که از جهت اتصال سند موقوفه اند هیچ اعتنائی ندارند و چنین مطالبی را فاقد اعتبار دانسته و آن را کنار می گذارند، لذا با اتکاء به چنین روایتی نمی توان يك صحابی

جلیل القدر، که همواره مورد ستایش پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله قرار گرفته و امام معصوم علیه السلام او را امین دانسته و حاکم بر جان و مال مسلمین قرار داده و سلامت عقیده و عمل وی از طرق مختلف برای ما احراز شده را مورد تهمت قرار داد.

در کتب مخالفین نیز این ماجرا بدون ارائه سند بیان شده، ضمن این که اگر سندی هم ارائه داده بودند نیز ما نباید به آن اعتناء می کردیم چون ائمه اطهار علیهم السلام در تعارض بین ادله مرجحاتی برای ما تعیین فرموده اند که یکی از آن مرجحات که در روایات علاجیه به ما امر فرموده اند این است که خلاف آن چه از ناحیه عامه و مخالفین نقل شده را قبول کنید و علماء و فقهاء به این مسأله واقفند و در علم اصول در باب تعادل و تراجیح، این روایات را مفصلاً مورد بحث و بررسی قرار داده اند.

مضافاً این که عده ای از مورخان در جریان جنگ امام مجتبی علیه السلام با معاویه، اصلاً عبیدالله را از طرف امام علیه السلام فرمانده لشکر ندانسته اند تا نوبت به آن برسد که بخواهیم بحث کنیم که آیا ایشان خیانتی مرتکب شده یا نه؛ بلکه قیس بن سعد را فرمانده منتخب امام مجتبی علیه السلام دانسته اند. (1)

3- شاید این سؤال پیش بیاید که با توجه به آن چه بیان شد که عبیدالله عباس خیانتی نکرده، پس چرا بسیاری از یاران امام از اطراف وی پراکنده و به سپاه معاویه ملحق شدند، یا چرا امام مجتبی علیه السلام ناچار به صلح با معاویه شدند در حالی که سپاه امام حسن علیه السلام از نظر موقعیت نظامی کاملاً در موضع برتر و قوی تر قرار داشته و جنگ با معاویه نتیجه ای جز شکست برای معاویه به همراه نداشت؟

بر فرض این که بپذیریم که عبیدالله از طرف امام مجتبی علیه السلام در آن جنگ فرمانده بود در جواب عرض می کنیم اولاً: سپاه معاویه در اصل و همان ابتدا خیلی بیشتر از سپاه

ص: 223

امام حسن علیه السلام بوده و سپاه امام مجتبی علیه السلام از همان اول تعدادشان بسیار کمتر از سپاه معاویه بود،(1) و این قلت سپاه امام علیه السلام به حدی بود که وقتی ایشان کوفه را به سمت نخيله برای تجهیز سپاه ترك کردند، و بعد از گذشت ده روز فقط چهار هزار نفر به ایشان ملحق شدند،(2) و حال این که تعداد لشکر معاویه از همان ابتدای جنگ شصت هزار نفر بود، و آن لشکر اندک امام هم متشکل از افرادی بود که اکثراً گوش به حرف امام نبودند، آنها همان کسانی بودند که در ساباط بعد از خطبه امام مجتبی علیه السلام او را نستجیر باللّه کافر خوانده و گفتند: به خدا قسم او کافر شده، آنها همان کسانی بودند که قبل از آن تاریخ با علی بن ابی طالب علیهما السلام برخورد هائی کردند که امروز در تاریخ ثبت شده، به طوری که امام مجتبی علیه السلام وقتی خیانت های اصحاب بی وفایش را مشاهده می کرد خطاب به آنها می فرمود: شما وفا ندارید و بنده دنیا هستید،(3) و در مقابل اظهار ارادت دروغین آنها می فرمود: به خدا قسم دروغ می گوئید، شما به کسی که بهتر از من بود(منظورش علی بن ابی طالب علیهما السلام بود) وفادار نبودید، چگونه می توانید به من وفادار باشید.(4)

خلاصه آنها همان کسانی بودند که در ساباط به خیمه آن حضرت حمله کردند و سجاده را از زیر پای امام مجتبی علیه السلام کشیده و ردای آن حضرت را برداشتند و در وقت حرکت آن حضرت، لجام اسب ایشان را گرفته و نستجیر باللّه خطاب به امام گفتند: تو مشرک شده ای، آن چنان که پدرت قبل از تو مشرک شده بود، و بعد آن چنان ضربه ای به ران آن حضرت وارد کردند که به استخوان پای مبارکشان رسید.(5)

ص: 224

1- روضة الشهداء صفحه: 178

2- بحار الانوار جلد: 44 صفحه: 44

3- مکاتیب الائمه علیهم السلام جلد: 3 صفحه: 32

4- اثبات الوصیه للامام علی بن ابی طالب علیهما السلام صفحه: 158

5- کشف الغمه جلد: 1 صفحه: 540

ثانیا: اگر سپاه امام حسن علیه السلام زیاد بود پس چرا ایشان شخصاً برای جمع آوری لشکر به مدائن رفتند؟ در تاریخ آمده: حضرت امام مجتبی علیه السلام در حالی به طرف مدائن حرکت کردند که تنها تعداد کمی از اصحاب به دنبال ایشان بودند و تعداد زیادی از آنها لبیک نگفته و در کوفه ماندند. (1)

حضرت امام مجتبی در مدائن میان آن عده از اصحابشان که با ایشان به مدائن آمده بودند فرمودند: شما علی بن ابی طالب علیهما السلام را که قبل از من خلیفه شما بود گول زدید آن چنان که مرا گول زدید، شما بعد از من با رهبری چه امامی می خواهید با دشمن بجنگید؟ آیا شما امامی را که کافر و ظالم است و حتی يك لحظه به خدا و پیامبر صلی الله علیه وآله ایمان نیاورده و او و بنی امیه با زور شمشیر اظهار اسلام کرده اند، می خواهید به امامت قبول کنید و فرمان او را ببرید؟

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمود: اگر از بنی امیه جز پیرزنی باقی نماند، همان پیر سالخورده دین خدا را از محور اصلیش خارج می نماید. (2)

ثالثاً: با وجود سپاه زیاد، چرا امام مجتبی علیه السلام در آن ایام دائماً زیر لباس هایشان زره می پوشیدند و با وجود این همه احتیاط عاقبت ایشان را غافل گیر کرده و مجروح نمودند؟ (3) علت این بود که بعد از خطبه خواندن حضرت مجتبی علیه السلام و دعوت کردن اصحاب به جنگ، تنها تعداد اندکی از آنها به ایشان لبیک گفته و جمع شدند. آن هم کسانی که اعتقاد صحیحی نسبت به امام زمان خود نداشتند، و امام علیه السلام را مفترض الطاعة نمی دانستند، و همانگونه که در تاریخ ثبت است برخی از آنها بعد از صلح امام علیه السلام به ایشان جسارت و اهانت می کردند.

ص: 225

1- ریاض الابرار فی مناقب الائمة الاطهار علیهم السلام جلد: 1 صفحه: 124

2- الخرائج و الجرائح جلد: 2 صفحه: 575

3- الهدایة الکبری صفحه: 193

رابعا: خود امام مجتبی علیه السلام خطاب به حجر بن عدی فرمودند: به خدا قسم اگر هزار نفر، بلکه به خدا اگر دویست نفر، بلکه به خدا قسم اگر هفت نفر مرا یاری می کردند هرگز با معاویه صلح نمی کردم، وقتی که اصحاب امیرالمومنین علیه السلام اظهار آمادگی جهت یاری ایشان را نمودند، آن حضرت همین سخن را فرمودند و چون روز موعود کمتر از هفت نفر حاضر به یاری ایشان شدند ایشان سکوت نمودند. (1)

از این فرمایش امام مجتبی علیه السلام به دست می آید که یاران آن حضرت در آن زمان بسیار کم و ناچیز بوده و این کمی اصحاب ربطی به اقدامی از طرف عبیدالله بن عباس یا کس دیگر نداشته است وگرنه خود امام مجتبی علیه السلام یا دیگر ائمه علیهم السلام به آن اشاره می فرمودند.

لذا بحث ما این نیست که اصحاب امام حسن علیه السلام باوفا بودند خیر، آنها همان هایی بودند که اکثرا با دیدن پول و وعده ریاست از طرف معاویه، به او می پیوستند و حتی به معاویه نامه می نوشتند و خود را تسلیم او می کردند، جمعی از رؤسای سپاه امام مجتبی علیه السلام به معاویه نامه نوشتند و در آن اظهار کردند که ما گوش به فرمان توئیم و از تو می خواهیم هر چه زودتر به کوفه بیایی و متعهد می شویم که امام مجتبی علیه السلام را دست بسته به تو تحویل دهیم و یا اگر اجازه بدهی او را می کشیم، (2) اما حرف ما این است که خیانت عبیدالله را چگونه ثابت می کنید و چه دلیل و مدرک صحیحی بر خیانت کردن او دارید؟

مطلبی که در این جا جالب و مشکوک می باشد این است که در بین آن همه افرادی که خیانت کرده و به معاویه پیوسته اند فقط نام عبیدالله بن عباس برده می شود و هیچ نامی از دیگران نیست.

ص: 226

1- الهدایة الکبری صفحه: 192

2- بحار الانوار جلد: 44 صفحه: 45

4- از همه این مباحث گذشته، تاریخ گواه هست که عبیدالله شخص ثروتمند و متمولی بوده و در عین داشتن ثروت، هیچ گاه دلبستگی به مال دنیا نداشته و همواره مشهور به جود و سخاوت بوده است، به طوری که نه تنها موافقین بلکه مخالفین و دشمنان نیز به جود و سخای ایشان اذعان داشته و اعتراف دارند، بلاذری در انساب الاشراف می گوید: عبیدالله نیز چون پدرش عباس، فرد ثروتمند و مرفهی بود،⁽¹⁾ ایشان در همان کتاب اذعان دارد که عبیدالله با برادرش عبدالله خانه مشترکی داشتند و عبیدالله سهم خویش را به برادرش عبدالله بخشید.⁽²⁾

بلاذری در جای دیگر از کتابش با ذکر وقایع مختلف تاریخی بر سخاوت عبیدالله بن عباس تاکید داشته و سخاوت او را در برابر بخل افرادی نظیر عبدالله بن زبیر می ستاید، او در این باره حکایتی نقل می کند: روزی مردی از روی دشمنی و با هدف بردن آبروی عبیدالله در مدینه شایعه کرد که امروز عبیدالله همه را برای اطعام به منزل خود دعوت کرده است و فکر می کرد عبیدالله با مواجهه ناگهانی و بدون هماهنگی میهمانان شرمنده و سر شکسته می شود.

مردم به منزل عبیدالله آمدند به طوری که منزل او پر از میهمان شد، هنگامی که عبیدالله با انبوه میهمانان روبرو شد، فردی را به بازار فرستاد تا هر آن چه از خوردنی و نوشیدنی و نان و حلوا و غذاهای خوش طعم بود خریداری کند و به منزل آورد، همگان خوردند و سیراب شدند و عبیدالله خدا را شکر کرد.⁽³⁾

در حکایتی دیگر درباره جود و کرم وی نقل شده: روزی عبیدالله در سفر بود و میهمان يك عرب بیابان گرد شد، اعرابی جز يك گوسفند از مال دنیا چیزی نداشت و

ص: 227

1- انساب الاشراف الجزء الثالث العباس بن عبدالمطلب و بنوه، صفحه: 66

2- انساب الاشراف جلد: 4 صفحه: 55

3- انساب الاشراف جلد: 4 صفحه: 57

آن را هم برای پذیرائی از عبیدالله ذبح کرد.

عبیدالله از یکی از خدمتکارانی که همراهش بود پرسید: چقدر پول همراه داریم؟

او پاسخ داد: پانصد دینار.

عبیدالله گفت: آن را به اعرابی بده.

او با تعجب گفت: او برای شما گوسفندی ذبح کرده که قیمتش فقط پنج درهم می باشد و شما را هم نمی شناسد که توقع کرم و بخشش خاصی از شما داشته باشد.

عبیدالله پاسخ داد: ساکت باش! سخاوت این مرد از ما بیشتر است، زیرا ما بخش اندکی از دارائی خود را به او دادیم در حالی که او تمام دارائی اش را به ما داد؛ ثانیاً: او مرا نمی شناسد ولی من که به شأن و جایگاه خودم در سخاوت واقفم، او برای ما هر چه در توان داشت انجام داد، ما هم باید هر آن چه داریم به او ببخشیم. (1)

همچنین در این باره آورده اند: عبدالله علم مردم را گسترش داد و عبیدالله طعام ایشان را، روزی مردی اعرابی وارد خانه عباس شد و عبدالله را دید که مردم را گرد آورده و برای ایشان فتوا می دهد و تفسیر قرآن به آنها می آموزد و به سؤال هایشان پاسخ می دهد و در قسمت دیگری از خانه دید عبیدالله گروه دیگری از مردم را گرد آورده و به آنها غذا می دهد، اعرابی با مشاهده این منظره گفت: هر کس طالب دنیا و آخرت است به خانه عباس بیاید که در آن یکی قرآن تفسیر می کند و دیگری به مردم غذا می دهد. (2)

مورخان در این باره آورده اند: در ایامی که عبدالله بن زبیر در مکه ادعای خلافت داشت، روزی عبدالله بن صفوان بن امیه از کنار خانه عبدالله بن عباس عبور می کرد. در

ص: 228

1- البدایه و النهایه جلد: 8 صفحه: 90

2- انساب الاشراف جلد: 4 صفحه: 55

آن جا جمعی از جویندگان علم را دید که اطراف او را گرفته و از محضرش استفاده علمی کرده و بهره می برند. از آن جا گذشت تا به خانه عبدالله بن عباس رسید، آنجا نیز جمعیتی را دید بر سر سفره عبدالله مشغول غذا خوردن بودند.

بعد از آن نزد ابن زبیر رفت و متوجه شد که آنجا نه از محفل علمی خبری هست و نه از اطعام طعام، لذا به عبدالله بن زبیر گفت: زندگی تو مضمون گفته این شاعر است:

فان تصبک من الایام قارعه لم نبک منک علی دنیا و لا دین؛

یعنی: اگر روزی مرگ تو را دریابد، بر تو گریه نخواهم کرد، نه به جهت امر دنیا و نه به خاطر دین.

ابن زبیر با تعجب پرسید: مگر چه اتفاقی افتاده؟

ابن صفوان گفت: این دو پسر عباس، یکی به مردم علم می آموزد و دیگری به مردم طعام می دهد و با این کارشان موقعیتی برای تو باقی نمانده است.

ابن زبیر، عبدالله بن مطیع را نزد آنها فرستاد و به آنها پیغام داد که امیرالمؤمنین می گوید شما و هر کس در اطرافتان هست باید از مکه خارج شوید وگرنه با شما برخورد خواهم کرد.

آن دو بزرگوار در جواب عبدالله بن مطیع فرمودند: این که مردم اطراف ما هستند، نفعی برای ما ندارد بلکه عده ای برای طلب معارف و عده ای برای استفاده از بخشش و طعام ما نزد ما می آیند پس برای چه آنها را منع می نمائی؟⁽¹⁾

همچنین در تاریخ آمده: هر کس خواستار زیبایی و فقه و سخاوت است به خاندان عباس رجوع کند، چرا که زیبایی در فضل، فقه در عبدالله و سخاوت در

ص: 229

مورخان آورده اند که عبیداللہ پیوسته در حال قربانی کردن و اطعام مردم بود و به همین منظور در بازار دکان قصابی داشت و به نام ابن عباس مشهور بود، و ایشان را از بخشندگان مشهور به شمار آورده و او را به بزرگی و بخشش و سخاوت توصیف کرده و در شرح حال وی آورده اند: او هر روز چندین شتر می کشت و به فقیران غذا می داد. (2)

همچنین درباره وی آورده اند: ایشان اولین کسی بود که به همسایگان افطاری داد و نخستین کسی بود که سر راه ها برای مسافران گذری سفره می انداخت و آنها را اطعام می کرد و همیشه و در همه حال میهمان داشت و سفره اطعامش هیچ گاه برچیده نشد. (3)

5- آن چه در تاریخ ثبت است بین عبیداللہ و معاویه به خاطر این که بسر بن ارطاه عامری پسران و پدر زن و برادر زنش را کشته بود، خصومت و دشمنی خاصی وجود داشت، در الغارات در این باره چنین آمده:

روزی عبیداللہ بن عباس و بسر بن ارطاه نزد معاویه نشسته بودند.

عبداللہ گفت: ای معاویه شما دستور دادی که این مرد قطع رحم کند و فرزندان مرا بکشد.

معاویه گفت: من در این مورد به او دستوری نداده بودم و دوست هم نداشتم که بسر کودکان شما را بکشد.

بسر ناراحت شد و شمشیر خود را پرتاب کرد و به معاویه گفت: تو این شمشیر را

ص: 230

1- الاستیعاب فی معرفه الاصحاب جلد: 3 صفحه: 1010

2- اسدالغابه جلد: 3 صفحه: 412 و الدرجات الرفیعه فی الطبقات الشیعه سید علی خان مدنی صفحه: 149

3- الدرجات الرفیعه فی الطبقات الشیعه سید علی خان مدنی صفحه: 149

به من دادی و گفתי با این مردم را بکوب، حالا که کار به اینجا رسیده می گوئی من دستور نداده ام، و دوست هم نداشتم آنها را بکشد؟

معاویه گفت: شمشیرت را بردار، به جان خودم سوگند تو ناتوان خواهی شد هنگامی که شمشیر خود را مقابل مردی از عبد مناف می اندازی، مگر تو دیروز فرزندان او را نکشتی؟ عیدالله گفت: ای معاویه تو خیال می کنی من او را به جای دو فرزندم خواهم کشت؟

یکی از فرزندان عیدالله که در مجلس حضور داشت گفت: ما باید به جای آنها یزید و عبدالله (فرزندان معاویه) را بکشیم.

معاویه خندید و گفت: گناه یزید و عبدالله چیست؟ (1)

همچنین مسعودی در مروج الذهب می نویسد: یک روز عیدالله بن عباس پیش معاویه رفت، بسر بن اوطاه عامری قاتل فرزندان وی نیز نزد معاویه بود.

عیدالله گفت: ای پیر مرد، بچه ها را تو کشتی؟

بسر گفت: بلی.

عیدالله گفت: دلم می خواست روزی زمین مرا نزدیک تو سبز می کرد.

بسر گفت: حالا سبز کرده است.

عیدالله گفت: این جا شمشیری هست؟

بسر گفت: این شمشیر من و شمشیرش را پرتاب کرد و چون عیدالله حرکت کرد که شمشیر را بردارد، معاویه و حاضران پیش از آن که او شمشیر را بگیرد دست او را گرفتند، آن گاه معاویه به بسر گفت: چه پیر سست مایه و فرتوت و خرفتی شده ای! شمشیر خودت را به یک مرد خون باخته از بنی هاشم می دهی؟

ص: 231

مثل این که از دل های بنی هاشم خبر نداری، به خدا اگر شمشیر به دست او می افتاد قبل از تو به ما حمله می کرد.

عبداللّه گفت: به خدا قصدم همین بود. (1)

حال کدام عقل سالمی می پذیرد شخصی که:

اولاً: بسیار شجاع و نترس بوده به گونه ای که در تاریخ زندگی اش مشهود است و تاریخ بر این مسأله گواهی می دهد، تا آنجا که دشمنانش از این که شمشیر در دستش باشد در هراس بوده اند.

ثانیاً: شخصی ثروتمند و متمول و چشمش از مال دنیا سیر بوده است.

ثالثاً: در عین داشتن ثروت زیاد، هیچ گونه دلبستگی به مال دنیا نداشته به طوری که دوست و دشمن بر سخاوت و جود و کرم او شهادت داده اند، بیاید به خاطر يك میلیون درهم از امام مجتبی علیه السلام که نوه و آل پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله است و او همیشه در طول تاریخ زندگی اش محب و فدائی پیامبر اکرم و اهل بیتش صلی الله علیه وآله بوده، پشت کند و به دشمن دیرینه خود که عامل قتل دو پسرش نیز می باشد بپیوندد؟

پس کاملاً روشن و اظهر من الشمس است که به جز دسیسه و نیرنگ دشمنان اهل بیت علیهم السلام هیچ مسأله دیگری در کار نبوده و دامن عبداللّه از این وصله ها پاک است و همان طور که قبلاً عرض کردیم شهرت يك جریان، دلیل بر سقم و صحت آن نیست، چه بسیار جریانات مشهوری که ضعیف السند هستند و همه فقهاء به این مسأله واقفند.

علت تهمت به عبداللّه بن عباس

دشمنان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام وقتی دیدند که فرزندان عباس بن عبدالمطلب علیهم السلام از نظر علم و فقاہت، فضل و کمالات، شجاعت و دلاوری و جود و

ص: 232

سخاء، سر آمد دیگر صحابه هستند و حتی آن قدر سیاستمدار، زیرک و کیس بوده اند که مورد قبول طرفین واقع شده اند و امروز علاوه بر کتب روائی شیعه تعداد زیادی از احادیث اهل سنت از طریق فرزندان عباس نقل شده و به ما رسیده است، نتوانستند تحمل کنند يك چنین شخصیت های فقیه و عالم و سیاستمدار و سخی و شجاع و جنگجو متعلق به شیعیان و محب اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام باشند، لذا با طرح شبهه و بستن اتهام به آن بزرگواران با يك تیر چندین هدف را زدند:

1- این که به دروغ ثابت کنند اگر بزرگانشان مکرر در مکرر به پیامبر و اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله خیانت کرده اند، محبین اهل بیت علیهم السلام نیز به پیامبر و آل پیامبر صلی الله علیه و آله خیانت کرده اند.

2- این که چنین افراد پاک و شایسته را از شیعه جدا کنند و به خودشان نزدیک کرده و بگویند: ابن عباس فقیه و عالم و دلاور، تنها محب علی بن ابی طالب علیهما السلام نبوده، بلکه محب و موافق و دوست معاویه نیز بوده است.

3- کارهای خلاف و اشتباه خود و بزرگانشان را به این وسیله توجیه کنند.

آنها نه تنها به عبیدالله تهمت زده و ایشان را خائن به امام حسن علیه السلام معرفی کرده اند حتی به عبدالله بن عباس نیز حمله برده و با تهمت و افتراء او را شخصی سارق که از بیت المال مسلمین دزدی کرده و از علی بن ابی طالب علیهما السلام جدا شده و روابطش با امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام تا مدت ها تیره و تار بوده، معرفی کرده اند.

حتی به امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام نسبت می دهند که ایشان عبدالله و عبیدالله بن عباس را نفرین کرد و از خداوند خواست تا آن دو نابینا شوند تا کوری چشم شان نشانه کوری دل شان باشد، و این در حالی است که در تاریخ ثبت است که کم سوئی و یا نابینائی چشم آن بزرگواران در اثر محبت و گریه هایی است که در فراق

علی بن ابی طالب و امام مجتبی و حضرت سیدالشهداء علیهم السلام کردند.

علامه شوشتری در قاموس الرجال می فرماید: این روایت از روایات موضوعه به شمار می رود، چرا که نابینا شدن عبدالله بن عباس بنا بر آن چه مسعودی و دیگران گفته اند؛ به سبب شدت ناراحتی و کثرت گریه بر رسول خدا و امیرالمؤمنین و حسنین علیهم السلام بوده است، از این رو روایت نقل شده در رجال کشی به سبب تحریف نسخه و تصحیف نسخه نویسان بوده و درست نیست. (1)

خلاصه همه این توهین و تهمت ها به خاطر این بوده که این چنین افراد عالم و فقیه، شجاع و نترس، کیس و سیاستمدار را از شیعه جدا کرده و خیانت های بزرگان خود را در پشت این تهمت ها پنهان کنند و چنین شخصیت های بسیار مفید در عالم اسلام را از شیعیان دور و به خود نسبت دهند و متأسفانه به چه دلیل نمی دانم، اما ما شیعیان با این که هیچ کدام از این اراجیف در منابع روایی ما یافت نمی شود و اختراع و ابداع این اراجیف از طرف مخالفین بوده و در کتاب های آنها پیدا می شود، آنها را پذیرفته و قبول کرده ایم تا آنجا که امروزه متأسفانه این دو بزرگوار به خیانت مشهور شده اند.

عبیدالله بن عباس تا آخرین لحظه عمرش نسبت به اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله وفادار ماند و هیچ گاه به شام نرفت و به معاویه نپیوست، وی سرانجام در سال 58 هجری قمری (2) سه سال قبل از به وقوع پیوستن واقعه جانسوز کربلاء در مدینه منوره درگذشت.

ص: 234

1- قاموس الرجال جلد: 7 صفحه: 70 الی 71

2- اسدالغابه جلد: 3 صفحه: 422

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام همسر دیگری به نام ام ولد علیها السلام که ظاهراً از کنیزان آن حضرت علیه السلام بوده داشته اند، که یکی از پسران ایشان به نام حسن فرزند ام ولد علیها السلام بوده است و مابقی فرزندان از حضرت لبابه علیها السلام بوده اند. (1)

فرزندان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرزندان به نام های محمد، عبدالله، قاسم، حسن، فضل و عبیدالله و همچنین يك دختر نیز داشته اند که متأسفانه نام و زندگی نامه آن دختر در تاریخ ضبط نشده است.

محمد

ایشان از جمله فرزندان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام هستند که در واقعه جانسوز کربلاء به شهادت رسیدند، (2) حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در میان فرزندان خویش علاقه و محبت خاصی به محمد داشتند، به حدی که ایشان را حتی المقدور از خود جدا نمی کردند. (3)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در واقعه جانسوز کربلاء بعد از به شهادت رسیدن برادرانش، وقتی امام حسین علیه السلام را بی یاور دید، فرزندش محمد را صدا زد و با دست خود لباس جنگ بر تن او پوشاند و شمشیر به کمرش بست، سپس دست او را گرفته و نزد حضرت سیدالشهداء علیه السلام رفت و شخصاً از آن حضرت اذن جنگ برایش گرفت و

ص: 235

1- برگرفته شده از حدیقه النسب.

2- اعیان الشیعه جلد: 1 صفحه: 610

3- ریاض القدس جلد: 2 صفحه: 63

خطاب به فرزندش محمد فرمود: ای نور دیده، از محنت این جهان به سوی جهانی آباد، رهسپار شو که ساعتی نمی گذرد که من نیز به تو ملحق خواهم شد.

محمد دست امام زمانش یعنی امام حسین علیه السلام را بوسید و پس از خداحافظی با بانوان حرم، به میدان جنگ شتافت و مبارز طلبید و پس از ساعتی نبرد شجاعانه به مقام رفیع شهادت نائل گردید. (1)

عبدالله

در بعضی از کتب تاریخی و مقاتل نام عبدالله بن العباس بن علی بن ابی طالب علیهم السلام را نیز در لیست شهدای کربلاء از بنی هاشم، ذکر کرده اند. (2)

در کتب تاریخی معمولاً در مورد فرزندان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فقط از دو نفرشان به نام های فضل و عبیدالله نوشته اند و به غیر از آن دو نفر، از بقیه فرزندان ایشان مطلب زیادی ضبط نشده، به احتمال قوی به این علت است که آنها مجرد بوده اند و در واقعه جانسوز کربلاء به شهادت رسیده اند، همچنین نسلی از آنها باقی نمانده است، لذا در کتب تاریخی مطلبی از ایشان ضبط نشده و به همین دلیل خیلی از مورخان و مؤلفان تصور کرده اند که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فقط دارای دو پسر به نامهای فضل و عبیدالله بوده اند، علت دیگر این است که بعد از واقعه جانسوز کربلاء فقط همین دو پسر ایشان زنده مانده اند چون این دو، در آن ایام طفل بوده اند.

قاسم

هنگامی که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از روی اسب به زمین افتاده و به

ص: 236

1- ریاض القدس جلد: 2 صفحه: 63

2- اعیان الشیعة جلد: 1 صفحه: 610

شهادت رسیدند، امام حسین علیه السلام فوراً خود را به ایشان رسانده و وقتی که ایشان را مشاهده نمود، فرمودند:

وَاعُوْثَاهُ بِكَ يَا اللّٰهَ، وَاقْلَّةَ ناصِرَاهُ.

یعنی: فریاد از بی کسی، به تو پناه می برم ای خدا، وای از کمی یاران.

در این لحظه، قاسم و یکی دیگر از فرزندان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام صدای امام را شنیدند، سریعاً نزد ایشان شتافته و در پاسخ به امام عرض کردند:

لَبِيْكَ يَا مَوْلَانَا، نَحْنُ بَيْنَ يَدَيْكَ.

یعنی: لبیک ای مولای و سرور ما، ما در خدمت شما هستیم.

امام حسین علیه السلام با قلب محزون و دل پر خون رو به آنان کرده و فرمود:

بِشَهَادَةِ اَبِيْكُمَْا الْكِفَايَةِ.

یعنی: شهادت پدرتان برایم کافی است.

اما آنها برای رفتن به میدان جنگ اصرار ورزیده و عرض کردند: نه به خدا، ای عمو!

و این قدر اصرار کردند تا از امام اجازه گرفته و به میدان نبرد شتافتند و پس از مبارزه شجاعانه با دشمن به شهادت رسیدند. (1)

حسن

در مورد ایشان در تاریخ مطلب خاصی بیان نشده، اما به احتمال خیلی قوی ایشان همراه با قاسم بعد از شهادت پدرشان هنگامی که امام حسین علیه السلام خود را به حضرت

ص: 237

ابوالفضل العباس علیه السلام رسانیدند و فریاد برآوردند:

وَ اَعُوْثُ اَبَاكَ يَا اللّٰهَ، وَ اَقْلَّةَ نَاصِرَا بِهٖ مَيْدَانَ شَتَا فْتَهٗ وَ بَعْدَ اَزْ مَبَارَزَهٗ شَجَاعَا نَهٗ بِهٖ مَقَامَ رَفِیْعِ شَهَادَتِ نَائِلِ شَدْنَدِ.

البته بعضی از مورخان آن دو فرزند را محمد و قاسم ذکر کرده اند، اما طبق نقل های صحیح، محمد در زمان حیات حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به شهادت رسیدند و خود آن حضرت ایشان را لباس رزم پوشانید و خدمت حضرت سیدالشهداء علیه السلام آورده و او را به میدان فرستادند و فضل و عبیدالله هم در واقعه جانسوز کربلاء چون طفل بودند به شهادت نرسیده اند، لذا فقط حسن می ماند و به احتمال قوی زمان شهادت ایشان بعد از شهادت پدر بزرگوارشان همراه با برادرش قاسم بوده که عرض شد.

فضل

در مورد فضل مطلب خاصی در تاریخ نیامده فقط گفته شده: یکی از علت های این که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را ابوالفضل کنیه داده اند به خاطر داشتن این فرزند بوده است و همچنین ایشان با عبیدالله بعد از واقعه جانسوز کربلاء زنده مانده اند و در معیت مادر بزرگوارشان حضرت لبابه علیها السلام و همچنین مادر بزرگ گرامی شان حضرت ام البنین علیها السلام در مدینه منوره زندگی می کردند و دائماً عزادار شهدای کربلاء بوده و روضه و ماتم برپا می کردند.

عبیدالله

ایشان در میان فرزندان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام مقامی بسیار ارجمند داشت، عبیدالله بعد از واقعه جانسوز کربلاء از یاران و اصحاب درجه یک امام سجاد علیه السلام بود، آن حضرت هر وقت او را می دیدند به یاد فداکاری های حضرت

ابوالفضل العباس علیه السلام می افتادند و گریان می شدند. (1)

پس از واقعه جانسوز کربلاء حضرت ام البنین علیها السلام هر روز عیدالله را همراه خود به قبرستان بقیع می برد و به یاد فرزندانش و دیگر شهدای کربلاء مخصوصاً حضرت سیدالشهداء علیه السلام گریه می کرد، مردم مدینه در آنجا جمع می شدند و با شنیدن ذکر مصیبت او گریه می کردند. (2)

عیدالله فرزندی به نام حسن داشت که او هم دارای پنج فرزند به نام های: فضل، حمزه، ابراهیم، عباس و عیدالله بود، که همه در فضل و کمال و ادب شهره آفاق، و هر کدام در عصر خود از فقهای بزرگ و برجسته و وارسته بودند و موقعیت و شخصیت والایی در میان مردم داشتند. (3)

مخصوصاً فضل بن الحسن بن عیدالله، که خطیبی سخنور و گویا، فصیح اللسان و تک تاز، متقی و دیندار و مورد احترام حکام و سلاطین عصر خود بود، وی را ابن الهاشمیه می گفتند و سهم بسزایی در بقا و ماندگاری نسل حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام دارد، عیدالله در سال 155 هجری قمری درگذشت. (4)

نوادگان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

حسن بن عیدالله؛ ایشان و تمامی فرزندانش همگی از بزرگان و صاحبان فضل و کمال بوده اند. (5)

ص: 239

1- بحار الانوار جلد: 44 صفحه: 298

2- سفینه البحار جلد: 1 صفحه: 510

3- العباس صفحه: 242

4- عمدة المطالب واژه عیدالله بن عباس

5- العباس صفحه: 197

فضل بن حسن؛ ایشان دارای بیانی شیوا و شجاعتی عجیب بودند و به او ابن الهاشمیه می گفتند، فضل به قوی الایمان بودن شهرت داشت، او دارای سه فرزند به نام های جعفر، عباس و محمد بوده،⁽¹⁾ و در رثای جدش چنین سروده است:

احق الناس ان يبكي عليه***فتى ابكى الحسين بكربلاء

اخوه و ابن والده على***ابوالفضل المصنرج بالدماء

و من واساه لا يثنيه شىء***و جاد له على عطش بماء⁽²⁾

یعنی: سزاوارترین مردم برای گریستن جوانی است که حسین علیه السلام در کربلاء بر او گریست.

همان کسی که برادر و فرزند پدرش علی بود، ابوالفضل علیه السلام که غلطیده در خون بود.

کسی که حسین علیه السلام را یاری کرد و در حال تشنگی شدید برای آوردن آب برایش تلاش کرد کسی که هیچ چیزی یا کسی همتای او نمی شود.

حمزة بن حسن؛ کنیه ایشان ابالقاسم می باشد،⁽³⁾ و شباهت زیادی به امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام داشته است،⁽⁴⁾ حتی مأمون خلیفه عباسی نامه ای به دست خط خود برای حاکم وقت نگاشت و در آن نامه این گونه نوشت: به حمزه بن حسن بن عبیدالله بن عباس بن امیرالمؤمنین علیهم السلام هزار درهم به خاطر شباهتش به جدش علی بن ابی طالب علیهما السلام عطا شود، ایشان با نوه حضرت زینب کبری علیها السلام که نامش نیز زینب بود ازدواج نمود.

ص: 240

1- بطل العلقمی جلد: 3، صفحه: 435

2- الغدیر جلد: 3 صفحه: 3

3- عمدة الطالب صفحه: 329

4- بطل العلقمی جلد: 3 صفحه: 442

ابراهیم بن حسن؛ معروف به جردقه، وی از فقهاء و ادیبان نامی بوده است و فرزندانش رهبران علویین در بغداد بودند، ایشان در سال 264 هجری قمری فوت شده اند، (1) نسب شان از طریق سه پسرش به نام های حسن و محمد و علی باقی مانده است: علی بن جردقه، یکی از سخاوتمندان بنی هاشم، و صاحب جاه و مقام بود.

وقتی ایشان از دنیا رفت صاحب نوزده فرزند بود که یکی از آنها عبیدالله بن علی بن ابراهیم جردقه می باشد.

خطیب بغدادی در مورد ایشان آورده: کنیه او ابوعلی و اهل بغداد بود، به مصر هجرت کرد و در آن دیار ساکن شد، نزد او کتبی معروف به جعفریه بود که در آن فقه اهل بیت وجود داشت، وی در سال 312 هجری در مصر وفات کرد. (2)

عبیدالله بن حسن؛ ایشان شخص با شوکت و کمال و متولی حرمین مکه و مدینه، همچنین در زمان مأمون قاضی این دو شهر بودند، در زمانی که عبیدالله بن حسن قاضی مکه و مدینه بودند در همان سرزمین صاحب پسری به نام عبدالله شد که او نیز منصب قضاوت پدری را ادامه داد، وی در سال 204 هجری قمری فوت نمود. (3)

عبّاس بن حسن بن عبیدالله؛ کنیه ایشان ابوالفضل، و در شجاعت و کرامت زبانزد خاص و عام بود، مورخین درباره او نوشته اند: و ما رأی هاشمی اغضب و اعذب لسانا منه؛ یعنی: فردی از بنی هاشم است که نظیرش در جرأت و صراحت لهجه و تندگویی مشاهده نشده است. (4)

نسل ایشان از چهار پسرش احمد و عبیدالله و علی و عبدالله می باشد، بعضی

ص: 241

1- العبّاس صفحه: 198

2- قصص العبّاس صفحه: 111

3- تاریخ بغداد جلد: 10 صفحه: 313

4- تاریخ بغداد جلد: 10 صفحه: 364

گفته اند نسل وی تنها از طریق عبدالله بن عباس ادامه پیدا کرده است، عبدالله بن عباس شاعری فصیح بوده و مأمون احترام خاصی برایش قائل بود، و او را همیشه بر دیگران مقدم می داشت و به ایشان شیخ بن الشیخ می گفت. (1)

وقتی ایشان وفات کرد و مأمون خبردار شد گفت: اتری الناس مثل یا بعدک یا بن عباس. یعنی: ای پسر عباس آیا مردم بعد از تو مثل و مانندت را می بینند؟ سپس جنازه او را تشییع کرد. (2)

عبدالله پسری به نام حمزه دارد که اولادش در طبریه و شام می باشند، طبریه مرکز تمدن یهود و یکی از چهار شهر مقدس ایشان به حساب می آید و در کنار شهرهای اورشلیم و صفاد و حبرون، مجاور سرزمین اردن می باشد و محل سکونت بسیاری از دانشمندان یهودی بوده اما امروزه نام شهری در استان شمالی فلسطین اشغالی می باشد. (3)

از جمله آنان ابوالطیب محمد بن حمزه است که صاحب مروت و بخشش و بزرگواری، اهل صله رحم و معروف به کمالات و فضائل کثیر و جاه و مقام عظیمی بوده، در طبریه آب و ملک داشته و اموالی جمع کرده بود، تا آن که ظفر بن خضر فراعنی بر او حسادت ورزید و لشکری را برای قتلش مهیا کرد و وی را در صفر سال 291 هجری قمری در باغ خود در طبریه شهید کردند. (4)

شعرا در مدح او مرثیه ها گفته اند و به اعقاب او که در طبریه هستند، بنو الشهید

ص: 242

1- اختران تابناک جلد: 2 صفحه: 169

2- عمدة الطالب صفحه: 329

3- برگرفته شده از لغت نامه دهخدا

4- منتهی الامال جلد: 1 صفحه: 460

علی بن ابراهیم بن ابی جعفر حسن بن عبیدالله؛ این بزرگوار، نوه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در نسل سوم بوده، و مرقد مطهرش دارای گنبد و بارگاه ملکوتی و بعد از حرم مطهر حضرت فاطمه معصومه علیها السلام یکی از مهم ترین زیارتگاه های شهر مقدس قم می باشد و مردم شهر قم و حومه اعتقاد و ارادت عجیبی به ایشان داشته و همواره حاجات خود را از این امام زاده جلیل القدر می گیرند. (2)

ایشان در زمان حیاتشان از سخاوتمندان بنی هاشم، و به جلالت قدر و عظمت و منزلت متصف بوده، و نوزده پسر داشت، از جمله عبیدالله بن علی که سیدی فاضل و شجاع و باتقوی بود و اکثر اوقات را به سیاحت می گذرانید.

کتاب جعفریات، که در چند جلد و متضمن دوره کاملی از فقه شیعه است، تألیف او است وی در سال 312 هجری قمری درگذشت. (3)

ایشان معروف به شاهزاده سید علی و بارگاهش بیش از سایر بقاع مقدسه قم مورد توجه عموم قرار دارد و همواره محل نذورات و مرکز اجتماع و اعتکاف ارباب حاجات به ویژه دردمندان است، کمتر زمانی یافت می شود که چند نفری حاجتمند به آن امام زاده جلیل القدر متوسل و در آنجا معتکف نباشند، شرح کرامات و معجزات ایشان به قدری زیاد است که بعضی از بزرگان کتاب هائی در این باره نوشته و کرامات و معجزات این امام زاده جلیل القدر را در آن کتابها جمع آوری کرده اند.

ابوالعباس فضل بن محمد بن فضل؛ ایشان نیز ادیب و شاعر بوده و نوادگانش در قم و طبرستان سکونت داشته اند، وی در رثای جدش حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

ص: 243

1- عمده الطالب صفحه: 331

2- گنجینه آثار قم جلد: 2 صفحه: 626

3- منتخب التواریخ صفحه: 262

اشعاری سروده من جمله شعر زیر:

انی لا ذکر للعباس موقفه *** بکربلاء و هام القوم یختطف

یحمی الحسین و یحمیه علی ظماً *** و لا یولی و لا یشی فیختلف

و لا اری مشهدا یوما کمشهدہ *** مع الحسین علیه الفضل و الشرف

اکرم به مشهدا بانث فضیلته *** و ما اضاع له افعاله خلف: (1)

یعنی: من هر گاه موقعیت عباس علیه السلام را در کربلاء به یاد می آورم که تشنه لب چگونه با سرعت سرهای دشمنان را قطع می کرد و از حسین علیه السلام در هر حالی حتی در تشنگی حمایت می کرد و هیچ گاه پشت به دشمن ننمود و خسته نشد و در حال تلاش بود.

من هیچ رزم گاهی را همچون رزم او همراه حسین علیه السلام که فضل و شرافت بر او باد ندیدم، رزمگاه با کرامتی که در آن فضائلش آشکار شد و باز ماندگانش آن کارها را گم نکرده اند.

ابویعلی حمزة بن قاسم بن علی بن حمزة؛ ایشان از برجسته ترین دانشمندان شیعی و از بزرگان بنی هاشم و از راویان بزرگ اخبار ائمه اطهار علیهم السلام بودند، مشایخ صدوق علی بن احمد دقاق و حسین بن هاشم مؤدب و نیز عالم بزرگ ابو محمد هارون بن موسی تلعبیری و مشایخ ابن غضائری از او نقل روایت می کنند. (2)

ایشان در دوران ثقة الاسلام کلینی مؤلف کتاب گرانسنگ الکافی می زیسته، علماء بزرگ برای بهره بردن از علوم اهل بیت علیهم السلام نزد ایشان شاگردی می کردند از جمله:

1- ابو محمد هارون بن موسی تلعبیری، متوفای 385 هجری قمری.

ص: 244

1- المجدی صفحه: 232

2- رجال النجاشی صفحه: 101

2- حسین بن هاشم مودب.

3- علی بن احمد بن محمد بن عمران دقاق.

دو نفر فوق از مشایخ ابن بابویه شیخ صدوق رحمه الله هستند.

4- علی بن محمد قلانسی استاد عالم رجالی حسین غضائری.

5- حسین بن علی خزار قمی. (1)

علی بن حمزة، ایشان از راویان اخبار امام موسی بن جعفر علیه السلام است. (2)

محمد بن علی بن حمزة؛ ایشان نیز شاعر، و از راویان اخبار امام کاظم علیه السلام و امام رضا علیه السلام به شمار می آید، وی ساکن بصره بوده و در سال 286 هجری قمری فوت شده اند. (3)

طاهر بن محمد بن قاسم بن حمزة؛ ایشان بسیار شجاع و دلیر بوده و سرانجام در بصره به شهادت رسیده است. (4)

محمد بن عبدالله بن محمد بن قاسم بن حمزة؛ ایشان نیز از دلیران علوی بود و در زندان معتضد عباسی از دنیا رفت. (5)

ابراهیم بن محمد بن عبدالله بن عبیدالله بن حسن، که در سال 251 هجری قمری به دست طاهر بن عبدالله در قزوین به شهادت رسید. (6)

داود بن محمد بن عبدالله بن عبیدالله بن حسن؛ او در زمان مقتدر عباسی در سال

ص: 245

1- رجال شیخ طوسی و امالی شیخ صدوق

2- رجال النجاشی صفحه: 194

3- بطل العلقمی جلد: 3 صفحه: 457

4- مقاتل الطالبیین صفحه: 436

5- بطل العلقمی جلد: 3 صفحه: 461

6- قاتل الطالبیین صفحه: 434

محمد بن حمزة بن عبیداللہ بن عباس بن حسن بن عبیداللہ، ایشان در زمان مکتفی عباسی به دست محمد بن طغج به شهادت رسید، مورخین وی را به فضل و بزرگی و کرامت ستوده اند. (2)

ابو اسماعیل محمد بن علی عبداللہ بن عباس بن حسن بن عبیداللہ؛ ایشان نیز از مفاخر خاندان رسالت، ادیب، شاعر، شجاع و بخشنده بود، شعر زیر از سروده های اوست:

وجدی وزیر المصطفی و ابن عمه *** علی شهاب الحرب فی کل ملحم

الیس بیدر کان اول قاحم *** یطیر بحد السیف هام المقحم

و اول من صلی و وحد ربه *** و افضل زوار الحطیم و زمزم

و صاحب یوم الدوح اذ قام احمد *** فنادی برفع الصوت لابتهمهم

جعلتک منی یا علی بمنزل *** کهارون من موسی النجیب المکلم

فصلی علیه اللہ ما ذر شارق *** و أوفت حجور البيت اربک محرم؛ (3)

یعنی: جدّ من وزیر و پسر عمّ مصطفی است و پسر عمش علی علیه السلام هنگام درگیری جنگ اختر درخشان است.

آیا نه او در جنگ بدر اول به دشمن تاخت و با شمشیر آبدار به هر سوی اطراف میدان می پرید.

او اول نمازگزار، اول موحد و بزرگتر کسی است که به زیارت حطیم و زمزم نائل

ص: 246

1- بطل العلقمی جلد: 3 صفحه: 451

2- مقاتل الطالبیین صفحه: 448

3- الغدیر جلد: 3 صفحه: 1

او قهرمان روز ساییان است که احمد به پاخاسته با صدای بلند فریاد برداشت:

من تو را ای علی نسبت به خود به منزله هارون نسبت به موسای نجیب و کلیم قرار دادم.

درو خدا بر او تا خورشیدی در جهان درخشد و مادام که شتر سواران به زیارت کعبه حضور یابند.

نوادگان جلیل القدر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از حد شمارش خارج هستند و همه آنها به کرامت و کمالات روحی و سیادت و آقائی در زمان حیات، و کرامات و معجزات کثیره بعد از شهادت و یا فوت شان مشهور بوده و حرم های مطهرشان همواره مکان های بسیار شلوغ و محل تجمع مردم مسلمان است، آنها همواره با کرامات و معجزات خود از کار مردم مانند جد بزرگوار خویش گره گشائی می کنند، این مقدار و تعداد را از باب تبرک و تیمن ذکر کردیم.

حضرت ابوالفضل العباس در زمان امامت امام مجتبی علیهم السلام

امام حسن مجتبی علیه السلام پس از شش ماه و چهار روز خلافت در کوفه،⁽¹⁾ بر اثر نابسامانی ها از کوفه به مدینه هجرت نمودند و نه سال و چهار ماه به دور از خلافت در مدینه زندگی کردند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نیز به تبع و همراه با برادر و امام زمانش از کوفه به مدینه بازگشت و در محضر امام و برادرش بود و هرگز به معاویه و حکومت وقت هیچ اعتنائی نمی کرد و موضع گیری و مخالفت خود را مانند موضع گیری امام حسن

ص: 247

مجتبی علیه السلام به صورت بی اعتنائی و قهر از حکومت ننگین معاویه ادامه می داد، ایشان همواره مطیع امام زمانش حضرت مجتبی علیه السلام بود تا وقتی که امام حسن علیه السلام به شهادت رسیدند.

ایشان در این سال ها، رنج ها و نامایمات بسیاری دیدند، حيله گری های معاویه در حق علی بن ابی طالب علیهما السلام و امام مجتبی علیه السلام ظلم و ستم های امویان که به اوج خود رسیده بود، صحابه جلیل القدر پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله من جمله حجر بن عدی و یارانش عمرو بن حمق خزاعی شهید شدند، سختگیری ها به آل علی ادامه داشت، وعاظ و خطبای وابسته به حکومت معاویه، در منبرهایشان علی بن ابی طالب علیهما السلام را سب و لعن کرده و ناسزا می گفتند، اما ایشان همواره به دستور امام زمانش حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام صبر و استقامت را پیشه خود ساخته بودند.

وقایع زمان شهادت امام مجتبی علیه السلام

وقتی امام مجتبی علیه السلام مسموم و شهید شدند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 24 سال داشتند، معاویه از يك طرف به عظمت و مقام والایی که امام مجتبی علیه السلام در بین مردم پیدا کرده بود حسادت می ورزید و ناراحت بود و از طرف دیگر قصد داشت یزید پسرش را به جای خود بنشانند و او را به خلافت معرفی کند، لذا به خاطر این تصمیمش ناگزیر بود امام مجتبی علیه السلام را هر طوری که هست شهید کند. (1)

معاویه نامه ای به پادشاه روم نوشت و از او سَمی که مهلك فوری باشد تقاضا کرد، او هم سَمی این چنین در شیشه کرد و برای معاویه فرستاد. (2)

ص: 248

1- کشف الغمه جلد: 1 صفحه: 584

2- احتجاج علی اهل اللجاج جلد: 2 صفحه: 291

معاویه مخفیانه کسی را نزد جعده دختر اشعث بن قیس که آن روزها همسر امام مجتبی علیه السلام بود فرستاد و به او وعده کرد اگر بتواند امام مجتبی علیه السلام را به وسیله آن سمّ شهید کند به او صد هزار درهم بدهد و چند مزرعه از مزارع اطراف کوفه را در اختیار او قرار داده و شعب سورا (قریه خوش آب و هوایی در اطراف عراق) را ملک او کند و از همه مهم تر او را برای یزید خواستگاری نماید، (1) بعضی معتقدند این واسطه مروان بن حکم بوده است. (2)

جعده فریب وعده های معاویه را خورد و تصمیم گرفت امام مجتبی علیه السلام را شهید کند، لذا آن سمّ را در ظرف شیری ریخت و سر سفره افطار آن حضرت گذاشت، امام مجتبی علیه السلام وقتی خواستند روزه شان را باز کنند، مقداری از آن شیر را آشامیدند سپس متوجه مسمومیت خود شده و رو به جعده کرده فرمودند: انا لله و انا الیه راجعون.

ای دشمن خدا مرا کشتی خدا تو را بکشد، به خدا قسم پس از من کسی برای تو بهتر از من نخواهد بود، تو را آن فاسق ملعون و دشمن خدا (معاویه) گول زده و مسخره ات کرده، خدا تو و او را ذلیل کند و شما را به جزای گناهانتان برساند. (3)

امام مجتبی علیه السلام در اثر خوردن آن سمّ، چهل روز مریض بودند و افراد مختلفی به عیادتشان می آمدند. (4)

اولین کسی که نزد آن حضرت آمد برادر بزرگوارشان حضرت حسین بن علی علیهما السلام بودند، وقتی کنارشان نشستند به برادر بزرگوارشان عرض کردند: این چه حالتی است که در شما مشاهده می کنم؟

ص: 249

1- تاج الموالید صفحه: 82

2- البضاعة المزجاة جلد: 2 صفحه: 512

3- مرآة العقول جلد: 5 صفحه: 355

4- شرح الاخبار فی فضائل الائمه الاطهار علیهم السلام جلد: 3 صفحه: 124

فرمودند: تو مرا در روزهای پایان عمرم در دنیا و اول زندگیم در آخرت مشاهده می کنی، من خودم برای مرگم اقدامی نکرده ام، من بر جدّم وارد می شوم اما از فراق تو و خواهران و دوستانم کراهت دارم ولی با توجّه به آن که با پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام و مادرم حضرت فاطمه زهراء علیها السلام و حمزه و جعفر علیهما السلام ملاقات می کنم از این گفته ام استغفار می نمایم و خدای عزّوجلّ جانشین هر چیزی است که از بین می رود و تسلیّی برای هر مصیبت و جبران کننده مافات است. (1)

وقتی حضرت سیدالشهداء علیه السلام بر بالین برادر خویش می گریستند امام مجتبیّ علیه السلام خطاب به وی فرمودند:

لَا يَوْمَ كَيَوْمِكَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ يَزِدُّكَ إِلَيْكَ ثَلَاثُونَ أَلْفَ رَجُلٍ يَدْعُونَ أَنَّهُمْ مِنْ أُمَّةٍ جَدَّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَيَنْتَحِلُونَ دِينَ الْإِسْلَامِ فَيَجْتَمِعُونَ عَلَيَّ قَتْلِكَ وَ سَفْكَ دَمِكَ وَ انْتِهَاكَ حُرْمَتِكَ وَ سَبِّي ذَرَارِيكَ وَ نِسَانِكَ... (2)

ای ابا عبدالله روزی چون روز تو نباشد، سی هزار مردی که مدعیند از امت جد ما محمدند و مسلمان هستند بر تو گرد آیند و همدست شوند برای کشتن تو و ریختن خونت و هتک حرمتت و اسیر کردن ذریه ات و زنان و غارت خیمه هایت در این جا است که به بنی امیه لعنت فرود آید و آسمان خاکستر و خون بارد و همه چیز بر تو بگریند حتی وحشیان بیابان و ماهیان دریا.

نکته ای که جا دارد در این جا به آن اشاره شود تذکر در مورد استعمال سخنی است که متأسفانه خیلی هم معروف شده، حالا نمی دانم از طرف دوستان نادان صادر شده یا

ص: 250

1- بحار الانوار جلد: 44 صفحه: 151

2- موسوعة كربلاء جلد: 1 صفحه: 225

دشمنان دانا، هر چه هست ما باید مواظب باشیم، و آن جمله "کل یوم عاشورا و کل ارض کربلاء" می باشد که از غلطترین حرف هاست، زیرا منافات خیلی زیادی با روایات اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام دارد و اصلاً معلوم نیست این جمله را چه کسی گفته است؟! حالا هر که بوده، مهم نیست مهم این است که امام مجتبی علیه السلام بر خلاف آن می فرمایند: "لا یوم کیومک یا اباعبداللہ".

جمله "کل یوم عاشورا" ظاهر بدی ندارد، اما باطنش خیلی وحشتناک و خطرناک می باشد.

امام علیه السلام می فرماید: "لا یوم کیومک یا اباعبداللہ" مخترع این جمله، شاعر بوده یا هر کس دیگری که بوده جاهل می باشد.

اگر تمام مردم دنیا هم بگویند: "کل یوم عاشورا و کل ارض کربلاء" اما ما پاك تر و با شرف تر و بهتر از زمینی که کعبه بر آن نهاده شده نداریم، در روایات هست و در کتاب کامل الزیارات آمده، کامل الزیارات کتابی است که اکثر از فقهاء، همه روایاتش را صحیحه می دانند، و مابقی فقهاء، اکثر قریب به اتفاق روایاتش را صحیحه می دانند، در چنین کتابی از قول امام صادق علیه السلام آمده که روزی زمین کعبه به خودش نازید و افتخار کرد که چه زمینی با شرافت تر از من وجود دارد؟ چرا که خانه خدا بر من نهاده شده، حرم امن الهی بر من نهاده شده، فلان و فلان و فلان، يك مقدار به خودش بالید، خدای تعالی با تندی به زمین کعبه نهیب داد و فرمود: ساکت باش، تمام فضائلی که تو برای خودت شمردی در مقابل زمین کربلاء مثل سوزنی می باشد که آن را در دریایی بزرگ فرو کنی و بعد بیرون بیاوری، چقدر از آب دریا بر آن سوزن می ماند؟!

تمام فضائلی که تو برای خودت شمردی در مقابل فضائل زمین کربلاء، مثل همان قطره، بلکه خیلی کمتر از قطره به آن سوزن می ماند، فضائل زمین مکه نسبت به سرزمین کربلاء به اندازه همان مقدار آبی است که روی سوزن می ماند و فضائل زمین

کربلاء به اندازه آن دریا می باشد، امام صادق علیه السلام می فرماید: خدای تعالی با تندی به آن زمین نهیب می زند که: ساکت باش، اگر کربلاء نبود تو را هم نمی آفریدم، اگر کربلاء نبود هیچ چیز را نمی آفریدم،⁽¹⁾ البته همان طور که در آن روایت تصریح شده تمام فضیلت سرزمین کربلاء نیز به وجود نازنین حضرت سیدالشهداء علیه السلام است.

به هر حال این روایات ماست بعد شاعری مجهول الهویه می گوید: "کل یوم عاشوراء و کل ارض کربلاء" این حرف درستی نیست، لذا دوستان باید خیلی مواظب باشیم اصلاً این حرف را نزنیم چون روایاتی بر خلاف این حرف وجود دارد، از مضامین خیلی از روایات به دست می آید که روز عاشوراء روزی است که هیچ روزی به پای آن نمی رسد، و زمین کربلاء نیز زمینی است که حتی زمین کعبه با آن همه عظمت از جهت فضیلت و منزلت به پای او نمی رسد، چه رسد به دیگر زمین ها، چون بعضی از زمین ها لعنت شده هستند، روزی امیرالمؤمنین علیه السلام جایی بودند، وقت نماز شد، فرمودند: این زمین لعنت شده می باشد، من این جا نماز نمی خوانم، و برای نماز خواندن به جای دیگری رفتند،⁽²⁾ لذا وقتی خدای تعالی با زمین مکه این گونه سخن می گوید که ساکت باش، ارزش تو نسبت به کربلاء مانند خیسی سوزنی در مقابل دریا می باشد، هیچ زمینی به پای کربلاء نمی رسد. و امام مجتبی علیه السلام به حضرت سیدالشهداء علیه السلام می فرماید: "لا یوم کیومک" حالا این حرف از کجا آمده! ما اگر بخواهیم در صراط مستقیم و پیرو اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام باشیم نباید اعتنائی به آن داشته باشیم.

امام مجتبی علیه السلام در حالی که در هر سرفه، مقداری خون از حلق نازنین شان می آمد فرمودند: ای برادر؛ می بینی چگونه خون جگرم در طشت ریخته است، کسی که مرا به

ص: 252

1- کامل الزیارات صفحه: 267.

2- من لا یحضره الفقیه جلد: 1 صفحه: 203

این مصیبت و بلاء انداخته می شناسم اگر او را به تو معرفی کنم تو با او چه خواهی کرد؟

حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام عرض کردند: من او را می کشم، حضرت مجتبی علیه السلام فرمودند: پس من هم او را تا آخر عمرم به تو معرفی نخواهم کرد، ولی آن چه را که به تو می گویم بنویس و نگه دار. (1)

وصیت امام مجتبی به امام حسین علیهما السلام

سپس فرمودند: این وصیتنامه ای است که من به برادرم حسین بن علی علیه السلام می گویم.

او (حسن بن علی علیهما السلام) وصیت می کند در حالی که شهادت می دهد خدائی جز خدای یکتا نیست، او یکی است و شریکی ندارد، وصیت می کند در حالی که عبادت می نماید خدا را حق عبادتش، او شریکی در ملک ندارد، چون ذلیل نمی شود، یاری برای او از ذلت وجود ندارد، و او همه چیز را خلق و اندازه گیری کرده و او اولی است که عبادت شود و احق است بر دیگران که تمجید گردد، کسی که او را اطاعت کند رشد خواهد کرد و کسی که او را معصیت کند اغوا خواهد بود و کسی که به سوی او برگردد هدایت خواهد شد.

من وصیت می کنم به توای حسین درباره کسانی از اهل و اولاد من و اهل بیت خودت که بعد از من می مانند، این که از گناهکاران شان بگذری و نیکوکارانشان را قبول کنی و برای آنها مانند پدر باشی و بدن مرا کنار قبر پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله دفن کن چون من بدان خانه حق بیشتری از دیگران دارم) پس از نقل جملاتی می فرمایند: (

اگر عایشه نگذاشت مرا در آن خانه دفن کنید تو را قسم به خدا و به قرابت و

ص: 253

رحمی که به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله متصل است نگذار قطره خونی ریخته شود، تا آن که من پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله را بینم و آن حضرت را از آن چه با من کرده اند خبر دهم و او را به قضاوت بنشانم. (1)

مظلومیت امام مجتبی علیه السلام حتی پس از شهادت

امام حسین علیه السلام متصدی کفن و دفن امام مجتبی علیه السلام شدند و برادرانش عباس و محمد حنفیه و جمعی از اصحاب را هم به کمک خواسته و جنازه آن حضرت را به مسجد پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بردند و چون رسم بود که والی مدینه باید بر جنازه بزرگان نماز بخواند و آن روز سعید بن عاص والی مدینه بود، لذا بنی هاشم ناراحت شده و گفتند: به غیر از حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام کس دیگری نباید بر جنازه امام مجتبی علیه السلام نماز بخواند.

بنی امیه هم کوتاه آمدند و حضرت سیدالشهداء علیه السلام بر بدن برادرش نماز خواند، (2) ولی وقتی بنی امیه متوجه شدند بنی هاشم تصمیم دارند بدن مقدس امام مجتبی علیه السلام را در کنار پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله دفن کنند، مروان بن حکم سوار اسب شد و خود را فوراً به عایشه رساند و گفت: شما نشسته اید و حال آن که بنی هاشم می خواهند حسن بن علی علیهما السلام را کنار بدن پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله دفن کنند و با این کارشان عظمت ابوبکر پدر شما و افتخار عمر بن خطاب را از بین ببرند؟!

عایشه گفت: نظر تو چیست، چه باید کرد؟

مروان گفت: شما می توانید آنها را از این کار مانع شوید، بیائید بر این اسب سوار

ص: 254

1- حارالانوار جلد: 44 صفحه: 151. ترجمه از کتاب امام مجتبی علیه السلام صفحه: 209 الی 213

2- حیاة الام الحسن علیه السلام جلد: 2 صفحه: 483

شوید و فوراً خود را به آنها برسانید تا من هم بنی امیه را به عنوان یاری خدمت شما بفرستم و اسب خود را به عایشه داد، او فوراً بر اسب سوار شد و چهل نفر از بنی امیه مسلح همراه او حرکت کردند و به طرف مسجد رفتند.

عایشه وقتی به مسجد رسید ایستاد و با صدای بلند گفت: این جنازه را از خانه من دور کنید، نباید در این خانه چیزی دفن شود و حرمت رسول خدا صلی الله علیه وآله شکسته شود.

حضرت سیدالشهداء علیه السلام جلو آمد و فرمود: تو و پدرت قبلاً هتک حرمت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله را کرده و کسی را که دوست نمی داشت وارد خانه اش کرده ای و روز قیامت خدای تعالی تو را به خاطر این کارت مورد مؤاخذه قرار خواهد داد.

مروان بن حکم و بنی امیه و هر که از پسران عثمان حاضر بودند همه گفتند: چگونه ممکن است بگذاریم حسن بن علی علیهما السلام در کنار پیامبر دفن شود در حالی که عثمان آن شهید مظلوم در بدترین جای قبرستان بقیع دفن گردید، بالاخره بین بنی هاشم و بنی امیه و عایشه سخنان تندی ردّ و بدل شد و عایشه صدا زد: بدن حسن بن علی علیهما السلام در اینجا دفن نمی شود مگر آن که موهای من از سرم کنده شود.

در این بین چشم عایشه به ابن عباس افتاد و گفت: بیا، بیا.

وقتی ابن عباس نزد او رفت گفت: شما جرأت پیدا کرده اید در دنیا مرا پشت سر هم اذیت کنید و می خواهید کسی را که من او را دوست ندارم و نمی خواهم وارد خانه ام شود واردش کنید.

ابن عباس گفت: وا مصیبتا، تو یک روز بر شتر می نشینی و یک روز بر اسب سوار می شوی و می خواهی نور خدا را خاموش کنی و اگر بیش از این در دنیا بمانی سوار فیل خواهی شد.

ابن عباس می گوید: در این جا عایشه به من اخم کرد و با صدای بلند فریاد زد: ای

ابن عباس هنوز قضیه جنگ جمل را فراموش نکرده ای و مرتب مرا به آن سرزنش می کنی و از آن روز تا به حال مرتب به من کینه داری.

ابن عباس گفت: چگونه می شود آن را فراموش نمود و حال آن که اهل آسمان ها آن را فراموش نکرده اند.

عایشه از ابن عباس روگرداند ولی محمد بن حنفیه به او گفت: ای عایشه یک روز سوار اسب و یک روز سوار شتر می شوی، چرا خودت را نگه نمی داری و دائماً با بنی هاشم دشمنی می کنی؟!

عایشه به او گفت: ای پسر حنفیه این ها فرزندان فاطمه علیها السلام هستند که با من حرف می زنند تو چه می گوئی؟

حضرت سیدالشهداء علیه السلام فرمود: تو محمد بن حنفیه را از فاطمه علیها السلام دور می کنی و حال آن که سه فاطمه مادر او هستند، یکی فاطمه دختر عمران، دوم فاطمه بنت اسد، سوم فاطمه دختر زانده بن الاصم.

مروان بن حکم با عصبانیت داد زد و گفت: عثمان در زباله دانی دفن شود و حسن بن علی علیهما السلام را کنار پیامبر صلی الله علیه وآله دفن کنند، در صورتی که ما شمشیر به کمر بسته باشیم.

ابوهریره جلو آمد و گفت: ای مروان تو حسن بن علی علیهما السلام را از دفن در کنار پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله مانع می شوی و حال آن که من از رسول خدا صلی الله علیه وآله شنیدم که فرمود: حسن و حسین دو سید و آقای اهل بهشتند.

مروان گفت: حدیثی را که جز تو و ابوسعید خدری کس دیگری یادش نمانده باشد به درد خودتان می خورد.

بالاخره دعوا و سر و صدا به اوج خود رسیده بود و دو طرف شمشیر به روی یکدیگر کشیده و می خواستند بجنگند که حضرت سیدالشهداء علیه السلام فریاد زد:

وصیت برادرم را ضایع نکنید جنازه را به طرف بقیع حرکت دهید، او مرا قسم داده است اگر عایشه از دفن بدن او در کنار جدش مانع شد با احدی جنگ نکنم و او را در بقیع دفن نمایم. (1)

لذا حضرت سیدالشهداء علیه السلام دستور فرمودند بنی هاشم بدن امام مجتبی علیه السلام را به طرف قبرستان بقیع ببرند و آن حضرت را در کنار قبر حضرت فاطمه بنت اسد علیها السلام دفن کنند و خود آن حضرت متصدی دفن بدن مقدس امام مجتبی علیه السلام گردیدند.

آن بی خردان تابوت آن حضرت را تیر باران کردند، به طوری که هنگام دفن، هفتاد چوبه تیر از بدن مطهر امام مجتبی علیه السلام بیرون آوردند، (2) امام حسین علیه السلام کنار قبر برادرش نشست و اشک ریخت و فرمود:

ادهن رأسی ام اطیب مجالسی***ورأسک معفور و انت سلیب

او استمتع الدنيا شیء احبه***الی کل ما ادنی الیک حبیب

فلا زلت ابکی ما تغت حمامه***علیک و ما هبت صبا و جنوب؛ (3)

یعنی: آیا جا دارد که من روغن بصرم بزنم، یا مجالس من طیب و نیکو باشند؟ در صورتی که سر و صورت تو روی خاک باشد و تو برهنه باشی؟

یا این که از آن چیزهای دنیوی که دوست دارم بهره مند شوم، آگاه باش: هر چه که بتو نزدیک شود محبوب است.

من دائماً بر تو گریه می کنم مادامی که کبوتر بخواند و باد صبا و جنوب بوزد.

پس از تیرباران جنازه مطهر امام حسن مجتبی علیه السلام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

ص: 257

1- امام مجتبی علیه السلام صفحه: 225 الی 229

2- انوار البهیة صفحه: 133

3- تسلیة المجالس زینة المجالس جلد: 2 صفحه: 65

بسیار ناراحت شد و غیرتش به جوش آمد، شمشیر به دست گرفت و می خواست به آن افراد بد طینت حمله کند، ولی حضرت سیدالشهداء علیه السلام ایشان را بنا به درخواست و وصیت برادرش امام حسن مجتبی علیه السلام که جنگ و خون ریزی را در آن مورد منع فرموده بودند از حمله کردن باز داشتند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام که فرد کاملاً مطیعی بود و کنار برادر خود و در جمع جوانان بنی هاشم حضور داشتند اطاعت امر فرموده و صبر و استقامت پیشه خود ساخته و بنا به تکلیف صبر می کردند.

تبعیت آن حضرت از امام حسین در خاکسپاری امام مجتبی علیهم السلام

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در تمام دوران زندگی خویش در کنار برادرش امام حسین علیه السلام بودند و جوانی شان در خدمت آن امام گذشت، ایشان هیچ سخنی نمی گفتند مگر آن که قبلاً از برادرشان شنیده باشند و هیچ عملی انجام نمی دادند مگر به جهت پیروی از امام زمانشان، همچنین هیچ گاه بر وجود مقدس امام حسین علیه السلام مقدم نمی شدند.

عظمت و شخصیت معنوی ایشان به خاطر تابش نور مقدس امام حسین علیه السلام در آینه وجودشان بود،⁽¹⁾ ایشان در میان جوانان بنی هاشم شکوه و عزت خاصی داشت.

ص: 258

1- برگرفته شده از العباس

بخش پنجم: حضرت ابا الفضل العباس عليه السلام در زمان امامت امام حسين عليه السلام

ولایت عهدی یزید

ص: 259

در زمان خلافت معاویه با این که یکی از شرایط صلح نامه این بود که معاویه برای خود خلیفه تعیین نکند، اما معاویه این شرط و شرایط دیگر را زیر پا گذاشت و با کمال گستاخی مخالفت خود و متعهد نبودنش را آشکار ساخت، او در کوفه بر فراز منبر رفت و آشکارا گفت:

شرطت للحسن شروطا و کلها تحت رجلی؛(1)

یعنی: با حسن علیه السلام شرطهایی نمودم، اما همه آنها را زیر پایم نهادم.

معاویه که دائماً برای نصب فرزندش یزید به عنوان خلیفه دنبال فرصت می گشت در سال 56 هجری قمری این فرصت را به دست آورده و روزی را مشخص کرد و رسماً به یکی از مزدوران جلادش به نام ضحاک بن قیس گفت: ولایت عهدی یزید را در ملاء عام و مخصوصاً در مسجد دمشق اعلام کنید و به چند نفر از افراد مشهور نیز فرمان داد که ابلاغ ضحاک را تصدیق نمایند.

آن روز فرا رسید و معاویه ولایت عهدی یزید را که در لوحی نوشته بود به ضحاک داد، ضحاک آن را در حضور مردم خواند و مردم را به بیعت با یزید دعوت کرد، یزید در این هنگام سی سال داشت.

بعضی حاضران از روی ترس و بعضی دیگر از روی طمع، بیعت کردند و عده ای نیز اعتراض نمودند، گفتگوهای زیادی در این باره صورت گرفت، حتی مروان

ص: 260

اعتراض کرد اما معاویه با تطمیع او را راضی نمود، و گفت: تو را ولیعهد یزید خواهم کرد.

مروان نیز از این وعده خوشحال گشت و تسلیم شد، معاویه به او دستور داد تا به مدینه برود و فرماندار آنجا شده، و مردم حجاز را به پذیرش بیعت با یزید دعوت کند. (1)

عایشه نیز جزء کسانی بود که به معاویه اعتراض کرد، معاویه هم دستور داد در مدینه به طور محرمانه چاهی حفر و داخل آن را پر از آهک کنند، سپس شبانه عایشه را برای مذاکره به آن مکان دعوت کرد، وقتی عایشه نزد معاویه آمد، معاویه با ظاهرسازی و مکر خاصی با تعارف او را بر سر آن چاه آورد و عایشه را به چاه انداخت، او در همان جا از دنیا رفت و همان چاه قبرش شد. مردم تا مدت ها خبر نداشتند و نمی دانستند عایشه کجا رفته است. (2)

سنائی شاعر معروف سنی مذهب در این باره می گوید:

عاقبت هم به دست آن یاغی *** شد شهید و بکشتش آن طاغی

آن که با جفت مصطفی زین سان *** بد کند مر و را تو مرد مخوان: (3)

خلاصه در مقابل این بیعت گرفتن که با زور و اجبار همراه بود عده ای آشکارا مخالفت می کردند، از جمله آنها حضرت امام حسین علیه السلام بود که با صراحت تمام مخالفت نمودند، حتی نامه ای به معاویه نوشته، بدعت ها و مخالفت های او با اسلام را بر شمردند که قسمتی از آن نامه را می آوریم:

ص: 261

1- الامامة و السياسة جلد: 1 صفحه: 188 الی 199

2- کامل بهایی باب: 27 فصل: 16 صفحه: 456

3- ریاحین الشریعه جلد: 2 صفحه: 377

و ان اخذك الناس بيعة ابنك يزيد و هو غلام حدث، يشرب الخمر و يلعب بالكلاب، فقد خسرت نفسك و بترت دينك.

یعنی: و اگر مردم را با زور و اکراه به بیعت با پسر یزید می کشانی با این که او جوانی بی تجربه، شراب خوار و سگ باز است، در حقیقت به ضرر و زیان خود اقدام کرده و دین خود را تباه نموده ای. (1)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در این ماجرا نیز پیرو و مطیع برادر و امام زمانش حضرت امام حسین علیه السلام بوده و از ایشان اطاعت می نمود و هرگز بیعت با یزید را نپذیرفت، بلکه همان خط فکری و عملی امام حسین علیه السلام را دنبال می کرد.

وقتی معاویه در بستر مرگ قرار گرفت و می خواست از دنیا برود، پسرش یزید را طلبید و پیش رویش نشانید و به او گفت: پسر من! من همه ناهمواری ها و مشکلات را برای بیعت گرفتن از مردم برای تو هموار ساختم و گردنکش ها را در برابر تو رام کردم و شهرها را تحت تسخیر تو در آوردم، ولی در مورد سه نفر در بیعت با تو، ترس و هراس دارم و آنها عبارتند از: حسین بن علی علیه السلام، عبدالله بن عمر و عبدالله بن زبیر.

در مورد عبدالله بن زبیر، هر جا او را یافتی قطعه قطعه اش کن زیرا اگر بر تو مسلط شود مانند شیر به تو حمله می کند و در غیر این صورت مانند برخورد رویه با سگ با تو نیرنگ و حيله می نماید، اما عبدالله بن عمر، با او سازش کن زیرا با تو است او را از خود دور نکن، اما در رابطه با حسین علیه السلام نسبت او را به پیامبر صلی الله علیه و آله می دانی، او گوشت و خون رسول خدا صلی الله علیه و آله است و من می دانم که مردم عراق او را به سوی خود می خوانند، سپس او را تنها می گذارند، اگر بر او غالب شدی حقیقتش را بشناس و حریم مقامش را در

ص: 262

پیشگاه رسول خدا صلی الله علیه وآله رعایت کن، (1) با او جنگ و ستیز مکن و توجه داشته باش که بین ما و او خویشاوندی وجود دارد، پس بپرهیز از این که به او آسیب برسانی. (2)

معاویه مبلغ يك صد هزار درهم به عبدالله عمر بخشید تا او ولایتعهدی یزید را قبول کند، او این مبلغ را از معاویه قبول کرد اما با یزید بیعت نکرد بلکه در جانشینی یزید سکوت کرده و اعتراضی نکرد. (3)

خلافت یزید و دستور گرفتن بیعت از امام حسین علیه السلام

بالا-خره معاویه در نیمه رجب سال 60 هجری از دنیا رفت، وقتی یزید بر مسند خلافت نشست وصیت پدرش را نادیده گرفت و فوراً سفیری نزد ولید بن عتبه بن ابی سفیان، حاکم وقت مدینه فرستاد و طی نامه ای به او نوشت: ای ولید به مجرد این که نامه من به دست تو رسید از مردم مدینه برای من بیعت بگیر، همچنین حسین بن علی علیه السلام عبدالله بن زبیر، عبدالرحمن بن ابوبکر و عبدالله بن عمر را مجبور کن با من به عنوان خلیفه مسلمانان بیعت کنند، البته باید آنها را تحت فشار قرار بدهی و هر طور شده از آنها بیعت بگیری، هر کس هم از بیعت با من خود داری کرد گردن او را بزن و سر بریده اش را برای من به شام بفرست. (4)

یزید در آن نامه در مورد امام حسین علیه السلام به ولید سفارشی جداگانه با تأکید بیشتری کرد و نوشت: خذ الحسین بالبیعه أخذ شدیداً لیس فیه رخصه.

یعنی: حسین علیه السلام را برای گرفتن بیعت دستگیر کن، و بر او سخت بگیر، هیچ

ص: 263

1- اخبار الطوال صفحه: 273 الی 274

2- بحار الأنوار جلد: 45 صفحه 311 الی 312

3- فتح الباری جلد: 13 صفحه: 60

4- تاریخ طبری جلد: 7 صفحه: 2907 و تاریخ یعقوبی جلد: 2 صفحه: 177

گذشت و مدارائی هم نباید با او داشته باشی.

ولید، مروان را به حضور طلبید و با او در این باره مشورت کرد.

مروان گفت: حسین بیعت نمی کند، اگر من به جای تو بودم گردش را می زدم.

ولید آرزو کرد: ای کاش به دنیا نیامده بودم که چنین دستوری به من بدهند سپس شخصی را نزد امام حسین علیه السلام فرستاد و او را به فرمانداری دعوت کرد.⁽¹⁾

امام حسین علیه السلام بنا به نقلی سی نفر،⁽²⁾ و بنا به قول دیگر نوزده نفر از بستگانش که همه مسلح بودند را طلبید و به آن ها فرمود: شما همراه من تا ساختمان فرمانداری بیایید، هنگامی که بر ولید وارد شدم اگر مذاکره بین من و او به خشونت و شدت تبدیل شد، هر وقت صدا و فریاد من را شنیدید، داخل ساختمان فرمانداری بیایید و به من کمک کنید تا از دست آن ظالمان نجات پیدا کنم، اما مراقب باشید کسی را نکشید و باعث آشوب نگردید، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام امیر و فرمانده این عده بودند.

آنها همراه با امام حسین علیه السلام به طرف ساختمان فرمانداری حرکت کرده و پشت درب آن اجتماع نمودند، امام حسین علیه السلام در حالی که عصای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به دست داشت بر ولید بن عتبه وارد گردید و مشاهده کرد مروان بن حکم نیز آنجا حضور دارد، آن دو اول ماجرای مرگ معاویه را مطرح کردند، سپس ولید نامه یزید را برای ایشان خواند و از امام حسین علیه السلام مطالبه بیعت با یزید به عنوان خلیفه مسلمین کرد.

امام حسین علیه السلام بدون مقدمه فرمود: صلاح نیست شخصی چون من بیعت مخفیانه انجام دهد، هر وقت دعوت عمومی برای بیعت صورت گرفت، مرا هم به همراه مردم دعوت کنید چون چنین بیعتی حکم دیگری دارد.⁽³⁾

ص: 264

1- عوالم العلوم و المعارف و الاحوال جلد: 17 صفحه: 173

2- لهوف صفحه: 22

3- تاریخ طبری جلد: 7 صفحه: 2907 و تاریخ سیاسی اسلام صفحه: 349

ولید به امام حسین علیه السلام سخت نگرفت،⁽¹⁾ و با این که می دانست اگر امام حسین علیه السلام به همراه مردم هم دعوت شود، اهل بیعت با شخصی مثل یزید نیست، اما به ناچار پیشنهاد امام حسین علیه السلام را پذیرفت. البته سخت نگرفتن ولید نه به خاطر محبت یا احترام به امام حسین علیه السلام بود بلکه او دست پروده معاویه بود و به خاطر اطاعت امر و وصیت معاویه این کار را کرد و معاویه نیز به خاطر نیرنگ و سیاستش بود که دستور داده بود با امام حسین علیه السلام علنا درگیر نشوند چون امام حسین علیه السلام تنها یادگار و نوه پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بود و هر کس با او در می افتاد موجب برانگیخته شدن خشم، و بیداری مردم مسلمان از خواب غفلت می شد، لذا همین امر ممکن بود برای ولایتعهدی و جانشینی یزید مانعی بزرگ باشد.

مروان بن حکم به ولید گفت: ای ولید! وای به حال تو، اگر حسین علیه السلام از این جا بیرون برود هرگز بیعت نخواهد کرد و دیگر چنین فرصتی را هم به دست نخواهی آورد، مگر این که کار شما به قتل و خونریزی بکشد، بنابراین هم اکنون دستور امیرالمؤمنین یزید بن معاویه را عملی کن و حسین علیه السلام را به زندان ببنداز تا بیعت کند، یا این که همان طوری که یزید فرمان داده، حسین علیه السلام را گردن بزن و سر او را برای خلیفه بفرست.⁽²⁾

امام حسین علیه السلام با شنیدن این سخنان ناراحت شده و با آنها تندی نمودند و بر سر مروان فریاد کشیده، فرمودند: ای پسر زنی که زرقاء نام داشت (یعنی همان زنی که در زمان جاهلیت پرچم زناکاری بر بالای خانه اش نصب کرده بود) آیا تو می خواهی مرا بکشی یا ولید؟

ص: 265

1- سیر اعلام النبلاء جلد: 3 صفحه: 534

2- تاریخ یعقوبی جلد: 2 صفحه: 178 و تاریخ طبری جلد: 7 صفحه: 2907 و بحار الانوار جلد: 44 صفحه: 324 الی 325

آن گاه ولید را مورد خطاب قرار داد و فرمود: توجه داشته باش ما خاندان نبوت و معدن رسالت هستیم و یزید همان طوری که می دانی شراب خوار است و به کشتن انسان های پاک و بی گناه دست زده، فسق و فجور او آشکار و معروف است و کسی چون من با آن اصالت نبوت و رسالت و طهارت با کسی چون یزید با آن وضعی که می شناسی هرگز دست بیعت نخواهد داد. (1)

آن نوزده نفر وقتی صدای حضرت سیدالشهداء علیه السلام را شنیدند به دستور حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام شمشیر کشیده به ساختمان فرمانداری وارد شدند و امام حسین علیه السلام را بدون کوچک ترین آسیبی، از ساختمان فرمانداری خارج کردند، (2) این ماجرا در شب 27 رجب سال 60 هجری قمری اتفاق افتاد.

وقتی امام حسین علیه السلام از آنجا رفت، مروان بن حکم با اعتراض و ناراحتی به ولید بن عتبه گفت: ای ولید! پیشنهاد مرا نپذیرفتی و فرصت خوبی را از دست دادی در حالی که می توانستی حسین علیه السلام را به زندان انداخته، یا او را به قتل برسانی و کارش را تمام کنی، اکنون باید بدانی که دیگر دست تو به حسین علیه السلام نخواهد رسید و برای گرفتن بیعت از او هیچ فرصتی را به دست نخواهی آورد.

ولید در پاسخ گفت: ای مروان، نصیحتت را برای خود نگهدار زیرا این راهی که تو برای من انتخاب می کنی جز به نابودی دین من نخواهد انجامید، این را بدان که هر کس در ریختن خون حسین علیه السلام شرکت داشته باشد روز قیامت بار جرم سنگینی خواهد داشت و از نظر لطف خداوندی محروم است، از گناه و آلودگی پاک نمی گردد و به عذاب دردناک خداوند گرفتار خواهد شد. (3)

ص: 266

1- حیاة الامام الحسین علیه السلام جلد: 2 صفحه: 255

2- مناقب آل ابی طالب علیه السلام جلد: 4 صفحه: 88

3- تاریخ طبری جلد: 7 صفحه: 2907 الی 2908

یزید بن معاویه بیشتر وقت خویش را به بازی با میمون و سگ می گذرانید،(1) و مهم ترین مشاورانش غیر مسلمانان، از جمله سرجون مسیحی بود که بدون مشورت با او آب هم نمی خورد.

عده ای از علماء و بزرگان اهل سنت حکم به تکفیر یزید داده و او را کافر دانسته اند از جمله: علامه آلوسی،(2) ابن عقیل،(3) ابن حجر الهیثمی،(4)

و عده ای نیز فتوا بر لعن او داده اند از قبیل: امام احمد حنبل، قاضی ابویعلی، ابوالحسین ابن قاضی ابویعلی، ابن جوزی، سبط ابن جوزی،(5) سیوطی،(6) ابن محی الدین الحنفی التفتازانی،(7) الکیا الهراسی، ابن خلکان،(8) سفارینی،(9)

گروهی از بزرگان و علماء اهل سنت نیز اعلام کرده اند که به هیچ وجه یزید را دوست ندارند من جمله: غزالی، ابن الصلاح، حتی ابن تیمیه و ابن حجر الهیثمی،(10)

بعد از این جریان يك بار دیگر مروان بن حکم با امام حسین علیه السلام و حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام ملاقات کرد و طی گفتگویی طولانی سعی کرد امام حسین علیه السلام را برای بیعت با یزید قانع کند و در بین صحبت هایش با ظرافت خاصی آن حضرت را

ص: 267

-
- 1- مروج الذهب جلد: 2 صفحه: 71 الی 72
  - 2- تفسیر روح المعانی جلد: 26 صفحه: 73
  - 3- تذکره الخواص صفحه: 260
  - 4- الصواعق المحرقة صفحه: 220
  - 5- الرد علی المتعصب العنید المانع عن ذم یزید، صفحه: 16
  - 6- وفيات الاعیان ابن خلکان جلد: 3 صفحه: 287 و تذکره الخواص صفحه: 286 و شرح العقیده النسفیة صفحه: 180 و تاریخ الخلفاء صفحه: 207 و روح المعانی جلد: 26 صفحه: 72
  - 7- الاعلام جلد: 8 صفحه: 113
  - 8- وفيات الاعیان جلد: 13 صفحه: 286
  - 9- الاعلام جلد: 6 صفحه: 240
  - 10- مجموع فتاوی ابن تیمیه جلد: 4 صفحه: 483

تهدید می کرد و او را از خشم یزید می ترسانید.

امام حسین علیه السلام مجدداً و به طور صریح و آشکار اعلام نمود، اگر امت اسلامی گرفتار پیشوایی چون یزید گردد باید با اسلام وداع کرد و فاتحه ارزش های اسلامی را خواند. (1)

این ملاقات فردای همان شب صورت گرفت و مروان خدمت امام حسین علیه السلام عرضه داشت: یا ابا عبد الله! من خیر خواه تو هستم و پیشنهادی به تو دارم که اگر قبول کنی به خیر و صلاح شماست.

امام حسین علیه السلام فرمود: پیشنهاد تو چیست؟

مروان گفت: همان گونه که دیشب در مجلس ولید بن عتبه مطرح گردید شما با یزید بیعت کنید که این کار به نفع دین و دنیای شما است.

امام حسین علیه السلام در پاسخ او فرمودند: اَنَا لِلَّهِ وَ اَنَا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ وَ عَلَيَّ اَلْسَلَامُ اَلْسَلَامُ اِذَا بُلِيَتْ اَلْاُمَّةُ بِرَاعٍ مِثْلَ يَزِيدَ وَ لَقَدْ سَمِعْتُ جَدِّي رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ اٰلِهِ يَقُولُ: اَلْخِلَافَةُ مُحَرَّمَةٌ عَلٰى اِلِ ابِي سَفِيَانَ، فَاِذَا رَاَيْتُمْ مَعَاوِيَةَ عَلٰى مَنْبَرِيْ فَابْقُرُوْا بَطْنَهُ وَ قَدْ رَاَهُ اَهْلُ الْمَدِيْنَةِ عَلٰى الْمَنْبَرِ فَلَمْ يَبْقُرُوْا فَابْتَلَاهُمْ اللّٰهُ بِيَزِيْدِ الْفٰسِقِ. (2)

یعنی: اینک باید فاتحه اسلام را خواند که مسلمانان به فرمانروایی مانند یزید گرفتار شده اند. من از جدم رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود: خلافت بر خاندان ابوسفیان حرام است و اگر روزی معاویه را بر بالای منبر من دیدید بکشیدش، ولی مردم مدینه او را بر منبر پیامبر دیدند و نکشتند و اینک خداوند آنان را به یزید فاسق مبتلا و گرفتار نموده است.

ص: 268

1- ریاض الابرار فی مناقب الائمة الاطهار علیهم السلام جلد: 1 صفحه: 205

2- تسلية المجالس و زينة المجالس جلد: 2 صفحه: 153.

امام حسین علیه السلام پس از این که از توطئه ولید و مروان نجات یافت، تصمیم حرکت به سوی مکه گرفت، یک روز صبح وقتی به زیارت جدّ بزرگوارشان پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله رفته بودند در کنار قبر ایشان ناگاه لحظاتی خوابشان برد و جدّ بزرگوار خویش را در خواب دیدند، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله در عالم رؤیا به ایشان فرمودند:

یا بنی! یا حسین! کانک عن قریب اراک مقتولا مذبوحا بأرض کرب و بلاء من عصابة من امتی و انت فی ذلک عطشان لا تسقی و ظمان لا تروی و هم مع ذلک یرجون شفاعتی مالهم لا انالهم الله شفاعتی یوم القیامة فما لهم عندالله من خلاق. حبیبی یا حسین! ان اباک و امک و اخاک قد قدموا علی و هم الیک مشتاقون و ان لک فی الجنة درجات لن تنالها الا بالشهادة. (1)

یعنی: ای فرزندم، ای حسین! مثل این که تو را به زودی کشته و به خاک افتاده در سرزمین کرب و بلا می بینم که گروهی از امت من تو را کشته اند؛ تو لب تشنه ای و آب نمی دهند و سیراب نمی کنند با این حال، آنها امید به شفاعت من دارند، آنها از شفاعت بهره ای نخواهند برد و خداوند در روز قیامت، شفاعت مرا به آنان نمی رساند، آنان در آن روز نزد خدای تعالی نصیبی ندارند، عزیزم حسین! پدر و مادر و برادرت قبلا نزد من آمده اند و اینک و مشتاق تو هستند، و تو در بهشت درجاتی داری که تنها با شهادت به آن ها خواهی رسید.

بعد از آن رؤیا آن حضرت شبانه مجدداً به زیارت قبر پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و مادر و

ص: 269

برادر خود رفته و با آنها وداع کرد و عازم مکه شد. (1)

امام علیه السلام بعد از آن واقعه که توسط ولید و مروان برایشان پیش آمد مدینه را محل امنی برای خود نمی دانستند، بنابراین تصمیم گرفتند شبانه مدینه را به قصد مکه ترك کنند، لذا محرمانه بستگان و شیعیان خود را دیدند و آنها را دعوت به حرکت کردند، بعضی عذر موجه داشتند و از همراهی با امام معذور بودند، بعضی دیگر هیچ عذری نداشتند اما از فرمان امام خویش اطاعت نکردند، بعضی حتی کاسه داغ تر از آتش شده و نستجیر بالله حضرت سیدالشهداء علیه السلام را به اصطلاح خودشان نصیحت کردند که در مدینه بماند. (2)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بدون هیچ گونه چون و چرا، مطیع امر امام زمانش حضرت سیدالشهداء علیه السلام بود و همواره پیشاپیش کاروان امام حسین علیه السلام حرکت می نمود و در همه جا پشت سر امام به حرکت خود ادامه می داد، حتی برادران مادری اش عبدالله، جعفر و عثمان، و زن و فرزندان خویش را نیز همراه خود برد. (3)

اقامت امام حسین علیه السلام در مکه

کاروان امام حسین علیه السلام در شب 28 رجب سال 60 هجری قمری از مدینه به سوی مکه حرکت کردند و شب جمعه سوم شعبان سال 60 هجری قمری به مکه رسیدند و در بالای شهر خیمه بزرگی به پا نموده و اقامت کردند، عبدالله بن عباس وقتی متوجه ورود حضرت سیدالشهداء علیه السلام به مکه شد با محبت تمام به نزد آن حضرت رفت و ایشان را به خانه پدرش عباس بن عبدالمطلب دعوت کرد امام حسین علیه السلام پذیرفت و

ص: 270

1- مکاتیب الاثمه جلد: 3 صفحه: 112.

2- بحار الانوار جلد: 44 صفحه: 329.

3- امالی صدوق صفحه: 152.

به خانه عباس بن عبدالمطلب رفتند، (1) و از آن تاریخ تا 8 ذی الحجه یعنی به مدت یکصد و بیست و پنج روز در مکه اقامت گزیدند ذکر لب امام حسین علیه السلام در این سفر آیه شریفه: فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ بود. (2)

یعنی: از شهر خارج شد در حالی که می ترسید و مواظب خود بود، گفت: پروردگار من مرا از قوم ستمگر نجات مرحمت فرما.

هنگامی که امام حسین علیه السلام همراه با کاروانش از شهر مدینه منوره به قصد زیارت بیت الله الحرام بیرون رفتند، یکی از اصحاب کسالت پیدا کرد و بیمار شد، خدمت حضرت سیدالشهداء علیه السلام رسید و به آن حضرت عرض کرد: خیلی به انار میل پیدا کرده ام.

امام حسین علیه السلام فرمودند: در این بیابان باغی از انار و میوه های دیگر وجود دارد، برو و هر چه می خواهی تناول کن، این مسأله در حالی بود که در آن سرزمین قبل از این باغی نبود.

اهل قافله رفتند و باغی را مشاهده کردند، داخل شده و از میوه های آن خوردند. وقتی از باغ خارج شدند؛ آن باغ از نظرها ناپدید شد، در همان حال آهویی نمایان گشت، حضرت سیدالشهداء علیه السلام به او اشاره کرده و فرمودند: او را ذبح کنید ولی استخوان هایش را نشکنید. آنها نیز حیوان را ذبح کردند و گوشت آن را خوردند و استخوان هایش را در پوستش گذاشتند.

آن گاه حضرت سیدالشهداء علیه السلام دعا فرمودند و آهو زنده شد، سپس به اصحاب شان رو کرده و فرمودند: هر کدام از شما که به خوردن شیر آهو مایل هستید از آن

ص: 271

1- مقتل الحسين عليه السلام خوارزمی جلد: 1 صفحه: 277

2- الارشاد جلد: 2 صفحه: 35

بنوشید. همه از آن شیر دوشیدند و خوردند و به برکت دعای حضرت همه را کفایت کرد. بعد از آن امام حسین علیه السلام خطاب به آهو فرمودند: بچه هایت انتظارت را می کشند، برو آنها را شیر بده، آهو اطاعت امر کرده و رفت. (1)

وقتی کاروان امام حسین علیه السلام به مکه رسید اکثر قریب به اتفاق اهالی شهر استقبال گرمی از حضرت سیدالشهداء علیه السلام به عمل آوردند و صبح و شام برای به دست آوردن احکام دین خود و شنیدن احادیث پیامبرشان به دیدار آن حضرت می رفتند و از ایشان می خواستند تا علیه امویان قیام کند و آمادگی خود را جهت یاری رساندن به امام حسین علیه السلام اعلام می کردند. (2)

حجاج و دیگر زائران بیت الله الحرام نیز از همه نقاط برای زیارت امام خویش نزد ایشان می رفتند و آن حضرت برای نشر آگاهی دینی و سیاسی در بین افرادی که به دیدن شان می آمدند صحبت و نصیحت می فرمودند و آنها را به قیام علیه حکومت اموی که قصد به بند کشیدن و خوار کردن آنها را داشت دعوت می کردند، نه تنها اهالی شهر و حجاج و زائران بلکه رجال برجسته و سیاسی دائماً به دیدار آن حضرت می آمدند.

حتی عبدالله بن زبیر که خود از بیعت با یزید خودداری کرده و خود را خلیفه رسول الله صلی الله علیه وآله می دانست و پناهنده کعبه شده و مردم را به سمت خود دعوت می کرد، هر روز یا نهایتاً دو روز یک بار خدمت آن حضرت می رسید و به حسب ظاهر عرض ارادت می کرد، اما چون تا حضرت سیدالشهداء علیه السلام در مکه بود هیچ کس به او توجه نمی کرد و موقعیت خود را از دست داده بود قلباً از حضور امام در آنجا ناراحت بود. (3)

ص: 272

1- کبریت احمر صفحه: 345

2- حیاة الامام الحسين عليه السلام جلد: 2 صفحه: 308

3- وقعة الطف صفحه: 147 و بحار الانوار جلد: 44 صفحه: 332

حاکم مکه، عمرو بن سعید اشدق، نیز وقتی ازدحام مردم مسلمان گرد امام حسین علیه السلام و گفته های آنها مبنی بر اولویت آن حضرت به خلافت و ناشایستگی بنی امیه را مشاهده کرد، شتابان نزد امام حسین علیه السلام رفت و بسیار خشمگین خطاب به آن حضرت گفت: چرا به بیت الله الحرام آمده ای؟

حضرت سیدالشهداء علیه السلام با آرامش و اعتماد به نفس خاصی پاسخ فرمودند: عائداً بالله و بهذا البيت. (1)

یعنی: من به خدای تعالی و این خانه پناهنده شده ام.

عمرو بن سعید اشدق که اوضاع را این گونه دید فوراً نامه ای به اربابش یزید نوشت و او را در جریان آمدن امام حسین علیه السلام به مکه و رفت و آمد مردم مسلمان و رجال برجسته سیاسی با ایشان و گرایش آنان به آن حضرت قرار داد و گوشزد کرد این مسأله خطری جدی برای حکومت یزید خواهد داشت. (2)

مورخان درباره عمرو بن سعید اشدق گفته اند: كان جبّاراً من جبابرة بنی أمیة. (3)

یعنی: او زورگو و جبّاری از ستم کاران بنی امیه بوده است.

ابن کثیر از احمد بن حنبل نقل می کند که ابوهریره می گوید: از پیامبر خدا صلی الله علیه وآله شنیدم که فرمودند: لیرَعَفَنَّ علی منبری جبّار من جبابرة بنی أمیة حتی یسیل رعاغه. (4)

یعنی: ستمگری از ستمگران بنی امیه بر منبر من خون دماغ می شود به طوری که خون جاری می گردد.

ص: 273

1- تذکرة الخواص صفحه: 248

2- حیاة الامام الحسین علیه السلام جلد: 2 صفحه: 313

3- البداية والنهاية جلد: 8 صفحه: 311

4- امتاع الاسماع بما للنبي جلد: 12 صفحه: 272

اهل سنت، کلام پیامبر خدا صلی الله علیه وآله را بر عمرو بن سعید اشدق منطبق می کنند، ابن کثیر می گوید: شخصی که عمرو بن سعید بن عاص را دیده بود به من گفت: او بر منبر رسول الله صلی الله علیه وآله دچار خون دماغ شد. (1)

هنگامی که یزید نامه عمرو بن سعید اشدق را خواند، به شدت از اوضاع پیش آمده در مکه احساس خطر کرد و فوراً نامه ای برای ابن عباس نوشت و در آن نامه حضرت سیدالشهداء علیه السلام را به خاطر فعالیت هایش تهدید کرد و از ابن عباس خواست برای خاتمه این امر و بازداشتن امام حسین علیه السلام از مخالفت با یزید دخالت کند، متن نامه در ذیل می آوریم:

از یزید بن معاویه به عبدالله بن عباس:

اما بعد، پسر عمویت حسین و پسر زبیر خدا نشناس، از بیعت من سرباز زده، به مکه رفته اند و درصدد فتنه انگیزی برآمده و جان خود را در معرض هلاکت نهاده اند. پسر زبیر در معرض نابودی است و فردا به شمشیر کشته خواهد شد، ولی درباره حسین، دوست دارم که کار حسین را به شما گفته باشم: شنیده ام که با شماری از مردان کوفه مکاتبه دارد. آنان وی را به طمع خلافت افکنده اند و او نیز به آنها وعده فرمانروایی داده است. شما از وجود پیوند و بزرگی حرمت و حاصل رحم هایی که میان ما و شماست به خوبی آگاهید، ولی حسین این ها را گسسته و بریده است.

تو که امروز پیشوای خاندان و سرور اهل سرزمین خویش هستی، با او دیدار کن و از تلاش برای تفرقه افکنی منع نما و این امت را از افتادن در فتنه نگهدار، چنان چه از تو پذیرفت و به فرمانت گردن نهاد، نزد من امنیت و بخششی گسترده دارد و هر آن چه را پدرم برای برادرش مقرر داشته بود، برای او مقرر می کنم؛ و اگر زیادتر از آن

ص: 274

خواست، هر چه خدا به نظرت رساند برای او ضمانت کن که من ضمانت تو را اجرا می‌کنم و به او می‌پردازم و با او سخت سوگند می‌خورم و قول محکم می‌دهم که خاطرش مطمئن باشد و در همه پیشامدها بدان استناد کند. پاسخ نامه ام را هر چه سریع‌تر بنویس و هر نیازی داری از من بخواه، والسلام.

ابن عباس در پاسخ، نامه ای برای یزید نوشت و در آن یزید را به عدم تعرض به امام نصیحت کرد و توضیح داد که امام برای رهایی از قدرت محلی مدینه و عدم امنیت و آسایش توسط مأموران حکومتی برای آن حضرت به مکه هجرت کرده است. متن نامه به شرح زیر است:

اما بعد، نامه ات رسید و یاد آور شده بودی که حسین و ابن زبیر به مکه رفته اند. اما ابن زبیر مردی است که اندیشه و خواست او از ما جداست و در دلش از ما کینه پنهانی دارد و پیوسته می‌کوشد آتشی علیه ما روشن شود و از آن سوء استفاده کند؛ خداوند هیچ گرهی را از کار او نگشاید! درباره اش هر طور خواهی رفتار کن.

اما حسین بن علی علیهما السلام هنگامی که حرم جدش و خانه های پدرانش را رها کرد و در مکه فرود آمد، از او سبب این کار را جویا شدم، او فرمود: کارگزاران در مدینه با او بدرفتاری کرده و سخن ناروا گفته اند؛ او نیز به حرم الهی پناه آورده است. من به زودی درباره آن چه نوشته ای با او دیدار خواهم کرد و از هیچ نصیحتی که موجب خاموشی و فرونشستن آتش فتنه باشد و از ریخته شدن خون مردم جلوگیری شود خود داری نخواهم کرد. تو نیز در پنهان و آشکار از خدا بترس. مبادا شبی بر تو بگذرد که بخواهی برای مسلمانی غائله به پا کنی یا درباره اش ستمی روا داری و در راهش چاهی حفر کنی که چاه کن همیشه در چاه است؛ و چه آرزوهایی که به گور رفته است. تا می‌توانی به تلاوت قرآن و نشر سنت پرداز، پیوسته روزه بدار و نماز به پای دار؛ مبادا لهو و باطل دنیا تو را از آنها باز دارد، چرا که هر چیزی که به جای خداوند تو را به خود مشغول

سازد زیان آور و فناپذیر است و با هر چیزی که اسباب سفر آخرت را فراهم آوری سودمند و ماندگار است، والسلام. (1)

در طول مدتی که امام حسین علیه السلام در مکه حضور داشتند نیروهای امنیتی حکومت به شدت مراقب آن حضرت بوده و تمام تحرکات و فعالیت های سیاسی ایشان را ثبت می کردند و با فرستادن جاسوس در جمع دوستداران امام حسین علیه السلام آن چه که میان ایشان و دوستانشان می گذشت را نوشته و همه را برای یزید به شام می فرستادند و او را در جریان امور قرار می دادند.

یزید که توسط عمّال و جاسوسان خویش از این جریانات باخبر می شد سخت ناراحت گشته و با مشورتی که با اطرافیان خود به عمل آورد تصمیم گرفت به هر نحوی که شده از امام حسین علیه السلام در مکه بیعت بگیرد و برای این منظور دستوراتی صادر کرد و طبق همین امر عمّال یزید در مکه فعالیت خود را شروع کردند تا شاید بتوانند به گرفتن بیعت از آن حضرت موفق شوند.

وقتی امام حسین علیه السلام از این مسأله آگاه شدند متوجه بودند که به طور حتم اقامت وجود مبارکش در مکه و پرهیز نمودن از بیعت با یزید کار را به جاهای باریک می کشاند و ممکن است فرستادگان یزید حرمت خانه خدا را نگه ندارند و در آن حرم شریف به خونریزی دست بزنند.

علت حرکت امام حسین علیه السلام به کوفه

یزید بن معاویه مأمورانی را به صورت مخفی به مکه فرستاده بود تا در مراسم حج، امام حسین علیه السلام را ترور کنند، (2) لذا آن حضرت با توجه به دعوتنامه های کوفیان که

ص: 276

1- مسند الامام الشهيد جلد: 1 صفحه: 298

2- اخبار الطول صفحه 27: 6 الی 277

بالغ بر 12000 نامه بود، (1) مصمم شدند برای پیش گیری از هرگونه خونریزی و همچنین به خاطر نگه داشتن حرمت بیت الله الحرام، از مکه خارج شوند، مضافاً این که نامه ای از مسلم بن عقیل برای ایشان آمد و در آن نامه به عرض امام رسانیده بود که اهالی کوفه با وی به عنوان نماینده حضرت امام حسین علیه السلام بیعت کرده اند، لذا حج شان را به عمره تبدیل نموده و به سوی عرفات عشق و شهادت یعنی کربلاء مقدسه رهسپار شدند. (2)

دعوت کوفیان از امام حسین علیه السلام

مردم کوفه بالاخص شیعیان که از خبر هلاکت معاویه خشنود بودند و دائماً شادمانی خود را از این واقعه ابراز می کردند، وقتی از ورود امام حسین علیه السلام به مکه باخبر شدند کنفرانسی در خانه بزرگترین رهبر خود سلیمان بن صرد خزاعی تشکیل داده و آن حضرت را به کوفه دعوت کردند.

آن زمان در بین اکثر مردم مسلمان فعالیت هائی به نام آن حضرت آغاز گردید و برای خلافت ایشان جنبش هایی صورت گرفت، در این بین بیشتر از همه مردم کوفه به این امر توجه داشته و فعالیت می کردند و با تشکیل جلسات و سخنرانی ها دائماً تأیید و دعوت خود را از امام حسین علیه السلام اعلام می داشتند.

فعالیت کوفیان در این مسأله به قدری زیاد شد و به جائی رسید که شروع به نوشتن و ارسال نامه به امام حسین علیه السلام کردند و هر روز عده زیادی از آن حضرت تقاضای حرکت به سمت کوفه و اقامت در آن شهر و پیشوائی و رهبری مردم بر ضد

ص: 277

1- جلاء العیون صفحه: 605

2- الارشاد صفحه: 67

خلیفه را خواستار می شدند.

آنها علاوه بر نوشتن و ارسال نامه فوراً هیأتی را که یکی از افراد آن عبدالله بجلی بود برگزیدند تا نزد امام حسین علیه السلام بروند و ایشان را به کوفه و تشکیل حکومت در آن شهر دعوت کنند. (1)

اما در عین حال حضرت سیدالشهداء علیه السلام جواب صریح و مثبتی در این باره اعلام نمی فرمودند، (2) طرفداران حضرت سیدالشهداء علیه السلام در کوفه برای این که به این امر قطعیت دهند و به امام ثابت کنند حقیقتاً خواستار ایشان هستند، در منزل سلیمان بن صرد خزاعی جمع شدند و در این باره به گفت و گو و مذاکره پرداختند.

سلیمان بن صرد خزاعی در آن زمان از علماء و بزرگان شیعه در کوفه بود، لذا شیعیان در منزل وی تجمع کردند، ایشان به حاضرین گفت: قبل از هر چیز و هر کاری درست و اساسی فکر کنید، اگر واقعاً در یاری فرزند حضرت فاطمه زهراء علیها السلام ثابت قدم هستید و قلباً مصمم به این کار می باشید و حاضرید در راه او با لشکریان یزید تا پای جان بجنگید او را به کوفه دعوت کنید و اگر واقعاً چنین اراده و قدرتی در خود سراغ ندارید بیهوده و بی جهت حسین بن علی علیهما السلام را به این شهر نکشاند و اغفال نکنید، پس خوب بیندیشید و سپس اظهار عقیده کنید.

همه حاضرین در آن جلسه يك دل و يك زبان گفتند: ما از صمیم قلب و با تمام وجود به حسین بن علی علیهما السلام ارادت داشته و در راهش فداکاری و جانبازی خواهیم کرد.

سلیمان صرد خزاعی وقتی اراده شیعیان را آن گونه دید، نامه ای خدمت ابا عبدالله

ص: 278

1- معالی السبطين صفحه: 139

2- اعیان الشیعه جلد: 1 صفحه: 589

الحسین علیه السلام نوشتند که خلاصه آن به شرح زیر است:

ای حسین بن علی علیهما السلام در حال حاضر عالم اسلام به خصوص ما کوفیان کسی را نداریم که در مقام امامت و مرجعیت قرار گیرد، نزد ما و به شهر کوفه عزیمت فرما، باشد که خدای تعالی ما را در پیروی از حق و حقیقت موفق بدارد، با آن که نعمان بن بشیر والی کوفه است، ما نه در اعیاد از او دیدن می کنیم و نه در نماز جماعت به او اقتدا می نمائیم و اگر مطمئن باشیم دعوت ما را مبنی بر آمدن به کوفه اجابت خواهی فرمود والی کوفه را اخراج خواهیم ساخت. (1)

این نامه که به امضای حاضرین و معتمدین شهر رسیده بود برای حضرت سیدالشهداء علیه السلام که از مدینه به مکه مسافرت و در این شهر اقامت داشتند فرستاده شد، بعد از این نامه، نامه ها و طومارهای دیگری در همین زمینه تهیه و تکمیل گردیده و برای آن حضرت ارسال شد و همانگونه که در تاریخ ضبط شده فقط در عرض دو روز تعداد 150 دعوتنامه که زیر هر کدام ده ها و صدها نفر امضاء کرده بودند برای امام حسین علیه السلام فرستاده شد، حالا شما حساب کنید وقتی فقط در مدت دو روز این همه دعوت نامه به طرف آن حضرت ارسال شد در کل چند دعوت نامه با چند امضاء به ایشان ارسال شده است؟

لذا وقتی حضرت سیدالشهداء علیه السلام با کاروان از مکه حرکت نمود دو خورجین که مملو از نامه های کوفیان بود همراه داشتند.

ورود سفیر امام حسین علیه السلام به کوفه

امام حسین علیه السلام با آن که تعداد دعوتنامه هایی که برایشان فرستاده بودند از حد شمارش خارج بود، اما قبل از هر اقدامی برای آگاهی بیشتر و یقین از واقعیت امر و

ص: 279

اطلاع از میزان عقیده و ایستادگی کوفیان، مسلم بن عقیل پسر عموی خود را انتخاب فرمود و نامه ای برای مردم کوفه نوشتند و به مسلم بن عقیل داده و او را به عنوان سفیر خود به کوفه فرستادند.

مأموریت مسلم این بود که کوفیان و خواسته آنان را ارزیابی کند و بنگرد که آیا راست می گویند و حقیقتاً خواستار حکومت امام حسین علیه السلام هستند، تا در آن صورت امام حسین علیه السلام به شهر آنها برود و در آنجا حکومت اسلامی برقرار سازد و همچنین آنها را جهت آمدن امام مهیا و آماده کند.

مسلم بن عقیل به سرعت به سوی کوفه حرکت کرد و به خانه یکی از رهبران و رزم آوران شیعه، به نام مختار بن ابی عبیده ثقفی رفت، (1) مختار از آگاهی و بصیرت در امور سیاسی و مسائل روانی و اجتماعی و همچنین از شجاعت خاصی برخوردار بود.

مختار بن ابی عبیده ثقفی استقبال گرمی از مسلم بن عقیل کرد و خانه اش را در اختیار سفیر حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام قرار داد.

شیعیان کوفه که خبر ورود مسلم بن عقیل را دریافت کردند نزد ایشان آمده و به گرمی به ایشان خوش آمد گویی می گفتند و انواع احترامات لازم را به جای آورده و پشتیبانی خود را از ایشان اعلام می کردند.

آنان به گرد مسلم حلقه می زدند و می خواستند با او به عنوان نماینده امام زمان شان بیعت کنند.

مسلم بن عقیل خواسته آنان را پذیرفت و دفتری برای ثبت اسامی بیعت کنندگان تعیین کرد، در مدت کمی بیش از هجده هزار نفر با ایشان به نیابت از امام حسین علیه السلام

ص: 280

تعداد بیعت کنندگان روز به روز افزایش می یافت و با اصرار از حضرت مسلم بن عقیل می خواستند تا با امام مکاتبه کند و از ایشان بخواهد به سرعت به کوفه بیاید و رهبری امت را عهده دار شود.

حکومت وقت در کوفه از تمامی این اتفاقات و تحرك و فعالیت های شیعیان باخبر بود، اما موقتا موضعی بی طرفانه گرفته و از هرگونه واکنشی علیه آنان خودداری می کرد. (2)

علتش هم این بود که حاکم کوفه نعمان بن بشیر انصاری از یزید به خاطر موضعی که ضد انصار رسول الله صلی الله علیه و آله داشت متنفذ و روگردان بود، مضافا این که دختر نعمان بن بشیر همسر مختار بود. (3)

حکم امارت کوفه به ابن زیاد

مزدوران و وابستگان حکومت اموی از موضع ملایمت آمیز و سهل انگارانه نعمان بن بشیر انصاری در قبال شیعیان کوفه خوششان نیامد، آنها با دمشق تماس گرفته و یزید را از مواضع نعمان آگاه کرده و برکناری او را خواستار شدند. (4)

وقتی این خبر به یزید رسید بسیار ترسان و هراسان شده و مشاور مخصوص خود سرجون را که دیپلماتی کار آزموده و مجرب بود فراخواند و قضایا را با او در میان گذاشت، سپس از او خواست کسی که بتواند اوضاع به هم ریخته کوفه را کنترل کند به

ص: 281

1- الارشاد جلد: 2 صفحه: 41

2- انساب الاشراف جلد: 2 صفحه: 77

3- حیاة الامام الحسین جلد: 2 صفحه: 349

4- الاصابه جلد: 2 صفحه: 69

سرجون نیز عبیدالله بن زیاد را که در خونریزی و قساوت قلب شهره شهر بود برای امارت کوفه مناسب دانست.

عبیدالله بن زیاد در آن زمان حاکم بصره بود، یزید طی حکمی علاوه بر ولایت بصره، امارت کوفه را نیز به ابن زیاد واگذار کرد، لذا طی این حکم تمام عراق تحت سیطره او قرار گرفت. (1)

ضمناً همزمان بین حضرت سیدالشهداء علیه السلام با اهالی بصره که بزرگانش مانند اهالی کوفه به خاندان رسالت علیهم السلام ارادت می ورزیدند مکاتباتی انجام گرفت و در جلسه ای که با حضور معتمدان و رؤسای قبایل تشکیل گردید آمادگی خود را برای بیعت و جنگیدن در رکاب حضرت سیدالشهداء علیه السلام اعلام نمودند. (2)

مکر ابن زیاد در ورود به کوفه

ابن زیاد وقتی حکم امارت کوفه را دریافت کرد به سرعت به طرف کوفه حرکت کرد و به خاطر این که زودتر از امام حسین علیه السلام به کوفه برسد یکسره تا نزدیکی های کوفه تاخت.

در آنجا لباس های خود را تغییر داد و لباس یمنی پوشید و عمامه ای سیاه بر سر گذاشت و خودش را شبیه حضرت سیدالشهداء علیه السلام کرد، این نیرنگ مؤثر واقع شد و مردم کوفه به استقبال او شتافتند و در حالی که با صدای بلند می گفتند: زنده باد، زنده باد استقبال گرمی از او کردند.

ص: 282

1- الدر النظیم فی مناقب الائمة اللہامیم صفحه: 540

2- الفتوح جلد: 5 صفحه: 37.

ابن زیاد از دیدن این صحنه به شدت نگران شد از ترس آن که مبادا نقشه اش بر ملا شود و توسط مردم به قتل برسد با سرعت زیاد خود را به دارالاماره رسانید، در آنجا درها را بسته دید، در را به صدا در آورد. (1)

نعمان بن بشیر از بالای دیوار آشکار شد و به گمان آن که امام حسین علیه السلام پشت در است، با ملایمت گفت:

یا بن رسول الله! من امانتم را به تو تحویل نخواهم داد، علاقه ای هم به جنگ با تو ندارم.

ابن مرجانه با غضب بر سر او فریاد کشید: در را باز کن.

یکی از کسانی که کنار او بود، صدایش را شناخت و خطاب به مردم گفت: به خدای کعبه قسم، او پسر مرجانه است. (2)

بالاخره ابن زیاد وارد قصر شد و حکومت را تحویل گرفت، مزدوران اموی چون عمر بن سعد، شمر بن ذی الجوشن، محمد بن اشعث و دیگر سران کوفه دور او را گرفتند و پس از بیان قیام و معرفی اعضای برجسته آن، به طرح نقشه برای سرکوب آنها پرداختند.

ابن زیاد فردای آن روز، مردم را به مسجد اعظم شهر دعوت کرد و آنان را از امارت خود بر کوفه آگاه کرد، مطیعان را به پاداش وعده داد و مخالفانش را به کیفرهای سخت تهدید کرد.

سپس وحشت و ترس میان مردم انداخت؛ گروهی را بازداشت، و بدون کمترین تحقیقی دستور اعدام آنان را صادر کرد و زندان ها را از بازداشت شدگان پر کرد و از این

ص: 283

1- الفصول المهمة فی معرفة الأئمة جلد: 2 صفحه: 790

2- مسند الامام الشهيد ابی عبدالله حسین بن علی علیهما السلام جلد: 1 صفحه: 317

وسيله برای تسلط بر شهر استفاده کرد.(1)

هنگامی که مسلم بن عقیل از آمدن ابن زیاد به کوفه و اعمال وحشیانه او با خبر شد، از خانه مختار به خانه بزرگ کوفیان هانی بن عروه که به دوستی با اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام مشهور بود رفت، هانی به گرمی از مسلم استقبال کرد و درب خانه اش را بر شیعیان گشود.(2)

در جستجوی مسلم بن عقیل علیهما السلام

ابن زیاد به دنبال مسلم بن عقیل بود، برای انجام این مأموریت، غلامش معقل که مکار و نیرنگ باز بود انتخاب کرد، پسر مرجانه به او سه هزار درهم داده و دستور داد با شیعیان تماس بگیرد و خود را از "موالی" که اکثر آنان به دوستی اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام شهرت داشتند معرفی کند و بگوید به خاطر شنیدن خبر آمدن نماینده امام حسین علیه السلام به کوفه برای گرفتن بیعت از مردم، به کوفه آمده و همراه خود پولی دارد که می خواهد آن را در اختیار مسلم بن عقیل بگذارد تا از آن پول علیه دشمنان و به نفع قیام امام حسین علیه السلام استفاده کند.(3)

معقل برای اجرای مأموریت خود به راه افتاد و به جستجوی کسی پرداخت که سفیر امام حسین علیه السلام را بشناسد، مسلم بن عوسجه را که از بزرگان و رهبران برجسته شیعیان بود به او معرفی کردند.

معقل نزد او رفت و به دروغ، خود را از محبان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام معرفی کرد و اشتیاق زیادی برای دیدار با سفیر امام حسین علیه السلام از خود نشان داد.

ص: 284

1- الارشاد جلد: 2 صفحه: 44

2- مقتل الحسين المرقوم صفحه: 151

3- اعیان الشیعه جلد: 1 صفحه: 591.

مسلم بن عوسجه فریب سخنان معقل و شیفتگی دروغین او برای دیدن نماینده امام حسین علیه السلام را خورد و او را نزد مسلم بن عقیل برد، معقل با مسلم بن عقیل بیعت کرد و پول ها را به وی داد و از آن به بعد تا مدت ها خدمت مسلم بن عقیل می رفت و با او رفت و آمد داشت.

او آن قدر خودش را به مسلم بن عقیل نزدیک کرد که مورخان نوشته اند: معقل زودتر از همه نزد مسلم می آمد و دیرتر از همه خارج می شد و بدین ترتیب به تمام مسائل و امور واقف شده و اطلاع پیدا می کرد. (1)

او در این مدت اعضاء و طرفداران امام حسین علیه السلام را یکی یکی شناسائی کرده و از رویدادها با خبر می گردید و تمام دیده و شنیده های خود را کلمه به کلمه به ابن زیاد منتقل می کرد و با همین توطئه ابن زیاد از تمام مسائل و اسرار شیعیان مطلع می شد و چیزی بر او پوشیده نمی ماند.

دستگیری هانی بن عروه

ابن زیاد که فهمیده بود مسلم بن عقیل در خانه هانی بن عروه سکونت دارد و شیعیان فوج فوج به دیدارش می روند، دستور داد هانی بن عروه که یکی از بزرگان کوفه و تنها رهبر قبائل مذحج بود را دستگیر کنند، مذحجیان اکثریت قریب به اتفاق ساکنین کوفه را تشکیل می دادند.

این حرکت موجی از وحشت و دلهره در کوفیان ایجاد کرد و ضربه ای سخت و ویرانگر به شیعیان زد و آنان را دچار شکست روحی شدیدی کرد.

هنگامی که هانی بن عروه را نزد ابن زیاد آوردند، پسر مرجانه با خشونت از او

ص: 285

خواست فوراً میهمان خود مسلم بن عقیل را تسلیم کند.

هانی میهمان بودن مسلم در خانه اش را منکر شد؛ زیرا این مسأله در نهایت پنهان کاری و خفا بود و هیچ کس به جز شیعیان خاص از آن با خبر نبودند، در این هنگام ابن زیاد دستور داد غلامش معقل که در این مدت به عنوان جاسوس در جمع شیعیان رخنه کرده بود را حاضر کنند.

وقتی معقل آمد و هانی او را دید، بسیار تعجب کرد و سرش را به زیر انداخت، و بعد از اندکی چون شیر غرید و ابن زیاد را مسخره کرد و از تحویل دادن میهمانش یعنی مسلم بن عقیل خود داری نمود. (1)

ابن زیاد بر او شورید و فریاد زد، سپس به یکی دیگر از غلامانش به نام مهران دستور داد هانی را نزدیکش بیاورد، و با عصای خود به صورت مبارک هانی بن عروه زد، ابن زیاد آن قدر با عصا به سر و صورت ایشان کوبید تا آن که عصایش شکست و در اثر ضربه ها بینی هانی شکست و گونه هایش پاره شد و خون بر محاسن و لباس هایش سرازیر گشت، ابن زیاد پس از آن دستور داد هانی بن عروه را در یکی از اتاق های قصر زندانی کنند. (2)

وقتی خبر بازداشت هانی بن عروه منتشر شد، قبایل مذحج همه مسلح به طرف قصر حکومتی سرازیر شدند. اما متأسفانه رهبری مذحجیانی که به طرف دارالحکومه حرکت کردند عمرو بن الحجاج به عهده داشت که از وابستگان و مزدوران اموی بود.

هنگامی که به قصر رسیدند، عمرو با صدای بلندی که ابن زیاد بشنود فریاد زد: من عمرو بن الحجاج هستم و این ها سواران و بزرگان مذحج می باشند، نه از پیمان طاعت

ص: 286

1- روضة الشهداء صفحه: 279

2- حياة الامام الحسين عليه السلام جلد: 2 صفحه: 375

خارج شده ایم و نه از جماعت جدا گشته ایم. (1)

در سخنان او اثری از خشونت و درخواست آزادی برای هانی نبود، بلکه تماما ذلت و نرمش در برابر قدرت ابن زیاد بود؛ لذا ابن زیاد اهمیتی به آنها نداد و به شریح قاضی دستور داد نزد هانی برود و سپس در برابر مذحجیان ظاهر شود و زنده بودن و سلامتی او را خبر دهد و از طرف هانی به آنها بگوید که به خانه های خویش برگردند.

شریح قاضی نیز نزد هانی بن عروه رفت، هانی تا او را دید معترضانه بر سرش فریاد کشید: مسلمانان؛ به دادم برسید، آیا عشیره ام هلاک شده اند؟ متدینین کجا هستند؟ اهل کوفه کجا هستند؟ آیا مرا با دشمنان خود تنها می گذارند؟

سپس در حالی که صدای افراد قبیله خود را می شنید، متوجه شریح شد و به او گفت: ای شریح؛ گمان کنم این صداهای مذحج و مسلمانان هوادار من می باشد، اگر ده نفر از آنها بر من وارد شوند مرا نجات خواهند داد.

شریح که آخرت و وجدان خود را به ابن زیاد فروخته بود، از نزد هانی خارج شد و به مذحجیان گفت: یار شما را دیدم، او زنده می باشد و کشته نشده است.

عمرو بن الحجاج مزدور و نوکر امویان، فوراً در پاسخ با صدای بلندی که مذحجیان بشنوند گفت: اگر کشته نشده است، پس الحمدلله و قبایل مذحج با خواری و خیانت عقب نشستند و پراکنده شدند. (2)

آغاز قیام مسلم بن عقیل علیهما السلام و مظلومیت ایشان

وقتی مسلم بن عقیل خبر بازداشت هانی و توهین به ایشان را فهمید، تصمیم به آغاز قیام علیه ابن زیاد گرفت، و به یکی از فرماندهان سپاه خود به نام عبدالله بن حازم

ص: 287

1- منهاج البراعه فی شرح نهج البلاغه جلد: 17 صفحه: 165

2- بحار الانوار جلد: 44 صفحه: 347.

دستور داد تا یارانش را که در خانه ها جمع شده بودند فرا خواند، نزدیک به چهار هزار نفر و بنا به قولی چهل هزار نفر در حالی که شعار مسلمانان در جنگ بدر، یا منصور امت را تکرار می کردند، ندای حضرت مسلم را پاسخ داده و آماده شدند.

مسلم بن عقیل به آرایش سپاه خود پرداخت، محبان و مخلصان اهل بیت علیهم السلام را به فرماندهی بخش های سپاه برگزید و با سپاه به طرف دارالاماره حرکت کرد، ابن زیاد در آن هنگام در مسجد مشغول خطابه بود و مخالفان دولت و منکران بیعت یزید را تهدید می کرد.

وقتی خطابه او به پایان رسید، بانگ و فریاد شیعیان که خواستار سقوطش بودند را شنید؛ ترس عجیبی کرد و وحشت زده جویای ماجرا شد.

به او گفتند: مسلم بن عقیل در رأس جمعیت بسیاری از شیعیان دارند به جنگ با او می آیند.

ابن زیاد بسیار هراسان شد و از ترس رنگ خود را باخته، و سریع به طرف قصر شتافت؛ زیرا نیروی نظامی حمایت کننده ای در کنارش نبود، تنها سی تن از نیروی انتظامی و بیست تن از اشراف کوفه که به مزدوری امویان معروف گشته همراه او بودند. (1)

بر تعداد سپاهیان مسلم بن عقیل همچنان افزوده می شد، پرچم ها را برافراشته و شمشیرها را برکشیده بودند، طبل های جنگ به صدا در آمد اوضاع طوری بود که ابن زیاد به هلاکت خود یقین کرد.

ابن زیاد به بهترین وسیله ای که پیروزی او را تضمین کند اندیشید و جز جنگ اعصاب و شایعه پراکنی که به تأثیر آن بر کوفیان آگاه بود چاره ای نیافت، لذا به اشراف و

ص: 288

بزرگانی که به مزدوری او تن داده بودند دستور داد تا در صفوف سپاه مسلم رخنه کرده و وحشت و هراس را در بین آنها تزریق کنند، آنها نیز میان سپاه مسلم بن عقیل رفتند و به دروغ پردازی و شایعه پراکنی پرداختند.

سپاه مسلم بن عقیل، کم کم در اثر تبلیغات و ترس و وحشتی که مزدوران ابن زیاد در بین آنها انداخته بودند دل‌هایشان هراسان و لرزان شده و به شدت ترسیدند و در حالی که می گفتند: ما را چه کار به دخالت در امور سلاطین پراکنده می شدند.

در اندک زمانی در اثر آن رعب و وحشت های دروغین و وعده های طلا و فریفتن بزرگان قبایل و... تعداد زیادی از لشکریان مسلم بن عقیل گریختند، مسلم با تعداد کمی که مانده بودند راه مسجد اعظم را در پیش گرفت تا نماز مغرب و عشاء را بخوانند.

افراد باقیمانده که ترس و وحشت، آنان را از پای انداخته و دل‌هایشان لرزان بود در بین نماز، مسلم بن عقیل را تنها گذاشته و فرار کردند، تا آن جا که حتی يك نفر هم با مسلم بن عقیل باقی نماند که راه را به ایشان نشان داده و یا به ایشان پناه دهد. (1)

مسلم بن عقیل در کوچه های کوفه سرگردان و به دنبال خانه ای بود تا باقی مانده شب را در آن به سر برد، اما جایی پیدا نشد، در شهر هیچ کس رفت و آمد نمی کرد، کوفیان از ترس جاسوسان ابن زیاد و نیروهای امنیتی درهای منزل شان را محکم بسته بودند که مبادا آنان را بشناسند و بفهمند همراه مسلم بوده اند و در نتیجه آنان را بازداشت و شکنجه کنند.

مسلم بن عقیل حیران بود و نمی دانست به کجا پناه ببرد، سرگردان کوچه ها را پشت سر می گذاشت تا این که به بانوی بزرگواری به نام طوعه رسید که در انسانیت، شرافت و نجابت سرآمد همه شهر کوفه بود.

ص: 289

طوعه بر در خانه به انتظار آمدن پسرش ایستاده و از حوادث آن روز بر او بیمناک بود. همین که مسلم او را دید به سویش رفت و بر او سلام کرد طوعه پاسخ داد، مسلم ایستاد، طوعه به سرعت پرسید: چه می خواهی.

مسلم گفت: کمی آب می خواهم.

طوعه به درون خانه رفته و برای مسلم آب آورد، مسلم آب را نوشید و سپس نشست.

طوعه به ایشان شك کرد و پرسید: آیا آب نخوردی؟

مسلم گفت: بله، خوردم.

طوعه گفت: پس سریع به سوی خانواده ات برو که نشستن تو شك برانگیز است.

مسلم ساکت ماند.

طوعه بار دیگر سخن خود را تکرار کرد و از او خواست آنجا را ترك کند، باز مسلم ساکت ماند.

طوعه که هراسان شده بود بر سر او فریاد زد: پناه بر خدا، من راضی نیستم بر در خانه ام بنشینی.

وقتی طوعه نشست بر در خانه را بر مسلم حرام کرد، حضرت برخاست و با صدایی آرام و حزین گفت: من در این شهر، خانه و بستگانی ندارم، آیا خواهان نیکوکاری هستی، که امشب از من پذیرایی کنی؟ امیدوارم پس از این، عمل تو را جبران کنم.

طوعه فهمید که این مرد غریب است، پس از او پرسید: ای بنده خدا، قضیه چیست؟

مسلم با چشمانی اشکبار، گفت: من مسلم بن عقیل هستم، این قوم به من دروغ

گفتند و فرییم دادند.

طوعه بسیار متعجب شد و با بغض گلو با احترام پرسید: تو مسلم بن عقیل هستی؟

مسلم گفت: آری.

آن بانو با فروتنی و احترام خاص ایشان را به خانه خویش برد و از او پذیرائی نمود و مسؤلیت پناه دادن به او در قبال ابن زیاد را به عهده گرفت.

طوعه، مسلم را به یکی از اتاق های منزلش راهنمایی کرد و روشنایی و غذا برای ایشان برد، مسلم از خوردن غذا امتناع کرد، (1) رنج و اندوه قلب شان را پاره پاره نموده و به فاجعه ای که انتظارش را داشت، یقین پیدا کرده بود و دائماً به فکر امام حسین علیه السلام بود.

بعد از مدت کمی بلال پسر طوعه وارد شد و دید مادرش به اتاقی که مسلم در آن بود برای خدمت و پذیرائی زیاد رفت و آمد می کند، شك کرد و از مادرش علت رفت و آمد به آن اتاق را پرسید.

طوعه از دادن پاسخ صحیح خودداری نمود و پس از آن که بلال زیاد اصرار کرد، با گرفتن سوگند و تعهد از او جهت نگهداری این راز، تمام ماجرا را به او گفت.

بلال از خوشحالی در پوست خود نمی گنجید و تمام شب را بیدار ماند تا بامداد شتابان، جایگاه مسلم را به حکومت نشان دهد و به این وسیله به ابن زیاد تقرب جوید و جایزه ای دریافت کند. (2)

سفیر امام حسین علیه السلام مسلم بن عقیل آن شب را با اندوه، اضطراب و ناراحتی به سر برد، ایشان اکثر شب را به عبادت و تلاوت قرآن مشغول بود و یقین داشت که

ص: 291

1- نهاییه الارب فی فنون الادب جلد: 20 صفحه: 401

2- اعلام الوری باعلام الهدی جلد: 1 صفحه: 442

آخرین شب زندگی اش هست، در آن شب لحظه ای به خواب رفت، در خواب، عموی خود حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام را دید که به او خبر داد خیلی زود به پدر و عمویش ملحق خواهد شد؛ آنجا بود که مسلم یقین کرد شهادتش نزدیک شده است. (1)

اسارت و شهادت حضرت مسلم بن عقیل علیهما السلام

اذان صبح که گفتند، بلال با حالتی آشفته که جلب توجه می کرد، به سوی دار الامارة رفت تا جای مسلم را به حکومت نشان دهد، آنجا نزد عبدالرحمن بن محمد بن اشعث رفت و ماجرا را با وی در میان گذاشت.

عبدالرحمن از او خواست ساکت بماند تا دیگری خبر را نزد ابن زیاد نبرد و جایزه را به خود اختصاص ندهد و سریعاً سوی پدرش که نزد ابن زیاد بود رفت و خبر بزرگ را به او داد، چهره محمد از خوشحالی برق زد.

ابن زیاد از تغییر حالت او فهمید باید خبر مهمی اتفاق افتاده باشد که او را چنین خوشحال کرده، پس سؤال کرد: محمد؛ عبدالرحمن به تو چه گفت؟

محمد سر از پا نشناخته پاسخ داد: امیر پاینده باد، مژده بزرگ.

ابن زیاد گفت: چه شده؟ هیچ کس چون تو مژده نمی دهد.

او گفت: پسر من به من خبر داده مسلم در خانه طوعه است.

ابن زیاد از خوشحالی به پرواز درآمد؛ شروع به وعده دادن مال و مقام به ابن اشعث کرد و گفت: برخیز و او را نزد من بیاور که هر چه در قبال آن از من بخواهی به تو داده خواهد شد.

ص: 292

ابن اشعث با دهانی آب افتاده از طمع به دنبال اجرای خواسته ابن زیاد و دستگیری مسلم به راه افتاد.

ابن زیاد، محمد بن اشعث و عمرو بن حرث مخزومی را برای جنگ با مسلم تعیین کرد و سی صد نفر از سواران کوفه را در اختیار آنها گذاشت. (1)

وقتی آنها به خانه طوعه نزدیک شدند، مسلم فهمید که به جنگش آمده اند پس به سرعت اسب خود را زین کرده و لگام زد، زره را بر تن نمود، شمشیر بر کمر بست و از طوعه به سبب میهمان نوازی خویش تشکر نموده و به او خبر داد پسر ناجوانمردش جای او را به ابن زیاد، گزارش کرده است. (2)

نیروهای حکومتی به خانه طوعه ریختند تا مسلم را دستگیر کنند، اما مسلم بن عقیل چون شیری بر آنان تاخت و با ضربات شمشیر همه آنها را که از شدت ترس گیج شده بودند، فراری داد.

کمی بعد مجدداً به طرف مسلم آمدند و ایشان با حمله ای دیگر دشمنان را از خانه بیرون کرد و به دنبال آنان در حالی که با شمشیرش، سرها را درو می کرد از آن منزل خارج شد.

در آن روز مسلم شجاعت هایی از خود نشان داد که در هیچ يك از مراحل تاریخ، از کسی دیده نشده است، به گفته مورخان، مسلم در آن روز به غیر از افرادی که زخمی کرد چهل و يك نفر را به خاک مذلت انداخت و هر کدام از مهاجمان را که می گرفت مانند تیکه سنگی به بالای بام پرتاب می کرد. (3)

نیروهای حکومتی که از رویارویی مستقیم با مسلم بن عقیل ناتوان شده بودند،

ص: 293

1- تسلیة المجالس وزینة المجالس جلد: 2 صفحه: 191

2- تسلیة المجالس وزینة المجالس جلد: 2 صفحه: 194

3- جلاء العیون صفحه: 618

پرتاب سنگ و گداخته های آتشین را از روی بام خانه ها به طرف مسلم شروع کردند. (1)

اگر جنگ در فضای باز و هموار ادامه پیدا می کرد، مسلم آنان را از پای در می آورد، اما این جنگ نابرابر در کوچه ها و خیابان ها بود، با این حال مهاجمان پلید کوفه شکست خوردند و از مقابله با این قهرمان بی نظیر در مانده شدند.

آنان در حال کشته و مجروح شدن توسط مسلم بودند، ابن اشعث ناگزیر نزد اربابش، پسر مرجانه رفت و از او نفرت بیشتری برای جنگ درخواست کرد؛ زیرا از مقابله با این قهرمان بزرگ ناتوان بودند.

ابن زیاد حیرت زده از این درخواست، ابن اشعث را توییح کرد و گفت: پناه بر خدا، تو را فرستادیم تا يك نفر را برای ما بیاوری، ولی این صدمات سنگین به افرادت وارد شده است!؟

این سرزنش، بر ابن اشعث گران آمد، پس به ستایش شجاعت های مسلم بن عقیل پرداخت و گفت: تو گمان کرده ای مرا به جنگ بقالی از بقالان کوفه یا جرمقانی از جرامقه حیره فرستاده ای؟ در حقیقت مرا به جنگ شیری شرزه و شمشیری بران در دست قهرمانی بی مانند از خاندان بهترین مردمان فرستاده ای. (2)

سرانجام ابن زیاد نیروی کمکی زیادی در اختیار او گذاشت و او را به طرف مسلم فرستاد، مسلم، به جنگ سختی پرداخت در حالی که رجز می خواند:

اقسمت لاقتل الا حرا***وان رأیت الموت شیئا نکرا

او یخلط البارد سخنا مرا***رد شعاع الشمس فاستقرا

ص: 294

1- ابصار العین فی انصار الحسین صفحه: 81

2- ریاض الابرار فی مناقب الائمة الاطهار علیهم السلام جلد: 1 صفحه: 212

یعنی: من سوگند یاد کرده ام که آزاده کشته شوم اگر چه مرگ ناگوار و ناپسندیده است. گرم و سرد با هم آمیخته و طعم تلخ را باید چشید. شعاع آفتاب بر می گردد و حال به یک نحو مستقر خواهد شد (چنین نخواهد ماند) هر مردی ناگزیر روزی دچار سختی و شر می شود. من از این می ترسم که تکذیب شوم و مرا فریب دهند.

آه! ای مسلم! ای پسر عقیل! تو سالار خویشتنداران و آزادگان بودی، پرچم عزت و کرامت را برافراشتی و شعار آزادی سردادی، اما دشمنانت، بندگان بودند که به پستی و خواری تن داده و زیر بار بندگی و ذلت رفتند.

تو خواستی آزادشان کنی و زندگی آزاد و کریمانه را به آنان بازگردانی، ولی نپذیرفتند و با تو به جنگ برخاستند و بدین ترتیب، انسانیت و بنیادهای زندگی معنوی را از دست دادند.

ابن اشعث وقتی رجز مسلم مبنی بر مرگ آزادگان و شریفان را شنید، به قصد فریب به ایشان گفت: به تو دروغ نمی گویم و فریب نمی دهیم، آنان عموزادگان تو هستند، نه تو را می کشند و نه به تو آسیبی می رسانند.

مسلم بدون توجه به دروغ های ابن اشعث، به شدت به مبارزه و جنگ خود با دشمنان و به درک فرستادن شان ادامه داد، آنان از مقابل مسلم فرار، و به طرف ایشان سنگ پرتاب می کردند.

مسلم این حرکت ناجوانمردانه را توییح کرد و بر ایشان فریاد زد: وای بر شما! چرا مرا با سنگ می زنید، آن طور که کفار را می زنند؟! در حالی که از خاندان نیکان هستم

ص: 295

وای بر شما! آیا حق رسول خدا صلی الله علیه وآله و فرزندان او را رعایت نمی کنید؟(1)

سپاهیان ابن زیاد از مقاومت در برابر این قهرمان بزرگ، ناتوان شده و آثار شکست بر آنان ظاهر گشت، ابن اشعث در مانده گشته، پس ناگزیر به مسلم نزدیک شد و با صدای بلند گفت: ای پسر عقیل! خود را به کشتن مده، تو در امانی و خونت به گردن من است.

مسلم تحت تأثیر گفته های او قرار نگرفت و به امان دادن او توجهی نکرد؛ زیرا می دانست ابن اشعث به خاندانی تعلق دارد که از مهر و وفا و پیمان، جز نام نمی شناسد؛ لذا این چنین به او پاسخ داد: ای پسر اشعث! تا قدرت جنگیدن دارم، هرگز خود را تسلیم نخواهم کرد؛ نه، این کار محال است.(2)

سپس مسلم چنان به او حمله ور شد که او گریخت، تشنگی، سخت مسلم بن عقیل را آزار می داد تا آن که ایشان گفتند: پروردگارا! تشنگی مرا از پا در آورد.

سپاهیان با ترس و وحشت، مسلم را محاصره کردند، لیکن نزدیک نمی شدند، ابن اشعث بر آنان فریاد زد: ننگ آور است که شما از یک مرد، این چنین هراس داشته باشید، همگی با هم بر او حمله ببرید.

آنها نیز دست جمعی به مسلم حمله کردند و با شمشیرها و نیزه هایشان ایشان را سخت مجروح کردند، بکیر بن حمران احمری با شمشیر، ضربه ای به لب بالای مسلم زد و آن را شکافت و به لب زیرین رسید، مسلم نیز با ضربه ای آن ناجوانمرد را بر خاک مذلت انداخت.

زخم های بسیار و خونریزی مداوم و تشنگی شدید نیروی مسلم را تحلیل برد و

ص: 296

1- مناقب آل ابی طالب جلد: 4 صفحه: 93

2- ینابیع الموده لذوی القربی جلد: 3 صفحه: 57

دیگر نتوانست ایستادگی کند؛ مهاجمان ایشان را به اسارت در آوردند و برای رساندن خبر اسارت او به پسر مرجانه بر یکدیگر پیشی می گرفتند.

مسلم را نزد ابن زیاد آوردند، گروهی ازدحام کرده، به صف تماشاچیان پیوستند؛ آنان کسانی بودند که قبلاً با مسلم بیعت کرده و پیمان وفاداری بسته بودند، ولی از در خیانت وارد شده و با ایشان جنگیدند.

مسلم را تا در قصر آوردند، تشنگی به شدت ایشان را آزار می داد، در آنجا کوزه آب سردی بود، مسلم به اطرافیانش گفت: مرا از این آب بنوشانید.

یکی از آنها به نام مسلم بن عمرو باهلی به او گفت: می بینی چقدر خنک است! به خدا سوگند! از آن قطره ای نخواهی چشید تا آن که در آتش دوزخ حمیم آب جوشان بنوشی.

مسلم از او پرسید: تو کیستی؟

او خود را از بندگان و منتسبین به حکومت دانست و گفت: من آنم که حق را شناخت، زمانی که تو آن را ترك کردی، به خیرخواهی امت و امام پرداخت، وقتی که تو نیرنگ زدی. شنید و اطاعت کرد، هنگامی که تو عصیان کردی؛ من مسلم بن عمرو باهلی هستم.

مسلم بن عقیل به او گفت: مادرت به عزایت بنشیند، چقدر سنگدل، خشن و جفاکاری، توای پسر باهله! به حمیم و خلود در آتش دوزخ، سزاوارتر از من هستی.

عمارة بن عقبه که در آنجا حاضر بود، از سنگدلی و پستی باهلی، شرمنده شد، پس آب سردی خواست و آن را در قدحی ریخت و به مسلم داد، وقتی مسلم می خواست آب را بنوشد، آن قدح پر از خون لب های ایشان شد، سه مرتبه آب را عوض کردند و هر بار، قدح پر از خون می شد؛ سپس حضرت فرمود: اگر این آب روزی من بود آن را

بالاخره مسلم بن عقیل را بر پسر مرجانه وارد کردند، مسلم به حاضران در جلسه سلام کرد ولی به ابن زیاد سلام نکرد یکی از آنها از مسلم خرده گرفت و گفت: چرا بر امیر سلام نکردی؟

مسلم به او گفت: ساکت باش ای بی مادر! به خدا سوگند! مرا امیری نیست تا بر او سلام کنم.

ابن زیاد برافروخته و خشمگین شده و گفت: مهم نیست، چه سلام بکنی و چه سلام نکنی، تو کشته می شوی. (2)

در این دیدار، سخنان زیادی بین مسلم و پسر مرجانه صورت گرفت، مسلم بن عقیل در آن بحث و گفتگوها شجاعت، استقامت، عزم قوی و ایستادگی خود را در قبال آن طاغوت نشان داد و با دلاوری خود، ثابت کرد از افراد کم نظیر تاریخ است.

بالاخره ابن زیاد به بکیر بن حمران که توسط مسلم ضربه خورده و مجروح شده بود، رو کرد و گفت: مسلم را بگیر و به بام قصر ببر و در آنجا گردنش را بزن تا خشمت فرو نشیند و دلت خنک شود، مسلم بن عقیل با چهره ای خندان به استقبال شهادت رفت.

بکیر، مسلم بن عقیل را که مشغول ذکر و ستایش خدا بود، به بالای بام برد، جلاد ایشان را بر زانو نشانند و گردن ایشان را زد؛ سپس سر و تن حضرت را به پایین انداختند، و بنا به بعضی اقوال، ایشان را گردن زدند بلکه از بالا به پائین انداختند و شهیدش کردند.

ص: 298

1- تاریخ الامم والملوک جلد: 5 صفحه: 376

2- منتهی الامال جلد: 1 صفحه: 486

مسلم بن عقیل اولین شهید از خاندان نبوت بود که آشکارا در برابر مسلمانان او را کشتند و کسی برای رهایی و دفاع از وی هیچ اقدامی نکرد. (1)

شهادت هانی بن عروه

محمد ابن اشعث به ابن زیاد گفت: تو منزلت هانی را در این شهر می دانی و به خاندان و قبیله او آگاهی داری، اقوام او می دانند که من و دو تن از یارانم او را نزد تو آوردیم پس تو را به خدا سوگند می دهم او را به من ببخشی چرا که من دشمنی اهل این شهر را خوش ندارم.

ابن زیاد وعده داد که انجام دهد اما پشیمان شد و فوراً دستور داد هانی بن عروه را نیز اعدام کنند، او را از زندان بیرون آوردند، در حالی که در برابر قبیله خود فریاد می کشید: مذحجیان؛ به دادم برسید، عشیره ام، به دادم برسید.

هانی را به میدان گوسفند فروشان بردند، جلادان در آنجا حکم اعدام را اجراء کردند و بدن هانی در حالی که با خون شهادت گلگون شده بود، به خاک افتاد. (2)

هانی در راه دفاع از دین، امام زمان و عقیده اش به شهادت رسید، نیروهای حکومتی به دستور ابن زیاد اجساد مسلم و هانی را در کوچه ها و خیابان ها به حرکت در آوردند و بر زمین می کشیدند، این کار برای ترساندن عموم مردم و ایجاد رعب و وحشت در میان آنها و همچنین توهین به پیروان و یاران مسلم صورت گرفت. (3)

بعد از این جریان ابن زیاد در کوفه حکومت نظامی اعلام کرد و بی گناه را به جای

ص: 299

1- روضة الشهداء صفحه: 292

2- مقتل الحسين المقرم صفحه: 166

3- فیض الدموع صفحه: 120

گناهکار مجازات، و با تهمت و گمان، به کشتن افراد جامعه اقدام می کرد و کوفیان را برای ارتکاب وحشیانه ترین جنایت تاریخ بشری؛ یعنی جنگ با ذریه پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله امام حسین علیه السلام به حرکت در آورد. (1)

حرکت امام حسین علیه السلام به سوی عراق

امام حسین علیه السلام با همراهان خویش در روز هشتم ذی الحجه سال 60 هجری قمری پس از چهار ماه و پنج روز توقف در مکه به سوی کوفه حرکت نمودند، (2) و دوم محرم الحرام سال 61 هجری قمری بعد از 24 روز سفر در بیابان ها و خارج از شهرها و آبادی ها به سرزمین مقدس کربلاء رسیدند، (3) و بالا جبار در همان سرزمین سکونت نموده تا واقعه جانسوز و خونین کربلاء اتفاق افتاد.

خطبه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در مسجد الحرام

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قبل از حرکت کاروان امام حسین علیه السلام از مکه به کربلاء در مسجد الحرام و در بین انبوه مردم خطبه ای ایراد فرمودند که بعضی معتقدند يك روز قبل از حرکت کاروان یعنی روز هفتم ذی الحجه و بعضی معتقدند همان روز حرکت یعنی روز هشتم ذی الحجه بوده است که شرح آن را در ذیل می خوانید:

زمانی که حجّاج بیت الله الحرام عازم سرزمین عرفات بودند، یزید بن معاویه عدّه ای را مخفیانه گماشته بود تا در حالی که در زیر لباس احرام سلاح بسته بودند امام

ص: 300

1- الطبقات الكبرى جلد: 10 صفحه: 463

2- مروج الذهب جلد: 2 صفحه: 58 الی 63

3- انیس المومنین صفحه: 102

حسین علیه السلام را در خانه خدا به شهادت برسانند. (1) بنی هاشم و اصحاب با توجه به این توطئه اطراف امام علیه السلام را گرفته و خیلی دقیق از جان آن حضرت حفاظت می نمودند.

در روز هفتم و یا بنا به قولی روز هشتم ذی الحجه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با کسب اجازه از حضرت سیدالشهداء علیه السلام بر فراز خانه کعبه رفت و در میان انبوه جمعیت حجاج خطاب به بنی امیه خطبه غرّاء پرشوری به شرح زیر قرائت نمود:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ شَرَّفَ هٰذَا (اشاره به بیت الله الحرام) بِقُدُوْمِ اَبِیهِ، مَنْ كَانَ بِالْاَمْسِ بَیْتًا اَصْبَحَ قِبْلَةً.

اَيُّهَا الْكٰفِرَةُ الْفَجْرَةُ اَتَصُدُّونَ طَرِیْقَ الْبَیْتِ لِاِمَامِ الْبِرَّةِ؟

مَنْ هُوَ اَحَقُّ بِهٖ مِنْ سَائِرِ الْبَرِیِّهِ؟ وَ مَنْ هُوَ اَدْنٰی بِهٖ؟

وَ لَوْلَا حِكْمَ اللّٰهِ الْجَلِیِّهِ وَ اَسْرَاؤُهُ الْعَلِیِّهِ وَ اَخْتِبَاؤُهُ الْبَرِیِّهِ لِطَارِ الْبَیْتِ اِلَیْهِ قَبْلَ اَنْ یَمْشٰی لَدَیْهِ قَدِ اسْتَلَمَ النَّاسُ الْحَجْرَ وَ الْحَجْرَ یَسْتَلِمُ یَدَیْهِ وَ لَوْ لَمْ تَكُنْ مَشِیَّةً مَوْلٰی مَجْبُوْلَةً مِنْ مَشِیِّهِ الرَّحْمٰنِ، لَوْ قَعْتُ عَلَیْكُمْ كَالسَّقْرِ الْغَضْبَانِ عَلٰی عَصَافِرِ الطَّیْرَانِ.

اَتُخَوِّنُ قَوْمًا یَلْعَبُ بِالْمَوْتِ فِی الطُّفُوْلِیَةِ فَكَيْفَ كَانَ فِی الرَّجُوْلِیَةِ؟ وَ لَقَدْ یْتُ بِالْحَامَاتِ لِسَیِّدِ الْبَرِیَّاتِ دُونَ الْحَیْوَاناتِ.

هَیْهَاتَ فَاَنْظُرُوا ثُمَّ اَنْظُرُوا مِمَّنْ شَارِبُ الْخَمْرِ وَ مِمَّنْ صَاحِبُ الْحَوْضِ وَ الْكَوْثَرِ وَ مِمَّنْ فِی بَیْتِهِ الْوَحٰی وَ الْقُرْآنَ وَ مِمَّنْ فِی بَیْتِهِ اللَّهْوَاتِ وَ الدَّنَسَاتُ وَ مِمَّنْ فِی بَیْتِهِ التُّطْهِیْرُ وَ الْاَیَاتِ.

وَ اَنْتُمْ وَ قَعْتُمْ فِی الْغَلْطَةِ الَّتِیْ قَدْ وَقَعْتَ فِیْهَا الْقُرَیْشُ لِاَنَّهُمْ اَرَدُوْا قَتْلَ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ وَ اَنْتُمْ تُرِیْدُوْنَ قَتْلَ ابْنِ بِنْتِ نَبِیِّكُمْ وَ لَا یُمْكِنُ لَهُمْ مَا دَامَ اَمِیْرُ الْمُؤْمِنِیْنَ عَلَیْهِ السَّلَامُ حَیًّا

ص: 301

وَ كَيْفَ يُمْكِنُ لَكُمْ قَتْلَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَا دُمْتُ حَيًّا سَلِيلاً؟

تَعَالُوا أَخْبِرْكُمْ بِسَبِيلِهِ بَادِرُوا قَتْلِي وَاضْرِبُوا عُنُقِي لِيَحْصَلَ لِي مُرَادُكُمْ لَا يَبْلُغَ اللَّهُ مِرْدَاكُمْ وَبَدَدًا عَمَارَكُمْ وَ أَوْلَادَكُمْ وَ لَعَنَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ وَ عَلَيَّ أَجْدَادَكُمْ.

یعنی:

به نام خداوند بخشنده مهربان

سپاس خدای را که بیت الله را با قدم پدرش [منظور پدر امام حسین علیه السلام است] مشرف کرد؛ کسی که دیروز بیت بود، [امروز] قبله گردید.

ای ناسپاسان گناه کار آیا راه بیت را بر امام نیکوکاران می بندید؟

چه کسی سزاوارتر به این بیت است از دیگر موجودات؟

و چه کسی نزدیک ترین به این خانه است؟

و اگر حکمت های خداوند بلند مرتبه و اسرار بالا و امتحانات موجودات نبود، همانا قبل از این که ایشان نزد بیت الله الحرام رود، کعبه به سوی ایشان [اشاره به امام حسین علیه السلام] پرواز می کرد؛ همواره این مردم هستند که حجر الاسود را می بوسند، و حال این که حجر الاسود بوسه بر دستان ایشان می زند [اشاره به امام حسین علیه السلام] و اگر خواست مولای من خواست خداوند رحمن نبود هر آینه بر سر شما مانند باز شکاری که بر گنجشکان فرود می آید نازل می شدم.

آیا قومی که مرگ را در کودکی به بازی می گرفتند را می ترسانید، در حالی که الان در مردانگی قرار دارند؟ همه جانم فدای آقا و مولای همه موجودات پاک سرشت عالم که خلق و خوی حیوانی ندارند.

هیئات! بنگرید به کسی که شراب می نوشد [یزید] و به کسی که صاحب حوض و کوثر است؛ و به کسی که در خانه وحی و قرآن است [امام حسین علیه السلام] و به کسی که در

بیش اسباب لَهو و نجاست است و به کسی که در خانه اش نزول آیات، نشانه ها و آیه تطهیر است.

شما در غلطی واقع شدید که قریش واقع شدند. چرا که آنها اراده قتل پیامبر صلی الله علیه و آله را کردند و شما اراده قتل پسر دختر پیامبرتان، و این حیلہ برای ایشان تا وقتی امیرالمؤمنین علیه السلام زنده بود ممکن نشد، پس چگونه ممکن است کشتن ابا عبدالله الحسین علیه السلام تا وقتی که من زنده ام.

بیاید تا به راهش [منظور راه کشتن امام حسین علیه السلام] آگاهتان کنم؛ پس مبادرت به کشتن من کنید، و گردنم را بزنید تا به مقصودتان برسید، خدا شما را به مقصودتان نرساند و عمرتان و فرزندانان را کوتاه کند و لعنت خدا بر شما و پدرانان [که قصد کشتن پیامبر صلی الله علیه و آله را داشتند] باد. (1)

وقتی حضرت سیدالشهداء علیه السلام عازم حرکت به سمت عراق گردید مرکب ها را زین کردند و مردان ایستاده بودند، امام حسین علیه السلام بر روی یک تخت نشسته و بنی هاشم با احترام اطرافشان را گرفته بودند، آن حضرت مانند ماه شب چهارده در میان آنان می درخشید، حدود چهل محمل با پارچه های حریر و دیبا زینت شده و آماده حرکت بودند.

در این هنگام امام حسین علیه السلام به بنی هاشم امر فرمودند: هر کس زن های محارم خود را بر محمل ها سوار نماید، در همین اثناء ناگهان از خانه امام حسین علیه السلام جوانی بلند قامت و بسیار زیبا که بر گونه اش علامتی بود و صورتش مانند ماه شب چهارده می درخشید و ابهتش همه جماعت را به خود جذب می کرد بیرون آمد در حالی که می گفت: ای بنی هاشم، کنار بروید.

ص: 303

دو خانم جلیل القدر با حیاء به دنبال ایشان در حالی که کنیزان زیادی اطراف آنها را گرفته، بیرون آمدند وقتی خانم ها از منزل خارج شدند آن جوان با صدای بلند خطاب به جمعیت حاضر فرمود: غضوا ابصارکم و طأطئوا رؤسکم.

یعنی: چشم هایتان را ببندید و سرهایتان به زیر بیاندازید.

یکی از آن خانم ها حضرت زینب کبری علیها السلام و دیگری حضرت ام کلثوم علیها السلام دختران امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام بودند، و آن جوان قمر بنی هاشم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بود.

وقتی حضرت زینب کبری علیها السلام بیرون آمد و چشمانش به جوانان پاك و با ایمان بنی هاشم افتاد گریه زیادی کردند، در این هنگام قاسم بن الحسن علیهما السلام دوید و کرسی بر زمین نهاد، حضرت علی اکبر علیه السلام پرده کجاوه را گرفت و حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام زانو زد تا آن خانم ها پا روی زانوی ایشان بگذارند و راحت بتوانند بر محمل سوار شوند، حضرت سیدالشهداء علیه السلام زیر بغل آنها را می گرفت و با عزت و احترام سوار بر محمل گردیدند. (1)

وقتی همه افراد بر محمل ها سوار شدند امام حسین علیه السلام فرمودند: برادرم کجاست؟ سردار لشکر کجاست؟ قمر بنی هاشم کجاست؟

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام عرض کرد: لبیک، لبیک یا سیدی و مولای.

امام حسین علیه السلام به ایشان فرمودند: برادرم اسبم را حاضر کن، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در حالی که بنی هاشم با احترام خاصی اطرافش را گرفته بودند، اسب را آورد و رکابش را گرفت تا امام حسین علیه السلام بر اسب سوار شوند، سپس بنی هاشم همه بر مرکب های خویش سوار شدند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نیز سوار بر مرکب

ص: " 304

خویش گردید و علم را جلوروی کاروان حضرت سیدالشهداء علیه السلام بر افراشت.

در این هنگام اهل شهر یکپارچه با صدای بلند گریه می کردند و ضجه می زدند، صدای بنی هاشم نیز به گریه و ناله بلند گردید و گفتند: الوداع، الوداع، امروز روز جدایی است.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: آری به خدا سوگند که امروز روز جدایی است و ملاقات بعدی ما قیامت است، سپس امام حسین علیه السلام با عیال و همه فرزندان به سمت کربلاء راه افتادند. (1)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در این سفر یعنی از مدینه تا مکه و از مکه تا کربلاء که پر از حوادث خطیر و امتحانات بزرگ الهی بود، و کمتر کسی نسبت به امام زمانش حضرت سیدالشهداء علیه السلام وفادار ماند و بعضا کنار کشیدند لحظه ای امام زمانش حسین بن علی علیهما السلام و آرمان آن حضرت را فراموش نکرد و از ایشان فاصله نگرفت بلکه چون پروانه گرد شمع وجود حضرت سیدالشهداء علیه السلام می گردید.

آنها قبل از حرکت به زیارت و طواف خانه خدا رفته و در روز هشتم ذی الحجه از مکه خارج شدند.

ملاقات شاعر بزرگ، فرزدق با امام حسین علیه السلام

در طول مسیر شاعر بزرگ، فرزدق همام بن غالب، خدمت امام حسین علیه السلام مشرف شد و پس از سلام و درود عرض کرد: پدر و مادرم به فدایت یابن رسول الله صلی الله علیه وآله چه شد که حج را رها کردی؟

امام حسین علیه السلام فرمودند: حکومت برای به شهادت رساندنم سعی و تلاش دارد و

ص: 305

افرادی را به همین جهت اجیر کرده و به مکه فرستاده اگر این کار نمی کردم، کشته می شدم.

سپس حضرت سریعاً از او پرسیدند: از کجا می آیی؟

فرزدق گفت: از کوفه.

امام حسین علیه السلام فرمودند: اخبار مردم را برایم بگو.

فرزدق با آگاهی و صداقت، وضعیت موجود کوفه را برای امام حسین علیه السلام بیان و آن را نا امید کننده توصیف کرد و گفت: به شخص آگاهی دست یافته ای دل های مردم با تو و شمشیرهایشان با بنی امیه است، قضا از آسمان فرود می آید، خداوند هر چه اراده کند انجام می دهد و پروردگار ما هر روز در کاری است.

امام با بیانات ذیل سخنان فرزدق را تأیید کرد، او را از عزم استوار و اراده نیرومند خود برای جهاد و دفاع از حریم اسلام باخبر ساخت و توضیح داد اگر به مقصود دست یافت که چه بهتر وگرنه در راه خدا به شهادت رسیده است:

راست گفתי همه کارها از آن خداست، خداوند آن چه اراده کند انجام می دهد و پروردگار ما هر روز در کاری است، اگر قضای الهی بر مقصود ما قرار گرفت، بر نعمتهایش او را سپاس می گزاریم و برای ادای شکرش از او یاری می خواهیم و اگر قضای حق، مانع خواسته ما گشت، آن که حق، نیت او و پرهیزگاری طینتش باشد، از جاده حقیقت جدا نشده است. (1)

فرزدق دو بار با حضرت سیدالشهداء علیه السلام ملاقات کرد، مرتبه اول در هنگام خروج امام از مکه و مرتبه دوم بعد از رسیدن خبر شهادت حضرت مسلم به امام حسین علیه السلام در منزل زباله بود که فرزدق از امام پرسید: چگونه به کوفه می روید و حال

ص: 306

این که آنها پسر عموی شما را کشتند؟

امام حسین علیه السلام گریه فراوانی کردند و سخنانی به فرزدق فرمودند و سپس اشعار زیر را بیان نمودند

لئن كانت الدنيا تعد نفيسة

فدار ثواب الله اعلى وانبل

و ان كانت الابدان للموت انشت

فقتل امرىء بالسيف فى الله افضل

و ان كانت الارزاق شيئاً مقدرًا

فقلة سعى المرء فى الرزق اجمل

و ان كانت الاموال للترك جمعها

فما بال متروك به المرء يبخل: (1)

یعنی: اگر دنیا ارزشمند تلقی می شود، پس خانه پاداش الهی برتر و زیننده تر است، و اگر بدن ها برای مرگ ساخته شده اند، پس کشته شدن آدمی با شمشیر در راه خدا بهتر است، و اگر روزی های آدمیان مقدر و معین باشد، پس تلاش کمتر آدمی در به دست آوردن روزی زیباتر است، و اگر مقصود از جمع آوری اموال، واگذاشتن آنهاست، پس چرا آدمی نسبت به این واگذاشتنی ها بخل می ورزد؟
به هر حال فرزدق حاضر نشد با امام بماند و از امام جدا شد و رفت.

خبر شهادت مسلم بن عقیل و عبدالله بن یقظر به امام حسین علیه السلام

امام حسین علیه السلام همراه کاروان به سوی کوفه در حرکت بودند، در نقطه ای به نام ثعلبیه، جریان خیانت کوفیان و کشته شدن مسلم بن عقیل به اطلاع ایشان و کاروانیان رسید و سکوت غم انگیزی بر آنان حاکم شد. (2)

وقتی کاروان حضرت سیدالشهداء علیه السلام به زباله؛ مکانی آباد و دارای بازارهای

ص: 307

1- کشف الغمه جلد: 2 صفحه: 28

2- سیره الائمة الاثني عشر جلد: 3 صفحه: 66

مختلف مابین واقعه و ثعلبیه رسیدند، (1) خبر شهادت عبدالله بن یقظر فرستاده امام حسین علیه السلام که برای ملاقات و پیوستن به مسلم بن عقیل رفته بود، به آن حضرت رسید. (2)

عبدالله بن یقظر برای پیوستن به مسلم رفته بود اما مأموران ابن زیاد به فرماندهی حصین بن نمیر او را دستگیر کردند و تحت مراقبت شدید قرار داده و نزد ابن زیاد بردند، ابن زیاد به او غضب کرد و بر سرش فریاد کشید: بر بالای منبر برو و کذاب پسر کذاب را لعن کن، (زبانم لال منظورش امام حسین علیه السلام بود) تا بعد از آن رأی خود را در مورد تو صادر کنم.

عبدالله قبول کرد و بالای منبر مسجد رفت و با صدایی بلند و شیوا گفت: ای مردم کوفه؛ من فرستاده حسین پسر حضرت فاطمه زهراء علیها السلام به سوی شما هستم تا او را یاری کنید (و اشاره به کاخ ابن زیاد کرد) و گفت: و علیه این زنا زاده، پسر زنا زاده، قیام کنید و پشتیبان امام حسین علیه السلام باشید.

عبدالله با سخنان بیدار کننده خود کوفیان را به یاری فرزند رسول خدا صلی الله علیه وآله و دفاع از ایشان دعوت کرد، ابن زیاد از شدت عصبانیت سیاه شده و بر خود می پیچید و دستور داد این بزرگ مرد را بالای قصر ببرند و از بام به پائین بیاندازند.

مأموران حکومتی او را بالای قصر بردند و از آنجا به پایین پرتاب کردند که بر اثر آن، استخوان های عبدالله خرد شد و هنوز جان در بدن داشت که یکی از آن مزدورها به نام عبدالملک لخمی، برای تقرب به پسر مرجانه، سر عبدالله را از تن جدا کرد. (3)

ص: 308

1- معجم البلدان جلد: 3 صفحه: 129

2- روضة الواعظین جلد: 1 صفحه: 406

3- اعلام الوری باعلام الهدی جلد: 1 صفحه: 446

پس از شهادت عبدالله بن یقطر و امتحان کردن اصحاب

خبر شهادت عبدالله بر امام حسین علیه السلام بسیار سنگین بود و دانست به سوی مرگ پیش می رود، لذا امر فرمود اصحاب و همراهان شان جمع شوند، و خطبه ای برایشان خواند و کناره گیری مردم از یاری امام و پیوستن آنان به بنی امیه را با ایشان در میان گذاشت و فرمود:

اما بعد: شیعیان ما، ما را تنها گذاشتند، پس هرکس از شما دوست دارد، می تواند راه خود را بگیرد و برود که من بیعتم را از شما برداشتم.

در آن روز عده کمی از کسانی که برای به دست آوردن غنیمت و دستیابی به مناصب دولتی، گرد حضرت جمع شده بودند، امام حسین علیه السلام را تنها گذاشته و رفتند، و کسانی که آگاهانه از حضرت پیروی کرده و کوچک ترین طمعی نداشتند با ایشان ماندند. (1)

امام حسین علیه السلام از هر موقعیتی که پیش می آمد استفاده می کردند و دیگران را برای ماندن یا جدا شدن از خود آزاد می گذاشتند، علت این کار امتحان شدن همه افراد بود و این که هر کس می ماند، آزادانه و با اختیار خود باشد نه به خاطر مسائل دیگر.

آغاز سقایت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در سفر کربلاء

وقتی کاروان امام حسین علیه السلام به شراف منزلگاهی بین مکه و کربلاء رسید امام حسین علیه السلام به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: از این لحظه تو سقاء کاروان من

ص: 309

هستی، هر چه در توان دارید آب ذخیره کنید که میهمان تشنه خواهیم داشت. (1)

ابن زیاد والی جدید کوفه که منظور اصلی اش دست یافتن بر امام حسین علیه السلام و گرفتن بیعت و در نتیجه دریافت پاداش خود از یزید بود، لشکریان زیادی را به دسته های مختلف تقسیم کرد و در کلیه راه هائی که به کوفه منتهی می گردید اعزام کرد و به فرماندهان آنها دستور داد در صورت مشاهده کاروان امام حسین علیه السلام به هر نحوی شده آن را متوقف و به کوفه نزد ابن زیاد بازگردانند.

کاروان امام حسین علیه السلام هنگام حرکت از مکه، آذوقه و آب را با توجه به فاصله بین مکه تا کوفه و نقاط و مراکز آبادی بین این دو شهر تهیه و تأمین کرده بودند، ولی با پیش آمد قتل حضرت مسلم علیه السلام حرکت به سوی کوفه منتفی گردید و در جاده های سوزان و بدون آب و علف و تقریباً دور از آبادی قدم بر می داشتند، لذا برای تهیه آب و غذا با مشکلات جدی مواجه شدند. (2)

بنابراین وظیفه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام مشکل تر شد چون ایشان مسئولیت آن کاروان را به عهده داشت و می بایستی برای رفع مشکلات کاروان اقدام می نمود.

لذا به منظور جلوگیری از ناراحتی کاروانیان به ویژه بانوان و کودکان با کسب اجازه از حضرت سیدالشهداء علیه السلام مسیر کاروان را به گونه ای تعیین می کرد که حتی المقدور از نقاطی که احتمال وجود آبادی، مخصوصاً وجود آب در آن می رفت عبور نمایند.

ص: 310

1- مقتل الحسین علیه السلام صفحه: 214

2- حیاة الامام الحسین علیه السلام جلد: 3 صفحه: 73

وقتی کاروان امام حسین علیه السلام به شراف رسید در آنجا چشمه آبی بود، حضرت سیدالشهداء علیه السلام به اصحاب و دوستانشان فرمودند: هر چه می توانید با خود آب بردارید، آنها نیز اطاعت کردند و پس از ذخیره کردن آب شرب، کاروان مجدداً حرکت کرد، بعد از کمی حرکت ناگهان یکی از اصحاب تکبیر گفت، حضرت سیدالشهداء علیه السلام شگفت زده پرسیدند: چرا تکبیر گفتی؟

او گفت: نخلستانی دیدم.

یکی دیگر از اصحاب که با آن راه آشنا بود، سخنش را رد کرد و گفت: در این مسیر اصلاً نخلی وجود ندارد، احتمالاً آنها پیکان های نیزه ها و گوش های اسب ها باشند.

امام حسین علیه السلام به آن نقطه نگاه کردند، تأملی نموده سپس فرمودند: من هم آنها را می بینم.

آن حضرت متوجه شدند آنها سپاه اموی هستند که برای جنگ با ایشان آمده اند، لذا به اصحاب خود فرمودند: آیا در این نزدیکی پناهگاهی وجود ندارد که به آن پناه ببریم و آن را پشت خود قرار داده تا با آنها از یک جهت رو در رو شویم؟

یکی از اصحاب که به راه های آن مسیر آشنا بود خدمت آن حضرت عرض کرد: بله هست، و به طرفی اشاره نمود و عرض کرد در کنار تان کوه ذو حسم قرار دارد، اگر به سمت چپ تان بپیچید بر آن دست یافته و زودتر برسید، خواسته شما بر آورده شده است.

کاروان به دستور امام به آن سمت حرکت کرد اندکی نگذشت که لشکر انبوهی به

فرماندهی حر بن یزید ریاحی آنها را متوقف کردند.

تعداد سپاهیان حر حدود هزار نفر سواره تا دندان مسلح بود، نزدیک ظهر در حالی که از شدت تشنگی در آستانه هلاکت بودند راه را بر امام حسین علیه السلام بستند، حضرت سیدالشهداء علیه السلام بر آنان ترحم کرده و به اصحاب خود دستور فرمودند آنها و اسب هایشان را سیراب کنید، یاران امام تمام افراد سپاه دشمن را سیراب کرده، سپس متوجه اسب ها شدند و با ظروف مخصوصی، آنها را نیز سیراب کردند؛ ظرف را در مقابل اسبی می گرفتند و پس از آن که چند بار آب می نوشید، نزد اسب دیگر می رفتند، آنها تا وقتی که تمامی اسب های سپاه حر بن یزید ریاحی سیراب شدند به این کار ادامه دادند. (1)

آن سپاه وقتی به نزد امام حسین علیه السلام رسیدند در اثر اتمام آب و شدت گرمای هوا و پیمودن مسافت زیاد در بیابان های کوفه تا کربلاء، آن هم با تشنگی و نبود آب و حمل سلاح و زره، اکثر قریب به اتفاقشان در آستانه مرگ بودند، به طوری که اگر فقط تا دقایقی دیگر در رساندن آب به آنها تأخیر می شد یقیناً همگی شان نابود گشته و از بین می رفتند، زمانی که اصحاب به دستور امام حسین علیه السلام آب را در اختیار آنها گذاشتند بعضی از افراد سپاه حر در اثر شدت تشنگی، قوت و توان این که حتی مشک آب به دست بگیرند را نداشتند، لذا به سختی مشک را به دست می گرفتند به طوری که مقدار زیادی از آب مشک روی زمین می ریخت، حضرت سید الشهداء علیه السلام وقتی این صحنه را تماشا نمودند خودشان شخصا می رفتند و آنها را در آغوش می گرفتند و با دست مبارک خویش به آنها آب می نوشاندند.

امام حسین علیه السلام که به عنوان امام معصوم همیشه فقط و فقط به هدایت دیگران

ص: 312

حتی دشمنان و مخالفان خود می اندیشیدند، بعد از این که آن سپاه را از هلاکت حتمی بدنی نجات دادند، برای نجات روح آنها از هلاکت ابدی تلاش بسیاری نمودند لذا برای آن ها سخنرانی کرده و طی بیاناتی فرمودند: که برای جنگ با آنان نیامده، بلکه برای رهایی ایشان حرکت کرده است و می خواهد آنان را از ظلم و ستم امویان نجات دهد.

همچنین فرمودند آمدن ایشان به درخواست خود کوفیان بوده که با ارسال نمایندگان و نامه های بسیار زیاد از آن حضرت برای برپایی حکومت قرآن دعوت کرده اند. قسمتی از بیانات امام حسین علیه السلام به شرح زیر می باشد:

ای مردم؛ در برابر خداوند بر شما حجت را تمام کرده و راه عذر را می بندم، من به سوی شما نیامدم مگر پس از رسیدن نامه ها و فرستادگانتان که گفته بودید: ما را امامی نیست، پس به سوی ما روی بیاور، چه بسا که خداوند ما را به وسیله تو بر طریق هدایت مجتمع کند.

پس اگر همچنان بر گفته های خود هستید که من نزدتان آمده ام، لذا با دادن عهد و پیمانی مرا به خودتان مطمئن کنید و اگر از آمدن من خشنود نیستید، از شما روی می گردانم و به جایی که از آن به سویتان آمدم، باز می گردم. (1)

آنان ساکت ماندند؛ زیرا اکثریشان همان کسانی بودند که نامه برای آن حضرت فرستاده و با سفیر ایشان مسلم بن عقیل به عنوان نایب ایشان بیعت کرده بودند.

وقت ظهر و هنگام نماز شد، امام حسین علیه السلام به حر بن یزید ریاحی فرمودند: ای حر! اکنون موقع نماز است، ما با همراهان خود فریضه را انجام می دهیم و تو نیز با لشکریانت نماز بخوان تا بعد ببینیم چه پیش خواهد آمد.

ص: 313

حر بن یزید ریاحی خدمت امام حسین علیه السلام عرض کرد: ای حسین، چرا ما جدا نماز بخوانیم؟ من و لشکریانم همه به شما اقتداء می کنیم و پشت سر شما فریضه را انجام می دهیم لذا به امام حسین علیه السلام اقتداء کرده و نمازشان را خواندند.

بعد از نماز مجددا امام حسین علیه السلام خطبه ای برای آنان خوانده و فرمودند:

ای مردم؛ اگر تقوای خدا پیشه کنید و حق را برای اهل آن بخواهید، مورد رضایت خدا خواهید بود، ما خاندان نبوت به خلافت سزاوارتر از این مدعیان دروغین و رفتار کنندگان به ظلم و ستم در میان شما هستیم، اگر از ما کراهت داشته باشید و به حق ما جهل بورزید و نظرتان غیر از آن باشد که نامه هایتان از آن حاکی بود، باز خواهیم گشت.

امام حسین علیه السلام آنان را به تقوای خدا، شناخت اهل حق و داعیان عدالت فرا می خواند؛ زیرا اطاعت از فرمایش امام، موجب خشنودی خداوند و نجات خودشان بود، همچنین آنان را به یاری اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام ترغیب می کرد و آنان را شایسته خلافت مسلمانان دانست، نه امویان که خلاف احکام خدا و ستمگرانه، حکومت می کردند.

در پایان، حضرت بر این نکته تأکید فرمودند که اگر نظرتان عوض شده و دیگر قصد یاری من را ندارید، از همان راهی که آمده ام، باز می گردم.

حر بن یزید ریاحی که ظاهرا از نامه نگاری های کوفیان بی اطلاع بود، از حضرت پرسید: این نامه هایی که می گوید چیست؟

امام حسین علیه السلام به عقبه بن سمرعان دستور فرمودند نامه ها را بیاورد، او نیز خورجینی را که پر از نامه بود آورد و مقابل حر بر زمین ریخت، حر حیرت زده به آنها خیره شد و به امام عرض کرد: ما از نویسندگانی که برایت نامه نوشته اند، نیستیم.

در این هنگام امام حسین علیه السلام قصد کرد به مکانی که از آنجا آمده بازگردد، ولی حر

بن یزید مانع ایشان شد و گفت: دستور دارم همین که شما را دیدم، از شما جدا نشوم تا شما را به کوفه و نزد ابن زیاد ببرم.

امام حسین علیه السلام از این کلام حر ناراحت شده و به او فرمودند: مرگ به تو نزدیک تر از انجام این کار است.

سپس حضرت به یاران خود امر فرمودند: بر مرکب های خود نشسته و راه مدینه را پیش گیرید، حر میان آنان و راه یثرب قرار گرفت، امام بر او غضب کردند و او را نهیب داده و فرمودند: مادرت به عزایت بنشیند، از ما چه می خواهی؟

حر گفت: اگر هر کس دیگر غیر از شما در چنین حالی که در آن هستی این سخن را به من می گفت، من نیز هر که بود نام مادرش را به عزا گرفتنش می بردم، ولی به خدا قسم من نمی توانم نام مادر تو را جز به بهترین وجه که توانایی بر آن دارم به زبان بیاورم.

امام حسین علیه السلام به حر فرمودند: ای حر، سد راه ما نشو و بگذار به راه خود برویم و دنبال کار خویش باشیم.

حر بن یزید ریاحی جواب داد: یا حسین! دستور داریم هر کجا شما را دیدیم از ادامه مسافرت کاروان جلوگیری کنیم و برای بیعت نزد ابن زیاد به کوفه ببریم.

حضرت سیدالشهداء علیه السلام فرمودند: به کوفه رفتن و بیعت نمودن از محالات است، در این باب کمترین کلمه ای بر زبان نیاور. (1)

حر بن یزید ریاحی گفت: با خود داری از این عمل، جنگ را آغاز می کنید و چون تعدادتان کم است کشته خواهید شد.

امام حسین علیه السلام از این گفته حر بسیار ناراحت شده و فرمودند: ما را از کشته شدن

ص: 315

و مرگ می ترسانی؟ سپس در حالی که غضبناک بودند این اشعار را خواندند.

سامضی و ما بالموت عار علی الفتی***اذا مانوی خیرا و جاهدا مسلما

و آسی الرجال الصالحین به نفسه***و خالف مشورا و فارق مجرما

فان عشت الم اندم و ان مت لم الم***کفی بك ذلا ان تعیش و ترغما: (1)

یعنی: من به زودی از این جهان می گذرم و مرگ برای جوان مرد عیب و عار نیست، در صورتی که نیت او حق باشد و در حالی که مسلمان باشد و جهاد نماید.

و جان خود را برای مردان نیکوکار فدا کند و از شخص ملعون مفارقت و با شخص مجرم مخالفت نماید.

اگر من شهید گردم ندامت و پشیمانی ندارم و اگر زنده بمانم مورد ملامت نخواهم بود. ولی برای تو همین بس که در حال ذلت بمیری و بینی تو به خاک مالیده شود. حر بعد از شنیدن این ابیات و تصمیم امام، دیگر صحبتی نکرد و کاروان را در حرکت آزاد گذاشت ولی با لشکریانش در معیت آنان حرکت می کرد آنها از این نقطه به آن نقطه، از این آبادی به آن آبادی گذر کردند تا بالاخره در دوم محرم به سرزمین کربلاء رسیدند و امام دستور توقف و اقامت را به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام صادر فرمودند.

نامه ابن زیاد به حر

کاروان امام همچنان راه خود را در صحرا ادامه می دادند، گاهی که به راست و یا به چپ می رفتند سپاهیان حر، آنان را به طرف کوفه سوق می دادند، و از رفتن به سمت دیگر باز می داشتند، اما کاروان امام حسین علیه السلام از رفتن به سوی کوفه امتناع می کرد.

ناگهان اسب سواری را دیدند که به سرعت می تازد، پس اندکی صبر کردند تا

ص: 316

برسد، آن اسب سوار که پیک ابن زیاد بود خود را به حر رسانده و به او سلام کرد ولی به امام حسین علیه السلام سلام نکرد و نامه ابن زیاد را به حر داد.

حر نامه را گشود و خواند، در آن چنین آمده بود:

همین که نامه و پیک من نزدت آمد، بر حسین سخت بگیر و او را در بیابانی بدون حفاظ و آب فرود بیاور به فرستاده ام گفته ام تو را ترك نکند و همچنان مراقبت باشد، تا دستورم را انجام دهی؛ سپس نزد من بازگشته و از حسن اجرای دستور، باخبرم سازد.

پسر مرجانه قبل از این می گفت: امام حسین علیه السلام را به کوفه ببرند اما ظاهراً از نظر سابق خود مبنی بر دستگیری امام و اعزام ایشان به کوفه، پشیمان شده بود، او از آن می ترسید که با آمدن امام حسین علیه السلام به کوفه، اوضاع شهر به نفع آن حضرت تغییر کند، لذا تصمیم گرفت آن حضرت را در صحرایی دور از آبادی محاصره و از این راه بهتر به اهداف خود دست پیدا کند.

حر نامه ابن زیاد را برای حضرت سیدالشهداء علیه السلام خواند و ایشان را که خواستار ادامه مسیر و رسیدن به جایی که آب و آبادی باشد، از رفتن بازداشت؛ زیرا تحت نظر جاسوس ابن زیاد بود که هر حرکت مخالف فرمان اربابش، پسر مرجانه را ثبت می کرد. [\(1\)](#)

زهیر بن قین که از بزرگان اصحاب و خاصان امام بود، به حضرت پیشنهاد کرد، با حر بجنگند، لیکن حضرت امتناع نموده و فرمودند: هرگز پیش قدم جنگ با آنها نخواهم شد. [\(2\)](#)

ص: 317

1- ابصار العین فی انصار الحسین صفحه: 206

2- مسند الامام الشہید ابی عبدالله الحسین علیہ السلام جلد: 1 صفحه: 491

در روز دوم محرم الحرام کاروان امام به کربلاء رسید، با اصرار حر کاروان حضرت سیدالشهداء علیه السلام ناگزیر در آنجا فرود آمد، (1)

سپس آن حضرت متوجه اصحاب شده و پرسیدند: اسم اینجا چیست؟

عرض کردند: کربلاء.

چشمان حضرت پر از اشک شده و فرمودند: پروردگارا! از کرب و بلاء، به تو پناه می برم. (2)

پس رو به اصحاب کرده و خیر شهادت خود و ایشان را چنین بیان فرمودند:

این جایگاه کرب و بلاء پایان سفر و محل فرود آمدن ماست و این جا خون های ما به زمین خواهد ریخت. (3)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام همراه جوانان بنی هاشم و دیگر اصحاب بزرگوار به فرمان امام حسین علیه السلام به نصب خیمه ها پرداختند.

امام حسین علیه السلام دستانشان را به دعا بلند کرده و به خداوند از محنت های بزرگ و عظیم خود چنین شکایت نمود:

پروردگارا! ما عترت پیامبرت محمد صلی الله علیه و آله هستیم، ما را از حرم جدمان بیرون کرده و دور ساختند و بنی امیه بر ما ستم روا داشتند.

پروردگارا! حق ما را بگیر و ما را بر قوم ستمگر نصرت عطا فرما. (4)

ص: 318

1- وقعة الطف صفحه: 177

2- مقتل الحسين خوارزمی جلد: 1 صفحه: 334

3- مشیرالاحزان صفحه: 49

4- عوالم العلوم و المعارف و الاحوال من الايات و الاقوال و الاخبار جلد: 17 صفحه: 234

سپس حضرت، نزد اصحاب خود آمده و به آنان فرمود:

مردم، بندگان دنیا هستند و دین لقلقه زبان آنان است، تا جایی پایبند آن هستند که روزگارشان بگردد و اگر دچار آزمایش و بلا شوند، دینداران کم خواهند بود. (1) و بعد از حمد و سپاس خدای تعالی فرمود:

اما بعد:

به راستی بر ما فرود آمده آن چه را که می بینید، دنیا دگرگون و ناشناخته شده است، نیکی آن روگردان شده و جز اندکی از آن مانند باقیمانده آب ظرف و پس مانده غذایی نافرجام باقی نمانده است.

آیا نمی بینید به حق عمل نمی شود و از باطل منع نمی کنند؟ شایسته است که در این حال، مؤمن، مشتاق دیدار خداوند باشد، من مرگ را جز سعادت و زندگی با ظالمان را جز ذلت نمی بینم. (2)

کاروان امام حسین علیه السلام روز دوم محرم وارد کربلاء شده و حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام سرانجام در روز دهم به شهادت رسیدند، آن بزرگوار در این مدت شب و روز با تمام تلاش و کوشش و به تمام معنا در خدمت امام حسین علیه السلام و خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام بود، تا آن جا که امام حسین علیه السلام به عنوان دومین شخص نهضتش همواره با ایشان به مشورت پرداخته و ایشان فرامین امام حسین علیه السلام را مو به مو اجرا می کردند.

ص: 319

1- مکارم الاخلاق النبی و الائمة صفحه: 251

2- حیاة الامام الحسین جلد 3 صفحه: 98

بعد از دو روز اقامت در سرزمین مقدس کربلاء یعنی روز چهارم محرم، لشکری به تعداد چهار هزار نفر از کوفیان به سرکردگی عمر بن سعد بن ابی وقاص به کربلاء رسیده و به لشکر حر پیوستند. (1)

عمر بن سعد تمایل زیادی به ملاقات با امام حسین علیه السلام داشت، تا از نیت و هدف ایشان آگاه گردد، لذا پیکی فرستاد و از آن حضرت در این خصوص اجازه گرفته و خدمت حضرت سیدالشهداء علیه السلام رسید.

در این نشست امام حسین علیه السلام به عمر بن سعد فرمودند: ما با هیچ کس سر جنگ و ستیز نداریم و به دعوت کوفیان از مکه خارج شده ایم، مردم کوفه از من دعوت کرده اند که به آن جا بیایم، چنان چه پشیمان شده و یا از آمدنم نگران هستند برخواهم گشت. (2)

عمر بن سعد با شنیدن فرمایشات امام دچار سردرگمی و وضع خاصی شد، لذا تصمیم گرفت اقدام خاصی نکند تا جریان را به اطلاع ابن زیاد والی کوفه برساند، و سریع به وسیله نامه ای ابن زیاد را در جریان گذاشت.

ابن زیاد پیروزی بر امام حسین علیه السلام را مقدمه ارتقاء مقام و درجه برای خود می دانست، شمر بن ذی الجوشن نیز او را در این جهت تحریک کرد، لذا نامه ای تهدید آمیز برای عمر بن سعد نوشت و او را به جنگ با امام حسین علیه السلام وادار کرد و به او هشدار داد در صورت خود داری از اجرای فرمانش، شمر بن ذی الجوشن را به فرماندهی لشکر منصوب خواهد کرد. (3)

ص: 320

1- الکامل فی التاریخ جلد: 4 صفحه: 52

2- قمقام زخار و صمصام بتار صفحه: 277

3- وقعة الطف صفحه: 188

ابن زیاد در آن نامه به عمر بن سعد نوشته بود: با رسیدن این نامه بیعت یزید را از حسین بخواه، اگر پذیرفت و آن را گردن نهاد جریان را به من گزارش نما، ولی اگر خود داری و امتناع کرد آب را به روی آنها ببند و بین حسین و یارانش و آب حائل شو، تا این که آنها حتی یک قطره آب ننوشند، همان گونه که با آن مرد پرهیزکار؛ عثمان چنین رفتار شد و با آنها بجنگ و همه آنها را از دم تیغ بگذران و بر اجساد آنها اسب بتازان تا استخوان بدن هایشان خرد گردد. (1)

وقتی شمر بن ذی الجوشن نامه ابن زیاد را برای عمر بن سعد آورد، و عمر سعد نامه را خواند، به شمر گفت: وای بر تو، مگر تو را چه شده، خدا تو را به خانه ات نرساند، خدا این نامه ای را که تو برای من آورده ای زشت نماید.

به خدا قسم من گمان می کنم تو مانع شدی ابن زیاد به مضمون آن نامه ای که برایش نوشتم عمل کند، امری که ما امیدوار بودیم اصلاح شود تو آن را فاسد کردی.

به خدا قسم حسین تسلیم نخواهد شد، زیرا دارای آزادی مخصوصی است.

شمر در جواب عمر بن سعد گفت: خوب بگو ببینم چه خواهی کرد، آیا امر امیر خود را اجراء و امضاء خواهی کرد و با دشمن وی قتال می نمائی؟ اگر دستور امیر را انجام نمی دهی پس لشکر را به من واگذار کن.

عمر بن سعد گفت: نه، تو این ارزش و لیاقت را نداری، من خودم متصدی و متولی این امر خواهم بود، تو فرمانده پیادگان لشکر باش. (2)

ص: 321

1- الاتحاف بحب الاشراف صفحه: 144

2- الارشاد جلد: 2 صفحه: 89

روز هفتم محرم بود که نامه ابن زیاد به دست عمر سعد رسید، او از ترس این که مقام و منزلتش در حکومت از بین نرود بلافاصله قریب پانصد نفر از لشکریان به سرکردگی عمرو بن حجاج مأمور کرد تا تمام شریعه فرات را در اختیار بگیرند و از نزدیک شدن اصحاب امام حسین علیه السلام برای استفاده از آب جلوگیری کنند و هر کس قصد آب را نمود با شمشیر دورش سازند. (1)

زمانی که لشکریان عمر بن سعد بر شریعه مسلط شده و حضرت سیدالشهداء علیه السلام و اصحاب و اهل بیت شان از استفاده و نوشیدن آب محروم گردیدند یکی از لشکریان عمر سعد به نام مهاجر بن اوس، سرخوش از این پلیدی و ناجوانمردی، متوجه حضرت سیدالشهداء علیه السلام شد و با صدای بلند گفت:

ای حسین! آیا آب را می بینی که چگونه موج می زند؟ به خدا قسم، از آن نخواهی چشید تا آن که در کنارش جان دهی. (2)

عمرو بن حجاج نیز مانند کسی که به غنیمت یا مکنتی دست یافته باشد از کار خویش بسیار مسرور بود و با خوشحالی به طرف حضرت سیدالشهداء علیه السلام دوید و فریاد زد: ای حسین! این فرات است که سگان، چهار پایان و گرازها از آن می نوشند، به خدا سوگند! از آن جرعه ای نخواهی نوشید تا آن که حمیم را در آتش دوزخ بنوشی. (3)

یکی دیگر از سپاهیان عمر سعد به نام عبدالله بن حصین ازدی با صدایی که جاسوسان پسر مرجانه بشنوند و به جوایز پسر مرجانه دست پیدا کند، گفت: ای حسین

ص: 322

1- الفتوح جلد: 5 صفحه: 91

2- انساب الاشراف جلد: 2

3- انساب الاشراف جلد: 2

آیا فرات را می بینی؟ آیا امواج آب را مشاهده می کنی؟ به خدا قسم يك قطره از آن در اختیار تو قرار نخواهد گرفت و آن قدر از بی آبی دچار مضيقه خواهی شد تا از تشنگی به هلاکت برسی.

امام حسین علیه السلام دست به دعا برداشت و او را نفرین کرده و فرمودند: پروردگارا! او را با تشنگی بمیران و هرگز او را نیامرز. (1)

حمید بن مسلم می گوید: بعد از نفرین امام حسین علیه السلام من به عیادت آن مرد رفتم، به خدا قسم دیدم که آن بدبخت آب می نوشید تا شکمش پر می شد ولی آن را استفرغ می کرد و فریاد العطش سر می داد و دوباره آب می خورد و همان وضع تکرار می شد و همین طور بود تا به دوزخ رفت. (2)

چون این جریان در روز هفتم محرم اتفاق افتاد، لذا از روز هفتم تا روز عاشورا به مدت چهار روز امام حسین علیه السلام و صحابه و اهل بیت و کودکان از آب محروم بودند و در تشنگی شدیدی به سر می بردند.

مصیبت عطش

کم کم آب در خیمه ها تمام شد، و از آنجا که ماه محرم در سال 61 هجری در فصل تابستان واقع شده بود هوای کربلاء بسیار سوزان و گرم بود، (3) تشنگی بر اصحاب و همچنین اهل بیت و کودکان امام حسین علیه السلام غلبه کرد و صدای العطش آنها بلند شد.

یکی از بزرگترین مصیبت هایی که بر حضرت سیدالشهداء علیه السلام وارد شد همین

ص: 323

1- بحار الانوار جلد: 44 صفحه: 389

2- بحار الانوار جلد: 44 صفحه: 390

3- الخصائص العباسیه صفحه: 112

بود که صدای کودکان خود را می شنید که بانگ العطش، العطش سر داده بودند قلب عطوف و رئوف امام حسین علیه السلام از شنیدن ناله های آنان، و از دیدن صحنه هولناک لب های خشکیده اطفال و رنگ پریده آنان و خشک شدن شیرهای مادران جریحه دار شده بود.

چون حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام دارای مسئولیت سقایت بودند هر کس برای رفع تشنگی آب می خواست و هر کودکی که با لبان و زبان خشکیده احتیاج به آب پیدا می کرد به ایشان روی می آورد.

غیرت و عطوفت و مهربانی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام اجازه نمی داد این جریانات را تحمل کنند که اهل بیت پیامبر خدا صلی الله علیه وآله و کودکان و اطفال امام حسین علیه السلام از او آب بخواهند، ولی ایشان اعتنائی نکردند و در مقابل صدای العطش نوادگان پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و به هلاکت افتادن کودکان از بی آبی، دست روی دست گذاشته و خاموش بنشینند، (1) لذا از روز هفتم که عمر سعد به بستن آب اقدام کرد، تا روز عاشورا که به مقام رفیع شهادت نائل آمدند چهار مرتبه برای آوردن آب به شریعه فرات رفته و از شریعه برای کاروان امام حسین علیه السلام آب آوردند، مرتبه چهارم در روز عاشورا بود که به شهادت ایشان منجر گردید و آب مشک با خوردن تیر بر زمین ریخت.

از روز هفتم که آب بر امام حسین علیه السلام بسته شد، هر مرتبه که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به شریعه می رفت و برای اهل بیت و اصحاب آب می آورد و در بین آنها تقسیم می نمود، جیره آب خود را نگه می داشت و نمی نوشید، تا هر وقت اطفال حرم و فرزندان سیدالشهداء علیه السلام در نزدش اظهار تشنگی کردند سهم آب خود را به آنها بنوشاند. (2)

ص: 324

1- کبریت احمر صفحه: 159

2- ریاض القدس جلد: 1 صفحه: 272

در شب هشتم محرم وقتی عطش بر امام حسين عليه السلام و اصحاب و اهل بيتشان مستولی گشت، حضرت سيدالشهداء عليه السلام به حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام فرمودند: برادر اصحاب را جمع کن و چاهی حفر کنيد، حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام با محبت و ذوق و شوق تمام اطاعت امر نمود، ولی متأسفانه از حفر چاه به آب نرسيدند، لذا زحمت چاه کندن شدت عطش را بر اصحاب چند برابر نمود. (1)

امام حسين عليه السلام مجددا حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام را به حضور طلبیده و به ایشان دستور آوردن آب برای کاروانیان صادر فرمودند، ایشان با کمال میل به برادر و امام زمان خود لبيك گفته و همراه با سی نفر سواره و بیست نفر پیاده، با بیست مشک، روانه شریعه فرات شدند تا آب بیاورند.

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام به عنوان فرمانده در پیشاپیش این گروه به سوی فرات حرکت کرده و رجز می خواند:

اقاتل القوم بقلب مهتد *** اذب علی سبط النبی احمد

اضربکم بالصارم المهتد **** حتی تحیدوا عن قتال سیدی

انی انا العباس ذوالتودد **** نجل علی المرتضی المؤید

یعنی: من اینک با قوم کافر با قلبی هدایت یافته در ستیزم، و از حریم فرزند پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله دفاع می کنم؛

با شمشیر بران بر سرهایتان می کوبم تا از نبرد با سرور من (حسین علیه السلام) کنار روید؛

من عباس مهربان، فرزند علی مرتضی هستم که (همواره) مورد تایید الهی بود.

ص: 325

وقتی نزدیک شریعه رسیدند، عمرو بن حجاج فرمانده نگهبانان دشمن فریاد زد: شما کیستید؟

یکی از آنها به نام هلال بن نافع بجلی، با کسب اجازه از فرمانده خود حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام جواب داد: من پسر عموی تو هستم، آمده ام از آب فرات بیاشامم.

عمرو بن حجاج گفت: بیاشام، گوارایت باشد.

هلال بن نافع بجلی گفت: وای بر تو، آیا به من می گویی آب بنوش، در حالی که حسین علیه السلام و اهل بیتش تشنه هستند و از شدت تشنگی در خطر مرگ قرار دارند؟

عمرو بن حجاج گفت: راست می گویی، ولی به ما فرمان داده اند نگذاریم آب به حسین علیه السلام و یارانش برسد و ناگزیر به اجرای آن هستیم.

هلال بن نافع بجلی به سخن او اعتناء نکرد و با صدای بلند به دوستان و همراهان خود فرمود: وارد شریعه شوید، آنها وارد شدند، عمرو بن حجاج یاران خود را فراخواند و از آنها خواست تا از ورودشان به شریعه جلوگیری کنند، آنها وارد میدان شدند و درگیری شدیدی بینشان رخ داد، اصحاب امام حسین علیه السلام دو دسته شدند، یک دسته با دشمن می جنگیدند، و دسته دیگر وارد شریعه شده و مشک ها را پر از آب کردند.

در آن نبرد هیچ کدام از اصحاب امام حسین علیه السلام به شهادت نرسید و دشمن نیز نتوانست از ورود آنها به شریعه جلوگیری کند، لذا حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و همراهانش، بیست مشک را پر از آب کرده و به خیمه ها رساندند و امام حسین علیه السلام و دیگر اصحاب از آن آب نوشیدند. (1)

ص: 326

در روز نهم محرم بعد از ورود شمر بن ذی الجوشن به کربلاء شمر آمد در جلوی لشکر عمر سعد قرار گرفت و خطاب به اصحاب امام حسین علیه السلام فریاد زد: به این آب نگاه کنید ببینید چگونه مثل شکم ماهی موج می زند، نمی گذاریم قطره ای از آن بنوشید تا این که وارد آتش شوید.

در همین هنگام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به نزد امام حسین علیه السلام آمده و عرض کرد: آیا ما بر حق نیستیم؟

امام حسن علیه السلام فرمودند: بله واللّه ما بر حق هستیم.

در این هنگام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از امام حسین علیه السلام برای آوردن آب جهت رفع عطش زنان و کودکان اذن گرفت و با طلب خیر از خدای تعالی در امر سقایت به لشکر دشمن که نگهبان شریعه فرات بودند حمله کرد، آن چنان حمله ای که همه سپاهیان شمر را در هم کوبید و از هم جدا کرد.

در مدت زمانی کمی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام همه سپاهیان عمر سعد را از فرات دور کرده و فراری داد و عده ای از آنها را به خاک مذلت انداخت و راه شریعه را باز نمود، اصحاب حضرت سیدالشهداء علیه السلام سریع آمدند و آب نوشیدند و برای خيام حرم نیز بردند. (1)

سومین سقایت

مرتب دیگر وقتی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام صدای برادرشان امام حسین علیه السلام را شنید که می فرمود: اما من ذاب یذب عن حرم رسول اللّه؟

یعنی: آیا کسی نیست که از حرم رسول خدا صلی الله علیه وآله دفاع نماید؟ فوراً خدمت برادر

ص: 327

آمده و از ایشان جهت آب رسانی اذن گرفتند و پیشانی امام را بوسیدند و با ایشان وداع نموده و به سوی شریعه فرات رفتند.

ده هزار نفر از لشکر عمر سعد مسلح و مجهز به انواع سلاح، اطراف شریعه را گرفته بودند، چندین نفر از چند طرف مختلف حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را صدا زده و گفتند: تو کیستی؟

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمود: من عباس پسر علی بن ابی طالب علیهم السلام هستم.

سپس با صدای بلند به آنها فرمود: ای بنی کلاب! من خواهر زاده شما هستم و تشنه می باشم، شما اهل بیت محمد صلی الله علیه وآله را از آب منع می کنید؟ سپس وارد فرات گردید و مشک را پر از آب نمود، لشکر عمر سعد به طرف او حمله ور شدند، آن حضرت مشک را به دوش انداختند و با شمشیر بر آنها حمله کرده و می فرمودند:

انا الذی اعرف عند الزمجره

یا بن علی المسمی حیدره

ان اثبتوا الیوم لنا یا کفره

یعنی: من آن کسی هستم که هنگام غوغا حقیقتم آشکار می شود و فرزند علی هستم که حیدر نامیده می شود، ای کافران امروز شجاعت ما برای شما معلوم می گردد.

آن حضرت بر لشکر دشمن حمله کرده و آنان را پراکنده می نمودند و صد نفر از آنها را به خاک مذلت انداخته و به درك فرستاد تا آن که مشکی را که به همراه داشتند به خیمه گاه رساندند، اما متأسفانه بر اثر اصابت تیرها مقدار بسیار کمی آب در مشک باقی مانده بود که حتی کودکان و اطفال را سیراب نکرد. (1)

ص: 328

عصر روز هشتم محرم هنگامی که آفتاب غروب کرده بود، حضرت سیدالشهداء علیه السلام جلوی خیمه خویش در حالی که سر مبارك شان را روی زانو گذاشته، در رؤیائی فرورفته بودند و سایر اهل بیت و همچنین اصحاب حضرت در خیمه های خود به نماز و مناجات مشغول بودند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام چون نگرهبانی خيام را به عهده داشت برای جلوگیری از هرگونه پیش آمد و حادثه مرتباً دور تا دور خیمه ها می گشت تا مبادا اهل بیت پیامبر صلی الله علیه وآله و دیگر اصحاب به طور ناگهانی از طرف معاندین مورد حمله قرار گرفته و غافل گیر شوند.

حضرت زینب کبری علیها السلام آن شیر زن کربلاء در حالی که به مداوا و پرستاری حضرت زین العابدین علیه السلام مشغول بود، به سایر اهل بیت پیامبر صلی الله علیه وآله و ویژه کودکان که دچار بی آبی و عطش شده بودند رسیدگی می فرمود.

ناگاه صدای هیاهو و حرکت اسب ها به گوشش رسید، شتابان خود را به حضرت سیدالشهداء رسانده و با کمال اضطراب عرض کرد: برادر برخیز گویا لشکر عمر سعد حمله را آغاز کرده اند.

بعد از نماز عصر، عمر بن سعد خطاب به لشکریانش فریاد زد: یا خیل الله ارکبی و بالجنته ابشری.

یعنی: ای لشکر خدا سوار شوید و به بهشت مزده دهید، لشکریان بر مرکب ها سوار شده و به طرف خيام امام حسین علیه السلام و یارانش یورش بردند.

امام حسین علیه السلام آن هنگام در حالت خواب و بیداری پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله را می دیدند که ناگهان با صدای حضرت زینب کبری علیها السلام از آن حالت خارج شده و متوجه عرایض

و بیانات خواهر گرامی شان گردیدند، جریان دیدار رسول خدا صلی الله علیه وآله را برای خواهرش نقل کرده و فرمودند: جدم مرا دعوت کرد و فرمود: تو به سوی ما می آیی، حضرت زینب کبری علیها السلام سیلی محکمی به صورت خود زد و عرض کرد: وای بر من. (1)

امام حسین علیه السلام فرمودند: ای خواهر مهربان، خدا تو را رحمت کند ساکت باش، ویل بر تو نیست، و به ایشان فرمودند: فوراً عباس علیه السلام را حاضر نمائید. (2)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام که مشغول به محافظت خیمه ها بود بلافاصله نزد برادر حاضر گردید و خطاب به ایشان عرض کرد: یا اخی أتاک القوم؛ یعنی: ای برادر عزیزم، لشکر دشمن به سوی شما می آید.

امام حسین علیه السلام به ایشان فرمودند: ای برادر، جانم به فدایت برو و جو یا شو ببین آن ها چه می خواهند و چه تصمیمی دارند؟ (3)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با اشتیاق تمام به برادر و ولی و فرمانده خود لبیک گفته و همراه با حبیب بن مظاهر و زهیر بن قین و چند نفر دیگر که ظاهراً بیست نفر بودند به طرف لشکر عمر سعد رفتند.

وقتی به لشکر عمر سعد رسیدند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از آنها سؤال کرد: ما بدا لکم و ما تریدون.

یعنی: چه چیزی برایتان پیش آمده؟ و چه می خواهید؟

عمر سعد گفت: هم اکنون از طرف امیر عبیدالله بن زیاد دستور قطعی رسیده که بلافاصله یا باید بیعت یزید را قبول کنید و یا آماده جنگ باشید.

ص: 330

1- الکامل ابن اثیر جلد: 3 صفحه: 284

2- وقعة الطف صفحه: 193

3- ارشاد صفحه: 230

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: فلا تعجلوا حتی ارجع الی ابي عبدالله فاعرض علیه ما ذکرتم.

یعنی: عجله نکنید قدری صبر کنید تا من این مسأله را خدمت امام حسین علیه السلام عرض نموده و سپس نظر مبارك آن حضرت را به اطلاع شما برسانم. (1)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با عده ای از همراهانش به طرف امام حسین علیه السلام برگشته و پیام عمر سعد را به استحضار امام رساندند.

حبيب بن مظاهر و زهیر بن قین و عده ای دیگر در همان جا ماندند، حبيب سپاهیان عمر سعد را نصیحت کرد و آنان را از عقاب و کيفر خدا بر حذر داشت و چنین فرمود:

آگاه باشید! به خدا قسم! بدترین گروه کسانی هستند که فردای قیامت بر خدای عزوجل و پیامبر بزرگوارش صلی الله علیه وآله وارد می شوند در حالی که فرزندان و اهل بیت پیامبر صلی الله علیه وآله را که شب زنده دارند و شبانه روز به یاد خدا مشغولند به قتل رسانده اند. (2)

عزرة بن قیس با بی شرمی پاسخ داد: ای پسر مظاهر! تو خودت را پاك و پرهیزکار معرفی می کنی؟ در این هنگام زهیر بن قین متوجه عزره شد و فرمود: ای پسر قیس! از خدا بترس و از کسانی مباش که بر گمراهی کمک می کنند و نفس زکیه و پاك عترت رسول خدا صلی الله علیه وآله و برگزیده پیامبران را به قتل می رسانند.

عزره پرسید: تو که نزد ما عثمانی بودی، حال چه شده است؟!

زهیر پاسخ داد: به خدا قسم! من نه نامه به امام حسین علیه السلام نوشتم و نه پیکی نزد او فرستادم، تنها در راه به او برخوردم، هنگامی که او را دیدم، به یاد رسول خدا صلی الله علیه وآله افتادم

ص: 331

1- بحار الانوار جلد: 44 صفحه: 391 الی 392

2- حیاة الامام الحسین جلد: 3 صفحه: 172

و پیمان شکنی، نیرنگ، دنیاپرستی و آن چه از ناجوانمردی برای امام حسین علیه السلام در نظر گرفته بودید را دانستم، پس بر آن شدم تا برای حفظ حق پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله که آن را ضایع کرده بودید او را یاری کنم و به حزیش بیوندم. (1)

زهیر بن قین می خواست به آنها بفهماند که او مانند آنها به امام حسین علیه السلام برای آمدن به کوفه نامه ننوشته است، چون اکثر لشکریان عمر بن سعد حتی خود شمر بن ذی الجوشن جزء آن افرادی بودند که به امام حسین علیه السلام نامه نوشته و ایشان را به کوفه دعوت کرده بودند اما حالا در مقابلش لشکر کشیده بودند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام پیام آنها را به حضرت سیدالشهداء علیه السلام رسانید، امام حسین علیه السلام بعد از شنیدن پیام عمر سعد برای چند دقیقه سکوت فرموده و تامل کردند، سپس به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: نزد آنها برو و تا صبح فردا مهلت بگیر تا بتوانیم این شب آخر را به نماز و عبادت پردازیم و از پیشگاه خدای تعالی طلب آمرزش نمائیم، خدا می داند که من چقدر نماز خواندن و تلاوت قرآن و کثرت دعا و استغفار را دوست دارم.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با همراهان خویش به سمت لشکر عمر سعد حرکت کردند و پیام امام حسین علیه السلام را به آنها اعلام کرده و فرمودند: ای مردم! امام حسین علیه السلام می فرماید: امشب را برگردید و به ما فرصت دهید تا در این باره فکر کند، زیرا میان شما و ایشان چنین سخنی نبوده است، صبح که شد با هم ملاقات می کنیم، یا آن چه شما درخواست می کنید را می پذیریم و یا از آن کراهت داریم و رد می نماییم. (2)

عمر بن سعد چون می ترسید در صورت قبول درخواست امام، شمر جاسوسی او

ص: 332

1- مقتل الحسين المكرم صفحه: 217

2- ليلة عاشوراء صفحه: 17

را نزد ابن زیاد بکند و هم این که می خواست شریکی برای خود پیدا کرده تا از بازخواست احتمالی ابن زیاد جان سالم به در برد، به شمر بن ذی الجوشن رو کرده و گفت: نظرت چیست؟

شمر گفت: نظر خودت چیست؟ تو امیری و رأی تو مورد قبول است.

عمر بن سعد گفت: من نمی خواهم در این جریان صاحب نظر باشم.

آن گاه رو به لشکر کرد و گفت: شما چه نظر می دهید؟ عده ای از لشکریان عمر سعد با دادن مهلت، مخالف بودند و عده ای دیگر موافق، و هر يك در اثبات نظریه خود دلائلی اقامه می کردند، عمرو بن حجاج و قیث بن اشعث از جمله افراد موافق با مهلت دادن به امام حسین علیه السلام بودند، (1) پس از مشاجره و بحث زیادی که در بین لشکریان عمر سعد رخ داد بالاخره با دادن يك شب مهلت به حضرت سیدالشهداء علیه السلام موافقت کردند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام خدمت امام حسین علیه السلام بازگشت در حالی که قاصدی از جانب عمر بن سعد با ایشان بود، آن قاصد خطاب به امام حسین علیه السلام گفت: امشب را تا صبح به شما مهلت دادیم، اگر در برابر امیر عبیدالله تسلیم شدید شما را نزد او می بریم و اگر تسلیم نشدید با شما می جنگیم. (2)

نکته ای که در این جا باید عرض کنم در مورد ادب حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام است که ایشان حتی از همان دوران کودکی در اثر تربیت صحیح هیچ گاه خود را با امام حسن و امام حسین علیهما السلام برابر نمی دانست و همیشه ادب حضورشان را حفظ می نمود و حتی هیچ گاه حتی المقدور در کنار آن دو امام نمی نشستند، مگر با حفظ رعایت ادب

ص: 333

1- تاریخ طبری جلد: 7 صفحه: 3013 تاریخ طبری جلد: 7 صفحه: 3013

2- الفتوح جلد: 5 صفحه: 99

و همچنین هیچ گاه آن دو بزرگوار را برادر خطاب نمی فرمودند، اما در واقعه جانسوز کربلاء در دو الی سه مورد حساس امام حسین علیه السلام را برادر خطاب کرده و دلیلش ابراز محبت ایشان به آن حضرت بود، مانند بعضی از اصحاب که در شب عاشورا بسیار خوشحال بوده و می خندیدند و می فرمودند: ما هیچ گاه در عمر خویش این قدر شاد نبوده ایم اما چون امشب با همه شب های دیگر فرق می کند این قدر خوشحال هستیم، لذا اگر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در آن واقعه جانسوز در چند مورد امام حسین علیه السلام را برادر خطاب کرده علتش این بود که آن ایام برای همه اصحاب و بنی هاشم با دیگر ایام فرق می کرد و حتی برادر خطاب کردن امام حسین علیه السلام در آن ایام خود نشانه رعایت ادب و محبت بوده است.

آن شب تا صبح امام حسین علیه السلام با برگزیدگان پاك و مؤمن از اهل بیت و یارانش، نخواستند و متوجه خدا شده و با دل و جان به مناجات پرداخته و از خداوند عفو و مغفرت درخواست کردند، گروهی در حال رکوع، گروهی در حال سجود و گروهی به تلاوت قرآن مشغول بوده و همه عجبی مانند صدای زنبور عسل داشتند و با بی صبری، منتظر طلوع خورشید بودند تا به افتخار شهادت در راه امام زمان شان و ذریه رسول خدا صلی الله علیه وآله دست پیدا کنند،⁽¹⁾ در آن شب سی و دو نفر از لشکر عمر سعد از خواب غفلت بیدار شده، توبه کرده و به لشکر امام حسین علیه السلام پیوستند.⁽²⁾

اصحاب عمر سعد نیز آن شب را تا صبح نخواستند و با شوق، منتظر طلوع خورشید بوده تا خون اهل بیت پیامبر خدا صلی الله علیه وآله را بریزند و به این وسیله به اربابشان پسر مرجانه نزدیک بشوند.⁽³⁾

ص: 334

1- مشیر الاحزان صفحه: 52

2- لهوف صفحه: 94.

3- معالی السبطين صفحه: 206

ظاهرا در شب تاسوعا بود که امام حسین علیه السلام برای عمر بن سعد پیغام فرستادند: می خواهیم با تو صحبت کنم، مابین دو لشکر تو را ملاقات خواهیم نمود.

آن شب عمر بن سعد با بیست نفر و امام حسین علیه السلام نیز با بیست نفر از یاران خود به میان لشکر آمدند، وقتی به یکدیگر رسیدند امام حسین علیه السلام دستور فرمودند همه یارانشان کنار بروند، فقط برادرشان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و پسرشان حضرت علی اکبر علیه السلام ماندند، در کنار عمر بن سعد هم پسرش حفص و غلامش ماند. [\(1\)](#)

امام حسین علیه السلام خطاب به عمر سعد کرده و از او خواست خود را از بند فرماندهی سپاه ابن زیاد رهایی دهد و از این دام فریبنده خلاصی یابد.

عمر سعد که در حال و هوایی دیگر بود، گفت: می ترسم خانه ام خراب شود.

امام حسین علیه السلام فرمودند: خانه ای برایت می سازم.

عمر سعد گفت: زمین هایم را از من می گیرند.

امام حسین علیه السلام فرمودند: بهتر از زمین هایت از دارایی خویش در حجاز به نامت می کنم و به تو می دهم. [\(2\)](#)

خلاصه در آن شب امام حسین علیه السلام خیلی تلاش کردند تا عمر سعد را هدایت کنند اما وقتی متوجه شدند که او مال و مقام دنیا را بر آخرت خویش ترجیح داده، از ادامه گفتگو منصرف شده و همراه با حضرت ابوالفضل العباس و علی اکبر علیهما السلام به خیمه ها بازگشتند.

ص: 335

1- بحار الانوار جلد: 44 صفحه: 388

2- کامل ابن اثیر جلد: 3 صفحه: 284 و اعیان الشیعه جلد: 1 صفحه: 599

در شب عاشورا حضرت ابوالفضل العباس و علی اکبر علیهما السلام برادران و برادر زادگان حضرت، اصحاب و یاران وفادار، در خیمه حضرت سیدالشهداء علیه السلام جمع شدند، امام حسین علیه السلام در حالی که همه آنها را به آرامش دعوت می فرمود با بیاناتی شیوا و دلنشین آنها را مخاطب قرار داده و حمد و ستایش پروردگار نموده و فرمود: خدای تبارک و تعالی را به بهترین وجه می ستایم و در خوشی و ناخوشی او را حمد می کنم، بار خدایا تو را حمد می کنم که ما را با دادن نبوت اکرام نمودی و به ما قرآن یاد دادی و شناخت دین را به ما عنایت نمودی و برای ما گوش شنوا و دیده بصیرت و قلبی آماده پذیرش حق قرار دادی، پس ما را از شکر کنندگان قرار ده.

اما بعد؛ همانا من یارانی بهتر و نیکوتر از یاران خود سراغ ندارم و تصور نمی کنم هیچ کس اقوام و یارانی وفادارتر و با استقامت تر از من داشته باشد و اهل بیته نیکوتر و باوفاتر از اهل خود سراغ ندارم، خدا از طرف من همه شما را پاداش نیکو عطا فرماید، شما وفاداری خود را به نحو احسن و اکمل به ظهور رساندید و منتهای کمک و همدردی را رعایت کردید، همه شما از مذاکراتی که با عمر سعد انجام شده اطلاع دارید و می دانید منظور آنها فقط من هستم و تنها با من کار دارند.

آگاه باشید فردا ما با این دشمنان روبرو خواهیم شد، همانا من به شما اذن دادم و بیعت خود را از شما بر می دارم تا به هر کجا می خواهید بروید و از این گرفتاری پر درد سر، خود را خلاص کنید، پس همه شما از بیعت من آزاد هستید، از جانب من بر شما باکی نیست و پیمانی بر عهده شما نمی باشد، هم اکنون شب است و تاریک، برای آن که شرم حضور پیدا نکنید من روی از شما بر می گیرم تا با استفاده از تاریکی جان خود را

به سلامت به در برید از تاریکی شب استفاده نمایید و بروید. (1)

هر يك از شما دست یکی از خاندان مرا بگیرد و در این سیاهی شب متفرق شود و به جایگاه و شهرهای خود برود تا خداوند برای شما گشایش فرماید، این جمعیت تنها مرا می طلبند و وقتی به من دست یافتند با دیگری کاری ندارند. (2)

حضرت سکینه علیها السلام دختر امام حسین علیه السلام می فرماید: در شب عاشورا میان خیمه خود نشسته بودم، هنگامی که صدای پدرم را شنیدم نزدیک شدم، پس از تمام شدن سخنان پدر بزرگوام می دیدم که جمعیت ده نفر و بیست نفر می رفتند و از همه آنها جمعیت قلیلی باقی ماند، پدرم سر مبارکش را پائین انداخته بود، من سر به آسمان برداشتم و گفتم: خدایا شاهد باش این ها ما را تنها گذاشتند و رفتند، خدایا آنان را مخدول نما و فقر و بدبختی نصیب شان فرما. (3)

وفاداری اصحاب حضرت سیدالشهداء علیهم السلام در شب عاشورا

وقتی خطبه حضرت به اتمام رسید، و رفتنی ها رفتند، برادران و فرزندان و برادر زادگان آن حضرت و دو فرزند عبدالله بن جعفر عرض کردند:

لم نفعل ذلك؟ لنبقى بعدك؟ لا أرانا الله ذلك أبدا.

یعنی: برای چه این کار را بکنیم؟ برای این که بعد از تو بمانیم، هرگز خداوند چنین چیزی را به ما نشان ندهد.

در این هنگام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در حالی که از شدت غیرت و محبت

ص: 337

1- مجالس عاشورا صفحه: 249 الی 250

2- نفس المهموم صفحه: 205

3- معالی السبطين صفحه: 209

به خود می لرزید و رنگ رخسارش بر افروخته شده بود اظهار داشت:

پناه به خدا و ماه حرام که ما شما را تنها بگذاریم، اگر چنین نماییم به مردم چه بگوییم؟ به مردم بگوییم: آقا و پناهگاه مان را تنها گذاشتیم که آماج تیرها گشته و در معرض نیزه ها قرار گیرد و درندگان او را بدرند، و ما به خاطر علاقه به دنیا فرار کردیم؟!

پناه به خدا! ما چنین نخواهیم کرد، بلکه در کنار تو زنده می مانیم و با تو می میریم.

حضرت علی اکبر علیه السلام و فرزندان عقیل نیز عرایضی به همین مضامین خطاب به امام حسین علیه السلام عرض کردند.

امام حسین علیه السلام رو به فرزندان عقیل نموده و فرمودند: شهادت مسلم شما را بس است بروید، من به شما اجازه رفتن دادم، در این هنگام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و همه خاندان امام علیه السلام عرض کردند:

یا بن رسول الله فما يقول الناس لنا و ماذا نقول لهم؟ نقول لهم: انا تركنا شيخنا و كبيرنا و ابن بنت نبينا لم نرم معه بسهم و لم نطعن معه برمح و لم نضرب بسيف. لا والله يا بن رسول الله لا نفارقك ابدا و لكن نقيك بانفسنا حتى نقتل بين يديك و نرد موردك ففتح الله العيش بعدك.

یعنی: ای پسر پیغمبر پس مردم به ما چه می گویند؟ و ما به مردم چه بگوییم؟

بگوییم: رئیس و بزرگ و پسر پیغمبر خودمان را رها کردیم و در رکابش نه تیری رها نمودیم و نه نیزه ای بکار بردیم و نه شمشیری زدیم؟

نه! به خدا قسم ای پسر پیغمبر هرگز از تو جدا نخواهیم شد، بلکه با جان و دل نگهدار تو خواهیم بود تا آن که در برابر تو کشته شویم و به سرنوشت شما دچار گردیم خدا زندگی بعد از تو را زشت گرداند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام عرض کرد: خداوند آن روز را نیاورد که ما دچار

چنین کاری گردیم، بر فرض محال چنین امری پیش آمد و شما را رها کرده و زنده به مدینه بازگردیم در جواب مردم چه بگوئیم!؟

بگوئیم مولا و سرور، پدر، برادر و عموی خود را که از شریف ترین افراد عالم بود تك و تنها گذاشتیم.

هیئات، هیئات به ذات خدا سوگند، نه تنها تا آخرین قطره خون در کنار تو خواهیم جنگید، بلکه فرزندان و برادران خود را در راه تو فدا خواهیم کرد و با دشمنان تو که در واقع دشمنان اسلام و انسانیت و شرف هستند مبارزه خواهیم نمود تا با روی سفید در محضر خدای تعالی حاضر شویم، بعد از تو، ای حسین، زندگی برای ما جز سیاهی و تباهی چیز دیگری در بر نخواهد داشت.

هنوز سخنان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به پایان نرسیده بود که مسلم بن عوسجه اسدی به نمایندگی از طرف صحابه از جای خود بلند شد و عرض کرد: ای پسر فاطمه، ما چگونه می توانیم تو را رها کنیم و اگر این کار را کردیم عذر ما در مقابل خدای تعالی چه خواهد بود؟ به خداوندی خدا سوگند تا زنده ایم از تو فاصله نخواهیم گرفت تا این که نیزه خود را در سینه دشمنان شما فرو کنیم و با شمشیر بر آنها بتازیم و اگر فاقد اسلحه شدیم حتی با سنگ، آری با سنگ، پیکار می کنیم تا جان خود را فدای شما نمائیم.

یکی دیگر از اصحاب امام حسین به نام سعید بن عبدالله حنفی خطاب به امام حسین علیه السلام چنین عرض کرد: به خدا قسم! تو را تنها نخواهیم گذاشت تا خداوند بداند در غیبت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله حق او را در باب تو رعایت کرده ایم، هان! به خدا قسم! اگر بدانم هفتاد مرتبه در راهت کشته می شوم، مرا بسوزانند و خاکسترم را به باد دهند، باز تو را رها نخواهم کرد تا آن که مجددا در راه تو بمیرم. حال چرا این کار را نکنم که يك شهادت بیشتر نیست و پس از آن کرامتی پایان ناپذیر و همیشگی است.

زهیر بن قین نیز با سخنانی همچون دیگر اصحاب با وفا، وفاداری و تعهد خود را با امام حسین علیه السلام چنین اعلام کرد: به خدا قسم! آرزو داشتم هزار بار در راهت کشته و سوزانده و پراکنده شوم تا آن که خداوند به این وسیله، مرگ را از تو و جوانمردان اهل بیت، دور کند.

(1)

دیگر اصحاب با وفای امام حسین علیه السلام نیز خشنودی و رضایت خود را از شهادت در راه آن حضرت اعلام کردند، بعد از این گفتگوها حضرت سیدالشهداء علیه السلام گریه کردند و دیگران نیز گریستند، حضرت برای آنان پاداش نیکو درخواست نموده و تأکید کردند که آنان در فردوس برین و کنار پیامبران و صدیقین از نعمات جاوید، برخوردار خواهند بود، (2) پس از آن، اصحاب همه يك صدا عرض کردند: ستایش خدایی که ما را به یاری تو کرامت و به شهادت با تو شرافت بخشید، یا بن رسول الله! آیا نمی خواهی ما نیز هم درجه شما باشیم؟ (3)

در این هنگام امام حسین علیه السلام برای آنها دعا کرده، و به آنها فرمود: سرهای خود را بلند کنید، آنها نیز چنین کردند، امام حسین علیه السلام جایگاه هر کدام شان را در بهشت به آنها نشان داده و می فرمود: فلانی! این جایگاه مال تو، و آن جایگاه مال فلان کس است و...

(4).

وفاداری اصحاب حضرت سیدالشهداء از زبان حضرت زینب علیهم السلام

حضرت زینب کبری علیها السلام نقل می فرماید: شب عاشورا از خیمه خود خارج شدم تا به خیمه برادرم امام حسین علیه السلام رفته و جویای احوال ایشان بشوم، وقتی به خیمه

ص: 340

1- حیاة الامام الحسین جلد: 3 صفحه: 168 الی 169

2- مجالس عاشورا صفحه: 250

3- حیاة الامام الحسین جلد: 3 صفحه: 168 الی 169

4- نفس المهموم صفحه: 116 الی 117

ایشان رسیدم متوجه شدم آن حضرت در خیمه خویش تنها و مشغول مناجات است و قرآن تلاوت می کند.

با خود فکر کردم در چنین شبی سزاوار نیست برادرم حسین بن علی علیهما السلام در خیمه تنها بماند، به دنبال این فکر به سوی خیمه برادران و پسر عموهایم روانه شدم تا آنان را بابت این عمل و تنها گذاشتن امام حسین علیه السلام سرزنش کنم.

نزدیک خیمه برادرم ابوالفضل العباس علیه السلام صدای همهمه و فریادی به گوشم رسید، نزد آن خیمه رفته و گوش دادم، دیدم پسر عموها و برادر زادگانم گرد هم حلقه زده اند و حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در وسط آنان قرار دارد، ایشان مانند شیر نیم خیز بر روی دو پا نشسته و شروع به سخنرانی نموده است، نخست خطبه ای ایراد فرمود، که ماندش را جز از برادرم حسین علیه السلام از کس دیگری نشنیده بودم، پس از حمد و ثنای خداوند و درود بر پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله برادر زاده ها و عمو زاده ها و برادران خویش را مخاطب قرار داده و فرمود:

یا اخوتی و یا بنی اخوتی و بنی عمومته اذا كان الصبح فما تقولون؟

یعنی: ای برادران و برادر زادگان و عمو زادگان صبح که شد چه تصمیمی دارید؟

گفتند: اختیار به دست توست و ما از گفته خود تجاوز نمی نماییم.

سپس حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: ان هؤلاء، أعمى الأصحاب قوم غرباء، و الحمل الثقيل لا يقوم الا باهله فاذا كان الصبح فاول من يبرز الى القتال أنتم نحن تقدمهم للموت لئلا يقول الناس قدموا أصحابهم فلما قتلوا عالجوا الموت بأسياهم ساعة بعد ساعة.

یعنی: بدانید که اصحاب برادرم نسبت به ما که بنی هاشم هستیم غریبه بوده، و بار سنگین مرد همیشه بر دوش اهل خود قرار دارد، و جز صاحب بار، کسی بار حمل

نمی‌نماید، صبح که شد شما پیش از آنان به جنگ بروید، ما پیش از آنها از شهادت استقبال می‌کنیم تا مردم نگویند یارانشان را به کام مرگ فرستادند بعد خود اقدام نمودند تا ساعتی مرگ خود را به تأخیر اندازند، (1) یا بگویند مرگ را با ضربت شمشیر دیگران از خود دفع می‌کردند.

حضرت زینب کبری علیها السلام می‌فرمایند: وقتی سخن برادرم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به اینجا رسید جوانان بنی هاشم شمشیرهای خود را از نیام کشیده و فریاد زدند: نحن علی ما أنت علیه.

یعنی: ای عباس! همگی ما همان راهی را می‌رویم که تو می‌روی و بر آن اعتقادی هستیم که تو به آن اعتقاد داری، البته که چنین خواهیم کرد و ما در فرمان تو خواهیم بود. (2)

حضرت زینب کبری علیها السلام می‌فرماید: من با دیدن جمعیت آنان و شدت عزم و اراده و شجاعت شان، قلبم آرام شد و شاد گشتم، ولی بغض گلویم را گرفته بود، به سمت خیمه برادرم امام حسین علیه السلام رفتم تا ماجرای گفتگوی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با بنی هاشم را، به آن حضرت گزارش دهم، بی اختیار اشک از چشمانم سرازیر بود، در مسیر راه مهمه و سر و صدایی دیگر از خیمه حبیب بن مظاهر شنیدم، به طرف آن رفته و در پشت خیمه ایستادم و به داخلش نگاه کردم، دیدم اصحاب همانند بنی هاشم، در محضر حبیب بن مظاهر اجتماع کرده اند، و حبیب خطاب به آنها چنین می‌گوید:

ای یاران من! برای چه به اینجا آمده اید؟ دررود خدا بر شما، موضوع را به طور

ص: 342

1- لیلۃ عاشوراء صفحه: 50

2- معالی السبطين جلد: 1 صفحه: 340

صریح و روشن بگویید.

اصحاب عرض کردند: ما به اینجا آمده ایم تا فرزند غریب حضرت فاطمه زهراء علیها السلام را یاری و حمایت کنیم.

حیب بن مظاهر فرمود: چرا بعضی از شما همسران خود را طلاق داده اید؟

آنها عرض کردند: به همین جهت که فدای امام حسین علیه السلام شویم و آنها آزاد باشند.

حیب بن مظاهر فرمود: وقتی صبح فردا فرار رسید، تصمیم شما در مورد جنگ چیست؟

اصحاب عرض کردند: رأی و تصمیم ما، رأی و تصمیم شما است، و ما از دستورتان سرپیچی نمی کنیم و گوش به فرمان شما هستیم.

حیب بن مظاهر فرمود: بنابراین، فردا نخستین کسانی که به میدان جنگ می روند، شما هستید، ما باید در جنگ، قبل از بنی هاشم به میدان برویم، مبادا تا نبض رگ های یکی از ما می زند، يك نفر از بنی هاشم، به خون خود تپیده شود، تا مبادا مردم بگویند: این ها بزرگان و سروران خود را برای جنگ به میدان فرستادند، و از فدا کردن جان خود برای آنها، دریغ نمودند.

یاران تا این سخن را از حیب بن مظاهر شنیدند، شمشیرهایشان را از نیام بیرون کشیده، و در برابر حیب، بلند کردند و يك صدا فریاد زدند: نحن علی ما انت علیه.

یعنی: ما گوش به فرمان تو هستیم، هرچه تو بگویی اطاعت می کنیم. (1)

حضرت زینب کبری علیها السلام می فرماید: از قاطعیت و تصمیم استوار اصحاب نیز خشنود شدم، با بغض گلو و اشک ریزان به سوی برادرم امام حسین علیه السلام حرکت کرده،

ص: 343

به محضرشان رسیدم، خاطر ام آرام گرفت در حالی که خنده بر لب داشتیم، امام حسین علیه السلام به من فرمودند: خواهر جان!

عرض کردم: لبيك برادرم.

فرمودند: از آن هنگام که از مدینه بیرون آمدیم و تا به اینجا رسیدیم، تو را ندیدم که خنده بر لب داشته باشی، علت لبخندت چیست؟

عرض کردم: به خاطر آنچه که از عباس علیه السلام و بنی هاشم، و حبیب بن مظاهر و اصحاب، مشاهده کردم، خوشنود شدم.

امام حسین علیه السلام فرمود: ای خواهر! بدان که این ها در عالم ذر اصحاب و همراه من بوده اند، جدم رسول خدا صلی الله علیه وآله مرا به وجود چنین یارانی خبر داده است. (1)

تقدم صحابه بر بنی هاشم در جان نثاری

در شب عاشورا بعد از این نشست ها يك جلسه مشترك نیز در بین بنی هاشم و اصحاب برگزار شد، يك طرف را بنی هاشم که همراه با حضرت سیدالشهداء علیه السلام به کربلاء آمده بودند تشکیل می دادند و طرف دیگر صحابه آن حضرت که برای یاری امام زمان شان به سرزمین کربلاء آمده بودند.

در آن جلسه بر سر این موضوع صحبت می کردند که چه کسانی فردا باید قبل از دیگران روانه میدان جنگ شوند، اهل بیت یا صحابه؟

هر دسته سعی می کرد حق تقدم در جنگ را برای خود ثبت کند، مردان اهل بیت می گفتند: اول ما باید در جنگ پیش قدم باشیم؛ صحابه نیز می گفتند: اول ما باید پیش مرگ شما عزیزان و اولیاء خدا باشیم.

ص: 344

هر يك از طرفين برای اثبات نظريه خود دلایلی ارائه می دادند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و سایر اهل بیت می فرمودند: اصولاً این لشکر کشی فقط به علت مخالفت با ما یعنی خاندان رسالت است و این ما هستیم که مورد نظر آنها می باشیم نه شما، پس ما باید اول به مقابله پردازیم، در مقابل این اظهارات، حبيب بن مظاهر و سایر صحابه استدلال می کردند که احترام خانواده رسالت بر ما واجب است، ما چگونه می توانیم شاهد کشته شدن و شهادت همچون شما مردان با فضیلتی باشیم؟ خیر، ما اول جنگ می کنیم، چون بعید نیست پس از شهادت شما جنگ دگرگونی یابد و ما از فضیلت شهادت محروم شویم.

پس از مذاکرات و مباحثات زیاد بالاخره صحابه موفق گردیدند اجازه حق تقدم و رفتن به میدان جنگ را برای خود ثبت کرده و رضایت بنی هاشم را در این باره جلب کنند.

اولین امان نامه شمر برای حضرت ابوالفضل العباس و برادرانش علیهم السلام

بعد از اتمام آن جلسه ساعتی بیش نگذشته بود که همه بنی هاشم و صحابه خدمت حضرت سیدالشهداء علیه السلام رسیده و در محضر آن امام مظلوم جلوس نموده بودند که ناگهان صدای سم اسبی که شتابان به سمت خیمه های اهل بیت می آمد شنیده شد، آنها بسیار تعجب کردند که ناگهان صدایی به گوش رسید که فریاد می زد: خواهر زادگان من کجایند؟

همه اصحاب و بنی هاشم از لحن آن صدا فهمیدند که این شمر بن ذی الجوشن است که این طور با صدای بلند فریاد می کشد و خواهر زادگان خود را که مقصودش

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و سایر برادران تنی وی می باشد صدا می کند. (1)

حضرت ام البنین علیها السلام و شمر بن ذی الجوشن از يك قبیله بودند، به همین جهت شمر بن ذی الجوشن به اصطلاح خود می خواست حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و برادرانش را خواهر زاده خطاب کند بلکه بتواند قلب آنها را به دست بیاورد، چون از ابن زیاد گرفته تا لشکریان عمر سعد همگی از نام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام وحشت عجیبی داشتند، (2) و با این که لشکریان دشمن هزاران هزار نفر و لشکر امام حسین هفتاد و چند نفر بود، اما با حضور حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در جمع لشکریان امام حسین علیه السلام ابن زیاد و دیگران حتی خود شمر بن ذی الجوشن احتمال می دادند که لشکر چندین هزار نفره آنها با شکست مواجه شود.

لذا با هر خدعه و نیرنگی بود با هم قرار گذاشتند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را از لشکر امام حسین علیه السلام جدا کنند، حتی شمر وقتی برگشت و نتوانسته بود حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را از امام حسین علیه السلام جدا کند گفت: به امید صیدی رفتم و نا امید آمدم، عمر بن سعد از کردار و گفتار شمر خنده ای تمسخر آمیز کرد. (3)

شمر کنار خیام امام حسین علیه السلام آمد، صدا زد: کجایند خواهر زادگان ما؟

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و دیگر برادران مادری اش از شنیدن صدای شمر بسیار خجالت زده شدند و رنگ رخسارشان سرخ گشت و سر به زیر انداخته و هیچ عکس العملی از خود نشان ندادند، وقتی چندین مرتبه شمر آنها را صدا زد و آنها هیچ عکس العملی از خود نشان ندادند، امام حسین علیه السلام خطاب به آنها فرمود: اگر چه فاسق است اما او را جواب دهید.

ص: 346

1- اعیان الشیعه جلد: 1 صفحه: 600

2- معالی السبطين صفحه: 267

3- ریاض القدس جلد 1 صفحه: 282

حضرت اباالفضل العباس عليه السلام با برادرانش جعفر و عبدالله و عثمان بیرون آمدند و فرمودند: چه می خواهی؟

شمر گفت: شما خواهر زادگان ما در امانید، خود را با برادران حسین به کشتن ندهید، بیایید از یزید اطاعت نمایید.

حضرت اباالفضل العباس عليه السلام فرمودند: تبت يداك و لعن ما جئت به من امانك يا عدو الله أأمرنا أن نترك أخانا و سيدنا الحسين صلوات الله عليه و ندخل في طاعة اللعناء و ابن اللعناء.

یعنی: دو دستت بریده باد! و بر آن چه از امان آورده ای لعنت باد، ای دشمن خدا، آیا به ما امر می کنی برادرمان و آقایمان حسین صلوات الله علیه را رها کنیم، و از لعین پسر لعین اطاعت نماییم؟ شمر بن ذی الجوشن وقتی متوجه شد حيله و نیرنگش جواب نداد با سرخوردگی برگشت. (1)

امان نامه عبدالله بن ابی محل

يك امان نامه دیگر نیز عبدالله بن ابی محل بن حزام، برادر زاده حضرت ام البنین علیها السلام برای حضرت اباالفضل العباس عليه السلام و دیگر برادران مادری اش از ابن زیاد گرفته و آن را به همراه غلام خود که کُزمان نام داشت برای حضرت اباالفضل العباس و برادرانش به دشت کربلاء فرستاد.

هنگامی که شمر بن ذی الجوشن نامه ابن زیاد برای عمر سعد را گرفت و می خواست روانه کربلاء شود، عبدالله بن ابی محل متوجه ابن زیاد شده و گفت: خدا امور امیر را اصلاح نماید، خواهر زادگان ما نزد حسین می باشند، اگر امیر صلاح بداند

ص: 347

بسیار به موقع است که يك امان نامه برای ایشان بنویسد.

ابن زیاد که آرزو داشت حضرت ابوالفضل و برادران مادری اش امام حسین علیه السلام را ترك بگویند، در دل بسیار خوشحال شد و گفت: آری، به چشم! و به کاتب خویش دستور داد تا امان نامه ای برای ایشان بنویسد.

وقتی کُزمان به نزد حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و برادرانش عبدالله، جعفر و عثمان رسید، آنها را صدا زد و گفت: این امان نامه را دایی شما فرستاده است، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و برادرانش در جواب او گفتند: به دایی ما سلام برسان و بگو ما را به امان شما نیازی نیست، امان خداوند از امان پسر سمیه بهتر است. (1)

البته همان طور که عرض شد ابن زیاد چون حتی از نام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام هراسان بود و وحشت زیادی داشت می خواست به هر طریقی ایشان را از امام حسین علیه السلام جدا کند، اما عبدالله بن ابی محل فرد مغرضی نبود، بلکه به اصطلاح خودش از روی دلسوزی و خدمت کردن ولی در واقع به خاطر جهالت و عدم معرفتش بود، برای حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و برادرانش امان نامه درخواست کرد و فرستاد، اما شمر بن ذی الجوشن از روی حيله و نیرنگ برای آنها امان نامه آورده بود، شمر می خواست با این کار حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را از امام حسین علیه السلام جدا کند تا راحت تر بتوانند لشکر امام حسین علیه السلام را به اصطلاح خود شکست دهند.

لذا حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با کُزمان و شمر دو گونه برخورد می فرمایند، که از لحن و فحوای کلام آن بزرگوار کاملاً مشخص است که حساب عبدالله بن ابی محل از حساب شمر بن ذی الجوشن کاملاً جداست.

ص: 348

امام حسین علیه السلام بعد از آن که خبر دار شد شمر برای برادرانش امان آورده و بر ایشان عرضه کرده و جواب شنیده، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را طلبیدند، ایشان بسیار خجالت زده از واقعه پیش آمده خدمت امام حسین علیه السلام آمدند، وقتی امام حسین علیه السلام چشمش به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام افتاد، اشک محبت در دیدگانش جمع گردید.

حضرت زینب کبری علیها السلام به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: ای برادر چه تصمیمی داری؟ آیا می خواهی برادرت حسین علیه السلام را تنها گذاشته و خواهرانت را به دشمن بسپاری؟

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام وقتی این جملات را از حضرت زینب کبری علیها السلام شنیدند سر به زیر انداخته و گریه کردند.

امام حسین علیه السلام برای اتمام حجت به ایشان فرمود: ای برادر! اگر میل داری به لشکر عمر بن سعد ملحق شو و از موقعیتی که به دست می آوری استفاده کن و فردا که من در این سرزمین کشته شدم خواهرها و خواهرزاده ها و برادرزاده هایت را حفظ و نگهداری نما و نگذار کسی دست بی حرمتی به جانب ایشان دراز کند و این زنان و کودکان را اذیت و آزار رساند، و در زیر سایه تو و برادرهایت آسوده باشند.

زمانی که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام این سخنان را از امام حسین علیه السلام شنید، آن قدر خجالت زده و ناراحت شد که نزدیک بود از غصه دق کند، بغض عجیبی راه گلویش را گرفت و با بغض گلو و اشک چشم عرض کرد: ای مولای من، نوکر خود را از در خانه ات جواب می کنی؟!

چشم عباس کور شود اگر به غیر جمال شما نظر اندازد و قدم هایش بریده شود که

پا از آستانه شما بیرون نگذارد.

آیا به خاطر داری شب بیست و یکم ماه رمضان که پدرم در آستانه شهادت بود شما و من را نزد خود طلبید، دست مرا در میان دست شما نهاد و فرمود: عباس! این مظلوم را تنها نگذار و دست از دامنش بر ندار، جان خود را در راه حسین من نثار کن که من تو را از برای آن روز ذخیره کرده ام، برادر! در وقت جنگ معلوم می شود که عباس چگونه نوکر باوفایی بوده؟!!

حضرت ابوالفضل العباس این جملات را خدمت امام حسین علیه السلام عرض کرد و بلند بلند شروع به گریه نمود و مانند باران بهاری اشک از چشمان مبارکش جاری شد، امام حسین علیه السلام و حضرت زینب کبری علیها السلام از گریه های حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام گریه شان گرفت و هر سه به گریه افتادند. (1)

حضرت زینب کبری علیها السلام به حضرت ابوالفضل العباس خطاب فرمود: برادرم می خواهم حدیثی برایت نقل نمایم.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمود: ای زینب! بگو که وقت می گذرد.

حضرت زینب کبری علیها السلام فرمود: ای برادر، بدان وقتی مادر ما فاطمه علیها السلام از دنیا رفت، پدرم به برادرش عقیل فرمود: از تو می خواهم برای من همسری انتخاب نمایی از خانواده ای شجاع که از او فرزندی نصیب من شود که فرزندم حسین را در کربلاء یاری نماید، پدرت تو را برای مثل چنین روزی ذخیره نموده است، ای ابوالفضل کوتاهی نکن.

وقتی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام سخنان حضرت زینب کبری علیها السلام را شنید، فرمود: ای خواهرم آیا در چنین موقعیتی مرا به نشان دادن شجاعتم تحریک می نمایی؟!!

ص: 350

من فرزند امیرالمؤمنین علیه السلام می باشم، حضرت زینب کبری علیها السلام از شنیدن این کلام بسیار خوشحال و مسرور گردیدند. (1)

حقیقت عبادت در اعمال حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در آن شب، با جلال و شهادت خاصی به پاسداری و نگهبانی از خيام و اهل بیت امام حسین علیه السلام مشغول بود و تا صبح لحظه ای به خواب نرفت و دشمن از ترس برق شمشیر ایشان نه تنها قدرت شیبخون زدن و حمله کردن به خيام امام حسین علیه السلام را نیافت، بلکه به خواب نیز نرفت.

در آن شب وقتی یاران امام حسین علیه السلام و بنی هاشم به مناجات با خداوند پرداخته و همگی مشغول تلاوت قرآن و رکوع و سجود بودند، (2) حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بر اسب خویش سوار و با شمشیر به حفاظت از آنان مشغول بود تا این درس را به همه ما بدهند که عبادت فقط به نماز و ادعیه و اذکار نیست، بلکه اصل و رأس تمام عبادت ها، محبت و خدمت گزاری به اولیاء خدا است، لذا کودکان و زنان حرم رسول الله صلی الله علیه وآله آن شب با آرامش به خواب رفتند. (3)

سومین امان نامه برای حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و دیگر برادران مادری ایشان

مرتبہ سومی که برای حضرت ابوالفضل العباس و دیگر برادران مادری اش علیهم السلام امان نامه آمد و آنها با قاطعیت و وفاداری تمام آن را رد کرده و حتی يك لحظه قلبشان

ص: 351

1- ليلة عاشوراء صفحه: 18 الى 19

2- مشیرالاحزان صفحه: 24

3- معالی السبطين صفحه: 270

نلرزيد روز عاشورا بود، شمر بن ذى الجوشن در روز عاشورا نيز مجددا امان نامه اى با خود آورده بود و به حضرت ابالفصل العباس و برادرانش عليهم السلام عرضه كرد و به آنها گفت: اى خواهر زادگان من، اين امان نامه را براى شما آورده ام، آن را قبول كنيد، جان و مال و ناموس تان در امان خواهد بود، بى جهت خود را به خاطر برادر تان حسين به كشتن ندهيد، بيايد به اطاعت امير مؤمنان يزيد در آييد.

حضرت ابالفصل العباس عليه السلام مجددا او را غضب كرده و قاطعانه خطاب به شمر بن ذى الجوشن جواب فرمودند: اى دشمن خدا! دست هايت بريده و قطع باد، چقدر بد و زشت است اين امانى كه آورده اى و به ما مى دهى، آيا از ما توقع دارى كه برادر و آقا و سرور خود حسين بن على عليهم السلام را ترك كرده و به اطاعت لعينان و فرزندان لعين زادگان در آييم؟⁽¹⁾

آغاز جنگ در صبح عاشورا

صبح عاشورا سپاه عمر بن سعد پس از خواندن نماز صبح، خود را در برابر امام حسين عليه السلام آراستند، فرمانده جناح راست، عمرو بن حجاج، فرمانده جناح چپ، شمر بن ذى الجوشن، فرمانده سواره ها عروة بن قيس، فرمانده پياده ها شيبث بن ربعى و پرچم آنان به دست غلام عمر بن سعد بود كه زيد يا دريد نام داشت.

امام حسين عليه السلام نيز لشكريان خود را اين گونه تنظيم كرد: علم خويش را به دستان حضرت ابالفصل العباس عليه السلام سپرده و ايشان را علمدار لشكر خود قرار داد،⁽²⁾ جناح راست لشكر را به زهير بن قين و جناح چپ را به حبيب بن مظاهر سپرد و خود و ديگر

ص: 352

1- مثير الاحزان صفحه: 55

2- تاريخ الطبرى جلد: 4 صفحه: 320 و بحار الانوار جلد: 45 صفحه: 39

اهل بیت رسول خدا صلی الله علیه وآله و هاشمیان در قلب لشکر ایستادند. (1)

وقتی لشکر عمر بن سعد قصد یورش به لشکر حضرت سیدالشهداء علیه السلام کردند، امام حسین علیه السلام دستان خود را به سوی آسمان گشوده و این گونه نیاپش کردند:

اللَّهُمَّ انت ثقتی فی کل کرب و رجائی فی کل شدة. (2)

یعنی: خدایا! تو در هر سختی و اندوهی مورد اطمینان من و در هر گرفتاری امیدم هستی.

سپس اطراف خیام خود را آتش افروخت تا راه نفوذ دشمن از پشت سر مسدود شود، امام حسین علیه السلام در شب عاشورا برای جلوگیری از حملات احتمالی دشمنان از پشت و همچنین ایجاد آرامش برای زنان و کودکان، ابتدا دستور فرمودند خیمه ها را به یکدیگر نزدیک کرده و طناب های آن ها را به هم متصل گردانند، همچنین فرمان داده بودند خندقی در اطراف خیمه ها حفر کنند تا دشمن فقط از يك سو قدرت مقابله داشته باشد. (3)

صبح عاشورا امام حسین علیه السلام از خیمه خود بیرون آمدند، صحرا را مملو از سواره نظام و پیادگانی دیدند که شمشیرهای خود را برای ریختن خونش آماده کرده بودند.

حضرت سیدالشهداء علیه السلام قرآنی را که با خود داشتند، گشوده و بر سر گذاشتند و دستان مبارکشان را به دعا برداشته و فرمودند: پروردگارا! در هر سختی پشتیبان، و در هر گرفتاری امید من هستی، در آن چه بر سر من آمده است مایه اعتماد و توانایی من هستی، چه بسیار اندوه هایی که دل، تاب آنها را ندارد، راه ها بسته می شود، دوست مخدول می گردد، موجب شادی دشمن می شود که آنها را بر تو عرضه داشته ام و به نزد

ص: 353

1- مقتل الحسين عليه السلام مرقم صفحه: 275 و مقتل الحسين عليه السلام الخوارزمي جلد: 2 صفحه: 4

2- وقعة الطف صفحه: 205

3- بحار الانوار جلد: 45 صفحه: 3

تو شکایت آورده ام؛ زیرا تنها به تو توجه دارم نه دیگری، و تو آنها را رفع کرده ای، اندوهم را بر طرف و مرا کفایت کرده ای؛ پس تو صاحب هر نعمتی و دارای هر حسنه ای و نهایت هر خواسته ای هستی. (1)

خطبه تاریخی امام حسین علیه السلام در صبح عاشورا

آن حضرت مرکب خود را طلب نمودند، بر آن سوار شده و به آنان نزدیک گردیدند و خطبه ای تاریخی ایراد فرمودند که شامل موعظه ها و حجت های بسیار بود، امام حسین علیه السلام با صدای بلندی که اکثر آنان می شنیدند فرمودند:

ای مردم! سخنم را بشنوید و شتاب مکنید تا حق شما را نسبت به خود با نصیحت ادا کنم و علت آمدنم را به شما بگویم، پس اگر عذر من را پذیرفته و گفته ام را تصدیق کردید و با من از در انصاف در آمدید، رستگارید و بر من هیچ عذری ندارید، اما اگر دلیل من را نپذیرفتید و انصاف ندادید، پس همه توانایی خود و یاران تان را جمع کنید تا امرتان بر شما پوشیده نماند، سپس درباره من هر چه می خواهید، بکنید و مهلت ندهید، دوست و یاور من خداوندی است که کتاب را فرو فرستاده و او یاور و سرپرست صالحان است. (2)

وقتی ندای مظلومیت امام حسین علیه السلام به گوش اهل بیت شان در حرم رسید، فریاد شیون و زاری آنان بلند شد، امام حسین علیه السلام به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و حضرت علی اکبر علیه السلام فرمودند: بروید و آنها را ساکت کنید، سوگند به جان خودم، به زودی گریه های آنان بیشتر خواهد شد.

ص: 354

1- تاریخ ابن عساکر جلد: 13 صفحه: 14

2- تاریخ الطبری جلد: 4 صفحه: 320

زمانی که بانوان حرم ساکت شدند امام حسین علیه السلام مجددا خطاب به لشکر عمر بن سعد فرمود: ای کسانی که هم اکنون در این مکان جمع شده و بر کشتن من قیام نموده اید، آیا می دانید من کیستم و چرا و چگونه به این جا آمده ام؟

کسی که در مقابل شما ایستاده و به قتل او مجتمع شده اید فرزند فاطمه علیها السلام دختر پیامبر شما محمد صلی الله علیه وآله می باشد، این محمد صلی الله علیه وآله بود که قلوب شما را به نور حق و ایمان روشن ساخت و به اعراب شرف و بزرگواری بخشید، آیا فراموش کرده اید که قبل از بعثت پیامبر صلی الله علیه وآله در چه وضعی به سر می بردید و چه محیط ننگینی را تحمل می کردید، وه که شما تا چه اندازه فراموشکار و ناسپاس هستید، آن وقت امروز؛ آری امروز، دست به دست هم داده اید که نواده چنین پیغمبری را به کشتن دهید؟

از آن گذشته پدر من علی است؛ فردی که در اسلام پیش قدم بود و قبل از دیگران به فرستاده خدا ایمان آورد، آیا با این ترتیب و روشی که پیش گرفته اید توقع شفاعت هم از جدم محمد مصطفی صلی الله علیه وآله در روز واپسین دارید؟

وای بر شما که شمشیر به دست، آماده جنگیدن با نواده محمد صلی الله علیه وآله می باشید، با این کار، جا و مکان شما به طور حتم و یقین در میان آتش های جهنم خواهد بود.

آیا آگاهی دارید چرا به روی من شمشیر کشیده اید و اصولا چرا یزید این ارتش و لشکریان را در مقابل نواده پیغمبر قرار داده است؟

روزی که معاویه یعنی پدر یزید خود را جانشین جدم معرفی کرد و به ناحق بر این مسند نشست، حق و حقیقت جای خود را به باطل واگذار کرد و فسق و فجور و ناپاکی جایگزین فضائل اخلاقی گردید، افراد درستکار از دستگاه دور شدند و اشخاص بی فضیلت و دغل باز با معاویه همکاری و مشاورت نمودند، اکنون نیز یزید که فرزند چنان پدری است شدیدتر از پدرش در راه شهوات و امور شیطانی گام بر می دارد .

امام حسین علیه السلام در حالی که درباره معاویه و همچنین عمل کوفیان و دورویی و نفاق آنها مشروحا اظهاراتی فرمودند، به فرمایشات خود چنین ادامه دادند:

حال، چشمان خود را کاملاً باز کرده و شانه از زیر بار حکومت مرد فاسقی همچون یزید خالی کنید، سرای فانی را به سرای باقی ترجیح ندهید و آخرت را به دنیای ناپایدار نفروشید، بیائید خداوند را مد نظر قرار دهید و به سوی باری تعالی روی آورید.

ای مردم! به نسیم بنگرید که من کیستم، سپس به وجدان خود رجوع کرده و آن را سرزنش کنید و ببینید آیا سزاوار است مرا بکشید و حرمت مرا هتك کنید؟!

آیا من نواده پیامبران و پسر وصی او و پسر عم او و اولین مؤمنان به خدا و تصدیق کنندگان رسالت حضرت ختمی مرتبت، نیستم؟!

آیا حمزه سیدالشهداء علیه السلام عموی پدرم نیست؟!

آیا جعفر طیار علیه السلام عمویم نیست؟!

آیا سخن پیامبر در حق من و برادرم را نشنیده اید که فرمود: این دو، سروران جوانان بهشتند!

اگر مرا در گفتارم تصدیق می کنید که حق هم همان است، به خدا سوگند! از آنجا که دانستم خداوند دروغگویان را مؤاخذه می کند و ضرر و زیان دروغگویی به گوینده آن می رسد، هرگز دروغ نگفته ام، و اگر مرا تکذیب می کنید، در میان شما هستند کسانی که اگر از آنان بپرسید، به شما خبر خواهند داد.

از جابر بن عبدالله انصاری و ابوسعید خدری و سهل بن سعد ساعدی و زید بن ارقم و انس بن مالک بپرسید، تا این گفتار پیامبر صلی الله علیه وآله درباره من و برادرم را برای شما

نقل کنند. آیا همین گفتار پیامبر مانع شما از ریختن خون من نمی گردد؟! (1)

ای مردم! خداوند متعال دنیا را آفرید و آن را سرای فنا و نابودی قرار داد که با اهل خود هر آن چه خواهد می کند، پس فریب خورده آن است که دنیا او را فریب دهد و بدبخت کسی است که دنیا گمراهش سازد، مبدا این دنیا فریبتان دهد و مغرورتان سازد، هر که به دنیا امید بندد، امیدش را برباد می دهد و آن که در آن طمع ورزد، سرخورده خواهد شد، شما را می بینم بر کاری عزم کرده اید که در این کار خدا را به خشم آورده اید، کرمش را از شما برگرفته و انتقامش را متوجه شما کرده است.

بهترین پروردگار، خدای ماست و بدترین بندگان، شما هستید، به طاعت اقرار و اعتراف کردید، به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله ایمان آوردید، اما به جنگ فرزندان و خاندان او آمده اید و می خواهید آنان را بکشید، شیطان بر شما چیره گشته و یاد خدای بزرگ را از ضمیرتان زدوده است، پس مرگ بر شما و خواسته هایتان باد! انا لله و انا الیه راجعون، اینان قومی هستند که پس از ایمان آوردن، کفر ورزیدند پس دور باد قوم ظالم از رحمت خدا.

امام حسین علیه السلام از آنان پرسید: مگر شما مرا به کوفه دعوت نکردید، پس چرا الآن با لشکریان جنگی در برابر من ایستاده اید؟ آنها انکار کردند و گفتند: ما چنین دعوتی نکردیم.

آن گاه امام فرمود: پس اگر از آمدن من خشنود نیستید، مرا رها کنید تا به جایگاهی امن بروم.

شمر بن ذی الجوشن در پاسخ امام گفت: شمر خدا را فقط به زبان پرستیده باشد اگر بداند که حسین چه می گوید!

ص: 357

حبيب بن مظاهر در پاسخ شمر بن ذی الجوشن فرمود: به خدا قسم! می بینم که تو خدا را به هفتاد حرف که منظورش پرستشی خالی از یقین بود می پرستی، و شهادت می دهم که نمی دانی امام چه می گوید، چون خداوند بر قلبت مهر زده است.

امام حسین علیه السلام مجدداً متوجه آن سپاه گشته و فرمودند: اگر در این گفته شك دارید، آیا در این که من نواده پیامبران هستم نیز شك دارید؟!

به خدا سوگند! در مشرق و مغرب عالم جز من، دیگر نواده پیامبری، نه در میان شما و نه در میان دیگران، یافت نمی شود، وای بر شما! آیا به خون خواهی قتلی که مرتکب شده ام آمده اید؟! یا مالی که بر باد داده ام؟! و یا به قصاص زخمی که زده ام آمده اید؟!

لشکریان عمر سعد حیران شده و از پاسخ دادن در مانده بودند، سپس حضرت به فرماندهانی از آن سپاه که قبلاً به امام نامه نوشته و از ایشان خواستار آمدن به کوفه شده بودند، رو کرده و فرمودند: ای شبث بن ربعی! ای حجار بن ابجر! ای قیس بن اشعث! وای زید بن حرث! و... آیا شما به من نوشتید که درختان به بار نشسته و مزرعه ها سبز شده اند و تو بر لشکری مجهز که در اختیار قرار می گیرد، وارد می شوی؟

آن خائنان، نامه و پیمان و وعده یاری ای که به امام حسین علیه السلام داده بودند را انکار کرده و گفتند: ما چنین نکرده ایم.

امام حسین علیه السلام از بی شرمی آنها متعجب گشته و فرمودند: پناه بر خدا! به خدا قسم چنین کرده اید.

سپس حضرت از آنان روی گردانده و خطاب به همه سپاهیان فرمودند: ای مردم! اگر از من کراهت دارید، مرا واگذارید تا به همان جایی که آمده ام بروم.

قیس بن اشعث در پاسخ امام حسین علیه السلام گفت: چرا در بیعت با بنی عمّت که

منظورش بنی امیه بود در نمی آیی، در حالی که آنان به آن چه تو دوست داری عمل می کنند و گزندی به تو نمی رسانند؟

امام حسین علیه السلام خطاب به او فرمود: تو برادر برادرت محمد بن اشعث هستی، آیا می خواهی بنی هاشم به خاطر خون مسلم بن عقیل، از تو خون خواهی کنند؟!

به خدا قسم! نه دست ذلت به آنان خواهم داد، و نه چون بندگان فرار خواهم کرد، بندگان خدا! به پروردگارم و پروردگارتان از آن که سنگسارم کنید، پناه می برم، به پروردگارم و پروردگارتان از هر متکبری که به روز حساب ایمان ندارد، پناه می برم. (1)

محبت زهیر بن قین به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

پس از خطبه امام حسین علیه السلام زهیر بن قین در برابر سپاه دشمن ایستاد و آنان را از عذاب الهی ترساند و به برخی از جنایات معاویه و یزید، من جمله شهادت حجر بن عدی و هانی بن عروه اشاره کرد و در کنار آن به بیان ویژگی های والای رسول خدا صلی الله علیه وآله و فرزندان حضرت فاطمه زهراء علیها السلام پرداخت. (2)

زهیر بن قین یکی از یاران با وفای امام حسین علیه السلام بود، او در روز عاشورا به علت شدت محبت و علاقه ای که به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام داشت تصمیم گرفت بهانه ای جور کرده و با آن حضرت همکلام شود، لذا زمانی که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام سوار بر اسب اطراف خیام می گشت و نگهبانی می داد و مراقب بود تا دشمن به خیام شیبخون نزنند، زهیر بن قین نزد ایشان آمد و با ذوق و شوق و محبت عرض کرد: در این وقت آمده ام تا شما را به یاد سخنی از پدرتان، علی بن ابی

ص: 359

1- تاریخ طبری جلد: 6 صفحه: 43

2- الموسوعة الکبری عن فاطمه الزهراء علیها السلام جلد: 7 صفحه: 317

طالب علیهما السلام بیندازم.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام چون خیم اهل بیت علیهم السلام در خطر بود، از اسب پیاده نشده و يك لحظه چشم از خیمه ها برنداشتند، عذر خواهی کرده و فرمودند: الآن مجال سخن گفتن نیست، من مأموریت دارم و مشغول انجام وظیفه ام، اما چون نام پدرم را بردی، نمی توانم از شنیدنش بگذرم، شما بگو، من در حالی که به انجام وظیفه خود مشغولم به گوش هستم.

زهیر عرض کرد: پدرتان هنگامی که می خواست با مادرتان حضرت ام البنین علیها السلام ازدواج کند، به برادرشان عقیل فرمود: زن شجاعی از خاندان شجاع برایم پیدا کن، زیرا می خواهم فرزند شجاعی از او به دنیا بیاید و حامی و ایثارگری فداکار برای برادرش امام حسین علیه السلام باشد.

بنابراین ای عباس، پدرت تو را برای چنین روزی (که عاشورا است) خواسته، مبادا کوتاهی کنی.

غیرت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با شنیدن این سخن به جوش آمد و فرمود: ای زهیر! آیا با این گفتار می خواهی به من جرأت بدهی؟! سوگند به خدا، هرگز دست از برادرم برنداشته و در حمایت از حریم ایشان کوتاهی نخواهم نمود و اللّٰهُ لأریتک شیئا ما رأیته قط. (1)

یعنی: به خدا قسم فداکاری خود را به گونه ای ابراز کنم و به تو نشان دهم که هرگز نظیرش را ندیده باشی.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از اولین لحظات صبح عاشورا تا لحظه ای که به درجه رفیع شهادت نائل گشت در حرکت و سعی و تلاش بود، از یاری اصحاب در

ص: 360

جنگ و نجاتشان از محاصره گرفته تا حفاظت از خیمه ها و دفع حملات دشمن و حمایت از قلب سپاه و انتقال مجروحان و سقاییت خیمه ها و نظم بخشیدن به صفوف لشکر و مسائل مهم دیگر و این در حالی بود که در تمام این کارها حتی يك لحظه هم علم لشکر حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام را به زمین نگذاشت. (1)

دلآوری آن حضرت در نخستین ساعات جنگ

در نخستین ساعت های جنگ روز عاشورا، چهار تن از افراد سپاه امام حسین علیه السلام به نام های عمرو بن خالد صیداوی، جابر بن حارث سلمانی، مجمع بن عبدالله عائذی و سعد؛ غلام عمر بن خالد؛ حمله ای دسته جمعی به قلب لشکر کوفیان نمودند.

لشکر عمر سعد آنها را محاصره کردند، حلقه محاصره بسته شد؛ به گونه ای که ارتباط آنها با سپاه امام کاملاً قطع گردید، در این هنگام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام که متوجه به خطر افتادن آنها شد، يك تنه به سوی حلقه محاصره تاخت و موفق شد محاصره دشمن را شکسته و آن چهار نفر را که تمام پیکرشان زخمی و خون آلود شده بود نجات دهد. (2)

اذن میدان گرفتن آن حضرت برای برادران و فرزندانشان علیهم السلام

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در روز عاشورا به برادران مادری خود فرمود: امروز روزی است که باید بهشت را بگیریم و جان خود را فدای سید و امام خود نماییم، ای برادران من، امروز در جان نثاری تقصیر نکنید و کوتاهی ننمایید و چنین خیال نکنید که حسین علیه السلام برادر ماست و ما پسران يك پدر هستیم؛ خیر، این چنین

ص: 361

1- الخصائص العباسیه صفحه: 253

2- ینابیع الموده جلد: 2 صفحه: 340

نیست؛ بلکه آن بزرگوار امام و سید و بزرگ و پیشوای ما بوده و حجت خداوند عالمیان در روی زمین و فرزند حضرت فاطمه زهراء علیها السلام و نور دیده رسول خدا صلی الله علیه و آله است،(1) و خطاب به آنها فرمود: آیا فرمایشات مادرمان ام البنین علیها السلام را به خاطر دارید که به ما متذکر شد در راه برادرمان حسین چه باید بکنیم؟

هر سه برادر در جواب عرض کردند: خوب بیاد داریم که مادرمان فرمود: باید تا آخرین قطره خونتان در راه امام حسین علیه السلام جانبازی نمائید، ولی ای برادر، ما تا الآن چندین مرتبه نزد سید و سرور خویش امام حسین علیه السلام رفته و از ایشان اذن میدان خواسته ایم ولی ایشان تا الآن به ما رخصت نداده اند و گرنه برای رفتن به میدان جنگ روحمان در پرواز است.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام شخصاً یکی یکی آنها را نزد امام حسین علیه السلام برده و برای آنها اذن میدان می گرفتند، آنها نیز با کسب اجازه از برادر و امام زمان خود حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام، دست ایشان را بوسیده و روانه میدان می شدند، امام حسین علیه السلام وقتی جان نثاری آن بزرگواران را مشاهده می نمود، گریه بر ایشان مستولی گشته و خطاب به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام می فرمود: ای برادر، خداوند عالمیان به تو جزای خیر دهد.(2)

بعد از آن که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام برادران مادری خویش را به میدان فرستاد، فرزند خویش محمد را طلبید، کفن به گردن و شمشیر به کمرش بست و او را خدمت حضرت سیدالشهداء علیه السلام آورده و برای او نیز اذن جهاد گرفت و به او فرمود: ای نور دیدگانم! در این محنت آباد جهان روی به خرم آباد بهشت ببر که ساعت دیگر به تو خواهیم رسید.

ص: 362

1- محن الأبرار صفحه: 279

2- محن الأبرار صفحه: 279

محمد نیز دست و پای عمویش امام حسین علیه السلام را بوسید و با عمه ها و دیگر بانوان حرم خدا حافظی کرد و روی به میدان شهادت نهاد. (1)

محمد، جوان شجاع و باتقوایی بود، آن جوان آن قدر عبادت کرده و خدای تعالی را سجده می نمود که در پیشانی مبارکش علامت سجده ظاهر بود، و کان بین عینیه اثر السجود؛ یعنی: در میان دو چشمش آثار سجده بود.

شب زنده داری و تهجد او هیچ گاه ترك نمی شد، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام علاقه زیادی به وی داشت به طوری که هیچ وقت او را از خود جدا نمی کرد. (2)

قاتل وی مردی از بنی دارم بود که داغ این جوان را به دل حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام گذاشت.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بعد از شهادت محمد یکی دیگر از فرزندانش به نام عبدالله را طلبیده و به میدان جنگ فرستادند، آن حضرت ایشان را امر رفتن به میدان جنگ فرمودند، شمشیر به کمرش بسته و خودشان شخصاً برایش از حضرت سیدالشهداء علیه السلام اذن میدان گرفتند. (3)

متأسفانه در کتب تاریخی در مورد چگونگی جنگیدن و نبرد ایشان مطلبی ضبط نشده، اما ابن شهر آشوب و تعداد دیگری از بزرگان و مورخان نام ایشان را در شمار شهدای کربلاء ذکر کرده اند.

عبدالله در زمان شهادت چهارده یا نهایت پانزده سال داشته و قاتل وی نیز شخصی از طایفه بنی دارم بوده است.

ص: 363

1- ریاض القدس جلد: 2 صفحه: 63

2- ریاض القدس جلد: 2 صفحه: 64

3- اعیان الشیعه جلد: 1 صفحه: 610

وقتی یکی از فرماندهان لشکر عمر سعد به نام عمرو بن حجاج دید نام آورانشان یکی پس از دیگری توسط اصحاب حضرت سیدالشهداء علیه السلام کشته می شوند خطاب به لشکر خود فریاد زد: ای احمق ها، آیا می دانید با چه کسانی می جنگید؟

با تك سواران آزاده ای می جنگید که مرگ را هدف خویش قرار داده اند.

عمر سعد با شنیدن این جمله دستور داد تا لشکر به مواضع خود برگردد لذا آنها به خاطر ترس و وحشتی که از اصحاب امام حسین علیه السلام مخصوصاً بنی هاشم و بالأخص حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام داشتند، دست جمعی به آنها حمله می کردند، در تاریخ آمده بعد از فاجعه کربلاء به یکی از فرماندهان لشکر عمر سعد گفتند: چرا دست به مقاتله با حسینیان زدید و به صورت دسته جمعی و ناجوانمردانه به آنها حمله می کردید؟

او در جواب گفت: وای بر تو؛ خفه شو! ما با گروهی طرف بودیم که از هیچ چیز ترس و واهمه نداشتند، یا باید می کشتیم یا تسلیم می شدیم، وگرنه از شمشیرشان مرگ می بارید، اهل معامله نبودند و نمی شد آنها را خرید. (1)

جنگ های تن به تن آن حضرت با شجاعان دشمن

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در روز عاشورا، در جنگ های تن به تن دوستان و پنجاه نفر از دلاوران لشکر عمر بن سعد را به خاک مذلت انداخت و به هلاکت رسانید که شرح جنگ و مبارزه سه تن از آن شجاعان نامور را در زیر خواهیم آورد:

ص: 364

مارد بن صدیف تغلبی از قهرمانان بی بدیل و دلاور دشمن بود، هنگامی که مشاهده کرد حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام مانند شیر در میان روبهان افتاده و آنها را صید کرده و به خاک مذلت می اندازد، و باکی از مرگ ندارد، و رجز می خواند و فریاد می زند:

انی انا العباس صعب باللقاء ***نفسی لنفس الطاهر السبط وقا؛

یعنی: منم عباس که بر خورد کوبنده و سخت با دشمن دارم، جانم سپر بلا و فدای جان پاک حسین علیه السلام سبط پیامبر صلی الله علیه وآله باد.

ناراحت شد، لباس خود را پاره کرد، و به صورت خود سیلی زد، و فریاد بر آورد: و یلکم لو کان کل منکم ملأ کفه ترابا و لطمه به لطمستموه.

یعنی: وای بر شما، اگر هر یک از شما مشت خاکی بر عباس می ریختید، قطعا او را زیر خاک می پوشانید و به زندگی او خاتمه می دادید، ولی لاف و گزاف می زنید و کارتان به رسوایی کشیده شده است، ای گروه مردان! هر کس از شما دست بیعت به یزید داده، امروز دست از جنگ بکشد، و تنها مرا عهده دار جنگ کند،

فانا لهذا الغلام الذی قد افنی الابطال.

یعنی: من از عهده جنگ با این جوانی که قهرمانان را به خاک مذلت انداخت و نابود کرد بر می آیم، نخست او را و سپس برادرش حسین و یارانش را می کشم.

شمر بن ذی الجوشن فریاد زد: ای مارد، اکنون که چنین تصمیمی داری، بیا نزد عمر سعد برویم، تا نزد او این کار را عهده دار گردی، وقتی که از عهده آن برآمدی، عظمت و شجاعت تو را برای یزید در ضمن نامه ای می نویسیم.

مارد گفت: آیا به من طعنه می زنی و مرا سرزنش می کنی، با این که هیچ خیر و شجاعتی در وجود شما نیست؟

شمر گفت: اکنون این کار را به تو وا می‌گذاریم، و می‌نگریم که در بازو چه داری؟

آن‌گاه به لشکرش اشاره کرد که کنار بایستید، و کار این جوان یعنی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را بر عهده مارد بگذارید، تا تماشا کنیم چه خواهد کرد، لشکر کنار رفته و به تماشا پرداخت.

مارد بن صدیف در حالی که دوزره با حلقه‌های تنگ پوشیده بود، کلاه خود بر سرش نهاده، نیزه بلندی به دست گرفت و بر اسب اشقر سوار گردید و خود را برای نبرد با حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آماده ساخت، به میدان تاخت و نعره کشید و خطاب به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام چنین گفت:

ای جوان! بر جان خود رحم کن، شمشیرت را در نیام بگذار و تسلیم شو، تا از این معركة جان سلامت بیرون ببری، السلامة اولی لك من الندامة: سلامتی برای تو بهتر از پشیمانی است، کسانی که امروز با تو جنگیدند، به تو نرمش نشان دادند؛ ولی من مردی سنگدل و بی رحم می‌باشم، اما چون دیدم چهره زیبا و نمکین داری و جوان هستی، دلم نسبت به تو نرم شد، بنابراین از این راه که آمده‌ای برگرد، و خود را در سراسیمی هلاکت و خطر نینداز، اینک تو را نصیحت کردم، گرچه با کسی چنین ننمودم:

انی نصحتك ان قبلت نصیحتی *** حذرا عليك من الحسام القاطع

و لقد رحمتك اذ رأيتك یافعا *** و لعل مثلی لا یقاس بیافع

اعط القيادة تعش بخیر معیشة *** او لا، فدونك من عذاب واقع

یعنی: من تو را نصیحت می‌کنم اگر آن را بپذیری، برای این که از تیزی شمشیر بران من در امان بمانی، من وقتی که تو را جوان یافتم دلم نسبت به تو نرم شد، و گویا مثل من نباید با تو جوان، بجنگد، تسلیم شو، تا زندگی خوش داشته باشی، وگرنه در عذاب سخت خواهی افتاد.

وقتی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام سخنان مارد را شنید، همچون شیر غرید و فریاد زد: یا عدو الله اراك نطقت بالجميل، غیر انی اری حبه بذرہ فی سباح؛

یعنی: ای دشمن خدا تو را می نگرم که زیبا سخن می گویی، ولی این محبت تو همانند ریختن بذر در شوره زار است.

و انا یا عدو الله و عدو رسوله فمعود للقاء الابطال، و الصبر علی البلاء فی النزال، و مکافحة الفرسان و بالله المستعان.

یعنی: و من ای دشمن خدا و رسولش، با قهرمانان جنگیده ام، و در درگیری های شدید، و نبرد با تک سواران، مقاومت نموده ام، و توکل به خدا دارم و از او استعانت می جویم.

اما آن چه در مورد زیبایی چهره و جوانی من گفتم، این امور به من زیان نمی رساند، مرا حقیر مشمار که حسب و نسبم، مرا کامل نموده، و در شجاعت و دلاوری از شیر برتری دارم، کسی که چنین است، از مبارزه با هر کس که باشد، باکی ندارد، ولی توای دشمن خدا و رسولش، از ارزش های والا، تهی هستی، وای بر تو، آیا من پیوند با رسول خدا صلی الله علیه و آله ندارم؟ و شاخه ای متصل به درخت شکوهمند نسب آن حضرت نیستم؟ و هدیه ای از گوهر وجود او نمی باشم؟ کسی که از این درخت باشد تسلیم ظلم نمی شود و زیر پرچم شما در نمی آید، زیرا من فرزند علی علیه السلام هستم که از نبردها و خطرهای شدید، باکی نداشت، و از زیادی دشمن نمی هراسید، من همچون برگی از درخت وجود او هستم، و می دانی که استواری شاخه های درخت بستگی به تنه و ریشه آن دارد، چه بسیار نوجوانی که در پیشگاه خدا از پیران، محبوب تر است، و ما از کسانی هستیم که در مورد زندگی این دنیای ناپایدار، افسوس نمی خوریم، و از مرگ و از دست رفتن دنیا، بی تابی نمی نماییم، زیرا من می دانم بهشت بهتر از زندگی این دنیا است، بنابراین چگونه از دینم بازگردم و قید اطاعت تو را بر گردن نهم؟

صبراً علی جور الزمان القاطع *** و منیة ما ان لها من دافع

لا تجز عن فکل شیء هالك *** حاشا لمثلی ان یكون بجازع

فلئن رمانی الدهر منه باسهم *** و تفرق من بعد شمل جامع

فکم لنا من وقعة شابت لها *** قمم الاصاغر من ضراب قاطع

یعنی: من در برابر روزگار پر ظلم و جور و سخت، مقاومت می کنم، و در مورد مرگی که ناگزیر باید به آن تن در داد، باکی ندارم.

هرگز بی تابی نکن که هر چیزی سرانجام نابود می شود، حاشا که شخصی مانند من بی تابی کند.

اگر روزگار، مرا آماج تیرهایش قرار داد، و پس از به هم پیوستگی، موجب پراکندگی گردید.

چه بسیار حادثه ای برای ما رخ داده، که اثر ضربت های سنگین آن، جوانان را پیر ساخته.

بنابراین ما را با یاوه سرایی های خود ترسان، و بدان که ضربت های ما جوانان، پیران و گردنکشان را از مرکب غرور فرود خواهد ساخت.

وقتی مارد بن صدیف این سخنان را از حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام شنید به شدت به ایشان حمله کرد، و مانند عقاب درهم شکننده جهید و نیزه بلند خود را به قصد این که به سوی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام پرتاب کند، نشانه گرفت، او در آغاز تصور می کرد کشتن حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آسان است، و نیاز به تأمل و دغدغه ندارد، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در جای خود با کمال وقار ایستاده و تکان نخورد و نیزه ای که مارد می خواست به طرفش پرتاب کند را گرفت و آن چنان پیچید و کشید که نزدیک بود مارد به زمین بیفتد، وقتی مارد چنین دید، برای آن که به زمین

نیافتد، نیزه را رها نمود و شرمسار شد.

سپس حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نیزه را آن چنان به قسمت پشت اسب مارد فشار داد که اسب، مضطرب شد و دو دست خود را بلند کرد، و مارد را به زمین زد.

مارد نتوانست پیاده با حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بجنگد، صفوف دشمن متزلزل شد، شجاعان دشمن نگران و پریشان فریادشان بلند شد، شمر صدا زد: ای مارد غم مخور که تو را یاری خواهیم کرد.

آنگاه خطاب به لشکرش فریاد زد: ای لشکر! مارد را دریابید، وگرنه هم اکنون کشته خواهد شد.

در این هنگام غلام سیاهی از دشمنان به نام صارقه، اسبی را که طاویه نام داشت آماده کرده و برای مارد آورد، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به آن غلام حمله کرد و آن چنان نیزه به سینه او زد که به خاک مذلت افتاد و فوراً به درك رفت.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام اسب خود را به سوی خیام امام حسین علیه السلام روانه نمودند و فوراً بر آن اسب یعنی طاویه، سوار شدند.

مارد وقتی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را سوار بر طاویه دید، لرزه بر اندامش افتاد، رنگش پرید، و قلبش به تپش در آمده و یقین کرد اکنون به درك خواهد رفت، به سمت لشکر عمر سعد رو کرد و از آنها کمک خواست و صدا زد: ای لشکر! مگر شرم ندارید که همچنان ایستاده اید و تماشا می کنید؟

شمر بن ذی الجوشن با گروهی از شجاعان لشکرش، شمشیر از غلاف بیرون کشیدند و به سوی میدان آمدند، در این هنگام مارد به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام گفت: ای جوان با من مدارا کن، تا سپاسگزار تو باشم.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمود: وای بر تو! آیا می خواهی مرا فریب دهی؟! و

به مارد حمله کرد، و آن چنان شمشیر بر دست او زد که دستش قطع شد، سپس نیزه اش را بر سینه مارد نهاد و آن چنان فشار داد تا به درك رفت، و به این ترتیب مارد با نیزه خودش، به دست مبارك حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به هلاکت رسید. (1)

قهرمان و نام آور دیگری به نام صفوان بن ابطح، سوار بر اسب از سپاه عمر سعد، نعره زنان خارج شد، او در سنگ اندازی و نیزه افکنی، مهارت عجیبی داشت و در حالی که رجز می خواند به جنگ با حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آمد و آماده حمله گردید، ناگهان خم شد و از میان خورجین خود سنگ بزرگی بیرون آورد و آن را با تمام قدرت به سمت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام پرتاب کرد.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با مهارت خاصی سر مبارك شان را خم کردند و سنگ از بالای سر آن حضرت به پشت سرشان افتاد، در این هنگام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با شمشیر به صفوان حمله کردند و آن چنان به دست او زدند، که دستش قطع شده و آویزان گردید، صفوان هم نیزه بلند خود را به سوی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام پرتاب کرد، آن حضرت با شمشیر خود به نیزه او زدند، به طوری که نیزه اش از وسط دو نیم شد.

صفوان با این که بر اثر از کار افتادن دست راستش، و ریختن خون زیاد از بدنش، خسته و ناتوان شده بود، با این حال به آن حضرت حمله می کرد.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به او فرمود: ای مرد شجاع به خانه ات برگرد، و به درمان دستت پرداز.

ولی او به محبت های ایشان توجهی نکرد و همچنان به حمله کردن اصرار می ورزید، او از بازگشت به سوی قوم خود خجالت می کشید، جوانمردی و غیرت

ص: 370

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام باعث شد از کشتن او که شخص مجروحی بود امتناع ورزد، لذا در این هنگام او را رها کرد، و به انبوه لشکر دشمن حمله نمود، و بسیاری از دشمنان را به هلاکت رسانید. (1)

جنگجو و قهرمان شجاع دیگری به نام عبدالله بن عقبه غنوی، به جنگ با حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آمد، آن حضرت پدرش را می شناخت، خطاب به او فرمود: تو نمی دانستی که در میدان با من روبرو می شوی، برگرد، و خود را به کشتن نده، به خاطر احسان و محبتی که پدرم به پدرت نموده، دست از جنگ بردار، و میدان را ترك كن.

او بر حمله اصرار می کرد، و به نصایح و محبت های حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام گوش نکرد، چند بار حمله و درگیری رخ داد، آن حضرت همچنان از کشتن او دریغ می ورزید.

سرانجام عبدالله خود را در برابر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام خسته و ناتوان یافت، با این که تا لحظاتی قبل به خاطر خجالت و شرم، به پایگاه خود باز نمی گشت، این بار به سوی لشکر خود گریخت.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با جوانمردی و آقا منشی او را عفو نمودند، و عبدالله که اقتضای آن را داشت که تعقیبش کنند اما او را رها کرده و تعقیبش نفرمودند، و به این ترتیب عبدالله چون رویاهی از چنگ شیر، فرار کرد و گریخت و جانش را از مهلکه نجات داد. (2)

ص: 371

1- همیاران حضرت اباعبدالله علیه السلام صفحه: 24

2- همیاران حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام صفحه: 24 الی 30

وقتی همه اصحاب و یاران امام حسین علیه السلام به شهادت رسیدند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام صدای العطش اطفال را شنید عرض کرد: الهی و سیدی! ارید أن اعتد بعدتی و املاً لهؤلاء الاطفال قربة من الماء.

یعنی: خدای من و سیدم! می خواهم از قدرتم استفاده نمایم و مشک آبی برای کودکان ببرم، (1) و در حالی که محزون و گریان بود، علم را برداشته و خدمت برادرش امام حسین علیه السلام مشرف شد و عرض کرد: یا اخی هل من رخصة؟

یعنی: ای برادرم! آیا اجازه جنگ به من می دهید؟

فبکی الحسین بکاء شديدا حتى بل ازياقه.

یعنی: حضرت سیدالشهداء علیه السلام با شنیدن این سخن گریه زیادی نمودند، به طوری که از اشک چشمهایشان لباس شان خیس شد و فرمودند: یا اخی انت صاحب لوائی، و اذا مضیت تفرق عسکری.

یعنی: ای برادرم! تو پرچمدار من هستی، هر گاه بروی و کشته گردی، سپاهم پراکنده و از هم پاشیده خواهد شد.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام عرض کرد: فداك روح أخيك یا سیدی لقد ضاق صدري من حياة الدنيا و ارید اخذ الثار من هؤلاء المنافقين.

یعنی: ای سیدم! جان برادرت به قربانت، سینه ام به تنگ آمده، از زندگانی دنیا سیرم، می خواهم انتقام خون اصحاب و یاران مان را از این منافقان بگیرم.

امام حسین علیه السلام به ایشان فرمودند: نزد خانواده و اهل و عیالت برو و با آنها آخرین

ص: 372

وداع را انجام بده، وداعی که در آن بازگشت نیست، بعد برو و برای این کودکان تشنه مقداری آب بیاور.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به خیمه خود آمد، همسر و دو نفر از فرزندان در آن خیمه بودند، آنها را به خدا سپرد، و با آنها وداع کرد، آنها که سخت تشنه بودند، از ایشان آب طلب کرده و عرض کردند: تشنگی شدیدی بر ما چیره شده است.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به آنها فرمود: اندکی صبر کنید تا بروم برای شما آب بیاورم، ناگهان صدای امام حسین علیه السلام را شنید، با شتاب اهل و عیالش را ترک کرد و به نزد آن حضرت شتافت. (1)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به طرف شریعه رفت، در حالی که این گونه رجز می خواند:

اقسمت بالله الاعز الاعظم**** و بالحجور صادقا و زمزم

و ذو الحطيم و الفنا المحرم**** ليخضبني اليوم جسمي بدمي

امام ذی الفضل و ذی التکرّم**** ذاک حسین ذوالفخار الاقدم. (2)

یعنی: قسم به خداوندی که عزیزترین و عظیم ترین است، قسم به حجور صداقت مکه و زمزم.

قسم به صاحب حطیم، قسم به فنا محرم کعبه؛ امروز تنم با خون خضاب می شود.

پیشاپیش کسی که صاحب فضیلت و کرامت است و آن فرد، حسین علیه السلام صاحب افتخارات و مقدّم بر همه است.

وقتی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با لشکر عمر بن سعد روبرو گردید، خطاب

ص: 373

1- تذکرة الشهداء صفحہ: 266.

2- الفتوح جلد: 5 صفحہ: 207.

به آنها فرمود: یا قوم! اَنتُم کفرة أم مسلمون؟ هل يجوز في مذهبکم و دینکم أن تمنعوا الحسین و عیاله شرب الماء و الکلاب و الخنازیر یشربون منه و الحسین علیه السلام مع أطفاله و أهل بيته يموتون من العطش أ ما تذکرون عطش القيامة.

یعنی: ای مردم! شما کافرید یا مسلمان؟ آیا در مذهب و دین شما جایز است که حسین و عیالش را از آشامیدن آب منع نمایید، در حالی که سگ و خوک از آن می آشامند؟ و حسین و اهل بیت و کودکانش از تشنگی جان می دهند، آیا تشنگی روز قیامت را به یاد نمی آورید؟

ایشان با صدای بلند فرمود: ای عمر بن سعد! این حسین، فرزند دختر رسول خداست که اصحاب و اهل بیت او را کشتید و اکنون خانواده و کودکان او تشنه هستند، پس قدری آب به آنان بنوشانید که دل هایشان از سوز عطش آتش گرفته است و این در حالی است که امام حسین علیه السلام می فرماید: مرا رها کنید به سرزمین روم یا هند بروم و عراق و حجاز را برای شما واگذارم.

سخنان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آن چنان در لشکر عمر بن سعد اثر گذاشت که برخی از آنان به گریه افتادند.

ناگاه شمر بن ذی الجوشن با حالت تمسخر فریاد زد: ای پسر ابوتراب(1) اگر همه سطح زمین را آب فرا گرفته باشد و اختیارش به دست ما باشد، قطره ای از آن را به شما نمی دهیم تا آن که در بیعت یزید در آید و به فرمان او گردن نهد. (2)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نزد امام حسین علیه السلام بازگشت و ماجرا را بازگو

ص: 374

1- لقب ابوتراب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام دادند اما دشمنان مغرض معمولاً این صفت را جهت تحقیر بکار می بردند. تاریخ الطبری جلد: 4 صفحه: 202 وقایع سال 51 و اعیان الشیعة جلد: 1 صفحه: 325

2- مقتل الحسین علیه السلام ابومخنف صفحه: 267

نمود، در این بین که صدای العطش کودکان را شنید، فریاد اطفال، غیرت و محبت ایشان را تحریک کرد، به طرف صدای کودکان رفتند، صدای العطش کودکان از خیمه ای که مخصوص مشک های آب بود می آمد، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام داخل آن خیمه شد، ناگهان صحنه ای مشاهده کرد که بسیار ناراحت و محزون شدند، ایشان وقتی وارد آن خیمه شدند دیدند اطفال مشک های خالی را برداشته و به شکم های خود می گذارند تا شاید در اثر رطوبت آن مشک ها از عطش آنها کاسته شود.

آن حضرت با محبت خاصی به آنها فرمود: ای نور چشمانم صبر کنید اکنون می روم و برای شما آب می آورم، بر اسب نشستند، نیزه برگرفتند و مشکی به دوش کشیده و مجدداً به سوی شریعه فرات رفتند. (1)

در هنگام وداع با امام حسین علیه السلام به آسمان نگاه فرموده و عرض کرد: خدایا! می خواهم به وعده ام در مورد آب رسانی وفا کنم، و این مشک را برای کودکان تشنه کام، پر از آب نمایم، سپس پیشانی امام حسین علیه السلام را بوسید، و به سوی فرات حرکت کرد. (2)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در حالی که مشک آب به دوش داشت، یکی یکی تک سواران را بر خاک مذلت می نشانند و رجز می خوانند:

الموت تحت ضباب السیف مکرمه***ان کان من بعده اسکان جنات

لا تأسفن علی الدنيا و لذتها***فعند جدی تغفر کل زلات

یعنی: مرگ در پرتو شمشیر، مایه بزرگواری و عظمت است، هرگاه پس از آن موجب سکونت در بهشت گردد، برای دنیا و لذت های آن هرگز غصه و افسوس

ص: 375

1- سوگنامه آل محمد صفحه: 303

2- اکسیر العبادات فی اسرار الشهادات صفحه: 322

مخور، و بدان که تنها در پیشگاه جد من، همه لغزش ها آمرزیده خواهد شد.

ایشان در حالی که به قلب دشمن حمله می کرد و آنها را یکی پس از دیگری به خاک مذلت می انداخت می خواند:

اقاتل القوم بقلب مهند***اذب عن سبط النبي احمد

اضربكم بالصارم المهند***حتى تحيدوا عن قتال سیدی

انی انا العباس ذو التودد***نجل علی المرتضی المؤید؛(1)

یعنی: از حریم پیامبر اسلام حضرت احمد صلی الله علیه وآله حمایت می کنم، و با شمشیر استوار و برّان، شما را سرکوب می نمایم، تا شما را از جنگ با آقا و سرورم امام حسین علیه السلام دور سازم، من عباس علاقمند به حسین و اهل بیت هستم، فرزند علی علیه السلام که ستوده و مورد تأیید خداوند بود، می باشم.

دشمنان شش مرتبه به او حمله کردند، تا نگذارند خود را به آب برساند، ولی هر بار در اثر ضربات سنگین حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام شکست می خوردند و پراکنده می شدند، بالأخره ایشان خود را به شریعه فرات رساند و مقداری آب به کف دست گرفت، اما فوراً به یاد تشنگی امام حسین علیه السلام و خاندان ایشان افتاد.

فذكر عطش الحسين و اهل بيته، فرمی الماء.

یعنی: عطش امام حسین و اهل بیتش به یاد آورد و آب را از دستانش ریخت و فرمود: و اللّٰه لا اشرب و أخی الحسین علیه السلام و عیاله و أطفاله عطاشی لا كان ذلك ابدا.

یعنی: به خدا سوگند! آب نمی آشامم در حالی که برادرم امام حسین علیه السلام و عیال و اطفالش تشنه هستند، هرگز چنین چیزی نخواهد بود.(2)

ص: 376

1- تذكرة الشهداء صفحہ: 260

2- بطل العلقمی جلد: 2 صفحہ: 247

مشك را پر از آب کرد و بر شانه راستش نهاد، و به سوی خیمه ها حرکت نمود،(1) در هنگام رفتن به سوی خیمه ها با صدای بلند رجز می خواند:

یا نفس من بعد الحسین هونی *** من بعده لا كنت أن تکونی

هذا الحسین شارب المنون *** و تشرین بارد المعین

هیئات ما هذا فعال دینی *** و لا فعال صادق الیقین؛(2)

یعنی: ای نفس! بعد از حسین خوار باشی و نمی خواهم که بعد از حسین زنده بمانی، این حسین است که دارد شربت مرگ می نوشد، آیا تو می خواهی آب سرد و گوارا بنوشی؟

سوگند به خدا این کار، شیوه و مرام دین من نخواهد بود و کاری بر اساس صداقت و یقین نیست.

حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام از شریعه فرات بیرون آمد در حالی که تمام همش در رساندن آب به خیمه گاه امام حسین علیه السلام بود،(3) او در آن لحظه های خون و شمشیر با رجزهایی کوبنده، می خواست دشمن را از خواب غفلت بیدار کند، لذا می خواند:

لا ارب الموت اذ الموت رقا *** حتی اوری فی المصالیت لقا

نفسی لنفس المصطفی الطهر و قا *** انی انا العباس اعدو بالسقا

و لا اخاف الشر یوم الملتقی

یعنی: من از مرگ در آن هنگام که فریاد برآورد، باک و هراسی ندارم، تا آن که پیکر من در میان دلاور مردان به خاک افتد.

ص: 377

1- عوالم العلوم جلد: 17 صفحه: 284

2- شرح الأخبار فی فضائل الائمة الاطهار علیهم السلام جلد: 3 صفحه: 192

3- منتهی الامال جلد: 1 صفحه: 688

جان من نگهبان و فدای جان پاك پیامبر مصطفی صلی الله علیه وآله است، منم عبّاس که با مشک برای سیراب کردن تشنگان می آیم، و از مرگ در درگیری با دشمن نمی ترسم.

زید بن ورقاء بر سر راه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام کمین کرد و با کمک حکیم بن طفیل با ضربه ای دست راست ایشان را از بدن مطهرشان جدا کردند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام شمشیرشان را به دست چپ گرفتند و مجدداً به جمعیت بسیار زیاد دشمن حمله کرده و چنین می فرمودند:

و الله ان قطعتم یمینی *** انی احامی ابدان دینی

و عن امام صادق الیقین *** تجل النبی الطاهر الامین؛ (1)

یعنی: سوگند به خدا اگر دست راستم را قطع نمودید، باز به جنگ خود ادامه می دهم و تا آخرین نفس از دینم دفاع می کنم، و نیز از امامی که به صداقت و راستی اش یقین دارم، و نوه پیامبر پاك و امین است یاری می نمایم.

آن حضرت به جنگیدن با دست چپ ادامه دادند، و با همان يك دست عده زیادی از لشکر دشمن را زخمی و پنجاه نفر از آنها را به خاک هلاکت انداختند، (2) ایشان حتی وقتی يك دست شان قطع شده بود، با وجود درد و نداشتن يك دست در بدن بسیار شجاعانه می جنگیدند و لشکر دشمن را يك به يك به خاک مذلت انداخته و حمله کنندگان را سرکوب می کردند.

لشکر عمر سعد وقتی این منظره را دیدند مطمئن شدند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام مشک آب را به خیمه ها خواهد رساند.

هنگامی که عمر سعد این منظره را دید فریاد کشید: ویلکم ارشقو القربه بالنبل

ص: 378

1- سفینه البحار جلد: 5 صفحه: 321

2- تذکره الشهداء صفحه 249 و 265 الی 268

فوالله ان شرب الحسين الماء افناكم عن آخركم اما هو الفارس بن الفارس و البطل المداعس قتال العرب ببدر و حنين فحملوا عليه حمله منكره حتى قتل منهم مائه و ثمانين فارسا.

یعنی: وای بر شما! با تیر بر مشک بزیند، به خدا قسم اگر این گونه شود و حسین آب بنوشد يك نفرتان جان سالم به در نخواهد برد، او تَك سواری است که پدرش یگه تاز و قهرمان پرتاب نیزه و کشنده اعراب کافر در جنگ های بدر و حنین بود، با فریاد ابن سعد، گروه چهار هزار نفری که از شریعه نگیهانی می کردند، آن حضرت را محاصره کرده و به طور دست جمعی به ایشان حمله ور شدند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بر آنها چنان حمله ای کرد که کسی توان مقابله با وی را نداشت و صد و هشتاد نفر از نیروهای سواره دشمن را به خاک مذلت انداخت. (1)

حکیم بن طفیل که در پشت نخله خرما کمین کرده بود، شمشیرش را بر دست چپ آن حضرت فرود آورد و دست چپ آن حضرت نیز قطع گردید، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فوراً مشک را به دندان گرفت و پرچم را به سینه اش چسبانید و با بازوان قطع شده، آن را نگه داشت، در حالی که چنین رجز می خواند:

يا نفس لا تخشى من الكفار *** و ابشرى برحمة الجبار

مع النبى السيد الابرار *** مع جملة السادات و الأطهار

قد قطعوا ببغيهم يسارى *** فأصلهم يا رب حر النار. (2)

فيض الدموع، بدایع نگار

ص: 379

1- بحار الانوار جلد: 45 صفحه: 39

2- بحار الانوار جلد: 45 صفحه: 40

یعنی: ای نفس! از کافران ترس، تو را به رحمت خدای جبار همراه پیامبر، سرور برگزیده خدا و ائمه اطهار و بزرگان مژده باد، دشمنان از روی ظلم و طغیان، دست چپم را نیز قطع کردند، پروردگارا! آنان را وارد آتش سوزان دوزخ کن.

وقتی هر دو دست آن حضرت از بدن مطهرشان جدا گشت، لشکریان عمر سعد دیگر مطمئن شدند که از ناحیه ایشان در امان هستند، چون دیگر دستی در بدن نداشت، لذا به صورت دست جمعی بر آن حضرت حمله ور شده و مثل باران، تیر بر بدن آن حضرت پرتاب می کردند، حتی چشمان آن حضرت را هدف تیرهای خود قرار دادند. (1)

پس از آن که دست های حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قطع شد، ایشان مشك را با دندان هایشان گرفته و همچنان رکاب می زدند، تا هر طور هست مشك آب را به خیمه ها برسانند، ناگاه تیری به مشك اصابت کرده و آب آن ریخت، و تیر دیگری بر سینه ایشان خورد، در این هنگام ظالمی عمود آهنین بر فرق مبارکشان زد و آن حضرت از پشت اسب بر زمین افتاده و خطاب به امام حسین علیه السلام عرض کردند: عليك مني السلام يا ابا عبدالله، ادرکنی و بالأخره در اثر همین ضربت، آن حضرت به شهادت رسیدند. (2)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در آخرین لحظه های زندگی خویش پس اصابت تیر بر مشك و سینه مبارکشان، حضرت سیدالشهداء علیه السلام را به یاری طلبیدند و امام حسین علیه السلام را برادر خطاب کرده و عرض کردند: يا اخا ادرك اخاك. (3)

یعنی: ای برادر، برادرت را دریاب.

ص: 380

1- مقتل الحسين عليه السلام ابو مخنف صفحه: 269

2- معالی السبطين جلد: 1 صفحه: 447 و مناقب آل ابی طالب جلد: 4 صفحه: 117

3- منتهی الامال جلد: 1 صفحه: 585

خرین دیدار حضرت سیدالشهداء با حضرت اباالفضل العباس علیهما السلام

وقتی امام حسین علیه السلام صدای جانشوز برادرش حضرت اباالفضل العباس علیه السلام را شنید، خیلی سریع به سوی نهر علقمه شتافته و به سوی ایشان حرکت کردند، و زمانی که در کنار شریعه بدن شان را یافتند بسیار گریسته و با گریه و ناله و ناراحتی فرمودند:

تعديتم يا شر قوم بیغیکم *** و خالفتم دين النبی محمد

أما كان خیر الرسل اوصاکم بنا *** أما نحن من نجل النبی المسدد

أما كانت الزهراء امی دونکم *** أما كان من خیر البرية احمد

لعنتم و اخزیتم بما قد جنیتم *** فسوف تلاقوا حر نار توقد؛ (1)

یعنی: ای زشت ترین انسان ها، شما با طغیان خود، از حریم حق تجاوز کردید، و با دین پیامبر خدا محمد صلی الله علیه وآله مخالفت نمودید، آیا پیامبری که برترین رسولان خدا است در مورد احترام به ما به شما سفارش نکرد؟ آیا ما از نسل پیامبر استوار خدا صلی الله علیه وآله نیستیم؟

آیا حضرت فاطمه زهراء علیها السلام مادر من نیست؟ آیا محمد صلی الله علیه وآله برترین انسان ها نمی باشد؟

شما با جنایاتی که مرتکب شدید، مورد لعنت گشتید و کارتان به رسوایی کشیده شد، و به زودی در آتش سوزان و برافروخته دوزخ، عذاب خواهید شد.

و به لشکر دشمن حمله کرد، آنها می گریختند، امام حسین علیه السلام به آنها می فرمود: الی این تفرون، و قد قتلتهم اخی و کسرتم ظهري.

ص: 381

یعنی: به کجا فرار می کنید، شما که برادرم را کشتید، و کمرم را شکستید؟

امام حسین علیه السلام در این حمله، هشتصد نفر از دشمنان را کشت و به خاک مذلت انداخت و دائم فریاد می زد: ای برادرم کجایی؟ و به دنبال پیکر مطهر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام می گشت.

ناگهان ذوالجناح ایستاد و قدم از قدم برداشت، امام حسین علیه السلام به زمین نگاه کردند، دست های بریده برادر را دیدند، پیاده شدند و دست های بریده را به صورت شان کشیده و بوسیدند و گریه کرده و فرمودند: ای داد که برادرم کشته شد.

سپس امام حسین علیه السلام به راه خود ادامه داد، بعد از مدتی مجدداً ذوالجناح توقف کرد، آن حضرت به زمین نگاه نمود، مشک پاره برادر را دید، آه جانکاهی برکشید و گریه کرد و مجدداً به راه خود ادامه داد، تا کنار فرات آمد، ناگاه نگاهش به پیکر پاره پاره برادرش حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام افتاد، بی اختیار ناله جانسوزی از دل برکشید، آن گاه به بالین برادر نشست و سر برادر را به سینه اش چسبانید، و به قدری بلند بلند گریه کرد که حتی دشمنان قصی القلب از گریه ایشان به گریه افتادند.

در آن هنگام که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام لحظات آخر عمرش را می پیمود، امام حسین علیه السلام روی خاک زمین نشستند، و سر به خون آغشته برادرش را بر دامن گرفته و با محبت خاصی خون از چشم های ایشان پاک کردند، در این هنگام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام گریه کردند، امام حسین علیه السلام فرمودند: ما یبکیک یا ابوالفضل.

یعنی: ای ابوالفضل علت گریه ات چیست؟

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام عرض کرد: ای برادرم، وای نور چشمانم، چگونه گریه نکنم که الآن شخصی همچون شما به بالینم آمده و سرم را از خاک برداشته، ولی ساعتی بعد چه کسی سر تو را از روی خاک بلند می کند؟

امام حسین علیه السلام گریه کرده و فرمودند: برادرم! آیا وصیتی داری؟

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام عرض کرد: لا تحملنی الی الخیام ما دمت حیا، لانی استحیی من سکینه، وقد وعدتها بالماء ولم آتها به.

یعنی: مرا تا زنده ام به سوی خیمه مبر، من از سکینه علیها السلام شرم دارم، زیرا به او وعده آب داده بودم، و نتوانستم آب را به او برسانم. (1)

امام حسین علیه السلام همچنان در بالین حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نشسته بود، ناگاه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آه بلند و جانسوزی کشید، و روح مطهر و پاکش به سوی بهشت پرواز کرد، امام حسین علیه السلام با صدای بلند شیون و ناله کرده و فرمودند: وا اخاه! وا عباساه!؛

یعنی: ای وای برادرم! ای وای عباسم. (2)

آن گاه خطاب به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: جزاك الله خيرا يا اخي، لقد جاهدت في الله حق جهاده.

یعنی: ای برادر! خداوند پاداش نیک به تو دهد، که به راستی در راه خدا جهاد کامل نمودی. (3)

همچنین فرمودند: جزیت عن أخیک خیرا، فلقد نصرته حیا و میتا. (4)

یعنی: از این که برادرات را هم در حالی که زنده بودی و هم در حالی که از دنیا رفتی یاری کردی، خدا جزای خیر به تو دهد.

بعد با بغض گلو و اشک چشم با گریه و ناله خطاب به ایشان فرمودند:

ص: 383

1- معالی السبطين جلد: 1 صفحه: 449

2- معالی السبطين جلد: 1 صفحه: 450

3- تذکرة الشهداء صفحه: 270

4- خصائص العباسیه صفحه: 329 الی 330

اليوم نامت أعين بك لم تتم *** و تسهدت اخري فعز منامها؛(1)

یعنی: ای برادر وفادارم، چشم‌هایی که دیشب از بیم تو به خواب نمی رفتند امشب راحت به خواب می روند و چشم‌هایی که به اتکای وجود تو راحت می خوابیدند امشب مضطرب و بی خواب خواهند شد.

وقتی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به شهادت رسیدند، امام حسین علیه السلام بر بالین شان بسیار گریستند، آثار خمیدگی و شکست در ایشان هویدا شد و فرمودند: الآن انکسر ظهري و قلت حيلتي و شمت بي عدوي.(2)

یعنی: اکنون کمرم شکست و بیچاره شدم و الآن دشمن مرا شماتت کرده و سرزنش می کند.

حضرت سیدالشهداء علیه السلام تنها در يك جا اظهار شکستگی کرد و آن جایی بود که کنار بدن حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آمد و فرمود: الان انکسر ظهري و از این جمله هم منظور این نیست که من دیگر نمی توانم کاری بکنم بلکه می خواهند ارزش و مقام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را بالا ببرند، وگرنه امام حسین علیه السلام قلب عالم امکان است و همان جا اگر اراده می کردند همه مردم روی زمین نابود می شدند.(3)

ص: 384

1- منتخب التواریخ صفحه: 335 و نفس المهموم صفحه: 345

2- العباس صفحه: 163

3- انوار صاحب الزمان صفحه: 127

بخش ششم: وقایع بعد از شهادت آن حضرت علیه السلام

شهادت قاسم بن عباس و حسن بن العباس علیهما السلام

ص: 385

پس از به شهادت رسیدن حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بغض گلوی امام حسین علیه السلام را گرفت و در حالی که آثار شکست در صورت مبارکشان هویدا بود با گریه و ناله، بریده بریده و با صدای بلند فرمودند: واغوثاه بك يا الله واقلة ناصراه؛

در این هنگام دو تن از فرزندان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام که بنا به استدلالی که قبلاً کردیم قاسم بن عباس علیه السلام و حسن بن عباس علیه السلام بودند، صدای امام حسین علیه السلام را شنیده، فوراً از خیمه شان بیرون آمدند و سریعاً نزد آن حضرت شتافته و در پاسخ به امام عرض کردند: لَبَّيْكَ يَا مَوْلَانَا، نَحْنُ بَيْنَ يَدَيْكَ.

یعنی: لبیک ای مولا و سرور ما، ما در خدمت شما هستیم.

امام حسین علیه السلام با قلب محزون و دل پر خون، با گریه رو به آنان کرده و در جواب شان فرمود: بِشَهَادَةِ أَبِيكُمْمَا الْكِفَايَةَ.

یعنی: شهادت پدرتان برایم کافی است؛ منظور امام حسین علیه السلام این بود که به قدر کافی دلم خون است.

اما آنها برای رفتن به میدان جنگ اصرار ورزیده و عرض کردند: نه به خدا، ای عمو!

و این قدر اصرار کردند تا از امام اجازه گرفته و به میدان نبرد شتافتند و جمعی را که بیشتر از دویست نفر نوشته اند به درك فرستادند، و پس از مبارزات شجاعانه ای که با

دشمن کردند سرانجام به مقام رفیع شهادت دست یافتند. (1)

قاسم بن العباس علیهما السلام بعد از گرفتن اذن رو به سوی میدان کرد و رجز می خواند:

اقسمت لو کنتم لنا اعدادا*** و مثلکم و کنتموا افرادا

یا اشرجیل سکنو البلادا*** و شر قوم اظهروا الفسادا

سترتک جمعکم شردا*** و نرمی الرؤس عن الاجسادا؛ (2)

یعنی: قسم می خورم که شما برای من تعداد زیادی نیستید، و قسم می خورم که لشکری همچون شما برای من اندک است، ای شرورترین مردمی که در سرزمین های مختلف ساکن شده اید و فساد را ظاهر کرده اید به زودی می رویم و شما را ترک می کنیم و سرها را از بدن ها جدا می کنیم.

ایشان که ظاهراً 14 سال داشته اند، بر دشمن حمله کرده و عده زیادی از آنها را به خاک مذلت انداخت، مسلم خولانی که مردی عظیم الجثه بود به طرف او آمد و گفت: و الله این جوان را می کشم، من او را بسیار شجاع می بینم.

قاسم بن العباس علیهما السلام فرمود: آیا تو قرابت ما را با رسول خدا صلی الله علیه و آله می دانی؟

مسلم خولانی توجهی به فرمایش او نکرد و به وی حمله کرده و ضربه کشنده ای به او زد، قاسم بن العباس علیهما السلام فریاد کرد: یا عمه ادرکنی.

امام حسین علیه السلام به نزدش رفت و او را دریافت، ایشان زمانی که حضرت سیدالشهداء علیه السلام او را به طرف خیام می برد، در وسط راه از دنیا رفت و به مقام رفیع شهادت نائل گشت.

امام حسین علیه السلام برای او گریه شدیدی کرده و فرمودند: به فدای توای پسر برادرم،

ص: 387

1- بطل العلقمی جلد: 3 صفحه: 433 و 489

2- مقتل الحسین خوارزمی صفحه: 22

تو دادخواهی کردی ولی کسی به داد تو نرسید! و او را در صفوف شهداء خواباندند. (1)

امام حسین و اهل حرم پس از شهادت حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام

امام حسین علیه السلام بدن مطهر حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام را چون اربا اربا یعنی قطعه قطعه شده بود در کنار شریعه فرات رها کردند، و با چشمی گریان و قلبی شکسته، در حالی که به خیمه باز می گشتند فرمودند:

اما من مغيث يغيثنا؟ اما من مجير يجيرنا؟ اما من طالب حق ينصرنا؟ اما من خائف من النار فيذب عنا؟

یعنی: آیا کسی نیست به فریادمان برسد؟ آیا لبيك گویی هست که ندای یاری ما را جواب دهد؟ آیا حق طلبی نیست یاریمان کند؟ آیا کسی نیست که از عذاب خدا بترسد و از ما حمایت کند؟

آثار غم و شکستگی از صورت امام حسین علیه السلام کاملاً مشخص بود، اطفال و کودکان که از تشنگی، توانائی راه رفتن و حتی ایستادن نداشتند، با شدت نگرانی به امام حسین علیه السلام خطاب کردند: پس عمویمان عباس چه شد؟ آیا آب را خواهد آورد؟

حضرت سکینه علیها السلام به طرف امام حسین علیه السلام دوید و عنان اسب پدر را گرفت و عرض کرد: یا ابتاه! هل لك علم بعمی العباس.

یعنی: ای پدر! آیا از عمویم عباس خبر داری؟

امام حسین علیه السلام به او فرمود: یا بنتاه! ان عمك العباس قتل، و بلغت روحه الجنان.

ص: 388

یعنی: ای دخترم! عمویت عباس کشته شد، و روحش به بهشت رسید، (1) وقتی حضرت زینب علیها السلام این سخنان را از امام حسین علیه السلام شنید بسیار گریست و فریاد زد: وا اخاه، وا عباساه، وا ضیعتا بعدک! و زنان، همراه امام حسین علیه السلام گریستند، حضرت سیدالشهداء علیه السلام فرمودند: وا ضیعتا بعدک. (2)

یعنی: ای عباس! ما بعد از تویی یاور شدیم.

بانوان حرم صدا را به گریه بلند کردند، امام حسین علیه السلام در حالی که گریه می کرد چنین مرثیه می خواند:

اخی یا نور عینی یا شقیقی *** فلی قد کنت کالرکن الوثیق

ایا قمرا منیرا کنت عونى *** على کل النوائب فى المضیق

فبعدک لا تطیب لنا حیاة *** سنجتمع فى الغداة على الحقیق

الا لله شکوائى و صبرى *** ما القاه من ظماء و ضیق؛ (3)

یعنی: ای برادرم، ای نور چشمم، ای برادرم! تو پناه استوار من بودی، ای ماه درخشنده، که در همه حوادث سخت و رنج های شدید، یاور من بودی، بعد از تو زندگی برای ما گوارا نیست، و به زودی با هم در پیشگاه خدا ملاقات می کنیم، من شکایت از دشمن، و تحمل در برابر تشنگی و رنج ها و سختی ها را به سوی خدا می برم.

حضرت زینب کبری علیها السلام با ناله و زاری خطاب به امام حسین علیه السلام عرض کرد: پس چرا بدن برادرم عباس را به خیمه نیاوردی؟ چطور شد که او را به سایر شهداء

ص: 389

1- کبریت الاحمر صفحه: 162

2- مقتل الحسین علیه السلام ابو مخنف صفحه: 270

3- معالی السبطين جلد: 1 صفحه: 441 و 444

ملحق نکردی؟ چرا بدن عباس عزیزم را زیر سم اسب ها گذاردی؟

امام حسین علیه السلام فرمودند: خواهرم من هر چه تلاش کردم بدن ایشان را بیاورم نتوانستم، زیرا بدن برادرت عباس را آن قدر قطعه قطعه کرده بودند که قابل حمل کردن نبود، به همین جهت پیکرش را در کنار نهر علقمه به جای گذاشتم.

حضرت زینب کبری علیها السلام وقتی این سخنان را از حضرت سیدالشهداء علیه السلام شنیدند، بسیار گریستند و با ناله و زاری فرمودند: وا اخاه و عباساه و اقله ناصراه و ضیعتاه بعد ذلك.

یعنی: وای برادرم، وای عباسم! آه از کم شدن یاران، آه از رنج بی تو بودن.

امام حسین علیه السلام در تأیید کلام حضرت زینب کبری علیها السلام فرمودند: ای و الله من بعده و اضیعتاه و انقطاع ظهراه.

یعنی: آری، به خدا قسم، بعد از او وای از بی کسی و شکستن کمر! سپس گریستند و زنان نیز بسیار گریستند.

سپس فرمود: وا اخاه، و عباساه، و مهجة قلباه، و اقره عیناه، و اقله ناصراه، یعز و الله علی فراقك.

یعنی: وای برادرم، وای عباسم، وای جان دلم، وای از نور چشمم، وای از بی یآوری و تنهایی، به خدا قسم، فراق تو بر من سنگین است، و به قدری گریه فرمودند تا از هوش رفتند. (1)

مصیبت سرهای مقدس شهداء

عصر عاشورا پس از آن که امام حسین علیه السلام و اصحاب باوفایش در واقعه جانسوز

ص: 390

کربلاء به شهادت رسیدند، عمر سعد دستور داد، سرهای شهیدان را از بدن جدا کرده، و آنها را بین نمایندگان چند قبیله تقسیم کنند، تا نزد عبداللّه بن زیاد برده، و از او جایزه بگیرند.

به قبیله کنده، که رئیس و نماینده آنها قیس بن اشعث بود، سیزده سر بریده، به قبیله هوازن، که رئیس و نماینده آنها شمر بن ذی الجوشن بود، دوازده سر بریده، به قبیله تمیم، هفده سر بریده، به بنی اسد، شانزده سر بریده، و به قبیله مذحج، هفت سر دادند، که مجموع آنها 65 سر بریده شد، بقیه سرها را در بین دیگران تقسیم کردند.⁽¹⁾

سر مقدس امام حسین علیه السلام توسط خولی بن یزید اصبحی، زودتر از همه به کوفه نزد ابن زیاد برده شد، و سایر سرها را شمر و قیس و عمرو بن حجاج به کوفه بردند.⁽²⁾

سر مقدس حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را همراه با سر مقدس امام حسین علیه السلام بر نیزه کردند و به کوفه نزد ابن زیاد، و سپس به شام نزد یزید بردند.

وقتی سرهای شهدای کربلاء را به کوفه بردند، ابن زیاد سر مبارك حضرت سیدالشهداء علیه السلام را برداشته و روی ران خود گذاشت، در این اثناء يك قطره خون از سر مبارك آن حضرت بر قبای او چکید و قبا و رانش را سوراخ کرد و به زمین افتاد و در زمین ناپدید شد، آن سوراخ در ران ابن زیاد ماند و عفونت شدیدی کرد و هر چه مداوا می کرد بهبود نیافت و از آن زخم، بوی تعفن شدیدی آشکار شد و تا روزی که به درك رفت و به جهنم واصل گردید، آن بوی بد و تعفن از او استشمام می شد،⁽³⁾ همچنین هنگامی که سر مبارك امام حسین علیه السلام را در برابر ابن زیاد نهادند، از دیوارهای

ص: 391

1- لهوف صفحه: 81

2- مقتل الحسين صفحه: 274 الی 275

3- برگرفته شده از تحفة المجالس.

دارالاماره خون جاری می گشت. (1)

امام سجاد و دفن اجساد مقدس شهداء عليهم السلام

یزید نیز پس از این که به حسب ظاهر به خطای خود اعتراف کرد، موافقت کرد که تمام سرهای شهداء را تحویل امام زین العابدین علیه السلام بدهد، لذا تمام سرها را به ایشان تحویل دادند و آن حضرت سرهای مطهر شهداء را به کربلاء آورد، و به بدن هایشان ملحق نمود. (2)

لازم به ذکر است: آرامگاهی که هم اکنون در باب الصغیر دمشق منسوب به سرهای مطهر شهدای کربلاء می باشد در واقع محلی است که آن زمان سرهای مطهر شهداء را در آن جا نگهداری می کرده اند. (3)

در این جا به بعضی از نظرات و فتاوی علماء و دانشمندان شیعه و اهل سنت در تأیید مدعای خود می پردازیم:

نظرات علماء و دانشمندان شیعه:

سید بن طاووس رحمه الله می فرماید: در مورد رأس الحسین علیه السلام روایت شده که به کربلاء بازگردانده شد و در کنار جسد شریف ایشان به خاک رفته است. (4)

سید مرتضی رحمه الله نیز در برخی از آثار خود همین مطلب را تأیید کرده و می فرماید: سر بریده امام حسین علیه السلام به کربلاء آورده شد و ضمیمه بدن مطهر ایشان گردیده

ص: 392

1- تهذیب الکمال جلد: 6 صفحه: 433 الی 434

2- حبیب السیر صفحه: 203 و نفس المهموم صفحه: 253 و مقتل الحسین صفحه: 245 و اعیان الشیعه جلد: 4 صفحه: 290

3- برگرفته شده از العباس و حبیب السیر.

4- اللهوف علی قتلی الطفوف صفحه: 275

است. (1)

ابن نما رحمه الله می فرماید: نظریه مورد اعتماد این است که سر مقدس را بعد از گردانیدن در بلاد، به کربلاء آوردند و در کنار جسد مطهر به خاک سپردند. (2)

ابن شهر آشوب رحمه الله نیز همین نظریه را نقل کرده است. (3)

مرحوم مجلسی رحمه الله فرموده است: مشهور میان علمای ما این است که سر بریده را حضرت زین العابدین علیه السلام به کربلاء آورده و در کنار بدن مطهر به خاک سپرده است. (4)

بعضی قائلند علت استحباب زیارت امام حسین علیه السلام در روز اربعین همین است که در چنین روزی سر بریده ایشان به بدن مطهرشان ملحق شده است. (5)

ملا محمد حسین قزوینی می فرماید: مشهور این است که سبب فضیلت زیارت امام حسین علیه السلام در روز اربعین این است که امام زین العابدین علیه السلام به همراه اهل بیت علیهم السلام در بازگشت از شام، در چنین روزی وارد کربلاء شدند و سرهای شهداء را به بدن هاشان ملحق کردند، ایشان قول کسانی که ورود اهل بیت را در روز اربعین به کربلاء بعید می شمارند، مردود می دانند. به نظر وی اهل بیت روز دوازدهم محرم وارد کوفه شده اند و در روز پانزدهم از کوفه به سوی دمشق حرکت کرده اند و ظرف مدتی کمتر از ده روز به مقصد رسیده اند.

مدت اقامت آنها در شام هشت روز بوده است. اوایل ماه صفر، آنها را آزاد کردند. علت آزادی آنها این بود که مردم زبان به سب و لعن یزید گشودند و یزید ناچار شد که

ص: 393

1- سفينة البحار جلد: 1 صفحه: 491

2- مشیر الاحزان صفحه: 53

3- المناقب جلد: 4 صفحه: 82.

4- بحار الأنوار جلد: 10 صفحه: 228.

5- سفينة البحار جلد: 1 صفحه: 491

شمر و ابن زیاد را لعن کند و با احترام، وسایل سفر اهل بیت علیهم السلام را به همراه سرهای شهداء فراهم سازد. (1)

نظرات علماء و دانشمندان اهل سنت:

قزوینی شافعی می گوید: سر امام حسین علیه السلام در بیستم ماه صفر به پیکرش ملحق شد. (2)

سبط ابن جوزی می گوید: درباره مدفن رأس الحسین علیه السلام اقوالی است، مشهورترین اقوال این است که به همراه اسراء به مدینه و از آنجا به کربلاء فرستاده شد و به خاک رفت. (3)

علی جلال می گوید: امامیه و برخی از اهل سنت، معتقدند که سر بریده امام حسین علیه السلام به کربلاء آورده شده و در کنار جسد به خاک رفته است. (4)

عبّاس محمود عقاد درباره مدفن سر، شش قول می شمارد که یکی از آنها همین قول است. (5)

شبراوی شافعی نیز نقل کرده که سر مقدس در کربلاء مدفون می باشد. (6)

عثمان مدوخ حنفی (7) و شبلینجی شافعی (8) نیز همین قول را نقل کرده اند.

روز عاشورا وقتی امام سجاد علیه السلام از حضرت سیدالشهداء علیه السلام خبر شهادت

ص: 394

1- ریاض الاحزان صفحه: 152

2- عجائب المخلوقات بر حاشیه حیاة الحیوان جلد: 1 صفحه: 115

3- التذکره صفحه: 150

4- الحسین صفحه: 139

5- ابوالشهداء صفحه: 198

6- الاتحاف صفحه: 23

7- العدل الشاهد صفحه: 50

8- نور الابصار صفحه: 121

عمویش حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را شنیدند به قدری گریه کردند که از هوش رفتند. (1)

روز سیزدهم محرم امام سجاد علیه السلام به طور محرمانه و به صورت طی الارض از کوفه به کربلاء تشریف آوردند، زمانی که عمر سعد با لشکریانش از زمین کربلاء بیرون رفتند، زنان قبیله بنی اسد به میدان جنگ در کربلاء آمده و وقتی دیدند که کشته های بنی امیه دفن شده اند، اما پیکر مطهر بنی هاشم و اصحاب با وفای امام حسین علیه السلام روی زمین مانده است، فوراً برگشتند و به مردان خود گفتند: شما جواب رسول خدا صلی الله علیه وآله را چه خواهید داد که فرزند او در نزدیکی شما کشته شد و او را یاری نکردید، در حالی که عمر سعد کشته گان خود را دفن کرده و اولاد رسول خدا صلی الله علیه وآله و اصحاب او روی زمین هستند؟ بروید آنها را دفن کنید و این ننگ و عار بزرگی را که برای خود گذاشته اید به این وسیله برطرف کنید.

مردان بنی عامر و بنی اسد به سوی سرزمین کربلاء آمدند، وقتی آن صحنه را مشاهده کردند با کمال تعجب دیدند ابدان طیبه و طاهره، بدون سر روی زمین در کنار هم صف کشیده و آرمیده اند، بنی اسد نمی توانستند آنها را بشناسند، زیرا سر در بدن نداشتند شناختن بدن بدون سر غیر ممکن است، مگر به لباس آن شخص آشنایی داشته باشند.

بنی اسد و بنی عامر در این فکر بودند که چگونه افراد را تشخیص بدهند که ناگهان متوجه شدند اسب سواری نقاب دار به طرف آنها می آید، وقتی به آنها رسید فرمود: این جا چه کار می کنید و قصدتان چیست؟

بنی اسد ترسیدند مبادا او از جاسوسان بنی امیه باشد، لذا اول کتمان کردند و

ص: 395

چیزی نگفتند، ولی وقتی یقین کردند که او از جاسوسان نیست گفتند: ما برای دفن این اجساد آمده ایم، ولی نمی توانیم آنها را بشناسیم.

اسب سوار وقتی این جمله را از آنها شنید گریه زیادی کرد و فرمود: وا ابتا وا ابا عبدالله لیقتلک حاضر و ترانی اسیرا و قلیلا لیتک حاضر ترانی اسیرا ذلیلا. (1)

یعنی: آه ای پدر! آه ای ابا عبدالله! قومی که در این سرزمین بودند تو را کشتند و مرا با اسارت و کم شدن یاران از اوج عزت پایین آوردند، ای پدر کاش حاضر بودی و می دیدی که مرا اسیر و ذلیل کردند.

آنگاه فرمود: من شما را در جهت شناسائی آنها راهنمایی خواهم کرد، و از اسب پیاده شد و میان شهداء می رفت تا به جسدی رسید، او را در آغوش کشید و گریست و فرمود: یا ابتا بقتلک قرت عیون الشامتین یا ابتاه لقتلک فرحت بنوامیه یا ابتاه بعدک طال حزننا یا ابتاه بعدک طال کربنا.

یعنی: ای پدر با کشته شدن تو چشمان شماتت کنندگان روشن شد و بنی امیه شاد گشتند، ای پدر بعد تو حزن و غم و اندوه ما طولانی گردید.

آن اسب سوار که در واقع حضرت زین العابدین علیه السلام بودند، لطف کرده و به بنی اسد اجازه فرمودند که پیکرها را در مکان هایی که خود آن حضرت تعیین می کردند، به خاک بسپارند، ولی دو نفر از آنها را استثناء نموده، و خود شخصاً به دفن آنها پرداختند:

1- پیکر مطهر حضرت سیدالشهداء امام حسین علیه السلام، زیرا امام علیه السلام را باید امام معصوم به خاک بسپارد و دیگری صلاحیت این کار را ندارد.

2- حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام، که این مسأله خود بیانگر مقام عظیم و بزرگ ایشان است، که بدن مطهرشان را امام معصوم علیه السلام دفن نمودند.

ص: 396

امام سجاد علیه السلام بر پیکر مطهر پدر بزرگوارشان امام حسین علیه السلام نماز خواندند و به بنی اسد فرمودند: اگر برایتان ممکن است بوریایی (1) پیدا کنید تا زیر پیکر مطهرش بگذارم.

بنی اسد چون در غاضریه منزل داشتند سریعا بوریایی تهیه کرده و حضور امام سجاد علیه السلام آوردند، ایشان بوریای را در قبر گذاشته و بدن مطهر را برداشت و در قبر نهاد و روی آن را با خاک پوشاند و با علامتی با انگشت سبّابه، قبر مطهر را مشخص فرموده و روی آن قبر نوشتند:

و کتب با نامله الشریفه هذا قبر الحسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام الذی قتلوه عطشاناً.

یعنی: با انگشتان شریف شان نوشتند این قبر حسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام است که او را با لبان تشنه کشتند.

سپس بالای بدن هر یک از اجساد آمدند و می فرمودند: هذا فلان و هذا فلان؛ وقتی که بنی اسد بر همه شهداء به امامت حضرت زین العابدین علیه السلام نماز خواندند آن حضرت به آنها فرمود: قبر بزرگی حفر کنید و همه آنها را در آن دفن نمایید، (2) البته به استثنای حبیب بن مظاهر که او را در قبری مستقل، نزدیک آنها دفن کردند.

دفن پیکر مقدس حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام

امام سجاد علیه السلام بعد از اتمام کار دفن امام حسین علیه السلام و سایر شهدا به طرف نهر علقمه آمدند، وقتی چشمشان به بدن پاره پاره و بی دست حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام افتاد منقلب شدند، فانحنی علیه و جعل ینتحب و یقول: یا عماه! لیتک

ص: 397

1- بوریای به حصیر بافته شده گفته می شود.

2- حیاة الامام الحسین علیه السلام جلد: 3 صفحه: 325

تنظر حال الحرم و البنات و هن ینادین: واغربتاه. (1)

یعنی: خم شدند و با صدای بلند گریه کرده و می فرمودند: ای عمو جان کاش بر حال اهل حرم و دختران نگاهی می کردی که چگونه فریاد می زنند: واغربتاه.

در این هنگام خود را بر روی بدن مطهر عمویشان حضرت اباالفضل العباس علیه السلام انداختند، و دست مبارکشان را به گلوی بریده آن حضرت کشیده و با ناله و شیون می فرمودند: علی الدنيا بعدك العفا، یا قمر بنی هاشم، و عليك منی السلام من شهید محتسب و رحمة اللّٰه و برکاته. (2)

یعنی: ای ماه تابان بنی هاشم، پس از تو خاک بر سر دنیا، ای شهید که همواره در طلب ثواب بودی، درود و برکات خدا بر تو باد.

بعد از این که آن حضرت خود را بر پیکر مطهر حضرت اباالفضل العباس علیه السلام انداخته و بسیار گریستند، شخصاً برای عمویشان قبری حفر کردند، و به تنهایی پیکر مقدس حضرت اباالفضل العباس علیه السلام را در میان قبر نهادند، همانگونه که خود به تنهایی پیکر مقدس پدرشان امام حسین علیه السلام را در میان قبر نهاده بود.

بنی اسد می خواستند به ایشان در دفن آنها کمک کنند، اما امام سجاد علیه السلام مانع می شدند و می فرمودند: ان معی من یعیننی.

یعنی: کسانی (از ملائکه) همراه من هستند و مرا در دفن پیکر مطهر آنها کمک می کنند. (3)

وقتی کار دفن شهداء به پایان رسید، آن جوان نقاب دار که حضرت سجاد علیه السلام بود

ص: 398

1- کبریت احمر صفحه: 495

2- مقتل الحسین المرقوم صفحه: 337

3- مقتل الحسین صفحه: 398

می خواست برگردد، بنی اسد دامن او را گرفتند و او را به شهدای کربلاء قسم دادند که تو کیستی؟

آن جوان فرمود: انا حجة الله عليكم انا على بن الحسين جئت لاواری جثة ابي و من معه من اخواني و اعمامي و اولادی عمومتمی و انصارهم الذين بذلوا مهجهم دونه و انا الان راجع الی سجن ابن زیاد و اما انتم فهنیا لكم لا تجزعوا اذا تضاموا فینا. (1)

یعنی: من حجت خدا بر شما هستم، من علی بن الحسین علیهما السلام هستم آمده ام تا بدن بی جان پدرم و کسانی که همراه او بودند از برادران و عموها و پسر عموها و یاران ایشان که خون خود را در راه حفاظت از او فدا کردند را به خاک بسپارم و الآن به زندان ابن زیاد بر می گردم و اما شما بنی اسد پس ثواب این خدمت گوارایتان باشد، هنگامی که (درباره مصائب ما) دور هم گرد می آید بی تابی و جزع نکنید.

حیرت یزید از علمدار کربلاء علیه السلام

وقتی که اموال حضرت سیدالشهداء علیه السلام را غارت کرده و برای یزید فرستادند، علمی را که در دستان مبارک حضرت اباالفضل العباس علیه السلام بود، با همان اموال غارت شده به عنوان غنیمت به شام بردند.

وقتی چشم یزید در میان غنائم، به آن پرچم افتاد، نگاهی عمیق به علم کرد و مدت زیادی به فکر فرو رفت و سه مرتبه از روی حیرت و تعجب از جای خود بر خواسته و به طرف علم می رفت، نگاهی عمیق به آن می کرد و دوباره برگشته و می نشست.

اطرافیان و مشاوران یزید از او پرسیدند: ای امیر مؤمنان، چه مسأله ای شما را این گونه شگفت زده و متعجب کرده است؟

ص: 399

یزید گفت: این پرچم در کربلاء به دست چه کسی بود؟

جواب دادند: این علم به دست برادر حسین بن علی علیهما السلام که نامش عباس بود و علمداری سپاه حسین علیه السلام را از جانب وی بر عهده داشت، بوده است.

یزید گفت: حیرت و تعجبم از شجاعت عجیب صاحب این علم است؟!

پرسیدند: چگونه و از کجا متوجه شجاعت او شدید؟!

یزید در حالی که آن علم را بلند کرد گفت: خوب به این پرچم نگاه کنید، می بینید که تمام اجزاء و قسمت های آن از پارچه گرفته تا چوبش بر اثر اصابت تیرها و نیزه ها و شمشیر صدمه دیده است، غیر از دستگیره آن که کاملاً سالم مانده، و این مطلب نشانگر آن است که تیرها و نیزه ها به دست پرچمدار اصابت می کرده، اما او پرچم را رها ننموده و تا آخرین توان خود، آن را نگه داشته است.

این پرچمدار، دست های خود را فدای پابرجایی پرچم لشکر خود کرده! و تنها وقتی که آخرین رمق خویش را از دست داده، پرچم از دست او یا همراه با دستش) که از بدن جدا شده (افتاده، و این رمز سالم ماندن دسته پرچم است که همین مطلب علت حیرت و تعجب من شده است.

سپس یزید گفت: ابیت اللعن یا عباس! هکذا یکون وفاء الأخ لآخیه.

یعنی: لعن و ناسزا از تو دور بادای عباس! این است معنای وفاداری برادر نسبت به برادرش. (1)

حضرت ام البنین و خبر شهادت فرزندانش علیهم السلام

زمانی که خبر شهادت فرزندان حضرت ام البنین علیها السلام به او رسید، ایشان در مدینه بودند، وقتی بشیر به مدینه آمد، آن حضرت سریع به مسجد آمده و از او پرسیدند: از

ص: 400

کربلاء چه خبر؟

وقتی بشیر از شهادت فرزندانش خبر داد، فرمود: یا بشیر اخبرنی عن ابی عبداللّٰه الحسین، اولادی و من تحت الخضراء کلهم فداء لابی عبداللّٰه الحسین.

یعنی: ای بشیر، از امام حسین علیه السلام به من خبر بده، همه فرزندانم و همه آن چه در زیر آسمان است به فدای امام حسین علیه السلام باشند.

وقتی بشیر خبر شهادت امام حسین علیه السلام را اعلام کرد، حضرت ام البنین علیها السلام در حالی که بسیار منقلب شده بود گفت: قد قطعت نیاط قلبی. (1)

یعنی: ای بشیر، با این خبر بندهای دلم را پاره پاره کردی.

سوگواری حضرت ام البنین علیها السلام بعد از واقعه جانسوز کربلاء

حضرت ام البنین علیها السلام بعد از واقعه جانسوز کربلاء قهرهایی نمادین در قبرستان بقیع ایجاد نمود و هر روز همراه با عبیداللّٰه و فضل، فرزندان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به قبرستان بقیع می آمد و برای امام حسین، شهدای کربلاء و چهار فرزندش علیهم السلام آن چنان ندبه و گریه می کرد، که دوست و دشمن با شنیدن صدای گریه های ایشان به گریه می افتادند، حتی مروان بن حکم که مظهر شقاوت و شخصی قصی القلب و از دشمنان قسم خورده آل محمد صلی الله علیه وآله بود، بارها در اثر شنیدن نوحه و گریه های حضرت ام البنین علیها السلام دلش می سوخت و گریه می کرد. (2)

وقتی بانوان مدینه ایشان را ام البنین خطاب کرده و به وی تسلیت می گفتند، به آنها چنین جواب می داد:

ص: 401

1- ریاحین الشریعه صفحه: 293

2- لواعج الاشجاع فی مقتل الحسین علیه السلام صفحه: 139

لا تدعوني و يك ام البنين ***تذكريني بليوث العرين
كانت بنون لي ادعى بهم **** و اليوم اصبحت و لا من بنين
اربعة مثل نسور الربى ***قد واصلوا الموت بقطع الوتين
تنازع الخرصان اشلائهم **** فكلهم امسى صريعا طعين
يا ليت شعري اكما اخبروا *** بان عباسا قطع اليمين؛ (1)

یعنی: ای زنان مدینه دیگر مرا ام البنین نخوانید، زیرا با این عنوان مرا به یاد فرزندانم می اندازید که شیران بیشه شجاعت بودند.

من دارای فرزندانى بودم که از این رو مرا مادر پسرها می گفتند، ولی اکنون در حالی صبح کردم که هیچ پسری ندارم، چهار پسر همچون باز شکاری، چابک و تیز پرواز داشتم، که با قطع رگ گردن هایشان آنها را کشتند.

دشمنان با نیزه های خود، پیکرهای آنها را قطعه قطعه کرده، و هر چهار پسر در حالی روز را به پایان بردند که با بدن های چاک چاک بر روی خاک گرم کربلاء افتادند.

کاش می دانستم آیا این خبری که به من دادند صحیح است، که دست راست عباسم را از بدن جدا نمودند؟!

یکی از روزها که زن ها اطرافش جمع بودند، به روی زمین نشست و فرمود: ای زن ها! الان فهمیدم چگونه عباسم را کشته اند، آخر عباس من مثل بابایش علی شجاع بود، کسی جرأت نمی کرد به او نزدیک شود و اشعار زیر را خواند:

نبت ان ابني اصيب براسه مقطوع يد *** لو كان سيفك في يدك لمادني منه احد

يا من رأى العباس كر على جماهير الن *** و وراه من ابناء حيدر كل ليث ذى لبد

ویلی علی شبلی امال براسه ضرب العمد؛ (2)

ص: 402

1- سفينة البحار جلد: 3 صفحه: 308

2- شرح الاخبار فى فضائل الائمة الاطهار عليهم السلام جلد: 3 صفحه: 186

یعنی: شنیده ام که بر سر پسر م کوبیده اند و دستش را بریده اند، اگر شمشیرش در دستانش بود کسی نمی توانست به او نزدیک شود.

ای کسی که دیدی عباس بر بزرگان لشکر اشقیاء که ناتوان شده بودند حمله های پی در پی می کرد و در پشت سرش پسران حیدر کرار همچون شیر درنده بودند وای بر من به خاطر مصیبتی که به شیر پسر م آمد و عمود آهن بر فرقتش خورد.

زمانی که بازماندگان کربلاء به مدینه بازگشتند، حضرت زینب کبری علیها السلام به ملاقات حضرت ام البنین علیها السلام شتافت و شهادت فرزندانش را به وی تسلیم گفت.

حضرت ام البنین علیها السلام از حضرت زینب کبری خواست تا از واقعه جانسوز کربلاء و پسرانش برایش بگوید، حضرت زینب کبری علیها السلام از شهادت فرزندانش سخن به میان آوردند.

حضرت ام البنین علیها السلام عرض کرد: جان همه عالم به فدای حسین علیه السلام از حسین علیه السلام برایم بگو؟

حضرت زینب کبری علیها السلام فرمودند: حسین علیه السلام را با لب تشنه کشتند.

حضرت ام البنین علیها السلام تا این سخن را شنید، آن چنان ناراحت و از خود بی خود شد که بی اختیار دستهایش را بلند کرد و محکم بر سرش کوبید و چندین بار فریاد زد: وا حسینه!؛ وا حسینه. (1)

حضرت زینب کبری علیها السلام در ادامه فرمودند: ای ام البنین علیها السلام از پسر م عباس علیه السلام یک یادگاری برایت آورده ام.

حضرت ام البنین علیها السلام عرض کرد: آن یادگاری چیست؟

حضرت زینب کبری علیها السلام سپر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را تقدیم به ایشان

ص: 403

حضرت ام البنین علیها السلام تا آن سپر را دید آن چنان منقلب شد و گریست که بیهوش شده و بر زمین افتاد. (1)

عظمت حضرت ام البنین علیها السلام

حضرت زینب کبری علیها السلام احترام خاصی برای حضرت ام البنین علیها السلام قائل بودند و همیشه در اعیاد برای عرض تبریک و در شهادت ها برای عرض تسلیت به زیارت حضرت ام البنین علیها السلام رفته و همواره ایشان را احترام و اکرام می فرمودند.

حضرت ام البنین علیها السلام بانویی با فضیلت و عارف به حق اهل بیت عصمت و طهارت علیهما السلام بود و محبت شدید و خالصی به آنان داشته و خود را وقف محبت و خدمت گزاری به آنها کرده بود. (2)

این بانوی عظیم الشان در نزد مردم مسلمان دارای جایگاه ویژه ای است، مردم مسلمان ایشان را نزد خدای تعالی شفیع و واسطه قرار می دهند و به این وسیله حاجات خود را از خدای تعالی گرفته و غم و اندوهشان برطرف می شود.

حضرت ام البنین علیها السلام بعد از امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام مدت زیادی زنده بودند اما با هیچ کسی ازدواج نکردند؛ امامه و اسماء بنت عمیس و لیلی نهشیله نیز بعد از شهادت حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام به توصیه حضرت ام البنین علیها السلام با هیچ کس ازدواج نکردند.

این بانوی بزرگوار و وفادار، به استناد حدیثی از حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام

ص: 404

1- حضرت ابوالفضل علیه السلام مظهر کمالات و کرامات جلد: 2 صفحه: 16 و زندگانی حضرت ابوالفضل علیه السلام صفحه: 136

2- العباس صفحه: 133

که می فرماید: أَنَّهُ لَا يَجُوزُ لِأَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَالْوَصِيِّ أَنْ يَتَزَوَّجْنَ بَعْضُهُنَّ بَعْدَهُ. (1)

یعنی: همسران پیامبر و اوصیاء، بعد از مرگ ایشان نباید به همسری کسی در آیند، تن به ازدواج با کسی نداده و حتی به دیگر همسران امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام چنین تذکری می دادند.

پس از شهادت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام روزی مغیره بن نوفل که یکی از مشاهیر عرب بود از امامه، همسر علی بن ابی طالب علیهما السلام خواستگاری کرد، امامه نزد حضرت ام البنین علیها السلام رفت و ایشان را در جریان گذاشت و در مورد این ازدواج با ایشان مشورت کرد.

حضرت ام البنین علیها السلام در جواب او با استناد به همان حدیث علی بن ابی طالب علیهما السلام فرمودند: سزاوار نیست که ما پس از ایشان در خانه دیگری باشیم و با مرد دیگری ازدواج کنیم.

این فرمایش حضرت ام البنین علیها السلام نه تنها در امامه، بلکه در دیگر همسران امام، از جمله: لیلی تمیمیّه و اسماء بنت عمیس نیز اثر گذاشت، لذا به همین جهت این چهار بانوی عظیم الشان تا پایان عمرشان با هیچ کس دیگر ازدواج نکردند. (2)

حضرت ام البنین علیها السلام تا چند سال پس از واقعه جانسوز کربلاء در قید حیات بوده و همواره به افشاگری علیه حکومت بنی امیه می پرداخت، ایشان سرانجام در روز سیزدهم جمادی الثانی سال 70 هجری دار فانی را وداع گفت و در قبرستان بقیع، در کنار صفیه و عاتکه دو تن از عمه های گرامی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله مدفون گردید. (3)

ص: 405

1- بحار الأنوار جلد: 42 صفحه: 92

2- كشف الغمة صفحه: 32 و الفصول المهمة صفحه: 145 و مناقب ابن شهر آشوب جلد 2 صفحه 76 و مطالب السؤل: صفحه: 63

3- فرهنگ جامع الفبایی تاریخ و جغرافیای مکه و مدینه صفحه: 123

حکیم بن طفیل طائی از سران و اشراف کوفه، و از منافقان و حامیان سرسخت حکومت یزید بود، او در واقعه جانسوز کربلاء، در جریان قتل و غارت آل الله و جنایات دیگر دست داشت.

حکیم بن طفیل کسی است که به سوی امام حسین علیه السلام تیراندازی کرده و قاتل حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام است، او لباس و اسلحه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را به غارت برد. (1)

هنگامی که از او سؤال کردند: چرا به سوی فرزند حضرت فاطمه زهراء علیه السلام تیر انداختی؟! با گستاخی گفت: تیر من بر بدن او اصابت نکرد، بلکه فقط به لباس حسین علیه السلام خورد و آسیبی به او نرساند.

در جریان انتقام گرفتن مختار از قاتلین امام حسین علیه السلام عبدالله بن کامل، معاون مختار، با افرادش به سوی خانه حکیم بن طفیل رفتند و او را بازداشت کرده و سپس به طرف دارالاماره حرکت دادند. (2)

بستگان حکیم بن طفیل، وقتی حکیم بازداشت شد، فوراً خود را به عدی فرزند حاتم طائی رساندند، و از او برای آزادی حکیم کمک خواستند.

عدی از سران و بزرگان شیعیان عراق و از جمله مریدان و حامیان سرسخت امیرالمؤمنین علیه السلام بود و در جنگ صفین، خود و بستگان و فرزندان در کنار علی بن ابی طالب علیهما السلام با معاویه و لشکر شام جنگیده و سه فرزند وی به نام های: طرفه و

ص: 406

1- تاریخ طبری جلد: 6 صفحه: 62

2- کامل ابن اثیر جلد: 4 صفحه: 92 و 242

طریف و طارف نیز در آن جنگ به شهادت رسیدند.

مختار برای عدی احترام فوق العاده ای قائل بود و سخنان و توصیه های او را می پذیرفت، به همین جهت بستگان حکیم بن طفیل از عدی خواستند پیش مختار برود و از او برای حکیم بن طفیل طلب عفو کند.

آنان به عدی وانمود کردند که وی جرمی مرتکب نشده و درباره او گزارشات دروغ به مختار رسانده اند، عدی گفت: از من کاری ساخته نیست، ولی در عین حال نزد مختار می روم.

شیعیان و همچنین مأموران ابن کامل وقتی دیدند که عدی به سرعت به طرف دارالاماره می رود و قصد شفاعت برای نجات حکیم دارد، نگران شدند که مبدا مختار شفاعت عدی را قبول کرده و او را آزاد کند، چون مختار قبلا چند نفر از طایفه طی، که در شورش میدان سبیع شرکت داشتند و دستگیر شده بودند، به شفاعت عدی آزاد کرده بود.

لذا شیعیان و یاران ابن کامل به او گفتند: ما می ترسیم امیر وساطت عدی بن حاتم را درباره این خبیث که گناه او مشخص و معلوم است، نیز بپذیرد، بگذار خودمان کارش را یکسره کنیم.

ابن کامل نیز خودش نگران ابن کامل بود، لذا در جواب به آنها گفت: او تحویل شما و در اختیار تان است.

شیعیان و یاران ابن کامل خوشحال شده و متوجه گردیدند که ابن کامل نیز قلبا مایل نیست حکیم بن طفیل جان سالم به در برد، لذا حکیم را دست بسته به محل عنزیان بردند و در کنار دیواری نگه داشته و به او گفتند: تو لباس های حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را پس از شهادتش دزدیدی، و بدن مطهرش را برهنه کردی؛ حال ما نیز

لباس تو را از بدنت بیرون می آوریم تا قبل از کشته شدن مزه انتقام را بچشی.

مأموران ابن کامل او را لخت کرده و دست بسته در کنار دیوار نگه داشتند، آن گاه به او گفتند: تو در روز عاشورا، امام حسین علیه السلام را هدف تیر قرار دادی و مدعی هستی که تیر تو به بدن ایشان اصابت نکرد، و فقط به لباسش خورد، اکنون آماده دریافت جزای خود باش و همه آنها تیرهایشان را متوجه حکیم ساختند.

فرمان تیر صادر شد و مأموران، تیرها را رها کردند و گفتند: بگیر، آن قدر تیر بر او زدند تا جسد بی جانش نقش بر زمین شد و به درك اسفل رفت.

مردی به نام ابوجارود که شاهد صحنه تیرباران حکیم بن طفیل بوده، می گوید: آن قدر تیر به بدن حکیم اصابت کرد که به شکل خارپشت درآمد.

عدی بن حاتم، که فکر می کرد حکیم در واقعه جانسوز کربلاء حضور نداشته و از ماجرای قصاص وی توسط شیعیان بی خبر بود، نزد مختار رفت تا برای حکیم بن طفیل شفاعتی بکند.

مختار، عدی را با احترام پذیرفت و در کنار خود جای داد و به او عرض کرد: ای ابوطریف چه فرمایشی دارید؟

عدی گفت: راجع به حکیم بن طفیل تقاضای عفو دارم.

مختار با کمال تعجب، رو به عدی کرد و گفت: ای ابوطریف، از شما بعید بود برای يك قاتل خبیث وساطت کنی! او از قاتلان امام حسین علیه السلام است.

عدی گفت: امیر به شما گزارش دروغ داده اند، من شنیده ام او در قتل امام حسین علیه السلام و وقایع جانسوز کربلاء نقشی نداشته است.

مختار که سخت به عدی احترام می گذاشت، با ناراحتی گفت: بسیار خوب، او را

در این هنگام ابن کامل بر آنها وارد شد، مختار رو به ابن کامل کرد و گفت: آن مرد را چه کردید؟ حکیم را می گویم.

ابن کامل گفت: قربان، مأموران و شیعیان او را کشتند.

مختار، که قلبا از کشته شدن حکیم خوشحال شده بود، با لحنی آرام به ابن کامل گفت: چرا عجله کردید و او را پیش من نیاوردید؟! این بزرگوار (اشاره به طرف عدی بن حاتم کرد) پیش من آمده و در باب او سفارش کرد، و من نیز به پاس احترامی که برای او قائل هستم وساطتش را پذیرفته بودم.

ابن کامل گفت: قربان، شیعیان حرف مرا گوش نمی دادند، من حریف آنها نشدم، و بی اجازه من او را تیرباران کردند. (2)

قاتلین امام حسین علیه السلام در قیامت

شخص آهنگری از اهل کوفه نقل می کند: من همراه با لشکر ابن زیاد به کربلاء رفته بودم.

ما خیمه های خود را بر لب نهر علقمه برپا کرده و مأمور بودیم تا آب را به روی امام حسین علیه السلام و یارانش ببندیم، و چنین کردیم، تا وقتی که همگی آنان در حالی که تشنه بودند کشته شدند.

بعد از این جریان به سوی کوفه حرکت کردیم، ابن زیاد اسیران آل محمد صلی الله علیه وآله را به شام فرستاد، پس از آن که اسراء به شام رفتند، شبی در عالم خواب دیدم گویا قیامت

ص: 409

1- تاریخ طبری جلد: 6 صفحه: 63 و بحار الأنوار: جلد: 45 صفحه: 375

2- کامل ابن اثیر جلد: 4 صفحه: 242

برپا شده است، مردم مثل دریا به موج آمده و دچار عطش شدیدی بودند، من احساس می کردم که از همه آنها تشنه تر هستم، آفتاب فوق العاده گرم بود و زمین هم مانند دیگ می جوشید.

در همین موقع شخصی را دیدم که نور جمالش صحرای محشر را روشن کرده، و در عقب وی کسی را دیدم که صورتش از ماه شب چهارده نورانی تر بود.

ناگهان مردی آمد و من را به وسیله زنجیری، کشان کشان، به طرف آن بزرگوار برد، آن شخصی که من را می کشید و می برد را قسم دادم و گفتم: تو را به حق آن کسی که این مأموریت به تو داده بگو بدانم کیستی؟!

گفت: من یکی از ملائکه می باشم.

گفتم: آن شخص کیست؟

گفت: علی بن ابی طالب علیهما السلام.

گفتم: آن مرد نورانی که جلوی شما ایستاده کیست؟

گفت: حضرت محمد صلی الله علیه وآله

پس از این منظره، عمر بن سعد و گروه دیگری را که برایم ناشناخته بودند، مشاهده کردم که غل و زنجیرهایی به گردن داشتند و از چشم و گوش های آنان آتش خارج می شد، همچنین پیامبران الهی و صدیقین را دیدم که در اطراف حضرت محمد صلی الله علیه وآله حلقه زده بودند.

در همین حال بودم که ناگهان شنیدم حضرت رسول الله صلی الله علیه وآله به علی بن ابی طالب علیهما السلام فرمودند: چه کار کردی؟

علی بن ابی طالب علیهما السلام عرض کردند: احدی از قاتلان حسین علیه السلام را رها ننموده و همه را حاضر کردم، سپس تمامی قاتلین امام حسین علیه السلام را به حضور پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله

آوردند و پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله راجع به جریانات کربلاء و جنایاتی که مرتکب شده بودند از آنها سؤال می کردند.

یکی از آنها گفت: من آب را به روی امام حسین علیه السلام بستم.

دیگری گفت: من امام حسین علیه السلام را تیرباران کردم.

سومی می گفت: من سینه آن حضرت را پایمال نمودم.

چهارمین نفر گفت: من فرزند حسین علیه السلام را کشتم.

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله پس از شنیدن این اعترافات به قدری گریه کردند که همه افرادی که در حضورشان بودند از گریه آن بزرگوار به گریه افتادند.

سپس پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله دستور دادند تا همه آنها را به سوی جهنم ببرند.

در همین هنگام، شخص دیگری را آوردند، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به او فرمودند: تو نسبت به حسین من چه کردی؟

او گفت: من فقط آهنگر بودم، و جنگ و جدالی نکردم.

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: جرم تو این بوده که بر علیه حسین من سیاهی لشکر تشکیل داده ای، سپس دستور داد تا او را هم به سمت جهنم ببرند.

هنگامی که این شخص از نقل خواب خویش فراغت یافت، زبانش در حضور عموم حاضرین لال شد و با بدترین وضع به درك اسفل رفت و کلیه آن افرادی که این خواب را از زبان آن مرد شنیدند از وی بیزار شدند. (1)

ص: 411

همچنین از شخصی اسدی نقل شده که گفت: در روز عاشورا پس از آن که لشکر بنی امیه از کربلاء بیرون رفتند، من در کنار نهر علقمه بودم، از گودال قتلگاه کربلاء عجایبی دیدم که جز قسمتی از آن قادر به گفتن مابقی نخواهم بود، از جمله: هر گاه بادی از آن گودال به من می وزید، گویی بوی مشک و عنبر به مشام می رسید، همچنین ستارگانی را می دیدم که از آسمان به جانب زمین فرود می آمدند و ستارگانی نظیر آنان به سوی آسمان صعود می کردند، همچنین در موقع غروب آفتاب، شیر ترسناکی را دیدم که در میان کشتگان گردش می کرد تا بر سر جنازه ای رسید که نور آن را فرا گرفته بود، و او صورت و جسد خود را به خون آن جنازه رنگین نمود، آن شیر دارای صدای بسیار رسایی بود، همچنین شمع هایی آویخته، صداهایی بلند، و گریه و زاری هایی می شنیدم، که صاحبان آن ناپیدا بودند. (1)

عاقبت علمدار عمر بن سعد

عبدالله اهوازی خاطره ای را از زبان پدرش این چنین نقل می کند: يك روز پدرم در بازار می گذشت؛ ناگاه گذر او بر مردی افتاد که خلقتش تغییر کرده، زبانش خشکیده و منظرش کریه گشته بود، مانند کسی که تازه از جهنم بیرون آمده باشد، او عصایی در دست داشت و در بازارها می گردید و گدایی می کرد، راوی می گوید: وقتی او را دیدم بدنم به لرزه افتاد.

پس از او پرسیدم: اهل کدام قبیله هستی؟

ص: 412

اعتنایی نکرد، پس او را به حق خدا قسم دادم.

گفت: ای برادر! توبه این کارها چه کار داری؟!

گفتم: دوست دارم جریان تو را بدانم.

گفت: به يك شرط برایت می گویم.

گفتم: آن شرط چیست؟

گفت: این که مرا به خانه ات ببری، اطعام کرده و سیر نمایی، زیرا بسیار گرسنه ام.

گفتم: قبول، و به طرف منزل رفتیم، وقتی وارد منزل شد و نشست، قبل از آوردن غذا از او مطالبه جواب کردم.

گفت: ای برادر! آیا تو در روز عاشورا حاضر بودی و آن چیزهایی که بر حسین علیه السلام وارد گردید دیدی؟

گفتم: من نبودم، ولی جریانانش را شنیده ام.

گفت: آیا اسم عمر بن سعد را شنیده ای؟

گفتم: آری، آیا تو او هستی؟!

گفت: نه، بلکه علمدار او هستم.

گفتم: بگو بینم در آن وقت چه کار کردی که مبتلا به این بلیه شده و دنیا و آخرت خود را خراب کردی؟!

راوی می گوید: او در حالی که بوی بدی می داد، مانند بوی قیری که در آتش باشد گفت: کار خود را برای تو می گویم، بدان که عمر بن سعد، مرا با جمعی از تیراندازان و شمشیرداران بر شریعه فرات گماشت، تا امام حسین علیه السلام و اصحابش را از آب خوردن منع کنیم، پس ما در این خصوص اهتمام کرده و شب ها نمی خوابیدیم و روزها برای حفظ شریعه بیدار بودیم، حتی من اصحاب خود را از این که ظرف آب با خود ببرند

منع می کردم، تا مبادا دلشان برای امام حسین علیه السلام و اصحابش بسوزد و به ایشان آب برسانند.

شبی از شب ها برای استراق سمع و اطلاع بر امر، نزدیک خیمه امام حسین علیه السلام رفتم، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را دیدم که به نزد برادرش آمد و او را گریان دید، سبب گریه ایشان را پرسید؟

حسین علیه السلام جواب داد: ای برادر، تشنگی بر ما غالب شده و بر اطفال فشار شدیدی آورده است، تا به حال در دو موضع چاه کنده و از آب اثری ندیده ایم، آیا از این گروه بی دین برای این اطفال آب طلب می کنی؟

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام عرض کرد: ای برادر، من از ایشان طلب آب کردم، ولی به غیر از تیر و شمشیر جوابی نشنیدم.

وقتی حسین علیه السلام این سخنان را از حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام شنیدند، صدای خود را به گریه بلند کرد.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام عرض کرد: ای برادر، صبح که شد من به سوی آنها می روم و هر قدر ممکن شود، هر چند يك مشك برای آنها آب می آورم.

حسین علیه السلام وقتی این سخن را شنید مسرور گردید و حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را دعا کرده و فرمود: شکر الله سعیک؛ یعنی: خدا سعی تو را جزا دهد.

و من همه این سخنان را می شنیدم، پس به جای خود برگشتم و عمر بن سعد را به این امر خبر دادم، او پنج هزار نفر دیگر به سرکردگی خولی بن یزید به کمک ما فرستاد.

ما منتظر بودیم تا آن که صبح شد و حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام مانند آفتاب از افق خیمه گاه به سوی شریعه فرات خارج گردید، و سپاه ما مانند مور و ملخ دورش را

گرفته او را تیرباران کردیم، به طوری که بدن او از چوبه و پیکان تیر پر گردید، ولی او ابدا اعتنایی به تیرها نکرد و میمنه و میسره لشکر ما را به هم ریخت و داخل فرات گردید، مشک خود را پر کرد و سر آن را محکم بست و بدون آن که خود آب بیاشامد بیرون آمد.

پس همه آن لشکر، يك دفعه بر او حمله کردند و مردی از طایفه او، ضربتی بر دست راستش زد و آن را قطع کرد، او شمشیرش را به دست چپ گرفت و بر ما حمله می کرد و مشک آب بر شانه اش بود، او جمعیت زیادی از شجاعان و دلاوران ما را کشت و ما هم تصمیم گرفتیم مشک او را سوراخ کنیم، پس من شمشیر خود را بر مشک فرود آوردم، وقتی او متوجه این کار من شد، بر من حمله کرد، پس شمشیر به دست چپ او زدم و دست چپش با شمشیر من قطع گردید.

در این هنگام فرد دیگری عمودی از آهن بر سر او زد و در اثر آن ضربه مغزش بر کنفش جاری گردید و از بالای اسبش بر زمین افتاد و صدای خود به یا آخا، وا حسینا، وا ابا، و وا علیا! برآورد.

ناگهان حسین علیه السلام رسید و هفتاد نفر از معاریف ما را کشت و میمنه و میسره ما را درهم شکست، به طوری که همه ما پا به فرار گذاشتیم.

حسین علیه السلام نزد برادر خود حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام رفت و بر او نوحه و گریه نمود و نوحه و صیحه از بانوان حرم به طوری بلند شد که یقین کردیم ملائک و اجنه با ایشان می گریند و زمین بر ما موج می زند.

حسین علیه السلام را دیدیم که به سوی ما می آید و واللّه او را چنان گمان کردیم که پدرش علی بن ابی طالب علیهما السلام است، پس ما را مانند گوسفند متفرق کرد و رو به سوی شریعه فرات آورده، داخل آب گردید و برفت تا آن که آب به رکاب او رسید، پس

ایستاد که آب بیاشامد، ناگاه اسب او سر به جانب آب برد و آن جناب اسب را بر خود مقدم داشت و لجام از سر آن برداشت تا آن که آن حیوان با آسودگی آب بیاشامد و خودش با این که عطش شدیدی داشت دست از آب برداشت و آب نخورد.

چون این حالت ایثار و سخاوت را در او دیدم، متوجه این آیه شریفه گردیدم که خداوند پدر او، علی بن ابی طالب علیهما السلام را در آن مدح کرده و فرموده است: و یؤثرون علی أنفسهم و لو کان بهم خصاصة.

یعنی: دیگران را بر خود مقدم می دارند هر چند خودشان در شدت باشند، پس تعجب کرده و گفتم: حقا پسر رسول خدا صلی الله علیه و آله هستی که در این شدت تشنگی، حیوان را بر خود مقدم می داری، بعد از تو کسی زنده نماند، با مشاهده این حالت، شقاوت من بیشتر شد و مردم را تحریک و ترغیب بر ممانعت او کردم ولی کسی جرأت بر ممانعت ننمود.

پس با خود گفتم که همانا اگر آب بیاشامد جمع ما را خواهد کشت، پس شیطان، دروغی در دهان من گذاشت که گفتم: یا حسین، زنان و عیال و اطفال خود را دریاب که حرمت ایشان را هتک نمودند و خیمه ها را تاراج و غارت کردند.

حسین علیه السلام وقتی این سخن را شنید مضطرب گردید و با لب تشنه از فرات بیرون آمد و خیمام و عیال را سالم دید؛ دانست که آن کلام از روی مکر و حيله بود، مجددا اراده رجوع به فرات نمود اما دیگر موفق نشد.

پس اشک او جاری شده و بگریست، و من بر حُسن تدبیر خود بر او خندیدم و مکافات آن این است که می بینی و دیدم.

پدر عبدالله اهوازی راوی خبر، می گوید: وقتی این حکایت را شنیدم، دلم آتش گرفت و به آن مردود مطرود بدتر از یهود گفتم: راست گفتی، بنشین تا برای تو غذا

بیاورم! پس رفتم شمشیر خود را صیقل داده و به نزدش آمدم، وقتی شمشیرم را دید ترسید و گفت: شما میهمان و ضیف را این گونه اکرام می نمایید؟

گفتم: آری، اکرام کشندگان امام حسین علیه السلام نزد ما همین است.

پس خدام و غلامان، من را یاری کرده و او را کشتیم و به آتش دنیا پیش از آتش آخرت سوزانیدیم. (1)

حکمت کوچکی قبر آن حضرت علیه السلام

فقیه بزرگ، مرحوم حضرت آیت الله العظمی علامه سید محمد مهدی طباطبایی رحمه الله معروف به سید بحرالعلوم، از علمای برجسته قرن سیزدهم بود، وی در سال 1212 هجری قمری در عصر قاجاریه در نجف اشرف رحلت کرد، و همان جا به خاک سپرده شد.

در عصر این عالم ربانی گوشه هایی از حرم مطهر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام ویران شده و نیاز به تعمیر و نوسازی داشت، ایشان از این ویرانی اطلاع یافت، با یک معمار به دیدار سرداب مرقد مطهر رفتند، تا از نزدیک در مورد تعمیر، با معمار صحبت کنند. در این بین معمار نگاهی به قبر مطهر و نگاهی به علامه کرد و پرسید:

آقا! اجازه می فرمایید از شما سؤال کنم؟

سید بحر العلوم رحمه الله فرمود: بپرس.

معمار عرض کرد: ما تاکنون خوانده و شنیده بودیم که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قامتی بلند داشته، به طوری که هر گاه بر اسب سوار می شد و پا در رکاب می نهاد، زانوانش برابر گوش های اسب قرار می گرفت، بنابراین باید قبر آن حضرت

ص: 417

طول بیشتری داشته باشد، ولی من می بینم صورت قبر كوچك است، آیا شنیده های من دروغ است، و یا كوچکی قبر علت دیگری دارد؟
در این هنگام سید بحر العلوم رحمه الله به جای پاسخ دادن، سر به دیوار نهاده و گریه شدیدی کردند، گریه طولانی و جانسوز او، معمار را نگران ساخت و عرض کرد: آقای من چرا منقلب و گریان شدید، مگر من چه گفتم؟

سید بحر العلوم رحمه الله با بغض گلو و اشك چشم فرمودند: شنیده های تو درست است، همان گونه که گفتم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قامتی بلند و رشید داشته، ولی سؤال تو مرا به یاد مصائب جانکاه آن حضرت انداخت، زیرا در روز عاشورا به قدری پیکر مطهرش آماج تیر و شمشیر و نیزه قرار گرفت که قطعه قطعه گشت، آیا تو انتظار داری بدن مطهر ایشان با وجود این مصائب، قبری بزرگتر از این داشته باشد؟! (1)

ص: 418

1- برگرفته شده از الوقایع والحوادث جلد: 3 صفحه: 9

- 1- القرآن الكريم.
- 2- ابصار العين في انصار الحسين عليه السلام (1 جلد) تأليف شيخ محمد بن طاهر سماوي، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.
- 3- ابوالشهداء الحسين بن علي عليه السلام (1 جلد) تأليف عباس محمود العقاد، سني مذهب، زبان كتاب عربي.
- 4- ابوطالب اسوه مقاومت و ايمان (1 جلد) تأليف اسدالله رضايي، شيعة مذهب، زبان كتاب فارسي.
- 5- اثبات الوصية للامام علي بن ابي طالب عليهما السلام (1 جلد) تأليف علي بن حسين مسعودي، سني مذهب، زبان كتاب عربي.
- 6- احقاق الحق و ازهاق الباطل (34 جلد) تأليف قاضي نور الله المرعشي التستري، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.
- 7- ادب الطف او شعراء الحسين عليه السلام (10 جلد) تأليف جواد شبر، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.
- 8- ارشاد الساري لشرح صحيح البخاري (10 جلد) تأليف احمد بن محمد بن ابى بكر بن عبد الملك القسطلاني مصري، سني مذهب، زبان كتاب عربي .
- 9- اسد الغابة في معرفة الصحابه (6 جلد) تأليف ابو الحسن علي بن محمد بن محمد بن عبد الكريم شيباني جزري { مشهور به عز الدين بن اثير }، سني مذهب، زبان كتاب عربي.
- 10- اعلام الدين في صفات المؤمنين (1 جلد) تأليف ابو محمد حسن بن ابى الحسن ديلمى، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.
- 11- اعلام الناس في فضائل العباس عليه السلام (3 جلد) تأليف سيد سعيد بن سيد ابراهيم بهبهاني، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.
- 12- اعلام الورى باعلام الهدى (2 جلد) تأليف فضل بن حسن طبرسي، شيعة مذهب، زبان كتاب

- 13- اعیان الشیعة (1 جلد) تألیف سید محسن امین، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- 14- اقضية رسول الله صلى الله عليه وآله (1 جلد) تألیف محمد بن فرج ابن طلاع، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- 15- اكسير العبادات فى اسرار الشهادات المقتل الملم بما ساه الحسين (3 جلد) تألیف آقا بن عابد الشيروانى الحائرى معروف به ابوالفضل الدربندى، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- 16- اكمال الدين و تمام النعمة (2 جلد) تألیف ابن بابويه محمد بن على { معروف به شيخ صدوق }، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- 17- الاتحاف بحب الاشراف (1 جلد) تألیف جمال الدين ابو محمد عبد الله بن محمد بن عامر شبراوى، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- 18- الاحتجاج على اهل اللجاج (2 جلد) تألیف احمد بن على طبرسى، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- 19- الارشاد فى معرفة حجج الله على العباد (2 جلد) تألیف محمد بن محمد بن نعمان { معروف به شيخ مفيد }، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- 20- الاخبار الطوال (1 جلد) تألیف ابوحنيفه احمد بن داود دينورى، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- 21- الاستيعاب (4 جلد) تألیف ابو عمر يوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر عاصم نمرى، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- 22- الاصابة فى تمييز الصحابة (8 جلد) تألیف شهاب الدين ابوالفضل احمد بن على بن محمد بن محمد بن على بن احمد بن محمود بن احمد حجر عسقلانى كنانى مصرى، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- 23- الاصول الستة عشر (1 جلد) تألیف عده اى از علماء، شیعی، زبان کتاب عربی.
- 24- الاعلام (8 جلد) تألیف خير الدين الزركلى، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- 25- الاغانى (25 جلد) تألیف على بن حسين بن محمد اموى قرشى { معروف به ابو الفرج اصفهانى }، زیدى مذهب، زبان کتاب عربی.
- 26- الامالى (للصدوق) (1 جلد) تألیف ابن بابويه محمد بن على قمى { معروف به شيخ صدوق }، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- 27- الامالى (للطوسى) (1 جلد) تألیف محمد ابن الحسن { معروف به شيخ طوسى }، شیعه مذهب،

- 28- الامالى (للمفيد) (1 جلد) تأليف محمد بن محمد بن نعمان { معروف به شيخ مفيد }، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى
- 29- الامامة و السياسة (2 جلد) تأليف ابو محمد عبدالله بن مسلم { معروف به ابن قتيبه دينورى }، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.
- 30- الانوار البهية فى تواريخ الحجج الالهية (1 جلد) تأليف شيخ عباس قمى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 31- البداية و النهاية (15 جلد) تأليف عماد الدين اسماعيل بن كثير دمشقى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.
- 32- البدء و التاريخ (6 جلد) تأليف شمس الدين بن احمد ابو عبدالله شاهى { معروف به بشاريف }، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.
- 33- البرهان فى تفسير القرآن (5 جلد) تأليف هاشم بن سليمان بحراني، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 34- البضاعة المزجاة (شرح كتاب الروضة الكافى لابن قارياغدى) (2 جلد) تأليف محمد حسين بن قارياغدى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 35- التبيين فى انساب القريشيين تأليف موفق الدين ابن قدامه مقدسى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.
- 36- التوحيد (1 جلد) تأليف محمد بن على بن حسين بن بابويه قمى { معروف به شيخ صدوق }، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 37- الثاقب فى المناقب (1 جلد) تأليف محمد بن على بن حمزه طوسى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 38- الجعفریات (الاشعثيات) (1 جلد) تأليف محمد بن محمد بن اشعث، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 39- الجمل و النصر لسيده العترة فى حرب البصره (1 جلد) تأليف محمد بن محمد بن نعمان { معروف به شيخ مفيد }، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

40- (الحجة على الذاهب الى كفر ابى طالب) ايمان ابى طالب (1 جلد) تأليف فخار بن معد

- 41- الحسين عليه السلام و السنة (1 جلد) تأليف عبدالعزيز الطباطبائى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 42- الخرائج و الجرائح (3 جلد) تأليف سعيد بن هبة الله قطب الدين راوندى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 43- الخصائص العباسية (1 جلد) تأليف محمد ابراهيم الكلbasى النجفى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 44- الخصال (2 جلد) تأليف محمد بن على بن حسين بن بابويه قمى { معروف به شيخ صدوق }، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 45- الدر النظيم فى مناقب الائمة اللهمم (1 جلد) تأليف جمال الدين يوسف شامى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 46- الدرجات الرفيعة فى طبقات الشيعة (1 جلد) تأليف على خان بن احمد مدنى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 47- الدمعة الساكبه فى احوال النبي و العتره الطاهرة (8 جلد) تأليف محمد باقر بن عبد الكريم بهبهانى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 48- الرد على المتعصب العنيد المانع من ذم اليزيد تأليف جمال الدين ابى الفرج عبد الرحمن بن على بن محمد بن جوزى، سننى مذهب، زبان كتاب عربى .
- 49- الروض الانف فى شرح السيرة النبوية (7 جلد) تأليف ابو القاسم عبد الرحمن بن خطيب سهيلى آندلسى، سننى مذهب، زبان كتاب عربى.
- 50- السيرة النبوية (2 جلد) تأليف عبد الملك بن هشام، سننى مذهب، زبان كتاب عربى.
- 51- الشعر و الشعراء (2 جلد) تأليف عبد الله بن مسلم بن قتيبه، سننى مذهب، زبان كتاب عربى.
- 52- الصواعق المحرقة فى الرد على اهل البدع و الزندقة (1 جلد) تأليف احمد بن محمد بن حجر هيثمى، سننى مذهب، زبان كتاب عربى.
- 53- الطبقات الكبرى (8 جلد) تأليف ابو عبد الله محمد بن سعد بن منيع { معروف به كاتب واقدى }، سننى مذهب، زبان كتاب عربى.
- 54- العباس عليه السلام (1 جلد) تأليف عبد الرزاق المقرم، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 55- العباس بن على رائد الكرامة و الفداء فى الاسل (1 جلد) تأليف باقر شريف القرشى، شيعه

مذهب، زبان كتاب عربى.

56- العدد القوية لدفع المخاوف اليوميه (1 جلد) تأليف رضى الدين على بن يوسف بن مطهر حلى برادر علامه حلى، شيعه مذهب،
زبان كتاب عربى.

57- العدل الشاهد فى تحقيق المشاهد تأليف السيد عثمان مدوخ حنفى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

58- العقد الفريد (9 جلد) تأليف احمد بن محمد بن عبد ربه، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

59- الغارات او الاستنفار و الغارات (2 جلد) تأليف ابراهيم بن محمد بن سعيد بن هلال ثقفى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

60- الغدير فى الكتاب و السنة و الادب (11 جلد) تأليف علامه عبدالحسين امينى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

61- الغيبة)للطوسى (1 جلد) تأليف ابو جعفر محمد بن حسن طوسى { معروف به شيخ طوسى و شيخ الطائفة }، شيعه مذهب، زبان
كتاب عربى.

62- الغيبة للنعمانى (1 جلد) تأليف ابو عبدالله محمد بن ابراهيم بن جعفر كاتب نعمانى { معروف به ابن زينب }، شيعه مذهب، زبان
كتاب عربى.

63- الفائق فى غريب الحديث (4 جلد) تأليف محمود بن عمر زمخشرى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

64- الفتوح (9 جلد) تأليف ابو محمد احمد بن على اعثم كوفى الكندى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

65- الفصول المهمة فى معرفة الائمة (2 جلد) تأليف على بن محمد بن صباغ، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

66- الكافى (8 جلد) تأليف ثقة الاسلام محمد بن يعقوب كلينى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

67- الكامل فى التاريخ (13 جلد) تأليف ابو الحسن على بن محمد بن محمد بن عبد الكريم شيبانى جزرى { معروف به عز الدين ابن
اثير }، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

68- اللهوف على قتلى الطفوف (1 جلد) تأليف سيد ابن طاووس، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

69- المجالس العاشورية فى الماتم الحسينية (1 جلد) تأليف عبدالله بن الحاج حسن آل درويش، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

- 70- المجدى فى انساب الطالبين (1 جلد) تأليف على بن محمد عمري { معروف به ابن صوفى }، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 71- المحاسن (2 جلد) تأليف احمد بن محمد بن خالد برقى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 72- المحاضرات و المحاورات (1 جلد) تأليف عبد الرحمن بن ابى بكر سيوطى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.
- 73- المحبر (1 جلد) تأليف محمد بن حبيب بغدادى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.
- 74- المزار (1 جلد) تأليف مهدى قزوینى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 75- المزار الكبير (1 جلد) تأليف محمد بن جعفر بن مشهدى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 76- المستدرک المختار فى مناقب وصى المختار (1 جلد) تأليف يحيى بن بطريق حلى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 77- المسترشد فى امامة على بن ابى طالب عا (1 جلد) تأليف محمد بن جرير بن رستم طبرى آملی كبير، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 78- المغازى (3 جلد) تأليف محمد بن عمر واقدى، مجهول المذهب، زبان كتاب عربى.
- 79- المنتظم فى تاريخ الملوك و الامم (19 جلد) تأليف ابو الفرج جمال الدين عبد الرحمن بن على بن عبد الله بن جمادى بن محمد بن جعفر الجوزى قرشى تيمى بكرى بغدادى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.
- 80- المنتخب للطريحي فى جمع المرائى و الخطب المشتهر بالفخرى (1 جلد) تأليف فخر الدين بن محمد طريحي، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 81- المنجد الطلاب (2 جلد) تأليف لويس معلوف، مسيحي مذهب، زبان كتاب عربى.
- 82- المنمق فى اخبار قریش (1 جلد) تأليف محمد بن حبيب بغدادى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.
- 83- المواهب اللدنية بالمنح المحمدية فى السيرة النبوية (3 جلد) تأليف شهاب الدين احمد بن محمد قسطلانى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 84- الموسوعة الكبرى عن فاطمة الزهرا س (25 جلد) تأليف اسماعيل انصارى زنجانى خوئينى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- 85- الوافى بالوفيات (18 جلد) تأليف صلاح الدين خليل بن ابيك الصفدى، سنى مذهب، زبان

کتاب عربی.

86- الوقایع و الحوادث (3 جلد) تألیف محمد باقر ملبوبی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

87- الهدایة الكبرى (1 جلد) تألیف حسین بن حمدان خصیبی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

88- امام حسین علیه السلام (1 جلد) تألیف حضرت آیت الله استاد حاج سید حسن ابطحی خراسانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

89- امام مجتبی علیه السلام (1 جلد) تألیف حضرت آیت الله استاد حاج سید حسن ابطحی خراسانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

90- امتاع الاسماع بما للرسول من الابناء و الاحوال و الحفدة و المتاع (15 جلد) تألیف تقی الدین ابو محمد احمد بن علی بن عبد القادر مقریزی شافعی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

91- امیر المؤمنین علیه السلام (1 جلد) تألیف حضرت آیت الله استاد حاج سید حسن ابطحی خراسانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

92- انساب الاشراف (13 جلد) تألیف بلاذری، ابو الحسن احمد بن یحیی بن جابر بن داود، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

93- انوار الزهراء س (1 جلد) تألیف حضرت آیت الله استاد حاج سید حسن ابطحی خراسانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

94- انوار صاحب الزمان عج (1 جلد) تألیف حضرت آیت الله استاد حاج سید حسن ابطحی خراسانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

95- انیس المؤمنین (1 جلد) تألیف محمد بن اسحاق حموی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

«ب»

96- با اختران تابناک ترجمه الانوار اللامعه فی شرح الزيارة الجامعة (1 جلد) تألیف عبدالله شبر ترجمه عباسعلی سلطانی گلشیخی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

97- بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار علیهم السلام (111 جلد) تألیف علامه محمد باقر مجلسی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

98- بطل العلقمی (1 جلد) تألیف شیخ عبد الواحد المظفر، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

99- بغیة الوعاة فی طبقات اللغویین و النحاة (2 جلد) تألیف جلال الدین عبد الرحمن بن ابو بکر سیوطی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

100- بیت الاحزان (1 جلد) تألیف شیخ عباس قمی،، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

«پ»

101- پرواز روح (1 جلد) تألیف حضرت آیت الله استاد حاج سید حسن ابطحی خراسانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

«ت»

102- تاج العروس من جواهر القاموس (20 جلد) تألیف مرتضی زبیدی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

103- تاج المواید (1 جلد) تألیف فضل بن حسن طبرسی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

104- تاریخ ابن خلدون (8 جلد) تألیف ابو زید عبد الرحمن بن ابو عبدالله محمد بن محمد بن ابو بکر محمد بن الحسن بن محمد بن جابر بن محمد بن ابراهیم بن عبد الرحمن بن خلدون حضر می اشبیلی تونسلی { ملقب به ولی الدین }، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

105- تاریخ الاسلام ووفیات المشاهیر و الاعلام (52 جلد) تألیف شمس الدین ابو عبدالله محمد بن عثمان بن قایماز ذهبی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

106- تاریخ امام حسین یا موسوعة الامام الحسين عليه السلام (24 جلد) تألیف گروهی از نویسندگان سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، دفتر انتشارات کمک آموزشی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

107- تاریخ الامم و الملوك مشهور به تاریخ طبری (11 جلد) تألیف محمد بن جریر طبری، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

108- تاریخ الخلفاء (للسیوطی) (1 جلد) تألیف جلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر سیوطی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

109- تاریخ الخمیس فی احوال انفس النفیس (2 جلد) تألیف حسین بن محمد بن دیار بکری، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

110- تاریخ بغداد و مدینة الاسلام (24 جلد) تألیف احمد بن علی { معروف به خطیب بغدادی }، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

111- تاریخ تکایا و عزاداری قم (1 جلد) تألیف مهدی عباسی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

112- سیره رسول خدا صلی الله علیه وآله (تاریخ سیاسی اسلام) (1 جلد) تألیف رسول جعفریان، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

113- تاريخ مدينة دمشق (80 جلد) تأليف على بن حسن ابن عساكر ، سني مذهب، زبان كتاب عربي.

114- تاريخ اليعقوبي (2 جلد) تأليف احمد بن ابى يعقوب اسحاق بن جعفر بن وهب واضح، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.

115- تحفة المجالس (1 جلد) تأليف ابن تاج الدين محمد سلطان حسن، شيعة مذهب، زبان كتاب فارسي.

116- تذكرة الخواص (1 جلد) تأليف شمس الدين ابوالمظفر يوسف بن قزاوغلى بن عبدالله بغدادى { معروف به سبط ابن جوزى }، سني مذهب، زبان كتاب عربي.

117- تذكرة الشهداء (1 جلد) تأليف علامه ملا حبيب الله شريف كاشاني، شيعة مذهب، زبان كتاب فارسي.

118- تسلية المجالس و زينة المجالس (مقتل الحسين عليه السلام) (2 جلد) تأليف محمد ابن ابى طالب حسيني موسوي، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.

119- تصنيف غرر الحكم و درر الكلم (1 جلد) تأليف عبدالواحد بن محمد تميمي آمدى، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.

120- تفسير اثني عشرى (14 جلد) تأليف حسين بن احمد حسيني شاه عبد العظيمى، شيعة مذهب، زبان كتاب فارسي.

121- تفسير امام حسن عسكري عليه السلام (1 جلد) منسوب به امام عسكري عليه السلام، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.

122- تفصيل وسائل الشيعة الى تحصيل مسائل الشريعة { مشهور به وسائل الشيعة } (30 جلد) تأليف محمد بن حسن { معروف به شيخ حر عاملى }، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.

123- تنقيح المقال فى علم الرجال (3 جلد) تأليف عبدالله مامقانى، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.

124- تهذيب الكمال فى اسماء الرجال (35 جلد) تأليف جمال الدين المزي، سني مذهب، زبان كتاب عربي.

«ث»

125- ثواب الاعمال و عقاب الاعمال (1 جلد) تأليف محمد بن على بن بابويه قمى { معروف به شيخ صدوق }، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.

ص: 427

«ج»

126- جامع احاديث شيعه (للبروجردى) (31 جلد) تأليف سيد حسين بن سيد علي طباطبائي بروجردى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

127- جامع الدرر (گنجينه اخلاق) (1 جلد) تأليف حسين فاطمى قمى، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.

128- جامع الرواة وازاحة الاشتباهات عن الطرق و الاسناد (2 جلد) تأليف محمد بن علي اردبيلى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

129- جلاء العيون (1 جلد) تأليف علامه محمد باقر مجلسى، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.

«ج»

130- چهره درخشان قمر بنى هاشم ابوالفضل العباس عليه السلام (5 جلد) تأليف على ربانى خلیخالی، شيعه مذهب. ، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.

«ح»

131- حبيب السير فى اخبار افراد البشر (4 جلد) تأليف غياث الدين خواند مير، سنى مذهب، زبان كتاب فارسى.

132- حديقه النسب يا شجرة السبطين تأليف مولى ابو الحسن شريف غروى عاملى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

133- حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام مظهر کمالات و کرامات (2 جلد) تأليف على موحد ابطحى، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.

134- حلية الابرار فى احوال محمد وآله الاطهار عليهم السلام (5 جلد) تأليف سيد هاشم بحراني، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

135- حلية الاولياء و طبقات الاصفياء (13 جلد) تأليف ابو نعيم احمد بن عبدالله بن احمد بن اسحاق بن موسى بن مهران الاصفهاني، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

136- حياة الامام الحسن بن على عليهم السلام (2 جلد) تأليف باقر شريف قرشى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

137- حياة الامام الحسين عليه السلام (3 جلد) تأليف باقر شريف قرشى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

138- حياة العباس (1 جلد) تأليف شيخ محمد جعفر شاملى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

139- حیاة القلوب (5 جلد) تألیف علامه محمد باقر مجلسی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

«خ»

140- خزانه الادب و لب لباب لسان العرب (13 جلد) تألیف عبدالقادر بن عمر بغدادی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

«د»

141- دائرة المعارف صحابه پیامبر اعظم صلی الله علیه وآله (7 جلد) تألیف پژوهشکده باقر العلوم علیه السلام شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

142- دار السلام فی ما يتعلق بالرویا و المنام (4 جلد) تألیف حسین بن محمد تقی نوری، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

143- داستان های شگفت (1 جلد) تألیف سید عبد الحسین دستغیب، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

144- دست های ناپیدا خاطرات مستر همفر (1 جلد) ترجمه احسان قرنی، مسیحی مذهب، زبان کتاب فارسی.

145- دلائل الامامة (1 جلد) تألیف محمد بن جریر طبری آملی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

146- دلائل الصدق لنهج الحق (6 جلد) تألیف محمد حسن مظفر نجفی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

«ذ»

147- ذخائر العقبی فی مناقب ذوی القربی (1 جلد) تألیف ابوالعباس احمد بن عبدالله بن محمد طبری {معروف به محب الدین}، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

148- ذخیره الدارین فیما يتعلق بمصائب الحسین علیه السلام و اصحابه (1 جلد) تألیف السید عبد المجید الحسینی الحائری الشیرازی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

«ر»

149- رجال الطوسی (1 جلد) تألیف محمد بن الحسن طوسی {معروف به شیخ طوسی}، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

150- رجال العلامة الحلی (1 جلد) تألیف حسن بن یوسف بن مطهر {معروف به علامه حلّی}، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

- 151- رجال الكشي، اختيار معرفة الرجال (1 جلد) تأليف محمد بن عمر كشي، شيعة مذهب، زبان كتاب عربى.
- 152- رجال النجاشى (1 جلد) تأليف احمد بن على نجاشى، شيعة مذهب، زبان كتاب عربى.
- 153- رسول اكرم صلى الله عليه وآله (1 جلد) تأليف حضرت آيت الله استاد حاج سيد حسن ابطحي خراسانى، شيعة مذهب، زبان كتاب فارسى.
- 154- روضة الشهداء (1 جلد) تأليف ملا حسين كاشفى سبزوارى، مجهول المذهب، زبان كتاب فارسى.
- 155- روضة المتقين فى شرح من لا يحضره الفقيه (14 جلد) تأليف محمد تقى بن مقصود على مجلسى، شيعة مذهب، زبان كتاب عربى.
- 156- روح المعانى فى تفسير القرآن العظيم و اسبع المثانى (16 جلد) تأليف محمود بن عبدالله آلوسى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.
- 157- روضة الواعظين و بصيرة المتعظين (2 جلد) تأليف محمد بن حسن قتال نيشابورى، مجهول المذهب، زبان كتاب عربى.
- 158- رياحين الشريعة (6 جلد) تأليف ذبيح الله محلاتى، شيعة مذهب، زبان كتاب فارسى.
- 159- رياض الابرار فى مناقب الائمة الاطهار عليه السلام (3 جلد) تأليف نعمت الله بن عبدالله جزايرى، شيعة مذهب، زبان كتاب عربى.
- 160- رياض الاحزان و حدائق الاشجان (3 جلد) تأليف محمد حسن القزوينى، شيعة مذهب، زبان كتاب عربى.
- 161- رياض القدس المسمى بحدائق الانس (2 جلد) تأليف صدر الدين واعظ قزوينى، شيعة مذهب، زبان كتاب فارسى.
- 162- رياض المصائب (5 جلد) تأليف محمد مهدى بن محمد جعفر الموسوى، شيعة مذهب، زبان كتاب عربى.
- «ز»
- 163- زاد المعاد (1 جلد) تأليف علامه محمد باقر مجلسى، شيعة مذهب، زبان كتاب عربى.
- 164- زندگانی حضرت ابوالفضل عليه السلام (1 جلد) تأليف باقر شريف قرشى، شيعة مذهب، زبان كتاب فارسى.

165- زندگانی حضرت ابوالفضل علیه السلام (1 جلد) تألیف سید حسن اسلامی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

166- زندگانی شخصیت شیخ مرتضی انصاری (1 جلد) تألیف کنگره جهانی بزرگداشت دویستمین سال تولد شیخ انصاری، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

«س»

167- سبل الهدی و الرشاد فی سیرة خیر العباد (12 جلد) تألیف شمس الدین ابو عبدالله محمد بن یوسف بن علی صالحی شامی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

168- شرح العیون فی شرح رسالة ابن زیدون (1 جلد) تألیف محمد بن محمد بن نباته، زبان کتاب عربی، مجهول المذهب.

169- سردار كربلاء حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام (1 جلد) تألیف ناصر پاک پرو، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

170- سفینه البحار و مدینة الحکم و الآثار (8 جلد) تألیف شیخ عباس قمی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

171- سنن ابن ماجه (9 جلد) تألیف محمد بن ماجه، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

172- سنن ترمذی یا جامع ترمذی (2 جلد) تألیف ابو عیسی ترمذی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

173- سوگ نامه آل محمد (1 جلد) تألیف محمد محمدی اشتهااردی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

174- سیر اعلام النبلاء (23 جلد) تألیف ابو عبدالله شمس الدین الذهبی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

175- سیر الی الله (4 جلد) تألیف حضرت آیت الله استاد حاج سید حسن ابطحی خراسانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

176- سیرة الائمة الاثنی عشر علیهم السلام (2 جلد) تألیف سید هاشم معروف الحسنی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

177- سیرة النبویة و الآثار المحمدیة (3 جلد) تألیف سید احمد زینی دحلان، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

ص: 431

178- سيرة حلبيه (انسان العيون في سيرة الامين المامون) تأليف على بن ابراهيم حلبى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

«ش»

179- شىهاى مكه (1 جلد) تأليف حضرت آيت الله استاد حاج سيد حسن ابطحي خراسانى، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.

180- شخصيت حضرت اباالفضل عليه السلام (1 جلد) تأليف عطايى خراسانى، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.

181- شذرات الذهب فى اخبار من ذهب (11 جلد) تأليف ابن عماد عبدالحى بن احمد، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

182- شرح الاخبار فى فضائل الائمة الاطهار عليهم السلام ابن حيون (3 جلد) تأليف نعمان بن محمد مغربى، اسماعيلى مذهب، زبان كتاب عربى.

183- شرح العقائد النسفيه (1 جلد) تأليف سعد الدين مسعود بن عمر تفتازانى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

184- شرح نهج البلاغه لابن الحديد (10 جلد) تأليف ابو حامد، عبد الحميد بن هبة الله بن ابى الحديد معتزلى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

185- شواهد التنزيل لقواعد التفصيل (3 جلد) تأليف عبيدالله بن عبدالله حسكانى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

186- شيفتگان حضرت مهدي عليه السلام تأليف قاضى زاهدى گلپايگانى احمد، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.

«ص»

187- صبح الاعشى فى صناعة الانشاء (15 جلد) تأليف احمد بن على قلقشندى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

188- صحيح بخارى (9 جلد) تأليف حافظ ابو عبدالله محمد بن اسماعيل بن ابراهيم بن مغيرة بن بردزبه بخارى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

189- صحيح مسلم (7 جلد) تأليف مسلم بن حجاج نيشابورى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

190- صفات الشيعة (1 جلد) تأليف محمد بن على بن حسين بن بابويه قمى { معروف به شيخ

ص: 432

صدوق}، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

191- صفوة الصفوة (4 جلد) تأليف عبدالرحمن بن على بن جوزى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

ط»

192- طراز الاول والكناز لما عليه من لغة العرب المعمول (8 جلد) تأليف على خان بن احمد مدنى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

193- طراز المجالس (1 جلد) تأليف شهاب الدين احمد بن محمد الخلفاجى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

ع»

194- عجائب المخلوقات و غرائب الموجودات (1 جلد) تأليف زكرياء بن محمد قزوینى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

195- عمدة الطالب فى انساب آل ابى طالب (1 جلد) تأليف سيد احمد بن على بن عنبه، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

196- عمدة القارى فى شرح البخارى (12 جلد) تأليف بدر الدين ابو محمد محمود بن احمد العينى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

197- عمدة المطالب فى التعلق على المكاسب (4 جلد) تأليف تقى طباطبايى قمى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

198- عوالم العلوم و المعارف و الاحوال من الآيات و الاخبار و الاقوال (مستدرک سيدة النساء الى الامام الجواد عليه السلام) (10 جلد) تأليف عبدالله بن نور الله بحرانی اصفهانى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

199- عيون الحكم و المواعظ (لليثى) (1 جلد) تأليف على بن محمد ليثى واسطى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

200- عيون اخبار الرضا عليه السلام (2 جلد) تأليف محمد بن على بن حسين بن بابويه قمى { معروف به شيخ صدوق}، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

201- عيون المعجزات (1 جلد) تأليف حسين بن عبدالوهاب، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

ص: 433

«غ»

202- غرر الحکم و درر الکلم (1 جلد) تألیف عبد الواحد بن محمد تمیمی آمدی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

«ف»

203- فتح الباری شرح صحیح بخاری (17 جلد) تألیف احمد بن علی بن حجر عسقلانی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

204- فرسان الهیجاء (1 جلد) تألیف ذبیح الله محلاتی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

205- فرهنگ ابجدی (1 جلد) تألیف فواد افرام بستانی، مسیحی مذهب، زبان کتاب عربی و فارسی.

206- فرهنگ بزرگ جامع نوین ترجمه المنجد (2 جلد) مترجم احمد سیاح، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی و فارسی.

207- فرهنگ جامع الفبایی تاریخ و جغرافیای مکه و مدینه (1 جلد) تألیف مجتبی تونه ای، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

208- فرهنگ لاروس (2 جلد) تألیف خلیل الجر، زبان کتاب عربی و فارسی.

209- فرهنگ لغة الرائد (2 جلد) تألیف جبران مسعود، زبان کتاب عربی و فارسی.

210- فرهنگ معین (6 جلد) تألیف محمد معین، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی و فارسی.

211- فیض الاسلام (ترجمه و شرح نهج البلاغه) (2 جلد) مترجم سید علی نقی فیض الاسلام، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

212- فیض الدموع (شرح زندگی و شهادت امام حسین علیه السلام) (1 جلد) تألیف محمد ابراهیم نواب بدایع نگار، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

«ق»

213- قاموس الرجال (12 جلد) تألیف محمد تقی شوشتری {معروف به شیخ شوشتری}، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

214- قاموس قرآن (7 جلد) تألیف علی اکبر قرشی بنایی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی و فارسی.

215- قرب الاسناد (3 جلد) تألیف ابوالعباس عبدالله بن جعفر بن حسین بن مالک بن جامع حمیری

قمی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

216- قصص العباس (1 جلد) تألیف ماجد ناصر الزبیدی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

217- قمقام زخار و صمصام تبار در احوالات حضرت مولی الكونین ابی عبدالله الحسین علیه السلام (1 جلد) تألیف فرهاد میرزا قاجار، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

218- قوت القلوب فی معاملہ المحبوب و وصف طریق المرید الی مقام التوحید (2 جلد) تألیف ابو طالب مکی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

«ک»

219- کامل الزیارات (1 جلد) تألیف جعفر بن محمد ابن قولویه، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

220- کبریت الاحمر (1 جلد) تألیف محمد باقر خراسانی بیرجندی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

221- کتاب سلیم بن قیس هلالی (3 جلد) تألیف سلیم بن قیس هلالی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

222- کحل البصر فی سیرة خیر البشر (1 جلد) تألیف شیخ عباس قمی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

223- کرامات العباسیه (1 جلد) تألیف علی میر خلف زاده، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

224- کرامات باب الحوائج (زندگانی و کرامات حضرت عباس علیه السلام) (1 جلد) تألیف بشیر حسینی طوقی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

225- کشف الغمة فی معرفة الائمة (2 جلد) تألیف علی بن عیسی اربلی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

226- کفایت الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر (1 جلد) تألیف ابو القاسم علی بن محمد بن علی خزار قمی رازی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

«گ»

227- گنجینه آثار قم (2 جلد) تألیف عباس فیض قمی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

228- گنجینه دانشمندان (9 جلد) تألیف محمد شریف رازی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

«ل»

229- لسان العرب (15 جلد) تألیف محمد بن مکرم بن منظور، سنی مذهب، زبان کتاب عربی و

230- لغت نامه بزرگ دهخدا (16 جلد) تألیف علی اکبر دهخدا و گروهی از پژوهندگان زبان و ادب زبان کتاب فارسی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

231- لواعج الاشجان فی مقتل الحسين عليه السلام (1 جلد) تألیف سید محسن امین عاملی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

232- لوامع صاحبقرانی { مشهور به شرح فقیه } (8 جلد) تألیف محمد تقی بن مقصود علی مجلسی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

233- لیلة عاشوراء فی الحدیث و الادب (1 جلد) تألیف عبدالله، حسن، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

«م»

234- مثنوی طاقدیس (1 جلد) تألیف ملا احمد نراقی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

235- مثیر الاحزان (1 جلد) تألیف جعفر بن محمد بن نما حلی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

236- مجمع البحرين (6 جلد) تألیف فخرالدین بن محمد طریحی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

237- مجموع فتاوی ابن تیمیه (37 جلد) تألیف تقی الدین ابن تیمیه، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

238- مجموعه انوار علمی معصومین علیهم السلام (1 جلد) تألیف شیخ علی فلسفی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

239- محن الابرار ترجمه و شرح مقتل علامه مجلسی (1 جلد) تألیف حسن بن عبدالله هشترودی تبریزی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

240- مختصر البصائر (1 جلد) تألیف حسن بن سلیمان حلی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

241- مرآة العقول فی شرح اخبار آل الرسول صلی الله علیه وآله (26 جلد) تألیف علامه محمد باقر مجلسی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

242- مروج الذهب و معادن الجواهر (4 جلد) تألیف ابو الحسن علی بن حسین بن علی بن عبدالله هذلی مسعودی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

243- مسائل علی بن جعفر و مستدرکاتها (1 جلد) تألیف علی بن جعفر عریضی فرزند امام صادق علیه السلام، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

- 244- مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل (28 جلد) تألیف میرزا حسین بن محمد تقی نوری، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- 245- مستدرک علی الصحیحین (5 جلد) تألیف حاکم نیشابوری، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- 246- مستطرف الاحادیث المجموعة (7 جلد) تألیف محمد حسن بن محمد رفیع دشتی اصفهانی متخلص به عاصی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- 247- مسند احمد بن حنبل (6 جلد) تألیف احمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن اسد بن ادريس بن عبدالله اشيباني المروزي البغدادي، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- 248- مسند الامام الشهيد ابی عبدالله الحسين بن علی علیهما السلام (3 جلد) تألیف عزیز الله عطاردی قوچانی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- 249- مشتاقی و مهجوری (1 جلد) تألیف عبد الحسين بزرگمهر نیا، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- 250- مشکاة الانوار فی غرر الاخبار (1 جلد) تألیف فضل بن حسن طبرسی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- 251- مطالب السؤل فی مناقب آل الرسول (1 جلد) تألیف محمد بن طلحة نصیبی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- 252- معالی السبطين (2 جلد) تألیف ملا مهدی مازندرانی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- 253- مع الרכب الحسينی (6 جلد) تألیف جمعی از نویسندگان، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- 254- معجزات و کرامات ائمه اطهار علیهم السلام (1 جلد) تألیف سید محمد هادی حسینی خراسانی حائری، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- 255- معجم البلدان (7 جلد) تألیف یاقوت بن عبدالله حموی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- 256- معجم الرجال الحديث و تفصیل طبقات الرواة (23 جلد) تألیف سید ابو القاسم خوئی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- 257- معجم الصحابه (14 جلد) تألیف عبد الباقي ابن قانع بغدادی، مجهول المذهب، زبان کتاب عربی.
- 258- معجم المحاسن و المساوی (19 جلد) تألیف ابوطالب تجلیل تبریزی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

259- معجم المعاجم (1 جلد) تأليف احمد شرقاوى اقبال، زبان كتاب عربى.

260- معدن الجواهر ورياضة الخواطر (1 جلد) تأليف شيخ ابو الفتح محمد بن على كراچكى طرابلسى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

261- مفاتيح الجنان (1 جلد) تأليف شيخ عباس قمى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

262- مفردات الفاظ قرآن (1 جلد) تأليف حسين بن محمد راغب اصفهانى، مجهول المذهب، زبان كتاب عربى.

263- مقاتل الطالبين (1 جلد) تأليف ابو الفرج اصفهانى على بن حسين، زيدى مذهب، زبان كتاب عربى.

264- مقتضب الاثر فى النص على الائمة الاثنى عشر عليهم السلام (1 جلد) تأليف ابوعبدالله احمد بن محمد بن عبدالله بن الحسن بن عياش جوهرى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

265- مقتل الحسين عليه السلام (1 جلد) تأليف سيد عبد الرزاق بن محمد موسى مكرم، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

266- مقتل الحسين عليه السلام (1 جلد) تأليف ابو مخنف لوط بن يحيى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

267- مقتل الحسين عليه السلام خوارزمى (2 جلد) تأليف موفق بن احمد خوارزمى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

268- مكاتيب الائمة عليهم السلام (7 جلد) تأليف ميرزا على احمدى ميانجى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

269- مكاتيب الرسول صلى الله عليه وآله (3 جلد) تأليف ميرزا على احمدى ميانجى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

270- مكارم الاخلاق النبى و الائمة عليهم السلام (1 جلد) تأليف سعيد هبة الله قطب راوندى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

271- ملاقات با امام زمان عليه السلام (2 جلد) تأليف حضرت آيت الله استاد حاج سيد حسن ابطحي خراسانى، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.

272- منازل الاخرة (1 جلد) تأليف شيخ عباس قمى، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.

273- مناقب آل ابى طالب عليهم السلام (4 جلد) تأليف حافظ ابوجعفر محمد بن على بن شهر آشوب، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

- 274- مناقب خوارزمي (1 جلد) تأليف موفق بن احمد خوارزمي، سني مذهب، زبان كتاب عربي.
- 275- مناقب سادة الكرام تأليف سيد عين العارفين هندي، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.
- 276- منتخب التواريخ (1 جلد) تأليف محمد هاشم خراساني، شيعة مذهب، زبان كتاب فارسي.
- 277- منتهى الآمال في تواريخ النبي و الآل (2 جلد) تأليف شيخ عباس قمي، شيعة مذهب، زبان كتاب فارسي.
- 278- منهاج البراعة في شرح نهج البلاغه و تكمله منهاج البراعة (21 جلد) تأليف ميرزا حبيب الله هاشمي خويي، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي و فارسي.
- 279- منهاج البيان على نهج الاخبار و القرآن (1 جلد) تأليف شيخ علي قرني گلپايگاني، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.
- «ن»
- 280- ناسخ التواريخ (زندگانی پیامبر) (15 جلد) تأليف محمد تقى لسان الملك سپهر، شيعة مذهب، زبان كتاب فارسي.
- 281- نوبة ابي طالب عبد مناف (1 جلد) تأليف حسين الميثمي الغديري، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.
- 282- نسب قريش (1 جلد) تأليف مصعب بن عبدالله، سني مذهب، زبان كتاب عربي.
- 283- نفايس الاخبار (1 جلد) تأليف ميرزا ابو القاسم بن محمد علي واعظ سدهي اصفهاني، شيعة مذهب، زبان كتاب فارسي.
- 284- نفس المهموم في مصيبة سيدنا الحسين المظلوم (1 جلد) تأليف شيخ عباس قمي، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.
- 285- نكت الهميان في نكت العميان (1 جلد) تأليف خليل بن ابيك صفدي، سني مذهب، زبان كتاب عربي.
- 286- نور الابصار في مناقب آل بيت النبي المختار صلى الله عليه وآله (1 جلد) تأليف مؤمن بن حسن شليلجي، سني مذهب، زبان كتاب عربي.
- 287- نور العين في مشهد الحسين عليه السلام (1 جلد) تأليف ابراهيم بن محمد اسفرايني، شيعة مذهب، زبان كتاب عربي.
- 288- نهاية الارب في فنون الادب (32 جلد) تأليف احمد بن عبد الوهاب نويري، سني مذهب، زبان

کتاب عربی.

289- نهج البلاغه (للصباحی صالح) (1 جلد) تألیف محمد بن حسین شریف الرضی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

«و»

290- وفيات الاعیان و انباء ابناء الزمان (5 جلد) تألیف احمد بن محمد بن خلکان، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

291- وقایع الايام فی تنمة محرم الحرام (2 جلد) تألیف علی تبریزی خیابانی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

292- وقعة الطف (1 جلد) تألیف ابو مخنف لوط بن یحیی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

293- وقعة صفین (1 جلد) تألیف نصر بن مزاحم بن سیار منقری، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

«ه»

294- همیاران حضرت ابا عبدالله الحسین علیه السلام سرور آزادگان (1 جلد) تألیف احمد سیاح، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

«ی»

295- ینایع المودة لذوی القربی (4 جلد) تألیف سلیمان بن ابراهیم قندوزی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

ص: 440

عنوان صفحه

مقدمه 5

تقدیر و تشکر 12

فصل اول:

زندگی نامه و شرح احوالات حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

ولادت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 14

بخش اول:

اجداد و خویشان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 16

نسب شریف آن حضرت 17

پاسخ به شبهه ای در مورد حضرت ابوطالب علیه السلام 17

حکایت 22

حکایت 23

حکایت 30

حکایت 31

حضرت عبدالمطلب علیه السلام 34

هاشم 36

عبد مناف 40

قصی 41

کلاب بن مره 42

کعب بن لوی 42

فهر 44

نضر 44

کنانه 45

الیاس 45

نزار 46

اجداد مادری حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 46

لیید 49

همسران علی بن ابی طالب علیه السلام بعد از حضرت فاطمه زهراء علیها السلام 52

امامه 52

حضرت ام البنین علیها السلام 53

خوله 53

ام حبیب 54

لیلی 54

اسماء 54

ام سعید 54

ازدواج علی بن ابی طالب علیهما السلام با حضرت ام البنین علیها السلام 55

عموهای گران قدر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 61

حضرت حمزه علیه السلام 61

حضرت طالب علیه السلام 67

حضرت عقیل علیه السلام 69

علت ملاقات عقیل با معاویه 74

متن نامه عقیل به امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام 76

سخنان تاریخی عقیل نزد معاویه 83

فضیلتی که فقط از زبان عقیل نقل شده است 84

دفاع عقیل از یاران امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام 87

جعفر طیار علیه السلام 92

جنگ موته و شهادت جعفر طیار علیه السلام 97

ص: 442

نام گذاری حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 100

برادران و خواهران حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 102

برادران مادری حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 105

چرا حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام برادرانش را قبل از خود به میدان جنگ فرستاد؟ 107

عثمان بن علی بن ابی طالب علیهم السلام 115

علت هم نام بودن بعضی از فرزندان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام با نام خلفاء 118

جعفر بن علی بن ابی طالب علیهما السلام 126

ماجرای خولی 127

بخش دوم:

نام و القاب و کنیه های حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

عباس به چه معناست؟ 132

القاب حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 133

معنای قمر بنی هاشم 133

معنای باب الحوائج 135

معنای السقاء 137

سقاییت در خاندان بنی هاشم 138

معنای ظَهْرُ الْوَلَايَةِ 144

معنای اطلس 145

معنای الشهيد 146

معنای سپهسالار 146

معنای المستجار 147

معنای البطل العلقمی 149

معنای کبش الکتیبه 151

معنای حامل اللواء 153

علمداری علی بن ابی طالب علیهما السلام 155

معنای حامی الطعینه 159

ص: 443

معنای الطَّيَّار 160

معنای العمید 160

معنای السفیر 161

معنای العبد الصالح 161

معنای المُسْتَعَجَل 162

معنای المُضَهَضَب 163

معنای الواقی 163

معنای الساعی 164

معنای الفادی 165

معنای المؤثر 165

کنیه های حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 166

معنای ابوالفضل 167

معنای ابوالقاسم 168

معنای ابوقریبۃ 168

معنای ابوفرجۃ 168

معنای ابوالشَّارِه 169

دو جریان از غضب کردن حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 169

معنای ابورأس الحار 172

بخش سوم:

دوران کودکی آن حضرت علیه السلام

علاقه و محبت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در دوران کودکی به امام حسین علیه السلام 175

ادب حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام 177

بخش چهارم:

دوران نوجوانی و جوانی آن حضرت عليه السلام

دلآوری حضرت ابوالفضل عليه السلام در جنگ صفین 182

ص: 444

وصیت علی بن ابی طالب علیهما السلام به آن حضرت 186

ازدواج حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 187

عبدالله بن عباس و فضائل ایشان 187

ارادت عبدالله بن عباس به علی بن ابی طالب علیهما السلام 189

پاسخ به شبهه ای در مورد عبدالله بن عباس 193

ارادت عبدالله بن عباس به حسنین علیهما السلام 197

عاقبت عبدالله بن عباس 200

عبدالله بن عباس از ارادتمندان و محبین پیامبر و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام 201

وفاداری عبیدالله بن عباس به امام مجتبی علیه السلام 206

پاسخ به شبهه ای در مورد عبیدالله بن عباس 208

علت تهمت به عبیدالله بن عباس 232

دومین همسر آن حضرت علیه السلام 235

فرزندان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 235

محمد 235

عبدالله 236

قاسم 236

حسن 237

فضل 238

عبیدالله 238

نوادگان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 239

حضرت ابوالفضل العباس در زمان امامت امام مجتبی علیهم السلام 247

وقایع زمان شهادت امام مجتبی علیه السلام 248

وصیت امام مجتبی به امام حسین علیهما السلام 253

مظلومیت امام مجتبی علیه السلام حتی پس از شهادت 254

تبعیت آن حضرت از امام حسین در خاکسپاری امام مجتبی علیهم السلام 258

ص: 445

حضرت ابوالفضل العباس در زمان امامت امام حسین علیه السلام 259

ولایت عهدی یزید 260

خلافت یزید و دستور گرفتن بیعت از امام حسین علیه السلام 263

حرکت امام حسین علیه السلام از مدینه به مکه 269

اقامت امام حسین علیه السلام در مکه 270

عکس العمل حاکم مکه نسبت به ورود امام حسین علیه السلام 273

علت حرکت امام حسین علیه السلام به کوفه 276

دعوت کوفیان از امام حسین علیه السلام 277

ورود سفیر امام حسین علیه السلام به کوفه 279

حکم امارت کوفه به ابن زیاد 281

مکر ابن زیاد در ورود به کوفه 282

در جستجوی مسلم بن عقیل علیهما السلام 284

دستگیری هانی بن عروه 285

آغاز قیام مسلم بن عقیل علیهما السلام و مظلومیت ایشان 287

اسارت و شهادت حضرت مسلم بن عقیل علیهما السلام 292

شهادت هانی بن عروه 299

حرکت امام حسین علیه السلام به سوی عراق 300

خطبه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در مسجد الحرام 300

ملاقات شاعر بزرگ، فرزدق با امام حسین علیه السلام 305

خبر شهادت مسلم بن عقیل و عبدالله بن یقطر به امام حسین علیه السلام 307

خطبه امام حسین علیه السلام 309

پس از شهادت عبدالله بن یقظر و امتحان کردن اصحاب 309

آغاز سقاییت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در سفر کربلاء 309

ملاقات و سخنان امام حسین علیه السلام با لشکر حر 311

نامه ابن زیاد به حر 316

فروود در کربلاء، عرفات عشق و شهادت 318

ص: 446

نشست عمر بن سعد با امام حسین علیه السلام 320

نامه ابن زیاد به عمر بن سعد 321

تسلط لشکریان عمر بن سعد بر شریعه 322

مصیبت عطش 323

اولین سقاییت 325

دومین سقاییت 327

سومین سقاییت 327

مهلت گرفتن امام حسین علیه السلام از عمر سعد 329

تلاش امام حسین علیه السلام برای هدایت عمر سعد 335

اتمام حجت امام حسین علیه السلام با اصحابشان در شب عاشورا 336

وفاداری اصحاب حضرت سیدالشهداء علیهم السلام در شب عاشورا 337

وفاداری اصحاب حضرت سیدالشهداء از زبان حضرت زینب علیهم السلام 340

تقدم صحابه بر بنی هاشم در جان نثاری 344

اولین امان نامه شمر برای حضرت ابوالفضل العباس و برادرانش علیهم السلام 345

امان نامه عبدالله بن ابی محل 347

اتمام حجت امام حسین با ابوالفضل العباس علیهم السلام 349

حقیقت عبادت در اعمال حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 351

سومین امان نامه برای حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و دیگر برادران مادری ایشان 351

آغاز جنگ در صبح عاشورا 352

خطبه تاریخی امام حسین علیه السلام در صبح عاشورا 354

محبت زهیر بن قین به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 359

دلاوری آن حضرت در نخستین ساعات جنگ 361

اذن میدان گرفتن آن حضرت برای برادران و فرزندان‌شان علیهم السلام 361

نبرد ناجوانمردانه 364

جنگ های تن به تن آن حضرت با شجاعان دشمن 364

شهادت قمر بنی هاشم علیه السلام 372

آخرین دیدار حضرت سیدالشهداء با حضرت ابوالفضل العباس علیهما السلام 381

ص: 447

وقایع بعد از شهادت آن حضرت علیه السلام

شهادت قاسم بن عباس و حسن بن عباس علیهما السلام 386

امام حسین و اهل حرم پس از شهادت حضرت ابوالفضل العباس علیهم السلام 388

مصیبت سرهای مقدس شهداء 390

امام سجاد و دفن اجساد مقدس شهداء علیهم السلام 392

دفن پیکر مقدس حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام 397

حیرت یزید از علمدار کربلاء علیه السلام 399

حضرت ام البنین و خبر شهادت فرزندانش علیهم السلام 400

سوگواری حضرت ام البنین علیها السلام بعد از واقعه جانسوز کربلاء 401

عظمت حضرت ام البنین علیها السلام 404

قصاص حکیم بن طفیل طائی 406

قاتلین امام حسین علیه السلام در قیامت 409

عجایب گودال قتلگاه 412

عاقبت علمدار عمر بن سعد 412

حکمت کوچکی قبر آن حضرت علیه السلام 417

فهرست منابع و مآخذ 419

فهرست 441

ص: 448

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

